

შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი
SHOTA MESKHA STATE TEACHING UNIVERSITY OF ZUGDIDI

პრესი

პროგრამის პრეპული

VOLUME OF SCIENTIFIC WORKS

№ 12-13

თბილისი / Tbilisi
2021

სამეცნიერო-სარედაქციო საბჭოს თაგმულომარე – თეონა ხუფენია
სამეცნიერო – სარედაქციო საბჭო:

ზაალ ქორთუა, ბელა მოსია, ლარისა თირქია, ქეთევან ლატა-
რია, გელა სვირავა, ნინო მაქაცარია, დევი ხვედელიანი, ნატო
ქობულაძე, იოსებ ზარანდია, ლაშა ნარსია, ენვერ არველაძე.
ტომის რედაქტორი – ხათუნა გოგია

Chairman of the scientific-editorial board –Teona Khupenia

Scientific-Editorial Board:

Zaal Kortua, Bela Mosia, Larisa Tirkia, Ketevan Lataria, Gela Svirava,
Nino Maqatsaria, Devi Khvedeliani, Nato Kobuladze, Ioseb Zarandia,
Lasha Narsia, Enver Arveladze.

Editor of the Volume – Khatuna Gogia

შინაარსი

ჰუმანიტარული გეცნივარებანი / HUMANITIES

ლუიზა ხაჭაპურიძე, თეონა ხუფენია	7
Luiza Khachapuridze, Teona Khupenia	
გულგარიზმთა ევფემიზაცია ქუთაისურ და ზუგდიდურ მეტყველებაში Euphemism of vulgarisms in Kutaisi and Zugdidi speech	
ასმათ შონია	14
Asmat Shonia	
სახელთა აფიქსური სიტყვანარმოება ქართული ქართული ენის დია- ლექტებსა და მეგრულ მეტყველებაში (დანიშნულების სახელები). Affixed word formation of names in Georgian dialects and Megrelian speech (names of places for specific use)	
რევაზ შეროზია	21
Revaz Sherozia	
წარმოსახვითობა („აბსტრაქცია“) ენობრივ სისტემაში Imagination („abstraction“) in the language system	
ბელა მოსია	24
Bela Mosia	
ხალხური ყოფა-ცხოვრების ნიმუშები არჩილ მეფის „საქართველოს ზეობანში“. Details from Folk Materials in the “Moral of Georgia“ by King Archil	
ზეინაბ სარია	34
Zeinab Saria	
„ასი უძველესი იაპონური ლექსი“ (იაპონურიდან თარგმნა ირმა რა- ტიანმა, გამომც. ინტელექტი, 2019). „One Hundred Ancient Japanese Poems“ (Translated from Japanese by Irma Ratiani, Intellect. 2019)	
ხათუნა გოგია	44
Khatuna Gogia	
„მარტვილობა და მოთმინება წმიდისა ევსტათი მცხეთელისა“ (ლიტერატურული წყაროები). Life and Martyrdom of saint Evstati of Mtskheta (Literary sources)	
ნესტან ფიფია	55
Nestan Phiphia	
წიგნი მარადმედინ დროში (ზოგიერთი რამ როსტომ ჩხეიძის „ბურჯი	

ეროვნებისას“ შესახებ).	
The book in infinity (According to the „Stronghold of the nation“ by Rostom Chkheidze)	
მაკა შეროზია	66
Maka Sherozia	
კაცების ლინგვისტური თავისებურებები ქართულ რეკლამებში Men's Linguistic Characteristics In Georgian Advertisements	
ზაალ ქორთუა	78
Zaal Kortua	
ეპიდემიათა ისტორიის საკითხის შესწავლისათვის ფეოდალურ საქართველოში (დასავლეთ საქართველოში გავრცელებული დაავადებები). To study the issue of epidemic history in feudal Georgia (Common diseases in western Georgia)	
ავთანდილ თორდია	95
Avtandil Tordia	
სვანეთი და ქრისტიანობა Svaneti and Christianity	
 განათლება/ EDUCATION	
დალი ბერაძე, ნატო ქობულაძე, სალომე ქაჯაია	108
Dali Berandze, Nato Kobuladze, Salome Kajaia	
უნივერსიტეტების ჩართულობა ახალი ეროვნული სასწავლო გეგმის დაწერვის პროცესში	
Involvement of universities in the process of introducing a new national curriculum	
 სოციალური მეცნიერებები/SOCIAL SCIENCES	
ჯილდა ხუბულია, რონა პერტია	114
Jilda Khubulia, Rona Pertia	
ელექტრონული არჩევები – როგორც თანამედროვეობის გამოწვევა Electronic election as a challenge of modern age	
 სამართალი/ LAW	
ნუგზარ სარია	120
Nugzar Saria	

მედიაციის შეთანხმების ფარგლები.

Volume of Mediation Agreement

**პიზენის აღმინსტრირება/მეცნიერებები/
BUSINESS ADMINISTRATION / MANAGEMENT /**

გელა სვირავა, გიორგი სვირავა 132

Gela Svirava, Giorgi Svirava

ქვეყნის ტერიტორიული მოწყობის რეფორმა, როგორც ეკონომიკისა
და ბიზნესის სწრაფად განვითარების წინაპირობა.

Reform of the territorial arrangement of the country as a precondition
for the rapid development of the economy and business

გელა სვირავა, გიორგი სვირავა 147

Gela Svirava, Giorgi Svirava

ნავთობის ფასის გავლენა პირდაპირ უცხოური ინვესტიციების მო-
ცულობაზე საქართველოში.

The impact of oil prices on the volume of foreign direct investment in
Georgia

ლაშა ნარსია 159

Lasha Narsia

მცირე და საშუალო ბიზნესის სტიმულირების მექანიზმები.

Small and medium business Stimulus Mechanisms

ნინო მაქაცარია 170

Nino Makatsaria

კორონომიკა – ეკონომიკური პოლიტიკის გამოწვევა.

Coronomics – The challenge of the economic policy

შორენა პაჭკორია 182

Shorena Pachkoria

სახელმწიფო და ბიზნესი.

State and Business

**საბურეგისმეტყველო მეცნიერებანი/ბიოლოგია/ბოტანიკა
/NATURAL SCIENCES/ BIOLOGY / BOTANY**

ლარისა თირქია, თამარ თოლორდავა 188

Larisa Tirkia, Tamar Tolordava

სამეცნიერო კირქვიანი მასივების (ოხაჩქუე, ყვირა, გაუჩა, წულიში,

მიგარია, ასხი) ბოტანიკურ-გეოგრაფიული პროფილი, ეკოტოპლოგია, ავტოქტონური კალცეფილური ფლორის მრავალფეროვნება (და-სავლეთ საქართველო, სამეგრელო).

Botanical-geographic profile of limestone massifs of Samegrelo, Ecotopology and Diversity of Autochthonous Calceophylous Flora (West Georgia, Samegrelo)

ჯანდაცვა/HEALTHCARE

ომსებ ზარანდია 200

Ioseb Zarandia

ეროვნის საწინააღმდეგო სამკურნალო სანთლებიდან აქტიური სუბსტანციის გამოთავისუფლების დინამიკის დამოკიდებულება ფუძის პოლარიზაციაზე.

The Dependence of the Dynamics of the Release of the Active Substanse from The Anty-Erosion Healing Suppositories On the Polarization of the Base

ნანა გელენავა 207

Nana Gelenava

დეცესის შეუცვლელი და დაუანგული ფორმების სისხლში ტრანს-ფორმაციის ბიოქიმიური თავისებურებები.

Biochemical Properties of the Transformation of Unchanged and Oxidized Forms of Decis into the Blood

პუმანიტარული გეცნივებანი / HUMANITIES
ლუიზა ხაჭაპურიძე, თეონა ხუპენია
გულგარენის გვილანის უნივერსიტეტის დაწესებულება
ჭუბლილური გეცნივებანის დაწესებულება

ანოტაცია: ევფემიზაცია ანუ კეთილსიტყვაობა საზოგადოდ დამახასიათებელია კულტურული, მწიგნობრული საზოგადოებისათვის. ამგვარ გამოთქმებში სჭარბობს არა ობიექტური კანონზომიერება, არამედ საზოგადოების გარკვეულ წრეთა ინდივიდუალური გემოვნება. ევფემიზმი მსმენელთან მიმართებისას ენის ფაქტის შინაარსის ერთგვარი შემსუბუქებაა, რათა სიტყვის პირდაპირმა მნიშვნელობამ უხერხეულობა არ გამოიწვიოს.

ჩვენ მიერ საანალიზოდ ნარმოდგენილ მასალაში ხშირია ევფემიზმები წყევლის, ლანდღვა-გინების ფორმულების ნაცვლად. ისინი ძირითადად ინდივიდის თავისუფალი შემოქმედების ნაყოფია. მაგ.: წყევლა (ქუთაისური): „შემოგვლო ყვავილები ზალაში“, „შენ შემოგიარე“, „დაამშვენებს ზალას“... ლანდღვა-გინება (ქუთაისური): „სხვენში არაფერი გაქვს“, „გასტროლებზე დადის“, „ულვაშებს გაგპარსავ“. ზუგდიდური: ოშმეშეფს დაითხინუა! – ულვაშებს დაგაცლი; ქუთაისური: „გაგისნორებ გალსტუკს“, კეთილებმინგრეული / მოხნული“... (ზუგდიდური): შხვაშდიარაშ მაჯინე „სხვისი ლხინის შემყურე“, სი დიდა გოტყაბარელი „შე დედაგატყავებულო“... დასტურდება აგრეთვე ანეკდოტებიდან და ბიბლიიდან მომდინარე ფრაზები (ქუთაისური): „ღომი არ გიჭამია“, „ლოცვა-კურთხევა შეუთვალა“... (ზუგდიდური): „ხვა-მა-ნირუას ვამარკენს“ „ლოცვა-ნირვას არ მაკლებს“, „ზიარებას ვა მოიჭიშუა“, „ზიარებას არ მოგასწრებ...“

საკვანძო სიტყვები: ევფემიზმები წყევლა, ლანდღვა-გინება, ფრაზეოლოგიზმი

Luiza Khachapuridze, Teona Khupenia

Euphemism of vulgarisms in Kutaisi and Zugdidi speech

Annotation: Euphemism or eloquence is generally characteristic of a cultural, literary society. Such expressions are dominated not by objective regularity but by the individual tastes of certain sections of

society. Euphemism is a kind of mitigation of the content of the fact of the language in relation to the listener, so that the direct meaning of the word does not cause embarrassment. In the material presented by us, euphemisms are often used instead of cursing and berating, reviling formulas. They are basically the fruit of an individual's free creativity. The play on words causes a change in semantics: For example: Cursing formulas: Kutaisi: a) „May God surround you with flowers in the hall“, b) „May I encircle you“, c) „she/she will decorate the hall“ ... (meaning – I wish you death, ironically). Berating, reviling formulas:

1) Kutaisi: a) „You have nothing in the attic“ (meaning: you are foolish, stupid, you aren't an intellectual person), b) „Walks/goes on tours“ (meaning: he is a lover of women, a ladies' man, philanderer, wincher), c) „I will shave your mustache – threatening, getting even. 2) Zugdidi: – „Oshmeshefs daitkhinua“ / „I will remove you the mustache, „threatening, getting even, 3) Kutaisi: a) „I will adjust you the tie“ – threatening, getting even, b) „ketilebmingreuli/ketilebmoxnuli“ – meaning – berating, reviling word, 4) Zugdidi: „Watching someone else's prosperity“, meaning – eating at the expense of others, a freeloader, sponger person; Si didagotyabareli /She dedagatkavebulo – you mothedflayed – meaning – Berating, reviling word.

Phrases from the anecdotes and the Bible are also often used in the speech:

1) Kutaisi: a) „Did not you eat Ghomi“ – they say on a slow – witted person, b) „he passed him message of prayer-blessing“ – meaning: – he reviled him, Zugdidi: a) „She does not deprive me of prayer and liturgy“, – meaning – he reviles, berates me. b) „You will not attend communion / I will not let you participate in the communion!“ – threatening of violence, menacing.

Keywords: *Euphemism, cursing, reviling, phraseology.*

ევფემიზმი ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს კეთილად მეტყველებას. ევფემიზმი სიტყვა ან გამოთქმაა, რომლითაც შეცვლილია სხვა თვალსაზრისით მიუღებელი, უხერხული სიტყვა ან გამოთქმა. **ევფემიზაცია ანუ კეთილსიტყვაობა** საზოგადოდ დამახასიათებელია კულტურული, მწიგნობრული საზოგადოებისათვის. ევფემიზმებით ცვლიან სინონიმურ ლექსემებს, რომლებიც,

მოლაპარაკის აზრით, უტაქტო, უხეში ან უწესოა. ევფემისტურ გამოთქმებში ჭარბობს არა ობიექტური კანონზომიერება, არამედ საზოგადოების გარკვეულ წრეთა ინდივიდუალური გემოვნება. ევფემიზმის შერჩევისას ამოსავალია სიტყვის ძირითადი მნიშვნელობა. თუ მომენტთან დაკავშირებით სიტყვა ან გამოთქმა მიჩნეულია უსიამოვნო, უხეში მეტყველების ნიმუშად, მაშინ დგება საჭიროება, რათა იგი შეიცვალოს უფრო კეთილით, ზრდილობიანით. ევფემიზმი მსმენელთან მიმართებისას ენის ფაქტის შინაარსის ერთგვარი შემსუბუქებაა, რათა სიტყვის პირდაპირმა მნიშვნელობამ უხერხეულობა არ გამოიწვიოს.

ჩიკაგოს უნივერსიტეტის პროფესორი ლუსი სამოსკაიტე ევფემიზმებს ჰყოფს 6 თემატურ ჯგუფებად (პროფესიული ევფემიზმები, დაავადებებთან დაკავშირებული, სიკვდილთან დაკავშირებული, სექსთან დაკავშირებული, დანაშაულის გამომხატველი, პოლიტიკური) (Samoskaitė 2011:13).

ჩვენ მიერ საანალიზოდ წარმოდეგენილ მასალაში, რომელიც ექსპერიციებისას ჩავიწერეთ ქალაქ ქუთაისსა და ზუგდიდში, ხშირია ევფემიზმები წყევლის, სალანძღვ სიტყვებსა და გინების ფორმების ნაცვლად. მათი ნაწილი ინდივიდის შემოქმედების ნაყოფია, ნაწილი ანეგლოტებიდან იღებს სათავეს, ნაწილი კი ბიბლიიდან:

1. თვითშემოქმედებითი ევფემისტური გამოთქმები

ა) წყევლის ფორმებში:

„მაგას შემოვლო ყვავილები ზალაში“ (ქდსკი, ფონდი E) – ქუთაისურ მეტყველებაში გამოიყენება, როგორც წყევლის ფორმა და ნიშნავს სიკვდილის სურვებას, გამომდინარე იქედან, რომ გარდაცვლილს სახლში სასტუმრო ოთახის შუაში დაასვენებენ, სამძიმარზე მისული ადამიანები გამოსამშვიდობებლად ყვავილებს დააღაგებენ მიცვალებულის სასახლეზე.

„შექამა მთელი ქვეყანა, შვილო, ნეტა როდის დაამშვენებს ზალას“ (ქდსკი, ფონდი E) – სიკვდილის სურვება. ზალის დამშვენება ანუ როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, შუა ოთახში ყვავილებით მორთული მიცვალებული თიქოსდა იქაურობას ალამაზებს. აქედან გამომდინარე ფრაზეოლოგიზმი სიკვდილის სურვებას ნიშნავს.

„შენ შემოგიარე“ (ქდსკი) – შეფარული წყევლა, სიკვდილის სურვება. თუ ვინმეს საუბარი არ მოეწონათ და არ უნდათ სიმართლე პირში მიახალონ ამ ფორმით მიმართავენ: „შენ შემოგიარე, არ ხარ მართალი“, შემოგიარე ანუ როგორც მიცვალებულს უვლიან გარს სამძმარზე მისული ახლობლები.

ბ) ევფემისტური გამოთქმები ლანძღვა-გინების ფორმებში საკმაოდ ხშირად გამოიყენება ქუთაისურ და ზუგდიდურ მეტყველებაში. მაგალითად:

„ერთობა შენ სხვენში არაფერი გაქვს“ – ანუ თავში არაფერი გაქვს (სხვენი – ადგილი სახლის ჭერ ქვეშ), ნიშნავს გაუნათლებელი, უსწავლელი ხარ.

„კი დაამტვრევ შენ ერთ კალათა კვერცხებს“ – (ირონიით) არაფრის მაქნისი ხარ, ტყუილად ნუ ბაქიბუქობ.

„კაი ბიჭია მაგის ქმარი, მარა ცოტა გასტროლებზე უყვარს სიარული“ – ანუ მექალთანეა. გასტროლზე სიარული სიტყვა სიტყვით ნიშნავს, ადამიანს, რომელიც გასვლით კონცერტებზე დადის და თავისთავად სახლში არ არის.

„დაწყნარდი, თორე გამოგიფცქვნი წარპებს“ – დამუქრება. წარპების გამოფცქვნა – ადგილი მიუჩნა, ჭუუა ასწავლა.

იმავე სემანტიკისა ა, „ულვაშების გაპარსვაც“ – „ზედმეტი არ მოგივიდეს, თორე გაგპარსავნე ულვაშებს“, ზუგდიდურში: თშმეშეფს დაითხინუა! – ულვაშებს დაგაცლი;

ქუთაისურში დაქადნება-დამუქრების მინშვნელობით გვაქვს „გალსტუკის გასწორება“: „მე ვუთხარი, გაჩერდი თორე გაგისწორებ გალსტუკა-თქვა“ – (გამოთქმა გალსტუკის გასწორება უკავშირდება ცემის ფაქტს, როდესაც მოჩხუბრები ყელში წვდებიან ერთმანეთს).

გინების მნიშვნელობით გვხვდება ფორმები: დედის გინების ნაცვლად გვხვდება გამოთქმა: „გაღმოუტრიალა დედამისს, რაც მაგიდაზე ეწყო“, „ეგ კეთილებ (მინგრეული) მოხნული“, ზუგდიდურში: შხვაშ დიარაშ მაჯინე „სხვისი ლხინის შემყურე“, სი დიდა გოტყაბარელი „შე დედაგატყავებულო“...

ქუთაისურში გვხვდება „იდი ნა ხუდოუესტვენი ფაკულტეტ“, „იდი ნა მორე ბეზ კუპალნიკა“ – ეს უკანასკნელი რუსული გინების აბრევიატურას წარმოადგენს

2. ანეკდოტიდან მომდინარე ფორმები ლანდლუს მნიშვნელობით

ქუთაისურ მეტყველებაში ხშირად გაიგონებთ მიუხვედრელი, შეუგნებელი ადამიანის მისამართით გამოთქმას: „ეტყობა, ბიჯო, შენ ლომი მიდღომჩი არ გიჭამია“, „რა ვქნა ძმაო, ყველას ლომს მე ვერ გაჭმევთ, ცოტა თქვენ გაახილეთ თვალი“ – ანეგლოტი ეხება საქართველოს ორი კუთხის შვილს მეგრელსა და რაჭველს, რომლებიც მატარებლის კუპეში სხედან, შორი გზა აქვთ გასავლელი და მშივრები საჭმელს ამოიღებენ ჩანთიდან, მეგრელი – ლომს (დაფქვილი სიმინდის ფქვილისგან მომზადებული კერძი, რომელსაც უმეტესად გაჭირვების დროს პურის ნაცვლად მიირთმევდნენ), რაჭველი – ქათამს. რაჭველი ეკითხება – რა გაჭმევთ მაგ ლომს? მეგრელი თავს იწონებს, ესაა საოცრება, გონებას ხსნის და მიტომაც ვართ ასეთი ჭკვიანებიო. რაჭველი ცოტას დაფიქრდება და თხოვს გამასინჯეო, გაუცვლიან ერთმანეთს საჭმელს და დაინყებენ ჭამას, ნახევარი ქათამი აქვს მეგრელს შეჭმული, რომ რაჭველი ეუბნება – დამიბრუნე ჩემი ქათამიო. მეგრელი პასუხობს – ხოს, გაგეხსნა გონება?

3. ქუთაისელთა მეტყველებაში გვხვდება ლანდლვა-გინებისა და წყევლის მნიშვნელობის ევფემისტური ფორმები, რომელთა პირველწყარო ბიბლია და სახარებაა.

მაგალითად:

„მაგან განისვენა წიალსა შინა აპრაამისათა“ (აპრაამი – ძველი ალთქმა) (ქდსკი, ფონდი E) – წყევლა სიკვდილის სურვებით, ირონიული დატვირთვით, რადგან აპრაამის წიალში მხოლოდ მართალი და სპეტაკი ადამიანები განისვენებენ ბიბლიის მიხედვით.

„თინას რძალი ლელვის ფოთლებჩაცმული დადის“ (ქდსკი, ფონდი E) – თითქმის შიშველი დადის (გამოთქმა ლელვის ფოთლებჩაცმული მომდინარეობს ბიბლიიდან. ეშმაკის მიერ ცდუნებული ადამ და ევას შესამოსელი; შესაქმე 3,7).

„მანდ არ მომიყვანოთ, თორემ აგიგებ წესს“ – დამუქრება, (წესის აგება – მიცვალებულთა უკანასკნელი პანაშვიდი. მომდინარეობს საეკლესიო კრებულიდან – წესი და განგება მიცვალებულთათვის).

„ჩემი ქმარი რამდენი სახლიდან გავალ იმდენ კურთხევას

მატნევს“ – ანუ მაგინებს (კურთხევა – ეკლესიურად დალოცვა. როდესაც მოძღვარს ეუბნებიან „მამაო მაკურთხე“ ანუ „მამაო დამლოცვე“.

„ჩემი მეუღლე, ეკლესიაშიც რომ მოვდივარ, მაშინაც კაი ლოცვა-კურთხევას მატნევს, ისეთი უხეირო კაცია“. „პარლა-მენტში ერთმანეთს სულ მკვდარი და ცოცხალი უკურთხეს“, „მაგ სიმართლით ცხონდი“ – ანუ წანყმდი, ჯოჯოხეთში მოხვდი (ქდს-კი, ფონდი E).

ზუგდიდურში გვაქვს: ზიარებას ვა მოიჭიშუა! – ზიარებას არ მოგასწრებ:

სვამა-ნირუას ვა მარკენს! – ნირვა-ლოცვას არ მოგაკლებ!

მრევლის წევრები თუკი ერიდებიან პირდაპირ აღნიშნონ ვინ-მეს უმადურება, ამბობენ: „**ნუ დაუყრი მარგალიტა თქვენთა**“, შემოკლებული ფორმაა ფრაზისა „ნუცა დაუფენთ მარგალიტა თქვენსა წინაშე ღორთა“ – ისო ქრისტეს ერთ-ერთი ქადაგები-დან (მათე 7,6), ძირითადად გვხვდება მრევლის მეტყველებაში.

გაუნათლებელი მოლაყბები ადამიანის აღსანიშნავად იტყვიან: „**მან ზრდილობიანია, სულ ფსალმუნებით ლაპარაკობს**“;

„**მოვიდა ჩვენი სოლომონ ბრძენი**“ (სოლომონ ბრძენი, ეკლე-სიასტე) – ირონიით უჟკუო კაცი;

„**ეგონა მისი რძალი მამა აპრამის ბატყანი** იყო, მაგრამ კი გამოჩნდა მისი ბატყანობა“ (შესაქმე 22,12-13) – მოჩვენებითი, ჩუმ-ჩუმელა ადამიანი.

შენიშვნა: შესაძლებელია, ბიბლიიდან და საეკლესიო ლექსი-კიდან მომდინარე ზემოთ მოყვანილი გამოთქმების ევფემისტუ-რი ფორმით გამოყენება ათეიისტური წლების ნაყოფი იყოს, ანუ მათ დაკარგეს რელიგიური დატვირთვა და ირონიული ფორმით გვხვდება, როგორც სემანტიკურად დაცლილი ფრაზა. ისე რო-გორც გამოთქმები: „**ეშმაკის ფეხი**“, „**ეშმაკუნა**“, „**ეშმაკუნები უხტის თვალებში**“ – აქ ეშმაკის, როგორც ბოროტი სულის არსი შეცვლილია და მოცემული გამოთქმები ანცის, მოუსვენარის მნიშვნელობით გამოიყენება.

დასასრულს შეიძლება ითქვას, რომ იუმორშერეული ირო-ნია ზოგადად დამახასიათებელია ქუთაისური და ზუგდიდური მეტყველებისათვის, რაც მას ერთგვარ მომხიბვლელობას სძენს.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:
შესაქმე, ბიბლია, საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბილისი,
1990.

ლ. ხაჭაპურიძე, ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მე-
ტყველება, ქუთაისი, 2018.

ქლსკი: ქართველოლოგის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუ-

ტის ფონდი, 1994-2006.

Samoskaite 2011: L. Samoskaite, 21st century political euphemisms
in English newspapers: semantic and structural study.Vilnius, 2011

ექსპედიციის მასალები – ზუგდიდი – ქუთაისი-2019.

ასმათ ჭონია

სესელთა აფიშები სიტყვაწერების გონიერება
ერთობლი ენის დიალექტებსა და მეგრულ მეტყ-
ველებაში ძირითადად ისეთივე სახელები ინარმოება, როგორც
სალიტერატურო ქართულში. ჩვენი მიზანია, წარმოვადგინოთ ის
ფონეტიკური თავისებურებები, რომელიც გამოვლინდა მასალა-
თა შედარებისას.

საკვანძო სიტყვები: დიალექტი, დანიშნულების სახელები,
მეგრული მეტყველება, სუფიქსი, დერივაცია, ფონეტიკური პრო-
ცესები.

Asmat Shonia

Affixed word formation of names in Georgian dialects and Megrelian speech (names of places for specific use)

Annotation: In Georgian language dialects and Megrelian speech, basically the same names are formed as in literary Georgian. Our goal is to present the phonetic features that were revealed while comparing the materials.

Key words: Dialect, names of places for specific use, Megrelian speech, suffix, derivation, phonetic processes

ქართული ენის დიალექტებსა და მეგრულ მეტყველებაში ძირითადად ისეთივე სახელები ინარმოება, როგორც სალიტერატურო ქართულში. ჩვენი მიზანია წარმოვადგინოთ ის თავისებურებები, რომელიც გამოვალინეთ სიტყვაწარმოებით აფიქსთა წარმოებისას. დანიშნულების სახელებს ორმაგი მანარმოებელი აქვს, პრეფიქსი და სუფიქსი: სა-ე, სა-ო და სა-ურ, პრეფიქსი ყველგან ერთია, განსხვავებას ქმნის სუფიქსი (შანიძე, 1973, 133).

თედო უთურგაიძის მოსაზრებით, სა-ე და სა-ო აფიქსთა განაწილებაში სხვაობა საგრძნობლად შეიმჩნევა, ლაპიალური ხმოვნით დაბოლოებული სახელები ამჯობინებენ სა-ე მანარმოე-

ბელს. საკალოე, საჭიგოე... ამათ გვერდით იშვიათად გვხვდება ამ ტიპის ფუძეებთან **სა-ო** მანარმოებელიც: საბოლოო, საუცხოო... ასეთი წარმოება გვიანდელია და უკავშირდება **სა-ე** და **სა-ო** აფიქსთა ფუნქციურ დიფერენციაციას არალაბიალურ დაბოლოებიანი ფუძის მქონე სახელებთან, როგორიცაა, მაგალითად: **სა-კაც-ე** და **სა-კაც-ო**, ამის კვალობაზე უპირისპირდება საბოლოო და საბოლოო (საბოლოო შალი, მაგრამ საბოლოო გადაწყვეტილება (უთურგაიძე 1970, 20).

ცალკეულ მასალათა შეპირისპირებამ ასეთი სურათი გვიჩვენა:

დანიშნულების სახელთა ჯგუფი ხევსურულში ყველაზე მრავალრიცხვოვანია. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი სიჭარბე დარგობრივ ლექსიკაში. აფიქსებად, სალიტერატურო ქართულის მსგავსად, უმთავრესად გამოყენებულია **სა-----ო** და **სი---ე**. შეინიშნება აფიქსთა მონაცემებით გამოწვეული თავისებურებები: **სა---ო** > **სა---ე**: **სა-ზღ-ე** (სარძლო) – „ახიელელთ საზღო-ი-ასა-დ ქმრეულად მიყურებს. **სა---ო** > **სა---ელ**: **სა-მუშ-ე-ელ-ი** (სამუშაო) „ლამით, რახა სამუშაელს მასჩან, ქეიფობენ“. **სა-** > **სა** ---ე: **სა-თიბ-ე** (სათიბი მიწის ნაკვეთი) „ხარის ტყავივით გლუვებ სათიბებ აქვ, ნადე ბევრს მასთიბდეს.“ **სა-> სა-ო**: **სა-შიმ-ო...**

დანიშნულების გამომხატველად იშვიათად სხვა აფიქსებიც გვხვდება: **სა--ურ**: **სა-კუდ-ურ-ი** (საძუე), **სა-ქედ ურ-ი** (უღლის ის ნაწილი, რომელიც ხარს კისერზე (ქედზე) ადევს, **სა-ხნა-ურ-ა** (პატარა, შავ-თეთრით ჭრელი ჩიტია, ხვის დროს ნახნავში ეძებს ჭია-ლუას) მოხ. მახნავა; **სა- ყუჩ-ი** (ჩასასაფრებელი ადგილი, სამზირი, საფარი), **სა-ფერ-ი** (შესაფერისი, საკადრისი), **სა-კვამ-ი** (საკვამური) „ჩაუდგით ჭიქის საკვამი, შუქი ჩავარდის მზისაო“. **სა-არ**: **სა-ხუც-არ-ი** (კოჭობი ან თასი, მხოლოდ ხუცესი და დასტურ-ხელოსნები ხმარობენ) „აილებს თეთრს, ჩააგდებს სახუცარ კოჭობში...“ (ტუსკია 2004: 141-142)

ხევსურულის მსგავსად, მთიულურშიც მრავალფეროვანია დანიშნულების სახელთა ჯგუფი: **სა-ო**: **სა-ხარავნ-ო** (ხარის ჯოგის სადგომი), **სა-ფრინა-ო** (გადასახტომი), **სა-გათენებლ-ო** (გათენების უამი); **სა----ე**: **სა-მშრალ-ე** ... **სა----ურ**: **სა-რძე-ულ-ი**, **სა-ნვიმ-ურ-ი**, **სა-ბარგ-ულ-ი** (რაიმე ჭურჭელი ან ქსოვილისაგან შეკერილი

პარკი საჭმლის შესანახად), **სა-რთა-ულ-ა** (კერაში შეკეთებული დიდი კუნძი, რომელიც ნელა იწვის), **სა-ძნა-ურ-ი** (სა-ძნ-ე), **სა-წვი-ურ-ი** (პაჭიჭი, უთაო წინდა).

სა--ე და სა--ურ აფიქსთა კონტამინაციით არის მიღებული: **სა-თმე-ურ-ა** (საქონლის ხორცში თეთრი, მთმასავით ძარღვი), **სა-ყუნწ-ურ-ე** (მდინარის ნაპირზე აშენებული ქვითკირის კედელი); **სა: სა-ფანდურ-ი** (ბალახი, რომელსაც ჩინგურს ხმირად უბამენ), **სა-ფუხ-არ-ი** (ხელთათმანი); **სა--ე // სა - არ: სა-ძუ-ე // სა-ძუ- არ-ი < სა-ძვი-არ-ი** (ტუსკია 2004: 147-148).

თუშურშიც დანიშნულების სახელთა წარმოება მრავალგვარია: **სა---ე: სა-ალუდ-ე** (სალუდე ქვაბი ქვევრის ფორმის სპილენძის), „საალუდე ქვაბი ყველაყაი სოფელშია, სასოფლო“, **სა-არაყ-ე** (სპილენძის ქვაბი არყის გამოსახდელად), **სა--ო: სა - ანჯმ-ო** ხალხის საბასოდ თავშესაყრელი ადგილი ადგილი სოფელში) **სა-ბოსლო-ი** (ადგილი, სადაც ბოსლებია გაშენებული), **სა-გაოე-ნებლ-ო-დ** (გამთენის ხანს), **სა-ურ: სა-ხნა-ურ-ი** (სახნავი მიწა), **სა-ყუნწ-ურ-ი** (კარებზე აშვერილი ბოლოები, რომლებიც შედის კარის ზღრუბლზე საგანგებოდ ამოჭრილში და კარები ტრიალებს), **სა---არ:** **სა-თოფ - არ-ი** (სა - თოფ-ურ-ი), **სა-ნიქ-არ-ი** (ახლო ნათესავის დახმარება... დაზარალებული ოჯახისადმი) ნაწარმოებია **სა-ჩქე-არ-ის** ანალოგით, **სა-: სა-ქონ-ი** (საქონელი) (ტუსკია 2004: 153).

ფშაურში დანიშნულების სახელთაგან აღსანიშნავია **სა--ო,** **სა---ე, სა-ურ, სა- ულ, სა-არ, სა- კონფიქსები:** **სა-ბჭე-ო** (ადგილი, სადაც ბჭები იკრიბებოდნენ სათათბიროდ), **სა-ბაიტრ-ო** (საშიში, საფრთხილო), **ს-აპერ-ო** (მინურია ხატში, სადაც დასტურ-ხევის-ბრები ათევენ ღამეს დღეობის წინ, იწმინდებიან, ემზადებიან ხატობისთვის), **სა-სქლ-ე** (მატყლის უხეში ნართი, ძაფი... ტომრი-სა და მისთ. მოსაქსოვად), **სა-ტრ-ე** (სატარე), **სა-ბეჭ-ურ-ი** (კურტანა საბეჭური, უსახელო თბილი შემოსაცმელი), **სა-ცერ-ულ-ი** (ცერზე წამოსაცმელი რკინის რკოლი, ჩხუბში საცემი იარაღი), **სა-გვერდ-ულ-ი** (საბძლის სახურავი ხეები, გვერდების შემკრავი), **სა-ძნ-ო-ვ-არ-ი** (კალო და მის გარშემო შემოლობილი ადგილები მთლიანად), **სა-ბლუჯ-ი** (ფარის ხელჩასაჭიდი).

მსგავსად იწარმოება კახურ დიალექტში დანიშნულების

სახელები. სა-ო: სა-თვალი-ო (კარგი შესახედაობისა), სა-მხს-ნილ-ო, სა--ე: სა-ჩალ-ე (ძალის წასაღები ურემი), სა-მალდ-ე (ხა-რის ურემში შებმისას ტაბიკების საბმური), აღსანიშნავია აფიქს-თა მონაცვლეობის რამდენიმე შემთხვევა: სა-ე > სა-ო: სა-ქათმ-ო, სა-ე > სა-ურ: სა-ძნ-ურ-ი (საძნე) (ტუსკია 2004: 155).

ქართლურში დანიშნულების სახელთა ჯგუფში აღსანიშნავია აფიქსთა მონაცვლეობის შემთხვევები: სა-ქმ-ო (საჭმელი), სა-ურ კონფიქსით ინარმოება: სა-ტერფ-ულ-ი (ბარის ტარზე ... გაყრილი ხის ნაჭერი), სა-ცერ-ულ-ი (ცერზე წამოსაცმელი სათითური), სა-ჯიბ-ურ-ი (ჩოხის კალთებზე აქეთ -იქით ჩანაჭრები) (ტუსკია 2004: 164).

მესხურ-ჯავახურში დანიშნულების სახელები ძირითადად სა-ო კონფიქსიანია: სა-გულა-ო-თ წასვლა, სა--ე კონფიქსი ზოგ-ჯერ შეცვლილია სა-არ მანარმოებლით: სა-უზმ-არ-ი, სა-მინ-არ-ი (ტუსკია 2004: 166-167).

აჭარულში დანიშნულების სახელები გვხვდება კონფიქსთა სახეცვლილებებით: სა-ლამ-უ-ობ-ით, მომდევნო აფიქსისეული ხმოვნის დართვით ო > უ: შა-შაუაგულ-ო რეგრესული ასიმილა-ციის წესით ს > შ, კონფიქსთა მონაცვლეობის შემთხვევები: სა-ო > სა-ე: სალამი-ე-მდი, სა-ო > სა-იერ: სა- მუშ-იერ-ი, სა-ო > სა: სა-ფლავ-ი, გაფართოებულია სა-ურ კონფიქსის სამოქმედო არე: სა-ბმ-ურ-ი, სა-ციხ-ურ-ი, სა- მჭედ-ურ-ი (ტუსკია, 2004: 168-169).

იმერულში გაფართოებულია სა-ურ კონფიქსის ხმარების არე: სა-ზლვა-ურ-ი (ბოსელში იატაკის შუაში სიგრძივ... გაღარული ადგილი ნეხვისთვის), სა- ბზე-ურ-ი (სამზეური), სა-კის-ურ-ი, სა-ქედ -ურ-ი, სა-ე და სა-ურ აფიქსთა კონტამინაციიტ არის მიღე-ბული სა-რჯე-ულ-ა (საქონლისნ დასაბმელად რქაზე გამობმუ-ლი ბანარი), სა-ედ: სა-თვალ-ედ-ი (პატარა სარკმელი კრამიტის საწვავ ქურაში).

სა--ო კონფიქსის ხმარების იშვიათი ნინმუში სა-ძროხ-ულ-ო დერგი (ყველის ჩასადები დერგი), ძროხ-ოულ-ი (რძე და რძის პროდუქტები) > ძროხ-ულ-ი> სა-ძროხ-ულ-ო (ტუსკია 2004: 175-176).

გურულში დანიშნულების სახელებს ანარმოებს სა-ო, სა-ე, სა- აფიქსები. სა- გუდალ-ე-ი (კარგბის შიგნიდან საკეტი ურდული, კეტი), სა-კვირკობ-ო (კვირიკობის თვის მსხალი), სა-ზეპ-ელ-ა

(მიწის დასატკეპნი ხელსაწყო) „ვისაც მიწიანი სახლი აქ, დაზეპა-მენ კარქა საზეპელათი), **სა-მკურ-ე** (ჭრაქის დასადგმელი) „პოძზე მივაკრამდით პატა ფიცარსა, ის იყო სამკურე იმაზე დავდგამდით ჭრაქსა), **სა-ჯოუხ-ო**, (საბალახო ადგილი), **სა-კაკლ-ე** (სამარც-ვლე, სათესლე), **სა-დუღ-არ-ი** (ქვევრში ღვინის ასადუღებლად დატოვებული ცარიელი ადგილი).

ლეჩხუმურში დანიშნულების სახელები იწარმოება **სა-ო / სა-ურ** აფიქსებით. **სა-მნათხ-ო** (ყველის დერგი), **სა-ურ: სა-ტუჩ-ურ-ი** (ტუჩისთვის დატოვებული ცარიელი ადგილი სავსე ჭიქაში), **სა-ქვაბ-ურ-ი** (ქვაბის საკიდელი ჯაჭვი), **სა-შუბ-ურ-ი** (წინა კედელი, რომლის ძირში ღარით ღვინო ჩამოდის), **სა-ის:** **სა- ნათლ-ის-ი** (სანათური) (ტუსკია 2004: 179).

მთარაჭულში დანიშნულების სახელთა შორის აღსანიშნავია **სა-ურ** კონფიქსით ნანარმოები სახელები: **სა-რთა-ულ-ი** (კოჭების შემაქრთებერლი ნანილი), თავზე გადასახურავი), **სა-ქად-ურ-ი**, **სა-კარცხ-ულ-ი** (საპატიო სავარძელი ოჯახის უფროსისთვის) (ტუსკია 2004:184).

დანიშნულების სახელები მეგრულში წარმოდგენილია **ო-** და **სა-** პრეფიქსებით, პრეფიქსთან ერთად სიტყვას ჩვეულებრივ სუფიქსებიც ახლავს, ასევე დასტურდება რამდენიმე მაგალითი **ო-ერ**, **ო-ურ** და **ო-ოლ** აფიქსებით ნანარმოები.

სა-ო მეგრულში დაერთვის, როგორც ხმოვანფუძიან ასე-ვე თანხმოვანფუძიან სახელებს: **სა-რწუმალ-ო** „საგაჭრო“ ჭიჭე სარწუმალო ქუუიდეს „პატარა სავაჭრო ფარდული) უყიდეს, **სა-ჩილ-ო** „საცოლე“ ჩემი ცირასქუალეფი მემიჩამუ თევანდა საჩილოთაა“, ჩემი ქალისვილები მიმიცია თქვენთვის საცოლედო“, **სა-ბურჭულ-ო** „სანალდო“ საბურჭულო საარგუნოთ ვეგნარ-თინუავა „სანალდო სანაჯახოდ არ გადააქციორ“ **სა-ჯიმალ-ო** „საძმო“, **სა- დიდკოჩ-ო** „სა-დიდკაც-ო“: გააბონაფუ დო სადი-დკოჩო მუკაქუნალით გაგმანწყუაფუ „დააბანინა და დიდებული სამისალით გამოაწყობინა“. **სა--ო-ს** ფარდია **სა--ე** აფიქსი თუმცა ნაკლებ პროდუქტულია. მაგ. **სა-ფულ-ე** „საფლავი“ თითო მარას საფულეს ქომიდარაჯითა „თითო კვირას მიდარაჯეთ საფლა-ვზე“, **სა-პიჯ-ე**, **სა-პირ-ე** სარჩული უჯგუნია საპირეს „სარჩული სჯობსო საპირეს“.

სა-ო და **სა-ე** აფიქსები ზოგჯერ ერთსა და იმავე ფუძეს დაერთიან და იდენტური შინაარსის სახელებს აწარმოებენ: **სა-გურ-ო // სა-გურ-ე „საგულე“, სა-თვალ-ო // სა თვალ-ე „სათვალე“, სა-რალ-ო // სა-რალ-ე „საბრალო“, სა-ჯოლორ-ო // სა-ჯოლორ-ე „საძალლე“. მეგრულის ო პრეფიქსი სა პრეფიქსს უდრის. მაგ. ო-მან-ე „ბუნაგი“ ომანება გემთონუ „ბუნაგში შეიყვანა“, ო-გვაჯ-ე „საბუდარი“ ხენწფეში უკახლე არნივს ქემუდგუმუ ყუდე „ხელ-მწიფის სახლის უკან არნივს მიუდგამს ბუდე“, ო- სქალ-ე „სა-ფუტკრე“, თუნთის ოსქალეს აბარენდესია. „დათვს საფუტკრეს აბარებდნენო“.**

ო-ერ, ო-ურ, და ო-ოლ აფიქსებით იწარმოება რამდენიმე სიტყვა. **ო-ერ:** ო-ხეამ-ერ-ი **ო- ურ:** ო-ჩხომ-ურ-ი, ო-ოლ: **ო-დიშქოლ-ი „საშეშე“.**

დანიშნულების სახელთა წარმოებისას მარტვილურ კილოში გვხვდება **ლ-ს** ინტენსიური პალატალიზაცია. მაგ. **ბჟა> ო-ბჟა-ლ-ე> ო-ბჟა-ე, ო-ლაჭვათირ-ე> ო-იაჭვათირ-ე.**

ერთი რიგის ფორმებს დანიშნულების სახელები წარმოები აქვთ ნათესაობითის ბაზაზე, საყრდენია ნათესაობითის ფუძე, – ეს მოვლენა არც ქართულისთვისაა უცხო, მაგრამ, როგორც ჩანს, მეგრულში მეტად დასტურდება მსგავსი წარმოების ფორმები: **ოდგიში „სადგისი“:** ართი ოდგიში ქომუჩია „, ერთი სადგისი მომეციო“; **ოლეკეში „იგივეა, რაც ოლეკე,- შლამიანი ადგილი, ლურჯი მიწის ამოსაღები ადგილი;** **ოჭკადურეში** იგივეა, რაც **ოჭკადურე – სამჭედლო;** (ქირია 2015: 165)

მეგრულში გეოგრაფიულ სახელთა გავრცელებული მანარმოებელია დანიშნულების **სა-ო;** **სა- პრეფიქსთან კომბინაციაშია -ო** სუფიქსი, ქართ. **ო-ს** მეგრულ-ლაზური შესატყვისი; **ანუ გვაქვს შერეული წარმოება:**ქართულიდან შეთვისებული **სა-პრეფიქსი** და ქართველური შესატყვისი **-ო** სუფიქსის სახით: **საჭყონდი-დო, სამურზაანო, სადადიანო, სანაჭყებიო, საქორქიო, სამელიო... ლე- პრეფიქსი -ე სუფიქსთან გვარებისაგან აწარმოებს ადგილის სახელებს:** ლესიჭინე, ლეგაგუე, ლედგებიე.... **ლე-ე პრეფიქს- სუ-ფიქსი სა-ო აფიქსების ფუნქციური ეკვივალენტია.** ორივე ტიპის წარმოებისას ამოსავალია გვარი, რომლითაც იყო დასახლებული სოფელი. (ქირია 2015: 193).

განალიზებულმა მასალამ ცხადყო, რომ ქართულის დიალექტებსა და მეგრულ მეტყველებაში სიტყვანარმოებითი მოდელი სალიტერატურო ქართულში დამკვიდრებულ მოდელს მიჰყვება.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

გიგინეიშვილი, თოფურია, ქავთარაძე 1961: ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, დიალექტთა განხილვა, ტექსტები, ლექსიკონი, თბ. 1961

იმნაიშვილი 2006: გრ. იმნაიშვილი, გურული დიალექტი, თბ. 2006.

ტუსკა 2004: მ. ტუსკა, სახელთა აფიესური წარმოება ახალ სალიტერატურო ქართულსა და დიალექტებში, თბ., 2004.

უთურგაიძე 1970: თ. უთურგაიძე, ქართული ენის სახელის მორფონოლოგიური ანალიზი, თბ., 1970.

ფენრიხი, სარჯველაძე 1990: პ. ფენრიხი, ზ.სარჯველაძე, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ., 1990.

ქირია, ეზუგბაია, მემიშიში, ჩუხუა: ჭ. ქირია, ლ. ეზუგბაია, ო. მემიშიში, მ. ჩუხუა, ლაზურ-მეგრული გრამატიკა, I, მორფოლოგია, თბ., 2015.

ყიფშიძე 1994: ი. ყიფშიძე, თხზულებანი (ლექსიკონი) თბ. 1994.

შანიძე 1973: ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973.

წარმოსახვითობა („აბსტრაქცია“) მნიშვნელოვანი სისტემები

ანოტაცია: გრამატიკულ ლიტერატურაში აბსტრაქტულად ხასიათდება მხოლოდ არსებითი სახელები. აბსტრაქტულა სახელი, რომელიც არსებობს ჩვენს წარმოსახვაში და ნივთიერი (ხილული) სახე არ გააჩნია. სტატიაში საუბარია იმაზე, რომ, გარდა ამისა, წარმოსახვითი შეიძლება იყოს ქმედებაც, საპირისპიროდ კონკრეტული (ხილული) მოქმედებისა. ამდენად, კონკრეტულობა და წარმოსახვითობა (აბსტრაქცია) საზიარო შინაარსობრივი მახასიათებელია სახელისა და ზმნისა.

Revaz Sherozia

Imagination („abstraction“) in the language system

Annotation: It is considered that only nouns are characterized abstractly. Abstract nouns are only in our imagination and they are not visible. In addition, action can also be imaginary, as opposed to concrete (visible) action. Thus, concreteness and imagination (abstraction) are common content characteristics of a noun and a verb.

1. მეტყველების ნებისმიერი ფორმა (ზეპირი, წერითი თუ შინაგანი მონოლოგი) ერთი ენობრივი სისტემის რეალიზაციაა, რაკიდა სამყარო ამ სისტემით შევიცნობთ (პუმბოლდტი), იგი ერთნაირად განსაზღვრავს (აკონტროლებს) მეტყველების ყველა ფორმას, – ადამიანი, თავისი ენობრივი ფსიქოლოგიით, უკრიტიკოდ ემორჩილება სისტემის მოთხოვნებს. ამის დადასტურებაა, როცა ენის კანონების უცოდინარი ადამიანი ზეპირი მეტყველებისას შეცდომებს რომ არ უშვებს და ამავე დროს, სმენით ცნობს უცხოელის მეტყველებაში დაშვებულ შეუსაბამოებს.

2. ენობრივი სისტემის მეშვეობით სამყაროს ორ ნაწილად ვყოფთ, ხილულ და უხილავ, წარმოსახვით საგან-მოვლენებად. გრამატიკაში ეს ფაქტი ცნობილია კონკრეტულ და აბსტრაქტულ სახელებად (შანიძე 1973).

ენათმეცნიერება აბსტრაქციას მხოლოდ სახელებში განიხი-

ლავს, რაც ნაკლულ კვალიფიკაციად გამოიყურება, – სამყარო ჩვენს აღქმაში არამარტო სახელებისაგან (საგნებისაგან) შედგება, არამედ მათი ქმედებებისაგანაც. შესაბამისად, ცხადია, ამავე სისტემამ წარმოსახვითი ქმედებაც უნდა ასახოს. რეალურად ეს ასეც არის (სხვა საკითხია, ამა თუ იმ სისტემას ამისთვის რა საშუალებები მოეპოვება), – ზმნური ფორმის შინაარსი ან კონკრეტულ (მიმდინარე), ან წარმოსახვითი (ზოგადი, მახასიათებელი) მოქმედებაა: აშენებს და ფიქრობს...

3. სპეციალისტებისთვის ცნობილია ა. შანიძის მიერ წარმოდგენილი აქტის ზმნური კატეგორია. იგი ხილული და უხილავი მოქმედებების ასახვას გულისხმობს და ერთმანეთს უპირისპირებს პირველ-მეორე ჯგუფის ფორმებსა და თურმეობითებს. აქტის კატეგორია გახდა საყრდენი გ. როგავას მიერ მეოთხე ჯგუფის, ნო-პრეფიქსიანი ფორმების გამოყოფისა მეგრულ მეტყველებაში (როგავა 1953).

ამ ფორმათა ჩამოყალიბება გვიანდები ჩანს. ამასთან, საინტერესო ისაა, რომ ქართველურ სისტემაში თურმეობითთა ორი ჯგუფი წარმოიქმნა (დოუჭკირულ დაუჭრია და ნოჭკირუე თურმეჭრიდა). ამ მხრივ ლაზურის ჩვენება მეტ ყურადღებას იმსახურებს, – აქ ნო-პრეფიქსიანი ფორმები არა გვაქვს, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ მეოთხე ჯგუფის ფორმები მეგრულში მას მერე უნდა წარმოქმნილყო, რაც გურულ-აჭარულმა მეგრულ-ლაზური განაცალკევა. ასევე უნდა აიხსნას მეგრულში პოტენციალისისა და ვნებითის დიფერენცირება, ხოლო ლაზურში ამ პროცესის შეკავება, რასაც პირველად აკადემიკომა არნ. ჩქობავამ მიაქცია ყურადღება.

ნო-პრეფიქსიანი ფორმები განვითარდა იმ მეტყველებაში, რომელშიც ვნებითისა და პოტენციალისის დიფერენცირება მოხდა. სადაც ამას ადგილი არ ჰქონდა, იქ არც მეოთხე ჯგუფის ფორმები განვითარებულა (ზოგ დასავლურ დიალექტში ნაყვარება ტიპის არსებობა მეგრული მეტყველების გავლენით აიხსნება).

4. სამყაროში არსებული ყველა საგანი, მოვლენა, ქმედება მოუპარი პირის („მე“-ს) პოზიციიდან არის დანახულ-შეფასებული. ამიტომ მისთვის ხილული (კონკრეტული) და უხილავი (წარმოსახვითი) ორივე არსებობს, მაგრამ მათ სხვადასხვა ენობრივი სისტემა სხვადასხვა საშუალებებით განასხვავებს.

სიცოცხლე – სახელს ფიზიკური სახე არა აქვს („უხილავია“) და ის მხოლოდ წარმოსახვითად (აბსტრაქტულად) დახასიათდება. ასევე, ცოცხლობს ზმნური ფორმის შინაარსიც წარმოსახვითა (აბსტრაქტულია). სახლი კონკრეტული (ხილული) სახელია. ასევე, კონკრეტული (ხილული) ქმედებაა სახლდება. მაგრამ სახლობს (ცხოვრობს) წარმოსახვითა (აბსტრაქტულია).

მეგრულ მეტყველებაში გამიჯნული ვნებითი და პოტენციალისი დახასიათდება როგორც კონკრეტული და წარმოსახვითი ქმედებები. საინტერესოა, რომ პოტენციალისის ფორმებს მხოლოდ ნო-პრეფიქსიანები ენარმოებათ: იჭვირე – შეიძლება დაჭრა; – ნოჭკირუ შესაძლებელი ყოფილა დაჭრა. ასევე, მხოლოდ ნო-პრეფიქსიანი ფორმები ექნება უ-ორს უყვარს ტიპის ზმნებს: უ-ორს – ნო-ოროფუუ.

სახელურ და ზმნურ ფორმათა კონკრეტულობა-წარმოსახვითობაზე მსჯელობისას კადევ ერთი ფაქტი იქცევს ყურადღებას. ცნობილია, წარმოსახვით (აბსტრაქტულ) სახელებს მრავლობითი რიცხვის ფორმები არ ენარმოებათ, – ვერ დაითვლებიან. ნაკლულია წარმოსახვითი შინაარსის ზმნათა ფორმანარმოებაც.

5. კონკრეტულობა და წარმოსახვითობა (აბსტრაქცია) ენობრივ სისტემაში მოქმედებს როგორც შინაარსობრივი მახასიათებელი. მოუბარი პირისთვის კონკრეტული შეიძლება იყოს როგორც საგანი, ისე – მოქმედება. შესაბამისად, წარმოსახვითი შეიძლება იყოს საგანიც და მისი ქმედებაც.

დამოწმებული ლიტერატურა:

როგავა 1953: გ. როგავა, დრო-კილოთა მეოთხე ჯგუფის ნაკვთები ქართველურ ენებში, იყე V.1953.

შანიძე 1973: აკაკი შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, 1973.

ბელა მთხია

საქონები ყოფა-ცხოვრების ნიშანები პრინციპის „საქართველოს ზემობანები“

აპსტრაქტი: არჩილ მეფის მიერ შექმნილი დიდაქტიკურ-მორალისტური ხასიათის ნაწარმოები „საქართველოს ზნეობანი“ ჩვენი დაინტერესების საგნად ფოლკლორული მიზნით შესწავლის თვალსაზრისით იქცა. არჩილ მეფის შემოქმედება „მართლის თქმის“ პრინციპებისა და ბიბლიური მოტივების თვალსაზრისით არა ერთხელ ყოფილა განსჯის თემა. ჩვენი დაკვირვების თემად ეს ნაწარმოები სწორედ იმ მიზეზით იქცა, რომ მსგავსი ტიპის ნაწარმოები ვერ მოწყდებოდა ყოფისა და ცხოვრების დეტალების აღნერას, რომელშიც ყველაზე მძლავრად იგრძნობა ხალხური მოტივები, რომლებსაც ავტორი გვერდს ვერ აუკლიდა ტექსტში. არ დაგვავიწყდეს, რომ არჩილი არ არის მხოლოდ შემოქმედი „საქართველოს ზნეობანისა“, ის მეფეა და ამ ზნეობის ჩამოყალიბების საქმეში ერთ-ერთ უდიდესი აქტორია ლიტერატურული, კულტურული თუ პოლიტიკური თვალსაზრისითაც. სწავლა-განათლებისა და აღზრდის საკითხების საჯაროდ განხილვა მეფემ მიზნად დაისახა და ნაწარმოებში არა ერთი ყოფა-ცხოვრებითი, ტრადიციად ქცეული დეტალია განხილული. ვეცდებით დაკვირვების, ფოლკლორულ მასალებთან შედარება-შეჯერების საფუძველზე განვიხილოთ ნაწარმოები. კვლევა საინტერესოდ ნარმოაჩენს არა მხოლოდ მეფე-პოეტის ოსტატობასა და ნაწარმოების მხატვრულ ღირებულებას, არამედ ასახავს ქართული ყოფა-ცხოვრების, რაინდობის, ასპარეზობისა და ზნეობის, მკითხაობის, ზღაპრობის, შრომის საქმიანობის, გართობის, აკრობატობის ტრადიციულ ასპექტებს, რომლებიც მეფე-პოეტის მიერ საზოგადოებრივ, კულტურულ და ზნეობრივ საკითხთა ნაწილადაა წარმოდგენილი.

საკვანძო სიტყვები: ზნეობა, ჩვევები, ადათ-წესები.

Details from Folk Materials in the 'Moral of Georgia~ by King Archil

Abstract: In our scientific work about „Moral of Georgia“ we focus on some materials from folklore and traditions. The main value of „Moral of Georgia“ is the motif of didactic and concern of value of the true stories. This literary heritage can not be without details from every day life in which the folklore exists. We have to mention that author is not only poet, but he is the king and he is the main actor of the process of moral life of the country from the point of view of culture, politics and literature. His main aim during working on this story is moral, education and there are discussed several folklore motifs and details from every day's life. The method we choose for scientific work is comparative method with folklore. This work will be attempt not only for giving sense of the value of the story and author's mastery but to show the different traditions kept in a country, storytelling, fortune telling, working traditions, knighthood, having fun, physical competitions, acrobats which are the part of moral and ethic of the nation.

Key words: moral, habits, rules.

საყოველთაოდ გავრცელებული მოსაზრება, რომ „საქართველოს ზნებრივი“ არის თხზულება ადამიანის დანიშნულებაზე ქრისტიანული მრწამსის გათვალისწინებით, მოითხოვს ამავე ნაწარმოების უფრო ფართომასშტაბურად კვლევას. ავტორს ამ კონკრეტული თხზულებით წარმოჩენილი აქვს იმდროინდელი ქართული ზნებრივი ნორმები, რომლებიც მხოლოდ ხალხის ყოფით მასალებს ეყრდნობა. მართებულად მიუთითებს სოფო გვარამაძე თავის დისერტაციაში „მეფე-პოეტის ფართო მასშტაბის ლიტერატურული მოღვაწეობა ახალი საფეხურის დასაწყისა ჩვენი ეროვნული მწერლობის და საერთოდ კულტურის ისტორიისა“ (გვარამაძე 2014, 8). ამის გათვალისწინებით, შევნიშნავთ, რომ არ არსებობს კულტურა ხალხური ცნობიერების გარეშე. ყოველი კულტურული მონაბოვარი ერის სულიერი და ინტელექტუალური საკუთრებაა და ფოლკლორი, ყოფისა და ცხოვრების ამსახველი დეტალები ამ კულტურული სიმდიდრის ერთ-ერთი საუკეთესო მონაწილეები არიან. მკვლევარი როლანდ თოფჩიშვილი მიიჩნევს,

რომ „ქართულ ეთნოლოგიაში ეპოქად შეიძლება მივიჩნიოთ XVIII საუკუნის პირველი ნახევრის მოღვაწის ვახუშტი ბაგრატიონის შემოქმედება“ (თოფჩიშვილი 2013: 96). მართალია, არჩილ მეფის შემოქმედება ეთნოლოგიის ნამუშევრად არ ითვლება, მაგრამ „სა-ქართველოს ზნეობანი“ ეთნოგრაფიული კვლევის თვალსაზრისით ვახუშტი ბაგრატიონის კვლევას უსწრებს.

უდავოა, რომ არჩილ მეფის ლიტერატურული ფენომენი ხალხურ სიტყვიერ და ევანგელიურ მსოფლხედვას ეფუძნება. ლიტერატურაში სპარსოფილობის წინააღმდეგ გაღაშქრებული არჩილ მეფე ცდილობდა ლიტერატურაში ეროვნული ტენდენციების დაცვასა და გავრცელებას, რაც ვერ მოხდებოდა ხალხური ცნობიერების გვერდის ავლით. თხრობა ტრადიციულად უფლისადმი მიმართვით იწყება. „სამხატედი“ ერთბუნებოვანი უფალი, ხორცემნილია ჩვენდა მეოხად, მართალთა მოწყალე და სულგრძელია. „მარგალიტ მყოფი მწვირისა“ და უძლურთა ძალის მიმცემი უფალი გმირის „მომჯაბნებელია“, „მაღალთა მამდაბლებელი, ამმაღლებელი მწირისა“. ტექსტზე დაკვირვება არა ერთ მაგალითს გამოავლენს, რომლებიც ყოველდღიური ყოფის, ერის კულტურული ცხოვრების საინტერესო ნიმუშებია და შემდგომ შეფასებულია ავტორის მიერ როგორც ზნეობრივად სასარგებლო თუ საზიანო, რომლებიც უნდა გაითვალისწინოს მეითხველმა ავტორის ჩრევისამებრ.

ავტორი ჩამოთვლის ზნეობათა სახეებს: „სამღვთო და ანუ სამხედრო, მშევბლის და მოვაგლახარის, ლაშქრობის, ნადირობისა“ (3) ამ უკანასკნელს „რომელმან კაცი ახარის“, ანუ კაცთა შესაქცევრად მიიჩნევს და ხმამაღლა აცხადებს ის, ვინც „საქციელ სამსახურისა იცის“, ცოდნითაც შემკულია. „სამხედრო“ არჩილთან გაიაზრება არა მხოლოდ როგორც საერო, არამედ როგორც „მშევბლის და მოვაგლახარის, ლაშქრობის, ნადირობისა“.

ჩამოთვლილ ზნეობათაგან ყოველივეს თავად და ბოლოდ საღვთო ზნეობას ასახელებს.

„შესაყრელობა, ალერსი“ ყოველი ზნის ნაწილია და მას ადამიანის „ნისლის“ ანუ დარდის გაფანტვა სჩვევია. სხვა ზნეობა-საქციელთაგან გამოყოფს: „მშვილდ-ისარი და ბურთობა“ ცხენით ჯირითი. სიმღერა-ცეკვის ჩამოთვლისას არჩილ მეფე ქართული ეროვნული ტრადიციული ცეკვა-მღერის ნიმუშებს ჩამოთვლის. კარგი ხმა და „თან უსული შევიყვაროთ“ მოგვიწოდებს და მას

ქართული მასპინძლობისა და ჩუქების ნაწილად მიიჩნევს ქართულ სუფრაზე. „გარიგება მალაქისა“, რომელიც საბას მიერ განიმარტება როგორც: „მარაქა-ქალთა ჯარი ლხინში“ (ორბელიანი 1991:438). ასევე გულისხმობს სუფრასთან ქალისა და „მის-მის ალაგს კაცის დასმის“ ადგილსა და წესს. სუფრას ბარაქიანობა უნდა ახასიათებდეს და უშულლო, „საამოვნო ჭამა და სმა“ უნდა ახლდეს. სუფრის მოვლაც მთელ რიგ წესსა და ადათს ემყარება: „ბევრგვარ უნდა ხილის დაჭრა, ბეჭის გათლა, დაინის მოსმა“ (8). ზემოაღნიშნული წესები საქართველოში თაობას ზეპირად გადაეცემოდა და ხალხის ყოფის ნაწილად ითვლებოდა. დღემდე რჩებოდა სოფლად სუფრის მეზობლობაში გაწყობის წესი და ყოველ სოფელს ჰყავდა თავისი რჩეული ყოველი საქმის ოსტატობით, მათ შორის საკლავის დაკვლა-დაჭრის საქმისა და სუფრის გაწყობის წესის მცოდნე.

სუფრის აუცილებელი ატრიბუტია გართობა: „ზმა და ხუმრობა, სიცილი“, რომელსაც ახლავს პაექრობა „სხვის ზმისაც მალ გაცინება“. ზმასა და ხუმრობას კარგი გაგონებაც უნდა მოჰყვეს. არჩილ მეფე საკრავთა ჩამონათვალს გვაწვდის და ცეკვის სახეობებს ჩამოთვლის: „ზაპი, ცეკვა და სამაი, ჯუბანა“. „სამა“ საბასთან განიმარტება როგორც: „როკვა, შუშპარი“ (ორბელიანი 1993:36). სხვადასხვა დღესასწაულები უძველესი წარმართული დროიდან მოყოლებული სხვადასხვა ღვთაებებისა და კერპების თაყვანისცემის მიზნით ყოველთვის ტარდებოდა დიდი ზარ-ზეიმით, რომელსაც ახლდა სხვადასხვა თეატრალური წარმოდგენები. მსგავსი წარმოდგენები სამეფო კარზეც იმართებოდა და სხვადასხვა ხალხური საკარავებითა და სცენებით იმკობოდა.

სუფრასა და ქეიფს შერგება უნდა, „ვინც არწყევს, კარში გავაგდოთ“.

ჩაცმა თავისებურად მოითხოვს პენსა და სილამაზეს, სათანადოდ მორთვას, რომელიც ცოდნას უნდა დაეფუძნოს და ჩაცმულსა და მორგებულს „უჩირქოდ წმინდათ ხმარება“ სჭირდება.

ქარქაშის მობორბლა, მეჯინიბობა, ცხენოსნობა თავისთავად გულისხმობს საპრძოლო ხელოვნებასა და ნადირობისა და ცხოველთა ფრინველთა სანადიროდ წვრთნის ოსტატობას. ძალლი ზოგი მწევრად გაიწვრობება, ფრინველი კი ბაზიერად. ცხოველისა და ფრინველის ზნის გამოცნობა ერისკაცს უნდა ახასიათებდეს. „წეროს გეზით დამჭერლობა“ საინტერესოდ გვაგონებს

„დიდოსტატის მარჯვენაში“ კონსტანტინე არსაკიძის წეროზე ნადირობის საინტერესო სცენას, რომლითაც მეფე გიორგი იხი-ბლება და ფრინველის წვრთნის ამ ხელობას წინაპართაგან და-ტოვებული სწავლებით ფლობს არსაკიძე. ნადირობას ახლავს არა ერთი სწავლა: „პვლევა, დანახვა კურდღლისა, მეხოხბეობა, მწყერობა, სტვენა, წრუნუნი, ძახილი გავაზის, იხვის მზვერობა... ყავლი და წერობა, მალე მიშველა ფრინვლისა, მუნ ადრე წამოწ-ვერობა“ (25). სანადირო იარაღის მოვლაც სავაუკაცო საქმეა: „ისრის თლა, სწორად გამართვა, გაქლიბვა, სეფქის განყობა, მშვილდის ჩაგდება, ყულაჯი, ქარქაშის კარგა ჩაწყობა, არც შო-რი-შორ და არც სულა ახლო ერთმანეთს მიწყობა“. ნადირობა სამხედრო წვრთნის საუკეთესო საშუალება იყო და მას სამხე-დრო-აღმზრდელობითი ხასიათი ჰქონდა. საბრძოლო ხელოვნების ნიმუშებია: „აშფაშაქი და ყაბახი, ბურთის სროლა, მესეფობა, კარზედ ცხენის გაჭენება, ხელ-ძალიან ჯირითობა, მეთოფობა, ქვეითობა“ (14), ასევე „ჩიოგნის მოხვრეტა, მობანდვა, სწორის ბურთისა გამოჭრა, ბურთობის დროსა ასპარეზს პირმხიარულად გამოჭრა, ცხენის მოხტომა უხელოდ“ (27) საბრძოლო ასპარეზზე სიფიცხლეს წვრთნის. ასევე „მოპაიტრობა სახმობის, ამორთმა, ხურდის ამოჭრა“ (27). ხმლის ცემა, ლახტის თამაში, შუბის ბრუნ-ვა, საცერის წყობა, „მათრახის ბილდირგა რა შეუბისა“. ავტორს გარჩეული აქვს ისრის ფორმა: „სხვილი და გძელი“. ავტორის თქმით, ვისაც ეს სააპარეზო თვისებები არ აქვს, დასაძრახია. ზემოჩამოთვლილი თვისებებით ჭაბუკები ინვრთნებოდნენ და ეს იყო წინასაომარი მზაობაც ერთგვარი. საჭურველსაც ცნობა უნდა, განყობა, მორთვა, ომამდე მხდალსაც უხდება ომისთვის მზა ჯაჭვ-პერანგი. მეომრის აღზრდის ის წესები, რომელთაც არ-ჩილ მეფე ჩამოთვლის ძირითადად ხალხურ გამოცდილებას ემყა-რებოდა. არ არსებობდა ცალკეული სასწავლებლები, რომლებიც საომარ თვისებებსა და წესებს თაობებს გადასცემდა. ოჯახები, საზოგადოება და, როგორც აღვნიშნეთ, ხალხური წარმოდგენები იყო ის საფუძველი, რომლითაც საომარ საქმიანობაში იხვრთ-ნებოდნენ. მას შემდეგაც, რაც მსგავსი ტიპის სასწავლებელი შეიქმნა, აღზრდის ხალხური ტრადიციები არ გამქრალა. სხვა-დასხვა ასპარეზობანი, რომლითაც გმირები თავს გამოიჩინდნენ, საბრძოლო ხელოვნების ნაწილი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ

მაღალი საზოგადოებრივი ფენა საომარ ხელოვნებას სათანადოდ და განსაკუთრებული წვრთნით ეუფლებოდა, დაბალი სოციალური წრისა ფენებში საბრძოლო სწავლება ხალხურ, ტრადიციულ მეთოდებს ეყრდნობოდა. არჩილ მეფე არ მიჯნავს სხვადასხვა საზოგადოებრივი ფენების სწავლება-წვრთნის საქმიანობას. მისი მიმართვა საყოველთაო და უმეტესად საშუალო და დაბალი ფენის წარმომადგენლებს მიემართება.

მცურაობაც კარგია, თუმცა „სჯობს ნავთ ხმარება“. ყოველივე ზემოაღნიშნული ზნეობრივთან ერთად ფიზიკური წრთობის მაგალითებია. წყალთან დაკავშირებული ზნე-ჩვევანიც ოსტატობაა: „წყლის წურვა და ბადის სროლა“. ლოცვა, შრომა და ბრძოლა საზოგადოების მთავარი მამოძრავებელი ძალა იყო და სარჩოსაც, ქართველი კაცი შრომის, ასპარეზობის, თევზაობის, ნადირობის ხალხური ტრადიციებით მოიპოვებდა. არჩილ მეფე საზოგადოების ზნეობრიობის ნიშნად შრომასაც ასახელებს და წერს, რომ შრომა და შრომის ხელოვნება კარგ ზნედ მიიჩნევა. ბარვა, წიდნვა, ხვნა და თესვა, მყისა და სთვლის საქმეები თავის დროზე უნდა შესრულდეს. მოსავალი ადამიანს ახარებს და დოვლათს მატებს. კაცს სახელი ამშვენებს და კარგ კაცს ცნობაც უნდა. ყოველივეს დროისა და ალაგის ცნობა ზნეობის მაგალითია. უფროს-უმცროსის გარჩევას ხალხური სიტყვის მასალით იმოწმებს ავტორი: „სწორ უმფროსულ-უმცროსულსა ქართლსაც აქვს დასახვაა; ვინცა იცის ყველავაი ბევრის საქმის მონახვაა“ (57).

მიუხედავად იმისა, რომ არჩილ მეფე მიუთითებს მასწავლებელზე, რომელმაც თავის მოსწავლეს „მცირედ-მცირედის სწავლებით“ უნდა გაუადვილოს სწავლა-სწავლების პროცესი, ის არ მიანიშნებს, ვინ არის ეს მასწავლებელი და სად ხდება ეს სწავლება. რაც იმას გულისხმობს, რომ კონკრეტული სასწავლებელი და სასწავლებლის მასწავლებელი კი არ არის საქართველოში, არამედ მასწავლებელია ყველა, ვისაც ევალება საასპარეზო, სანადირო და საბრძოლო ხელობა გადასცეს ახალ თაობას სწორად და სათანადოდ, ხელობა, რომელიც მას ზეპირი გზით გადმოეცა წინაპრებისაგან და მოვალეა ასევე გადააბაროს ის შემდგომ თაობებს.

მეფე-პოეტი „სევდის დასადუმარ“ გართობებსაც ჩამოთვლის: „ჭადრაკის მღერა, ნარდისა და სხვა რაც რამა ყუმარი, ხარდიორ-და და ჩალიჩი“ (17), რომელთაც ახლავს გასართობად მოგონილი

თამაშობები: „ხტომა, ქვის გდება, რკინობა, მოგვერდი, ფანდიც რამ არი“. იმის მაგალითად და დასტურად, რომ მსგავსი ფიზიკური უნარები პიროვნებას აამაღლებს და ზნეობრივად სრულყოფას მისას არაფერს დააკლებს, ავტორი „ვეფხისტყაოსნის“ ფრიდონის მაგალითს მოიხმობს: „ვერ ხედავთ ფრიდონისასა, მუშაოთობას ჩემულობს, საბეჭიდ გავლა-ხტომასა თამამად, ართუ მოზარობს“ (18). ფრიდონის დროის ცოდნა და უნარები ტარიელისა და ავთანდილის წინაშეა გაცხადებული და არჩილ ძეფე მოგვიწოდებს ამ თვისებებს „ნურვინ მცონარობს“. „მუშაოთობა“ თოვზე გავლა უძველესი საკრალური რიტუალების გადმონაშთია. თოკი, ჯაჭვი, შიბი ცასა და მინას აკავშირებდნენ ერთმანეთთან და ადამიანის ღმერთთან კავშირს უზრუნველყოფდა. რუსუდან ცანავა ამ საკითხზე ვრცლად მსჯელობის შემდეგ მიუთითებს: „მათ დაკარგეს საკრალური ფუნქცია და გასართობად იქცნენ“ (ცანავა 2012. 341-350). ჰინდიც აქლემებზე გადახტომის ხელოვნებაა, ჰაერში გადაბრუნება „ხელ-დაუკრავად“, „ორს ცხრას იქით-აქ ხელჭრილს შიშვლის ხმლით შიგ გახტებოდა“ (19). მოქნილობისა და ოსტატობის მაგალითია გაჭიმულ შალზე გავლა, მახვილების ბორბალშიგან გასვლა და „არა სჭრისა“, ფეხების ქედზე დაწყობა, თავთან დარჭობილ ხანჯალზე გულალმა წოლა, „ანაზდად ახტის პირდალმავ, მუნით გულდალმავ დაეცის, იმის წვრით თვის წვერს მყოფლობდა“ ამ და მსგავს საკვირველ სანახაობას ხალხი გაკვირვებული შესკერის. ექვსი კაცის დასაჭერი ხის კბილებით ჭერა, გულმკერდზე ოთხი ხარის გასატანი ძელის დადება, მახვილებზე წოლა, უცხოს ეძახის ხმელეთზე თევზივით ცურვის ხელოვნებას. ამ ოსტატობებს ავტორი ერთს მიანერს, რომელმაც ის არავის ასწავლა, სურდა მეფემდე მიეტანა თავისი საკვირველი ხელობანი. მსგავსი აკრობატები, როგორც ჩანს, უცხო ქვეყნიდან არიან მოსულები და თავიანთ რეპერტუარს წარადგენდნენ ხალხის წინაშე, არჩილ მეფეც აკრობატს „შაგს“ უწოდებს: „მაგრამ ის შავი არ დადგა, არავის არ ასწავლაო“.

არჩილ მეფეს არც სამგლოვიარო წეს-ჩვეულებები გამორჩენია: „მოტირლობა, გლოვის წესი, ზარი, ახა“, რომელსაც ახლავს ხალხური ხორცის არ ჭამის წესი.

ფოლკლორული თვალსაზრისით ირჩევა მთვარის მოქცევის მიხედვით ადამიანის ყოფა-ცხოვრების დეტალები: „თუთხმეტის

დღისა მთვარესა შექურვა ვინ სულ დაასწროს, ვირე სრულ ამო-ვიდოდეს, ცხენზედაც შეჯდეს, მიასწროს“ (30).

თითო ზნეობად ჩასაგდებია მეტი ენისა და წიგნის ცოდ-ნა. „მწიგნობრობა, ძველ ძლისპირთა გარდათქმა, მსმენელობა, მთარგმნელობა, ღრმის სიტყვის ადვილ გამოთქმა, ხუცურის და მხედრულისა სხვადასხვაობს თვითონსა თქმა“ (32). კარგი სიტყვის თქმა ოსტატობაა და ადვილად გასაგები სიტყვა სიბრძნეა, კარგ სიტყვას კარგად ჩამორთმევა უნდა: „კარგ მთქმელს კარგი გამ-გონე უნდაო“ (ხალხური). სიტყვა და სიტყვის ფასი კაცობისა და ზნეობის ნიშანია. ცრუ სიტყვა კი არმოსასმენი და დასაძრახია. აქ არჩილ მეფე დასძენს საინტერესო ზნეობათა ჩამონათვალს: „მოჩივრობა, მეკენჭაობა, რიცხვთცოდნა, რამლის ყრა“. ეს უკა-ნასკნელი ქვიშაზე მკითხაობას გულისხმობს, ასევე ასახელებს „მესტროლაბობას“, ანუ ვარსკვლავთმრიცხველობას, „მეკოჭაო-ბას“ – კენჭით მკითხაობას, „მებეჭაობას“ – ბეჭზე მკითხაობას და შენიშნავს, რომ ამათგან „ცრუდ თქმულა მებეჭაობა“. მეტი სიცხადისთვის მოვიყვანთ კონკრეტულ სტროფს სრულად: „ანგა-რიში და რიცხვთცოდნა, ჩაგდება, მეკენჭაობა, რამლის ყრა, მეს-ტროლაბობა, ზნევეა მეკოჭაობა, ისიც კი არის, მაგრამე ცრუდ თქმულა მებეჭაობა“, როგორც ნათლად ჩანს, ზნედ ასახელებს ყველას, მხოლოდ „ცრუს“ უწოდებს ბეჭზე მკითხაობის ხალხურ ადათს. ის არ ემიჯნება ხალხურ ქვიშასა და კენჭებზე მკითხაო-ბის ზნეს, თუმცა გამოაცალკევებს ბეჭზე მკითხაობის ხელობას, როგორც ცრუს.

არჩილ მეფეს „საძილოდ არაკაა“, ანუ ძილის წინა ზღაპრო-ბაც არ გამორჩენია: „მეზღაპრეობაც ივარგებს“ (75). მან პირ-ველმა აიმაღლა ხმა „ზღაპრულ-ნაჭორი“ ამბების გალექსვის წი-ნააღმდეგ (გვარამაძე, დისერტაცია), „ზღაპრობას“ მეფე-პოეტი „სპარსთა ნაჭორს“ უწოდებს და მას უპირისისპირებს „მართლის თქმას“. თუმცა ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ის ფოლკლორულ ზღაპარს გულისხმობს და მეზღაპრეობის ხალხურ ტრადიციე-ბზე მიანიშნებს, რომელსაც არ გმობს და ამბობს, რომ „ივარ-გებს“.

არჩილ მეფე ასახელებს, რომ „საქართველოში იტყვიან სამას სამოცდახუთსაო ზნეობას... მაგრამ მე ვგონებ უფრო ბევრს ხუთათასაო“ (101). ის არჩევს ხალხურად დასახელებულ სამას

სამოცდახუთ ზნეობას, თუმცა ეს სიმბოლური ციფრია და მისი სიმბოლოც ფოლკლორითაა ნაკარნახევი. ხალხურ სიტყვიერებაში შემორჩენილია 365 წმინდა გიორგის სახელით დალოცვა, რომელიც ლეგენდის თანახმად უკავშირდება გადმოცემას წმინდა გიორგის 365 წანილის შესახებ. ლეგენდის თანახმად, როცა წმინდა გიორგი სიკვდილით დასაჯეს, მისი სხეული 365 წანილად დაჰყვეს და საქართველოს ტერიტორიაზე მიმოფანტეს. სხვა გადმოცემის მიხედვით, საქართველოში იმდენი ეკლესიაა წმინდა გიორგის სახელობისა, რამდენი დღეცაა წელიწადში. 365 საკრალური ბუნება მხოლოდ წმინდა გიორგის არ უკავშირდება იგი ვრცელდება ქართულ ხალხურ წარმოდგენებში. ამირანის შესახებ გადმოცემათა რაოდენობაც სამას სამოცდახუთია.

არჩილ მეფის მოწოდება „მართლის თქმისა“, რეალური ამბების გასაგებად და მარტივ ენაზე მკითხველთან მიტანისა, ვერ მოხდებოდა ხალხური ტენდენციების გარეშე.

შეიძლება ითქვას, ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით არჩილ მეფის „საქართველოს ზნეობანი“ უნიკალური ნიმუშია, რომელშიც ქართველი, და არა მარტო ქართველი, ხალხების კულტურულ-ყოფითი რეალიებია გადმოცემული. ის საქართველოს ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიულ მასალებს გვაწვდის, აღწერს ყოფა-ცხოვრების, სამეურნეო და სხვადასხვა გასართობ სახეობებს, სამოსს, შრომისა და ბრძოლისა თუ წარიმობის იარაღებსა და ზნე-ჩვეულებებს არა მარტო მონადირის, არამედ ცხოველთა და ფრინველთა ზნეთა გათვალისწინებით. სხვადასხვა სულიერი კულტურის, სამეურნეო, მატერიალური თუ ზნეობრივი თავისებურებები გააზრებული და წარმოდგენილია ქვეყნის ბუნებრივ გარემოსთან. არჩილ მეფე იძლევა არა მარტო ქართული ყოფის მასალების შესახებ ცნობებს, არამედ ჯამბაზობის, სხვადასხვა გასართობი ხელობის შესახებ უცხოელთა მიერ წარმოდგენილი საინტერესო მასალებით ამდიდრებს ქართულ ზნეობრივ და ყოფით ელემენტებს. მეფე პოეტი ქვეყნის კულტურული საკუთრების შესახებ დეტალებს მიჯნავს ისტორიული თუ პოლიტიკური საკითხებისაგან. ამდენად იძენს „საქართველოს ზნეობანი“ ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით განსაკუთრებულ მნიშვნელობას.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

გვარაძე 2014: სოფიკო გვარამაძე, არჩილ მეფის შემოქმედების მხატვრული სამყარო, სადოქტორო ნაშრომი შესრულებულია ფილოლოგიის დოქტორის ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი 2014.

თოფჩიშვილი 2013: როლანდ თოფჩიშვილი, ეთნოლოგიური მეცნიერების შესავალი, თბილისი 2013.

მინდაძე 2008: ნინო მინდაძე, მეომრის აღზრდის ტრადიციები და სამხედრო მედიცინა ძველ საქართველოში, მეომრის ბიბლიოთეკა N8, თბილისი 2008.

ორბელიანი 1991: სულხან საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული.

ორბელიანი 1993: სულხან საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული.

ცანავა 2012: რუსულან ცანავა, მუშაითობა-ჯამბაზობის გაგებისათვის, VII საერთაშორისოსიმპოზიუმი ლიტერატურათმ-ცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები შუა საუკუნეების ლიტერატურული პროცესი, საქართველო, ევროპა, აზია, მასალები ეძღვნება „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი ბეჭდური გამოცემის 300 წლისთავს, ნაწ. 1, თბილისი, 2012.

ზეინაბ საჩიად

„ვსი უძველესი იაპონური ლიტერატური“

(იაპონურიდან თარგმნა ირმა რატიანის, გამომც. ინტელექტი, 2019 წ.)

ანოტაცია: კვლევის მიზანია, იაპონური ტანკების ახალი თარგმანები, შესრულებული ირმა რატიანის მიერ, გაანალიზდეს ძველი თარგმანების ფონზე.

გამოყენებულია შედარების მეთოდი. ახალი თარგმანები შედარებულია ძველთან, ხოლო კანონიკური ტანკას ნიშნები – ახალი თარგმანის ფორმასთან.

მთარგმნელებს ქართულ ენაზე ტანკა გადმოაქვთ ჩვენს ტრადიციაში არსებული საზომების გათვალისწინებით. თარგმანებს შორის საუკეთესოდ შეიძლება ჩაითვალოს ირმა რატიანის თარგმანი, რადგანაც იგი შესრულებულია უშუალოდ იაპონური ენიდან და თან ახლავს კომენტარები ავტორისა და ლექსის შესახებ.

მაგრამ ფაქტია, რომ ტანკა ისევ გვამყოფებს ახალი გამოწვევების წინაშე. რაკი ქართულ ენაზე არსებობს ქართველი პოეტების კანონიკური ტანკები, ე.ი. შეიძლება ფიქრი, რომ თარგმანშიც შენარჩუნდეს კანონიკური ფორმა ან მთარგმნელი მაქსიმალურად მიუახლოვდეს მას.

ამოსავალი სიტყვები: კანონიკური ტანკა, ირმა რატიანი, გადმოთარგმნა ადაპტირებული ტრადიციით, თარგმნა კანონიკური ნეიტრალური დაცვით.

Zeinab Saria

„One Hundred Ancient Japanese Poems“

(Translated from Japanese by Irma Ratiani, Intellect, 2019)

Annotation: The aim of the study is to analyze the new translations of Japanese Tankas, performed by Irma Ratiani, comparing to old translations.

A comparison method is used. The new translations are compared to the old ones, and the canonical Tanka signs are compared to the new translation form.

Translators translate Tanka into Georgian, taking into account the measurements in our tradition. The best translation among the translations can be considered to be the one by Irma Ratiani, as it is done directly from the Japanese language and is accompanied by comments about the author and the poem.

But the fact is that Tanka is still posing new challenges. Because there are canonical Tankas of Nino Darbaiseli and Paata Natsvlishvili in Georgian, i.e. one might think that the canonical form can be preserved in the translation or that the translator can come as close as possible to it.

Keywords: canonical Tanka, Irma Ratiani, translation according to adapted tradition, canonical translation.

ღია ცის ქვეშ გლეხები თავთავს მკიან. მათი სახურავი საავდომო ღრუბლებია. მომუშავეებს სახელდახელოდ გამართული ფანჩატურიდან გასცექრის იმპერატორი, რომელიც სახურავქვეშ კი დგას, მაგრამ შიშობს, რომ ეს სადგომი წვიმისგან მაინც ვერ დაიფარავს. იმპერატორი ადამიანურ ემოციებს შეუპყრია, გახედავს რეალურსა თუ ირეალურ სივრცეს, მობოჭავს მზერით, თვალებში მოიქცევს წარმავალსა და წარუვალს და არსებობის საკრალურობას მისწვდება ფიქრით.

სამყაროს შეცნობის იაპონური მოდელია ტანკაში. ამას წიგნის პირველივე ხუთტაეპედიც გვაგრძნობინებს, VII საუკუნის იაპონელ იმპერატორ ტენჩის რომ ეკუთვნის და ამ პატარა წერილის დასაწყისშივე დავიმოწმება:

შემოდგომის ამ ღრუბლიან დილით
ოქროსფერ თავთავს მკიან გლეხები,
ფანჩატურიდან გავცექრი ყანას
და მაფრთხობს ფიქრი:

ვერ დამიფარავს წვიმისაგან სადგომი ჩემი...

იმპერატორის წინაშე ვალდებულებას ღრუბლიან ამინდში სამუშაოდ გამოუყვანია გლეხები, მაგრამ ხელისუფლის ძალა არ ვრცელდება ბუნებაზე, წვიმას არანაირი ვალდებულება არა აქვს მის წინაშე, ამიტომაც მისგან თავი დასაცავია. ეგ – ერთი გაფიქრებით.

გლეხები ალალად ერწყმიან გარემომცველ ბუნებას, მთლიანდებიან მასთან, ხოლო იმპერატორი გაუცხოებულია ბუნებისაგან,

– მოდის ასეთი ფიქრიც. არის ხილული სამყარო, რომელსაც თვალით მივწვდებით და არის სამყარო, რომელსაც აზრით მივეახლებით. რომელიღაც კონკრეტული წუთიდან, კერძო ყოფითი რეალობიდან ზედროულობის განცდაში გადადის აღწერილი სურათი და ეგზისტენციალურ რეფლექსიებში ყალიბდება საზრისი თუ საზრისები, რომლებიც შეიძლება ერთმანეთს შეერწყან კიდეც. ტექსტის შინაგანი ლოგოსი ზედაპირზე არასოდეს დაგხვდება, საძიებელია, მოსახელთებელია, მისაგნებია... სწორედ ეს არის ძირითადი, არსისმიერი მახასიათებელი, ის სპეციფიკური მხატვრული აზროვნება, რაც ნიშნეულია ტანკასათვის. ამიტომაც ახლოს არიან ჭეშმარიტებასთან ის ადამიანები, რომლებიც ამბობენ, რომ სამყაროს შეცნობის ფორმაა ტანკა, რეფლექსია ადამიანსა და გარესამყაროზე.

ქართულ ენაზე არსებობდა იაპონური ტანკების თარგმანები, შესრულებული შუალედური ენებიდან (რამდენიმე მათგანი ხელთ მჭერია: მ. ლებანიძე, იაპონური პოეზია, მნათობი, 1969 წ., №12, გვ.33-39; კ. ლორთქიფანიძე, ისიკავა ტაკუბოკუ, 64 ტანკა, ხომლი, 1969 წ., გვ. 180-197), მაგრამ პირდაპირ იაპონურიდან თარგმნილს, ბუნებრივია, სხვა ხიბლი აქვს.

ცნობილია, რომ ტანკას რითმა და მკაფიო მეტრი არ ახასიათებს (ჭილადა 1984: 311), ხოლო მ. ლებანიძე მას რატომლაც ბესიეური საზომითა და რითმებით თარგმნის:

ო, ეს ცხოვრება! – წარმავალი, ფუჭი და ხრწნადი!
ეს ფაციფუცი!.. ეს სიზმარი და არა ცხადი!
რაა სიცოცხლე, რასაც ესრეთ გაუდის ყავლი,
თუ არ ამაო, განსაბნევად განმზადებული,
განმკრთალი ზეცის უფსკრულებში პანია კვამლი!

(ფუძივარა კიესკე, VIII ს.)

ბუნებრივია, ამგვარი თარგმანით ქართველი მკითხველი ტანკას ვერ შეიგრძნობს. რითმები არ იყო საჭირო, ტაეპების მოქცევა სალექსო მეტრის მკაცრ რიტმში არ იყო საჭირო. რამდენად არის აქ დაცული ტექსტის ორაზროვნება თუ სხვადასხვა მნიშვნელობები – ეს კიდევ ცალკე საკითხავია.

გადავიხედოთ რეტროსპექტულ სივრცეში. ქართულ თარგმანიმცოდნეობას თავისი გამოცდილება აქვს ტექსტის სხვა ენიდან გადმოქართულების სფეროში. ამ საქმის სათავესთან დგას

ეფრემ მცირე, XI საუკუნის ქართველი ფილოლოგი, ფილოსოფოსი, მთარგმნელი. მას ჩამოუყალიბებია საკუთარი მთარგმნელობითი თეორია: ტექსტი დედნიდან უნდა ითარგმნოს; ზედმინევნით უნდა გადმოიცეს ნაწარმოები, მაგრამ არა სიტყვასიტყვით, ისე, რომ არსებითი არა აკლდეს რა; ტექსტი რომ მკითხველმა უცდომლად გაიგოს, მას უნდა ახლდეს მთარგმნელის კომენტარები.

თეომურაზ პირველს (XVI ს.) თავისუფალი თარგმანის პრინციპით გადმოჰქმნდა სპარსულიდან („იოსებზილიხანიანი,“ „შამიფარგვანიანი,“ „ვარდბულბულიანი,“ „ლეილმაჯნუნიანი“) მხატვრული ნაწარმოებები.

სულ სხვა პრინციპს იცავდა ვახტანგ VI. მან სიტყვასიტყვით გადმოსცა ტექსტი „ქილილა და დამანაში“, ამიტომაც ჭარბობდა თარგმანში უცხო კონსტრუქციები, რის „გასაჩალხადაც“ სულხან-საბას მიმართა, მან კი ქართული ენის ბუნებას დაუმორჩილა ნათარგმნი, პედანტურად არ მიჰყა ორიგინალს (ებრალიძე 2010:10).

მოგეხსენებათ, სტილი სხვა არა არის რა, თუ არა შერჩევა (თუ ნერის პროცესში მხატვრულ კანონზომიერებებს დამორჩილება) რომელილაც ენობრივი ნორმებისა თუ გამომსახველობითი საშუალებებისა, რომლებიც შეესაბამებიან ავტორის ხედვას, მის მიერ გარესინამდვილის აღქმას. აქ ეპოქის გათვალისწინებაც არის საჭირო. ყოველ დროებას ხომ თავისი ესთეტიკა მოაქვს? ერთი სიტყვით, სტილი მხატვრული ინდივიდუალობაა და იგი თარგმანშიც უნდა გადმოივიდეს. სამწუხაროდ, ზემოთ მოხმობილი თარგმანის ავტორი ამას ვერ ახერხებს.

„ასი უძველესი იაპონური ლექსი“, რომელიც სხვა ენის (მუალედური ენის) გამოყენების გარეშე თარგმნა ირმა რატიანმა, უკვე ჩვენს სამუშაო მაგიდაზეა და არა მხოლოდ მაგიდაზე (სამუშაო მაგიდა მაინც სხვაგვარი უდერადობის სიტყვასთხებამებაა, ოფიციალობის სუსხი დაპკრავს), ხელჩანთაშიც დაბინავდა, სამსახურში რუტინული ყოველდღიურობიდან თავდაღწევის დროს საკითხავად; ბალიშქვემაც შემოგვითამამდა ძილის წინ საკითხავად... აქ ავტორის ინტენცია (განზრახვა) ამოსაცნობია, სტანდარტული პარამეტრები არ არსებობს, საგრძნობია ემოციური მუხტი, ჩასაყვინთია სტილური მანევრების სილრმეებში, მოსახელთებელია აზრი, გასათვალისწინებელია სამყაროს

გააზრების იაპონური მოდელი... და თან გულით გიხარია, რომ ეს პოეზია ტანკას მშობელი ენიდან არის გადმოქართულებული და ქართულ ლიტერატურულ სივრცეში დამკვიდრებული.

„ეს წიგნი შესანიშნავი მოსაწვევია ძველი დროის იაპონიაში“, – ამბობს იაპონელი ქართველობოგი იასუჭირო კოჯიმა, ტოკიოს უცხო ენათა უნივერსიტეტის ასოცირებული მეცნიერ-მკვლევარი.

როგორც წიგნის ანოტაცია გვეუბნება, ცნობილი ლიტერატურათმცოდნე და მთარგმნელი, ფილოლოგის მეცნიერებათა დოქტორი ირმა რატიანი 1994-1998 წლებში ცხოვრობდა იაპონიაში და „იაპონურ დღიურებში“ უშუალოდ ნანახსა და განცდილს გვთავაზობს. წიგნი ორჭიშკრიანი გამოცემაა: ერთი მხრიდან „ასი უძველესი იაპონური ლექსის“ თარგმანები და მთარგმნელის კომენტარებია, ხოლო მეორე მხრიდან – ირმა რატიანის იაპონური დღიურები, ამ ქვეყნის კულტურის სიღრმეში საკუთარი შეგრძებებითა და განცდებით რომ შეგვიყვანს.

რა წიგნია „ჰიაკუ ნინ იშუ“, ანუ „ასი პოეტის თითო ლექსი?“

ეს არის იაპონელთა პოეტური საუნჯე, რომელსაც 1235 წელს ერთი წიგნის სახე მისცა სადაიიე ფუჯივარამ და 97-ე ნომრად საკუთარი ტანკაც ჩართო. მისი კრებული იწყება მე-7 ათწლეულის პოეტის, ტენჩის ნანარმოებით და მთავრდება XII-XIII საუკუნეთა კაძინის (ტანკას ავტორის), ჯუნგოკუს ტანკათი.

ტანკას, როგორც მთარგმნელი გვიხსნის, მოაქვს სათქმელი, რომელიც საგანგებოდ არის გაბუნდოვანებული, თავისებურად ილუზორული. ირმა რატიანი წერს: „ცნება „ილუზია“ განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს იაპონურ პოეზიაში. ის ინერგება არა მხოლოდ კომპოზიციური ნიუანსით, არამედ შინაარსობრივი კომპონენტისა და ტექსტის ინტერპრეტაციის მნიშვნელოვანი ბერკეტის ფუნქციით. „ილუზია“ არის „მირაჟი“, „გრძნობათა მოტყუება“, რომელიც ავტორისეული „ოპტიკური თამაშების“ მეშვეობით აღწევს პოეტური ხედვის გაბუნდოვანებას და ინვესტექსტის დატვირთვას ორაზროვან სიტყვათა წყებით. მკითხველი, თავის მხრივ, დაუღალავად ცდილობს პოეტური რებუსების ამოხსნას“ (რატიანი 2019: VIII-IX).

„იაპონური დღიურები“ მეორე გამოცემა გახლავთ და ეძღვნება მამას – შალვა რატიანს. პირველად იგი 2000 წელს დაბეჭდილა. „ასი უძველესი იაპონური ლექსიც“ მეორედ იბეჭდება.

პირველი გამოცემა 2008 წელს განხორციელებულა. ტანკების თარგმანი ეძღვნება შვილებს. ეს მიძღვნებიც მოწმობს, რა მშობლიური სიყვარულით მიახლებია მთარგმნელი იაპონიას, მის კულტურას, მის მაღალ პოეზიას.

ტანკა უძველესი იაპონური ფორმაა. მეშვიდე საუკუნეში მან გამოკვეთილი კლასიკური სახე მიიღო. კანონიკურ ტანკაში მარცვლები ტაბების მიხედვით ასე ნაწილდება: ხუთი- შვიდი- ხუთი – შვიდი – შვიდი. დროთა განმავლობაში ევროპასა და ამერიკაშიც პოპულარული გახდა ეს მინიმალისტური პოეზიის ფორმა. ბევრგან მარცვალთა ოდენობის ძველ წესს არც იცავენ.

ტანკაში, როგორც წესი, ყოველთვის არსებობს ალტერნატიული მნიშვნელობანი. ეს მის ესთეტიკაში არის ჩაკრისტალებული, მისი თავისებურებაა.

ლექსის წერა ძველ იაპონიაში არისტოკრატული წარმოშობის ადამიანთა პრივილეგია ყოფილა. ამან განაპირობა ის, რომ ტანკაში დახვერილი ურთიერთდამოკიდებულებაა სიტყვებისა და არ არსებობს ვულგარულობა, უხამსობა. მთარგმნელი გვიმზელს, რომ მისი ზრუნვის საგანი იყო, ერთ სტილურ მთლიანობაში მოქმედია ტანკას ლვიძლი ენისა და მისთვის ახალი ენის (ქართულის) გამომსახველობითი საშუალებანი.

როგორ შეძლო ეს მთარგმნელმა?

იორდა რატანმა ისე თარგმნა იაპონური ტანკების წიგნი, რომ გადმოიტანა ის ძნელად მოსახელთებელი ნიუანსები, რაც იაპონურ კულტურაში პოეტური იყო და ქართული ენის ორგანულ ბუნებაში ისე ოსტატურად მოაქცია, რომ ის პოეტურობა არ გამქარალა. ამას მოწმობს კომენტარების წაკითხვა. ლაკონურად გამოხატული ღრმა საზრისები თარგმანში გადმოსულია. აյ მხოლოდ დედნის ტექსტის ლექსიკური ერთეულები როდის ქართული ეკვივალენტით შეცვლილი, არამედ სულია გადმოქართულებული. კითხულობ და ფიქრობ, რომ გრამატიკული სიტყვათშეხამებანი კი არ გითარგმნეს, არამედ მნიშვნელობები გადმოვიტანეს შენს ენაზე. ორიგინალსა თუ თარგმანში ზიარი ჭურჭლის კანონზომიერებით ერთი და იგივე რაობა სუფევს.

ჩვენი ილიას სიტყვებისა არ იყოს, „ლიტერატურა ხალხის ჭკვა, ხალხის გონება, გრძნობა, ფიქრი, ჩვეულება და განათლების ხარისხია“ (ჭავჭავაძე 2009: 304). თარგმანის დახმარებით

ერთი ქვეყნის ლიტერატურული მიღწევები მთელი კაცობრიობის გამოცდილებად იქცევა და ბევრისათვის წინ გადადგმული ნაპი-ჯის მნიშვნელობას იძენს. სწორედ ასეა ამ წიგნის შემთხვევაშიც. იაპონური ტანკა ეპისტემოლოგიურ (შემეცნებით) სტატუსს ითა-ვსებს, იაპონელთა ეროვნული სალექსო ფორმაა და გვაცნობს იაპონურ კულტურას, აზროვნებას. ვკითხულობთ ამ წიგნს და ქართული მთარგმნელობითი ტრადიციის გამდიდრების მოწმენი ვხვდებით, კულტურათა შორის წარმატებული კომუნიკაციის სივრცეში ვიმყოფებით.

...მაგრამ ფიქრი ისეთი რამეა, არ წყდება, გრძელდება და თან ჩაგიყოლებს...

მთარგმნელობითი საქმე კულტურებს აახლოებს, ამდიდრებს, ავსებს...

ტრიოლეტი და სონეტი არ არსებობდა ქართულ ლიტერა-ტურულ ტრადიციაში, მაგრამ ჩვენმა პოეტებმა დაამკვიდრეს ეს ფორმები. რომ არ შემოეტანათ დასახელებული მყარი სალექსო ფორმები სწორედ იმ სახით, რაც დამასასიათებელი იყო მათვის და ჩვენს ტრადიციაში ეძებნათ მიმსგავსებული წარმონაქმნები, რას მივიღებდით?...(თუმცა, სონეტი, კანონიკურიცა და არაკანო-ნიკური ელემენტებით შეფერადებულიც, იწერებოდა და დღესაც იწერება, მაგრამ თარგმანი ნამდვილად არ გაგიშვებს თავისუფა-ლი თვითინიციატივისაკენ).

ან ის გავიხსენოთ, როგორ სხვაგვარად გავიხარეთ ქართვე-ლებმა, როდესაც ლინ კოფინმა „ვეფხისტყაოსანი“ თექვსმეტ-მარცვლიანი ტაეპებით თარგმნა. უფრო რუსთველური ტექსტი დაიდო და ამიტომ, მიუხედავად იმისა, რომ თარგმანში მაღალი და დაბალი შაირის მონაცვლეობა არ არის დაცული, მაინც უფრო შესაბამის თარგმანად მივიჩნიეთ.

თუ უცხო ფორმა ტრადიციულით ჩანაცვლდა ყველგან, ყველა ქვეყანაში, მამინ როგორლა შედგება კულტურათა დიალოგი? განა ფორმა ასე უმნიშვნელოა, რომ იოლად შეველიოთ მას და შევმო-სოთ ადგილობრივი სამოსით? თუ ასეა, ლინ კოფინის თარგმანამ-დე ხომ გვქონდა ოთხი სხვა თარგმანი (მარჯორი უორდროპის, ვენერა ურუშაძის, რობერტ სტივენსონისა და ქეთრინ ვივიანისა) და რა აუცილებელი იყო მაინცდამაინც ქართული ტრადიციული საზომის, შაირის გადაწერგვა ინგლისურენვან ლიტერატურაში?

გალაკტიონის შემდეგ ადამიანი ვერ იტყვის, რომ ქართული ლექსისათვის ჰეტეროსილაბურობა რელევანტური არ არის. გალაკტიონმა ჰეტეროსილაბურობა ქართული პოეზიის სისხლხორცეულ ნიშნად აქცია. აქ ორიოდე ნიმუში ვიკმაროთ ამის დასტურად. ლექსში „ბუხართან“ მონაცვლეობენ რვამარცვლიანი და შვიდმარცვლიანი ტაეპები:

„ცეცხლი ფიქრებს როდი უფრთხის,
ცეცხლი ფიქრიანია,
იგრიხება ალი ბუხრის,
ისიც აწ ფრთიანია...“

ლექსში „ათი ქალწული“ ერთმანეთს მიჰყვება ათმარცვლიანი და ხუთმარცვლიანი პტარები, ხოლო ლექსში „იერი“ მოხდენილად მონაცვლეობს რვამარცვლიანი და ხუთმარცვლიანი ტაეპები:

„იყო დილა მშვენიერი,
დილა ფერადი,
მაგრამ უცებ წამოვიდა
ცაიერადი.“

ლექსში „აფხაზეთის წვიმა მიყვარს“ რვამარცვლიან ტაეპებს ენაცვლება სამმარცვლიანები:

„ო, შუშეუნებს ახალგაზრდა
მაჭარი.
ის ხმაურობს, ის განიცდის
თავის დროს,
გამოვიდეს რომელიმე
ვაჭარი
და ამ წვიმის პოეზია
უარყოს!“

ცხადია, რომ არათანაბარმარცვლიანი ტაეპები ქართულ პოეზიაში უკვე ორგანული დეტალი გახდა. რომელიღაც მყარი ფორმა ყოველთვის რაღაც დროს ჩნდება და მკვიდრდება. არ შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ რაკი ესა თუ ის ფორმა აქამდე არ იყო, არც ახლა შეიძლება გაჩნდეს. კულტურებს შორის დიალოგი სწორედ იმას გულისხმობს, რომ მათ გაამდიდრონ ერთიმეორე ახალი ფორმებითა და შინაარსებით. თუ ადგილობრივ ფორმებში ჩაიკეტება ამა თუ იმ ხალხის კულტურა, ვერც ვერასოდეს შეაღწევს მის წიაღში სიახლე.

მართალია, ანდრო და რამაზ ჭილაიები ტანკას გვიხასიათებენ, როგორც ხუთტაეპედს რითმისა და მკაფიო მეტრის გარეშე, მაგრამ რომ დავუკვირდეთ, დაგვებადება აზრი, რომ ტანკა ჰეტეროსილაბური ლექსია. ხომ ფაქტია, რომ ის ხუთტაეპიანი მყარი ფორმაა და მარცვლები ნაწილდება ასე: $5+7+5+7+7=31$. სწორედ ეს ტექნიკური სირთულე ქმნის ტანკას. რატომ არ უნდა დავიცვათ ეს 31 მარცვალი ხუთტაეპოვნებასთან ერთად? რატომ გავხადოთ იზოსილაბური ან რატომ გავაჩინოთ თარგმანში რითმები? გამოითქვა აზრი, რომ იაპონურში მოკლე სიტყვები არსებობს. მოდით, დვფიქრდეთ: ქართულში არის ოთხმარცვლიანი „განთიადი“ და ორმარცვლიანი „დილაცი;“ ოთხმარცვლიანი „სიყვარული“ და ორმარცვლიანი „ტრიფობაც;“ არსებობს ხუთმარცვლიანი სიტყვა „მონატრებული“ და სამმარცვლიანი „ნანატრიც;“ არის ოთხმარცვლიანი „დახმარება“ და ორმარცვლიანი „შველაცი...“ ე.ი. არსებობს თეორიული შესაძლებლობა, რომ თარგმანის ტაეპი ორიგინალის შესატყვისი გახდეს ან მიუჟახლოვდეს მაინც მას.

კანონიკურ ტანკაში უნდა იყოს ბუნების სურათი და განცდა, რომელსაც სურათი წარმოშობს. სასურველია, რომ თარგმანშიც და ორიგინალურ ტექსტებშიც შენარჩუნდეს ყველაფერი, რითაც ტანკა ტანკაა. მით უფრო, რომ 2010 წლიდან ქართულ პოეზიაში არსებობს ნინო დარბაისელის ჰაიკუები, შესრულებული იაპონური წესებით და პაატა ნაცვლიშვილის კანონიკური ტანკები (დარბაისელი ნ., ვიტა ბრევის, თბ., „სიტყვა,“ 2010 წ.; ნაცვლიშვილი პ. ნამდვილი ქალალდის წერო, თბ., პაატა ნაცვლიშვილის გამომცემლობა, 2010 წ.). გასაგები ხდება, რომ ტანკას თარგმნა ახალი გამოწვევების წინაშე გვამყოფებს.

მაგრამ ერთი რამ ცხადია: დღემდე არსებულ თარგმანებს შორის ირმა რატიანის თარგმანი საუკეთესოა.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

ბარბაქაძე 2018: ბარბაქაძე თ., (პროექტის ხელმძღვანელი), ევროპული და აღმოსავლური მყარი სალექსო ფორმები ქართულ პოეზიაში, ნაწილი I და II, ლიტინსტიტუტი, თბ., 2018 წ.

ებრალიძე 2010: ებრალიძე ლ., პოეტური ხატი და მისი ტრანსფორმაცია თარგმანში, სადისერტაციო ნაშრომი, თსუ, 2010 წ.

http://press.tsu.ge/data/image_db_innova/Disertaciebi/lela_ebrailze.pdf

რატიანი 2019: რატიანი ირმა, ასი უძველესი იაპონური ლექსი, გამომც. ინტელექტი, თბ., 2019 წ.;

ლებანიძე 1969: მ. ლებანიძე, იაპონური პოეზია, მნათობი, 1969 წ., №12, გვ.33-39;

ლორთქიფანიძე 1969: კ. ლორთქიფანიძე, ისიკავა ტაკუბოკუ, 64 ტანკა, ხომლი, 1969 წ., გვ. 180-197)

კოჯიმა 2019: იასუჭირო კოჯიმა, წიგნში: ასი უძველესი იაპონური ლექსი, გამომც. ინტელექტი, თბ., 2019 წ., გვ. 101.

ჭავჭავაძე 2009: ჭავჭავაძე ი., ლიტერატურისა და კრიტიკის შესახებ, წიგნში: ლიტერატურის თეორია, ქრესტომატია, ნაწ. I, ლიტინსტიტუტი, თბ., 2009 წ.

ჭილაძა 1984: ჭილაძა ანდრო, ჭილაძა რამაზ, ლიტერატურათ-მცოდნეობის ცნებები, თსუ გამომც., 1984 წ.

ხათუნა გოგია

„მარტინი და მოთმინებად წმილის ეპისტატი მცხვილისად“

(ლიტერატურული წყაროები)

ანოტაცია: სტატიაში მიმოხილულია აღმრექრისტიანულ პე-
რიოდში ქართულად ნათარგმნი ნაწარმოებები, რომლებიც სხ-
ვადასხვა დროს სხვადასხვა მეცნიერის მიერ დასახელებულია
ჰაგიოგრაფიული თხზულების „მარტინილობა“ და მოთმინებად
წმიდისა ევსტათი მცხეთელისად „ლიტერატურულ წყაროდ ანუ,
რომლებსაც, სავარაუდოდ, იცნობდა და ეყრდნობოდა მეექვსე
საუკუნის უცნობი ავტორი. ესენია: ა. დიდაქე; ბ. ტატიანე სირიე-
ლის „დიატესარონი“ გ. თარგუმი; დ. არისტიდეს „აპოლოგია“; ე.
აპოკრიფი „დაბადებისათვის ცისა და ქუეყანისა და ადამისთვის“;
ვ. აგიოგრაფიული თხზულება 40 სებასტიელი მონამის შესახებ;
ზ. არქოპაგიტული შრომები. წინამდებარე სტატია წარმოად-
გენს ჩამოთვლილ თხზულებათა რეზიუმეებს და მათ კავშირს
ჰაგიოგრაფიულ ძეგლთან. რადგანაც დასახელებული ძეგლი
ორიგინალურია და ერთ-ერთი უძველესი, მისი ლიტერატურული
წყაროების შეჯერება და მათ შესახებ ხელახალი რეფლექსია
განსაკუთრებით სასარგებლო იქნება ქართული კულტურით
დაინტერესებულ პირთათვის და სტუდენტებისთვის, რათა მათ
გაიაზრონ და შეაფასონ მდიდარი სამწერლო ტრადიციებისა
და მთარგმნელობითი პროცესის არსებობა მე-5-6 საუკუნის
ქართულ ლიტერატურაში, რომელზეც ნათელ წარმოდგენას
გვიმნის ამ ტექსტის, თუნდაც, სავარაუდო ლიტერატურული
წყაროების მიმოხილვა.

საკვანძო სიტყვები: დიდაქე, დიატესარონი, თარგუმი, არის-
ტიდე, აპოლოგია

Katuna Gogia

Life and Martyrdom of saint Evstati of Mtskheta (Literary sources)

The article reviews Literary works translated into Georgian in the pre-Christian period, Which have been considered by various scholars at different times as the literary source of the hagiographic work „Life

and Martyrdom of saint Evstati of Mtskheta". That are works, which were probably known and relied upon by an unknown author of the sixth century. These are: Didache, Diatessaron by Tatian, Targum, Apology of Aristides, Apocrypha about generations of Heaven and Earth and Adam, Hagiographic story about 40 Martyrs of Sebaste, Areipagitica... The present article represents summaries of the listed works and their connection with the Hagiographic text. Because the named text is original and one of the oldest, reconciling its literary sources and re-reflecting on them will be especially helpful for students to understand and evaluate the existence of rich literary traditions and translation process in Georgian literature in the 5th and 6th centuries. The overview of this text, even of probable literary sources, gives us a clear idea of this text.

Key words: *Didache, Diatessaron, Targum, Apology of Aristides*

უცნობი ავტორის ჰაგიოგრაფიული თხზულების „მარტვილობა“ და მოთმინება წმიდისა ევსტათი მცხეთელისად“ ჩვენამდე მოლწეული ხელნაწერებიდან უძველესი (H 341) ეკუთვნის მე-10 ს-ის გასულს თუ მე-11 დამდეგს, დანარჩენი მე-18 საუკუნისაა. ძეგლს პირველი ისტორიულ-ლიტერატურული კომენტარები დაურთო პროფ. ჰარნაშვილი. მისი კომენტარებით ტექსტი 1901 წელს გერმანულ ენაზე გამოაქვეყნა ივანე ჯავახიშვილმა. ეს იყო დიდმნიშვნელოვანი ფაქტი, რამაც გამოჩენილ მედიევსისტ ა. ჰარნაშვილმა ათქმევინა, რომ ძველი ქართული კულტურის არცოდნა კულტუროსან ხალხთა ნაკლად უნდა ჩაითვალოს. ჰარნაშვილი და ჯავახიშვილის მიხედვით, ევსტათი ანამეს 544-545 წლებში, ხოლო კ. კეკელიძის დამაჯერებელი არგუმენტებით – 551 წელს. რაკი თხზულება თანამედროვისა და თვითმხილველის მიერაა დანერილი, მაგრამ საკმაო ხნის შემდეგ, თხზულების დანერის თარიღდა მას მიაჩნია არაუგვიანეს მე-6 საუკუნის 70-იანი წლები. იგი არ იზიარებს ტექსტის მე-7 ს-ით დათარიღების იდეას და არც იმას, რომ პირვანდელი რედაქცია რაიმე მიზეზით შეცვლილი იყოს (კეკელიძე 1980: 510-511).

დასახელებული ჰაგიოგრაფიული თხზულების თავისებურებაა ის, რომ ტექსტში ჩართულია ძველი და ახალი აღთქმის ისტორია, რომელსაც სამოელ არქიდიაკონი ეპრაელთა რჯულისა და ქრისტიანობის გაცნობის მიზნით უცხოტომელ ევსტათის უყვება,

რათა ქრისტიანობის შესახებ პირველი ცნობები მიაწოდოს მას. ტექსტში ჩართული ეს ეპიზოდი არ ემთხვევა კანონიკური წიგნების შინაარსს, განსაკუთრებით, განსხვავებებს ავლენს მის მიერ მოყოლილი სახარება. პროფ. ჰარნაკი ფიქრობდა, რომ ავტორს დეკალოგის ან ათი მცნების გადმოცემისას, შესაძლოა, სახელმძღვანელოდ აღებული ჰქონდა დიდაქე. რა თბზულებაა დიდაქე?

ა. დიდაქე / დიდახე (ბერძ.) – მოძღვრება, სწავლება. ძეგლის სრული სათაური ქართულ ენაზე იქნება: მოძღვრება უფლისა 12 მოციქულის მიერ წარმართთა მიმართ. ძეგლი მნიშვნელოვნია იმით, რომ ის არის ჩვენამდე მოღწეული პირველთხზულება, პირველი კატეხიზმური შრომა, რომელიც სათავეში უდგას მოგვიანო ხანის დიდ კატეხიზმურ შეჯამებებს. სტუქტურულად ის შედგება გამოკრებილი პირველსაფუძვლებისგან, რომელიც აუცილებელი და სავალდებულო იყო ახალმოქცეული ქრისტიანებისთვის. ამგვარი შრომის აუცილებლობა საჭიროდ მოუწევიათ წმ. მამებს და შეუსრულებიათ ადრექტრისტიანულ ეპოქაში. დიდაქეს სტილური მრავალფეროვნება მიანიშნებს იმაზე, რომ მას ერთი ავტორი არა ჰყავს, არამედ კომპეტენტურ პირთა ჯგუფის მიერ არის შედგენილი. მასში შედის თითქმის ყველა ადრექტრისტიანული, I-II საუკუნეების მწერლობის ძეგლი, კერძოდ, უადრესი ეპისტოლები: ეგნატე ანტიოქიელის, კლიმენტი რომაელის, ბარნაბას აპოკრიფული ეპისტოლე და სხვ. სრულყოფილი კვლევებითაა დადასტურებული და არაა საეჭვო, რომ დიდაქეს შექმნის დრო I-II საუკუნეებია. შინაარსით დიდაქე 12 მოციქულის მოძღვრების შემცველია, თუმცა, არ არის შესული ახალ აღთქმაში, რაკი უშუალოდ აპოსტოლთა ხელიდან არ არის გამოსული. მისი შემდგენელი საეკლესიო მამები, ჩანს, ეყრდნობოდნენ სანდო ზეპირგადმოცემებსა თუ წერილობით წყაროებს.

ეს ძეგლი იმდენად ცნობილი და გავრცელებული ყოფილა, რომ კლიმენტი ალექსანდრიელი [II-III ს.ს.] „სტრომატაში“ მას „წერილად“ მოიხსენიებს, რა სახელითაც მხოლოდ ბიბლია იწოდებოდა. როგორც ჩანს, ის თვით ბიბლიასთან ყოფილა გატოლებული. მაგრამ მოგვიანებით წიგნს დაუკარგავს აქტუალობა და მე-11 საუკუნის შემდგომი მოღვაწეებისათვის იგი საერთოდ უცხო გამხდარა, ხოლო მე-14-15 ს.-დან თანდათან მასზე უარყოფითი განწყობაც კი ჩამოყალიბებულა, რადგან ნაწარმოები

სხვა თხზულებაში არევიათ (საგარაუდოდ, სათაურის მსგავსების გამო). დღეისთვის „დიდაქეს“ მთლიანი ტექსტი ადვილად არის ხელმისაწვდომი თუ შევადარებთ მას „ევსტათი მცხეთელის წამების“ ტექსტში ჩართულ დეკალოგს, მათი იდეური და შინაარსობრივი მსგავსება სრულიად აშკარაა. ავტორს ხელთ აუცილებლად ექნებოდა რომელიმე კატეხიზმური შრომა, რომელიც არ არის გამორიცხული, რომ იმ პერიოდში ყველაზე პოპულარული ამ ტიპის თხზულება „დიდაქე“ ყოფილიყო.

ბ. ტატიანე სირიელის „დიატესარონი.“ პროფ. ჰარნაკის აზრით, ნაწარმოებში ჩართული ახალი აღთქმის ისტორია, (რომელიც რამდენადმე განსხვავებულია, ვიდრე სახარების სხვა ტექსტები), ეყრდნობა ტატიანე ასურის [III ს.] დიატესარონს. მას მოყვანილი ჰქონია მაგალითები ამ მსგავსების დასამტკიცებლად, მაგრამ კ. კეკელიძე ამ თვალსაზრისა არ იზიარებს და წერს, რომ ჰარნაკის მიერ მოყვანილი ორიოდე მაგალითი ვერ ამტკიცებს ტექსტის მსგავსებას დიდაქესთან და „დიატესარონთან“ (კეკელიძე 1980: 514).

ტატიანე სირიელი (ასური) დაიბადა დაახლ. 120 წელს. მისი მთავარი ნაშრომებია აპოლოგია და „დიატესარონი.“ მის მემკვიდრეობაში გამოსაყოფია ეს უკანასკნელი. სტრუქტურულად ტექსტი წარმოადგენს ოთხივე სახარების საფუძველზე ერთ, ჰარმონიულად გამთლაანებულ ტექსტს, კონკორდანს – შედგენილს შესაბამისი ქრონოლოგიური მიმდევრობით. მას ეს შრომა შეუდგენია დაახ. 173 წელს. „ტესარონ“ ნიშნავს „ოთხთაგან-ს“, ხოლო „დია“ თანდებულები – მიერ, გან. ქართულად დიატესარონი თარგმნილია, როგორც „ოთხთაგანი“. ტექსტის ძირითადი ნაწილი იოანეს სახარებაზეა დამყარებული. ეს იყო პირველი ცდა სახარების ასეთი განხილვისა. ნაწარმოებს მაშინვე მოუპოვებია პოპულარობა სირიაში. მეოთხე საუკუნის მწერალი ათრაატი, მხოლოდ „დიატესარონის“ ტექსტს იყენებდა და არ გამოჰყოფდა სახარებებს ავტორების მიხედვით. ეფრემ ასურის მიერ ედესის სალვათისმეტყველო სკოლაში 360-370 წლებში წაკითხული კომენტარების საფუძველი „დიატესარონის“ ტექსტია, რომელიც კანონიური სალვათისმსახურო წიგნი იყო. ორიგინალში „დიატესარონ“ არ შემოგვრჩა, მაგრამ არსებობს 1836 წელს აღმოჩენილი წმ. ეფრემ ასურის ლექციების სომხური თარგმანი, რომელიც

1876 წელს ლათინურად ითარგმნა. რაკი ეფრემ ასურისთვის ეს ძეგლი მნიშვნელოვანი იყო, ეს ტატიანეს საეკლესიო და სამწერლო მოღვაწეობის ღირსეულობაზე მეტყველებს.

რა ენაზე დაინტერა ტექსტი? შესაძლებელია, ტატიანეს ეს ტექსტი ბერძნულადაც და სირიულადაც თვითონ შეეძგინა – თავდაპირველად შეექმნა ბერძნული, შემდეგ – სირიული. ბერძნულად ამ ტექსტის არსებობა არ იყო აუცილებელი, რადგან ოთხივე სახარება პირველივე საუკუნეებიდან არსებობდა ბერძნულ ენაზე. სირიული ტექსტი სირიული ეკლესიების მღვდელმ-სახურებისთვის იყო განკუთვნილი.

გ. თარგუმი. „დიდაქე“ და „დიატესარონი“ მარტვილობის ტექსტის სავარაუდო ლიტერატურული წყაროებია, მაგრამ პ. პე-კელიძის აზრით, თარგუმები მარტვილობის ავტორს, შესაძლოა, მართლაც ხელთ ჰქონიდა და ის ყოფილიყო სირიული, სპარსული ან სულაც ქართული.

თარგუმი არის არა ზუსტი გადმოცემა, არამედ პარაფრაზი ან სულიერი ხასიათის განმარტება ტექსტისა. თარგუმისტი იჩენს თავისებურებას, ის ბიბლიის ტექსტებს სან აკლებს, სან უმატებს და ცვლის კიდეც. თარგუმებად იწოდებოდა ბიბლიური ტექსტის ძველი არამეული თარგმანები, აღმოცენებული სინაგოგური ლიტურგიის კონტექსტში, როდესაც მორჩმუნეთა უმრავლესობა აღარ ფლობდა ეპრაულ ენას. თავდაპირველად თარგუმი დღესასწაულებზე თორას და წინასწარმეტყველთა ნაწერების კითხვას ახლდა თან და აუცილებლად ზეპირად სრულდებოდა. მთარგმნელი (მეთურგემანი) თარგუმის წარმოთქამდა თორას ყოველი მუხლისა და წინასწარმეტყველთა ტექსტის ყოველი სამი მუხლის შემდეგ. რადგანაც თარგუმი შეიცავდა განმარტებებსაც, იგი კარგად წარმოაჩნდა ბიბლიის ადრექრისტიანული ეპოქის განმარტების მრავალ სახასიათო ასპექტს.

დ. არისტიდეს „აპოლოგია.“ აპოლოგია (დაცვა, გამართლება, გამოსარჩება) – არის სასულიერო ლიტერატურის დარგი, რომელიც მიზნად ისახავდა რელიგიის, ვისიმე ან რისიმე დაცვას, გამართლებას, ზეპირ ან წერილობით გამოსარჩებას. სიტყვა „აპოლოგია“ ხშირად ასევე იხმარება წინასწარგანზრახული დაცვის, გადაჭარბებული შექების, განდიდების მნიშვნელობით. აპოლოგეტი არის პიროვნება, რომელიც იცავს რელიგიურ დე-

ბულებებს. აპოლოგეტთა სიმრავლემ წარმოშვა აპოლოგეტური ლიტერატურა. როდესაც აუცილებელი გახდა ქრისტიანული მოძღვრების ფილოსოფიური დასაბუთება, მისი არგუმენტირება, სწორედ მაშინ გამოჩენდნენ საეკლესიო ასპარეზზე მოღვაწენი, რომლებმაც თავიანთი განსწავლულობა ფილოსოფიაში ამ საქმეს მოახმარეს. პირველ აპოლოგეტად ითვლება კონდრატე მოციქული, მაგრამ მისი ნაწარმოები დაკარგულია. პირველი ავტორი, რომლის აპოლოგიამ ჩვენამდე მოაღწია, გახლავთ ათენელი ფილოსოფოსი არისტიდე, II საუკუნის I ნახევრის და შეუძლებების მოღვაწე. მას აპოლოგია დაუწერია 125 წლის მახლობლად და მიურთმევია იმპერატორისთვის. თხზულებას იცნობს ისტორიკოსი ევსევი კესარიელი (IVს), ნეტარი იერონიმე (IVს). VI საუკუნიდან თხზულების კვალი ქრება და XIX საუკუნის 70-იან წლებამდე ტექსტი დაკარგულად მიიჩნეოდა. მხოლოდ XIX საუკუნეში მოხდა მისი რესტავრაცია. XIX ს-ში აღმოჩინეს სინას მთაზე მთელი სირიული ვერსია, ბერძნულიდან შესრულებული. თუმცა, მეცნიერთა ნაწილი თვლის, რომ ძეგლი სირიულად არის დაწერილი. შემდეგ აღმოჩნდა, რომ „ბალავარიანის“ ტექსტში არის ჩართული აპოლოგიის მთელი ტექსტი, მაგრამ ატრიბუციის გარეშე, ავტორისა და სათაურის მიუთითებლად. დღეს არსებობს ამ ნაწარმოების ორი რედაქცია: სირიული და ბერძნული. ორიგინალთან ახლოს დგას სირიული, ხოლო „ბალავარიანში“ ის ჩართულია, როგორც ციტატა და ძეგლის სხვაგვარი მიზანდა-სახულობიდან გამომდინარე, რამდენადმე შეცვლილია.

არისტიდეს „აპოლოგია“ არსებითად მიმართულია ანტიკურობის, კერპთაყვანისმცემლობის, წარმართული ფილოსოფიის, ელინიზმის წინააღმდეგ. გარკვეულ მომენტებში არის იუდაიზმის ხსენებაც. ავტორი კაცობრიობას არ მიიჩნევს ერთხარისხოვნად, არამედ გამოყოფს მათ 4 დონეს: უმდაბლეს დონეზე დგანან ისინი, ვინც ბუნების ძალებს: მზეს, მთვარეს, ვარსკვლავებს სტიქებს, მდინარეს, ხეს და ა. შ. განადიდებენ [ბარბაროსები – ქალდეეველები და ეგვიპტელები]; მეორე დონე – სამყაროს ფილოსოფიური აღმქმელნი, ანტიკური მოაზროვნენი, რომლებიც ბუნების ძალების გამლერთებლებს ოდნავ აღემატებიან გონებით [ელინიზმი]; მესამე – იუდაიზმი, რადგან გამოკვეთილად ერთლმერთიანები არიან. მეოთხე – ქრისტიანები, ახასიათებს მათ

რელიგიას დოგმატურსა და მორალურ მოძღვრებას და ამბობს, რომ ქრისტიანები არიან ჭეშმარიტი რელიგიის მიმდევარნი. ავტორი ხშირად მოიხმობს ბერძენი ფილოსოფოსების ციტატებს.

პირველი ქართული ძეგლი, რომელშიც ამ ნაწარმოების კვალი ჩანს, არის „ევსტათი მცხეთელის მარტვილობა“ (VI ს.) ამ დროის საქართველოში ინტენსიურად მიმდინარეობდა ანტიმაზდეანური პოლემიკა. ქართველები ლიტერატურული იარაღით ებრძოდნენ პოლიტიკურსა და იდეოლოგიურ მტერს – მაზდეანობას. იყენებდნენ აპოლოგეტების შრომებს, რომლებიც განაქიქებდნენ ანთრომორფისტულსა და ნატურალისტურ რელიგიებს და ეხებოდნენ ცეცხლის სტიქიონს. ამ საკითხს კ. კეკელიძემ მიუძღვნა სტატია: „ანტიმაზდეისტური პოლემიკის ფილოსოფიური დასაბუთება უძველეს ქართულ მწერლობაში“ (კეკელიძე 1955: 42-60) ამ სტატიაში მეცნიერმა მოიყვანა 6 პარალელური ეპიზოდი ორივე თხზულებიდან, სადაც უშუალო მსგავსება ჩანს ამ ორ ძეგლს შორის და გააკეთა შემდეგი დასკვნები: მარტვილობაში სტიქიონები და მოვლენანი, რომელსაც თაყვანს სცემენ ბარბაროსი, უფრო მეტია ჩამოთვლილი, ვიდრე აპოლოგიაში: „ცა და ქვეყანა, მზე და მთოვარე და ვარსკვლავნი, ზღუა და ხმელი, მდინარენი და შესაკრებელნი წყალთანი, მხეცნი, ქუენარმავალნი და მფრინველნი ცისანი და მერმე კაცნი...“ ის, რომ მზე არ არის ღმერთი, მარტვილობაში დამტკაცებულია იმით, რომ ის შეიძლება ღრუბელმა დაფაროს, ხოლო მთვარე აპოლოგიაში ნახსენები არაა; აპოლოგიაში ბევრი სტიქიონია ჩამოთვლილი, მაგრამ მარტვილობის ავტორი საგანგებო ყურადღებას ამახვილებს ცეცხლზე, ხაზს უსვამს, აძლიერებს ამ პასაქს; ემთხვევა ადგილი, სადაც არისტიდე ელინიზმის ზნეობაზე მსჯელობს; კეკელიძე აღადგენს მარტვილობის ტექსტის დაკარგულ ნაწილს, სადაც აპოლოგიის მიხედვით საუბარი უნდა ყოფილიყო ქრისტეს განკაცების შესახებ; ორივე ნაწარმოებში ებრაელთა სჯულის შესახებ არის საუბარი; გამოდის, რომ ავტორს კი არ უთარგმნია აპოლოგია, არამედ გამოუყენებია როგორც წყარო. მას ქართულ სინამდვილესთან შეუგუებია ეს ძეგლი. ეს არის ფაქტი, რომელსაც დიდი კულტურულ-ისტორიული და ისტორიულ-ლიტერატურული მნიშვნელობა აქვს (კეკელიძე 1955: 42-60).

ე. აპოკრიფი „დაბადებისათვის ცისა და ქუეყანისა და ადა-

მისთვის.“ ჰარნაკისა და ჯავახიშვილის აზრით, ავტორი „ევსტათი მცხეთელის წამებისა“ გაქრისტიანებული სპარსელია, რის საბუთადაც მათ მოჰყავთ ტექსტის ის ადგილი, სადაც წათქვამია, რომ სპარსთა რჯული თავდაპირველი რელიგიაა, აბრაამი სპარსია, ხოლო ბაბილონი იგივე სპარსეთია. ამისი დამწერი თითქოს მხოლოდ სპარსელი შეიძლებოდა ყოფილიყო. ამ თვალსაზრისს კ. კეკელიძე გაუგებრობს უწოდებს და აბათილებს. სპარსთა რჯულის თავდაპირველ რელიგიად გამოცხადება არის არა სპარსელის ეროვნული მიკერძოება, არამედ უძველესი „ნებროთის წიგნად“ წოდებული აპოკრიფული თხზულების გამოძახილი. ბიბლიაში ბაბილონის ქვეყანას ქალდეველთა ქვეყანაც ეწოდება, ხოლო ორივე კი გაიგიერებულია სპარსეთთან. ამ აპოკრიფშიც სპარსეთი იწოდება ნებროთის, მაშასადამე, ქალდეველთა ქვეყნად [კეკელიძე 1980: 512].

გამოდის, რომ ჰაგიოგრაფიული თხზულების ავტორი იცნობდა ნებროთის წიგნს. რა თხზულებაა ეს? ნებროთის წიგნს ხშირად „განძთა ქუაბის“ სახელითაც მოიხსენიებენ. ის აპოკრიფული მწერლობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ძეგლია. აპოკრიფი ბერძ. – ნიშნავს დაფარულს, საიდუმლოს ანუ 1. მხოლოდ ზოგისთვის საწვდომს, არასაჯაროს; 2. ძველი და ახალი აღთქმის ეგზიგზას [განმარტებას]. წიგნი პოპულარული ყოფილა ბიზანტიაში და მას აღმოსავლეთის ქრინოგრაფებიც ინტენსიურად იყენებდნენ. თხზულება შედგენილია სირიულ ენაზე არაუგვიანეს III საუკუნისა. ქართული თარგმანი – არაბულიდან მომდინარედ ითვლება. გარდა სირიულისა, არსებობს ძეგლის მთლიანი თარგმანები არაბულად, ხოლო ფრაგმენტები ეთიოპურად, კოპტურად, სომხურად (განძთა ქვაბი 2007).

ვ. აგიოგრაფიული თხზულება 40 სებასტიელი მოწამის შესახებ. კ. კეკელიძე წერს, რომ „ევსტათი მცხეტელის წამებას“ აზის ბეჭედი მოწამეთა აქტების უძველესი რედაქციისა. მისი ავტორი იცნობს თავისი დროის აგიოგრაფიულ ლიტერატურას. მაგალითად, სიტყვებში: „რომელნიმე ტბასა შინა ყინულთა მოსწყდეს“ წაგულისხმევია 40 სებასტიელი მოწამე, რომელთა შესახებ პირველი ცნობები მათ შესახებ დაცულია ბასილი დიდის ჰომილიაში, რომელიც მათი სესენებისთვის არის განკუთვნილი [9 მარტი იულიუსის კალენდრით]: ორმოცი მოწამე აღესრულა

სებასტიაში, რომის პროვინცია მცირე არმენიაში, დღევანდელი თურქეთი, 320 წელს, იმპერატორ ლიცინიუსის დროს. მეომრები წარმოშობით კაპადოკიიდან იყვნენ და მსახურობდნენ რომაულ ლეგიონში, რომელიც ქალაქ სებასტიაში იდგა. სარდალმა აგრიკოლამ ანამა ისინი ქრისტიანობისათვის (წმიდანთა ცხოვრება 2001).

ზ. არეოპაგიტული შრომები. არეოპაგიტიკა ანუ არეოპაგიტული ხუთწიგნეული: 1. საღვთო სახელთა შესახებ; 2. ციური იერარქიის შესახებ; 3. საეკლესიო იერარქიის შესახებ; 4. საიდუმლო ლვთისმეტყველების შესახებ; 5. ათი ეპისტოლის კრებული; – კორპუსი მიჩნეულია მართლმადიდებლობის ფილოსოფიურ საფუძვლად. ამ ძეგლების ავტორად ითვლებოდა 1 საუკუნის მოღვაწე, არეოპაგის მღვდელმთავარი, პავლე მოციქულის მონაფე წმ. დიონისე არეოპაგელი. მე-11 საუკუნეში ეს შრომები ბერძნულიდან თარგმნა ეფრემ მცირემ. დიონისე არეოპაგელი „ვეფხისტყაოსასნში“ ორჯერ იხსენიება: 1) „ამ საქმესა დაფარულს ბრძენი დივნოს გააცხადებს, ღმერთი კარგსა მოავლინებს და ბოროტსა არ დაპბადებს“. 2) „ამა საქმეს მემონების დიონოსი ბრძენი ეზროს“. მე-20 საუკუნეში ამ ფუნდამენტური ფილოსოფიური შრომების ავტორობის საკითხი ეჭვეკვეშ დადგა, რადგან: 1. ამ შრომებში თითქოს შეიმჩნევა მე-5 საუკუნის წარმართი ფილოსოფოსის, ცნობილი ნეოპლატონიკოსის – პროკლე და-დოხოსის ამა თუ იმ აზრის გამოძახილი და 2. ეს ნაშრომები არ იხსენიება მე-6 საუკუნემდე. დაინყო კვლევები ნამდვილი ავტორის დადგენისათვის და ერთ-ერთი – თეორიის [წუცუბიძე -ჰონიგმანი] მიხედვით ავტორად გამოცხადდა პეტრე იბერი, მაიუმის ეპისკოპოსი, მე-5 საუკუნის მოღვაწე. ეს თეორია საქართველოში პოპულარულია გასაგები მიზეზით, მაგრამ საკმაოდ სადაცო.

ძირითადი მოძღვრება, რომელიც ამ წიგნებშია დამუშავებული, ეს არის მოძღვრება იერარქიის შესახებ, ანუ იერარქიული ლვთისმეტყველება და წართქმითი და უკუთემითი ლვთისმეტყველება. არეოპაგიტულ კორპუსს ჰაგიოგრაფიული ძეგლის ერთ-ერთ ლიტერატურულ წყაროდ მიიჩნევს ს. სიგუა, რადგანაც განსახილველ ძეგლში გვხვდება ლვთაების აპოფატიკური და კატაფატიკური განსაზღვრებები, იერარქიული თეოლოგიის კვალი, რომელიც არეოპაგიტიკაშია დამუშავებული; მსგავსია უზენაესი

სიკეთის სამყაროში გაშლა-განფენის თეორია. (მისი მოსაზრებით – ძეგლის ავტორი ასურელი მამა აპიბოს ნეკრესელია (სიგუა 1986: 15).

წყაროების მიმოხილვით ცხადია, რომ განსახილველი ჰა-გიოგრაფიული ძეგლის ავტორი ყველაზე ახლოს სირიულ მწერ-ლობასთან დგას. ფაქტია, რომ ქართულ მწერლობას პირველ პერიოდში კულტურული ურთიერთობები ჰქონდა აღმოსავლე-თთან, სირიასთან, რომლის მწერლობაც მდიდარი და განვი-თარებული ყოფილა იმ პერიოდში. ქართულ-ასურული ლიტე-რატურული ურთიერთობები სირია-პალესტინის სავანეებში განმტკიცდა. კერძოდ, შავ ანუ საკვირველ მთაზე, ანტიოქიის მახლიობლად. მაგრამ რადგანაც ცნობილია, რომ სირია იმ დროს მონოთეისტური თეოლოგიის აკვანი იყო, კ. კეკელიძის თვლის, ჩვენში ქრისტიანობა არიანული ფორმით უნდა შემოსულიყო. მეცნიერი ასურელ მამებსა და „ევსტათი მცხეთელის მარტვი-ლობის“ ავტორსაც მონოფიზიტად მიიჩნევს და მის ზოგ ფრა-ზას მონოფიზიტური დოქტრინის გამოძახილად მიიჩნევს, მაგ: „ღმრთებად წორცითა გადაიფარა“. „უკუეთუმცა ღმრთებად წორცითა არა დაეფარა, კაციმცა ვერ მიეახლა ღმერთსა“ (კე-კელიძე 1980: 513). თუმცა, ფაქტია, რომ სირიიდან ჩამოსული მამების მოღვაწეობის რეალური შედეგი იყო არა მონოფიზიტუ-რი დოქტრინების პოპულარიზაცია, არამედ ქართლსა და კახეთ-ში მონასტრული ქრისტიანობის დაფუძნება. არც განხილული ჰაგიოგრაფიული ძეგლის მიზანდასახულობა გახლავთ მონოფი-ზიტური იდეების ქადაგება, არამედ წყაროების მიმოხილვით ცხადია, რომ უფრო ზოროასტრიზმის საწინააღმდეგო ძეგლია და ცდილობს ქრისტიანობის საფუძვლების პოპულარულ ენაზე მოკლედ თხრობას, ქრისტიანული იდეალებისა და ფილოსოფიის დამკვიდრებას.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

დიდაქე, ძველი ბერძნულიდან თარგმნა და კომენტარები დაურთო ე. ჭელიძემ <http://orthodoxy.ge/tserili/didaqe.htm>

ჭელიძე 1990: ე. ჭელიძე, დიდაქეს შესახებ, ეკლესია – სძალი უფლისა. 1990.

კეკელიძე 1980: კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია ორ ტომად, ტ. 1, 1980.

კეკელიძე 1955: კ. კეკელიძე, ეტიუდები III, 1955.

განძთა ქვაბი 2007: ძველი ქართული აპოკრიფული ლიტერატურის ძეგლები -2, განძთა ქვაბი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკლვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ციალა ქურციკიძემ, თბ., 2007.

სიგუა 1986: ს. სიგუა, ევსტათი მცხეთელის მარტვილობის “ავტორობის საკითხი, თბ., 1986.

მარიამ ჩხარტიშვილი, „წმ. ევსტათი მცხეთელის მარტვილობა“ და VI-VII სს საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები, პოლემიკური ნარკვევი, თბილისი 2005.

ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I ტ. ილია აბულაძის საერთო რედაქციით, თბ. 1963.

წმიდანთა ცხოვრება 2001: წმიდანთა ცხოვრება, ტ. I, თბ., 2001.

ნესტან ფიფია

წიგნი მართლმადინო დროში

(ზოგიერთი რამ როსტომ ჩხეიძის „ბურჯი ეროვნებისას“
შესახებ)

ანოტაცია: როსტომ ჩხეიძის რომანი „ბურჯი ეროვნებისა“ (იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრების ქრონიკები) ასახავს არა მხოლოდ იაკობ გოგებაშვილის ღვანცლს, არამედ XIX საუკუნის 60-იანელების მოღვაწეობის სტრატეგიას, მიზანს. ჩვენ ყურადღება გავაძახვილეთ მნერლის მიერ შემოქმედებითი მიგნებით გადმოცემულ მხატვრულ-დოკუმენტურ მთლიანობაზე. ხაზს ვუსვამთ, რომ იაკობი და მისი თანამოა ზრები იყვნენ ბუნებით მებრძოლები, რეფორმატორები, ჰუმანისტები. ბიოგრაფიულ რომანში ერთ ნინადადებაშია ჩატეული იაკობ გოგებაშვილის მიერ არჩეული გზა: „ევროპას გაჰყურებს, მასთან შეთანასწორება ეოცნებება, მაგრამ ვერაფრის დიდებით წარმოუდგენია, რომ მექანიკურად გადმონერგოს იქაური მონაპოვარი“ (რ. ჩხეიძე).

სტატიაში განხილულია ქრონოტოპული მთლიანობა ბიოგრაფიულ რომანში; იაკობ გოგებაშვილის ურყევი პრინციპულობა განათლებისათვის ბრძოლაში; ფაქტი, რამდენად პარმონიულ მთლიანობაში ხედავდა იგი მშობლიურის საფუძველზე დაშენებულ უცხოურ განათლებას. მსჯელობის საფუძველზე მიღებულია დასკვნა, რომ ბიოგრაფიულ რომანში „ბურჯი ეროვნებისა“ ლაკონიურად არის აგებული ეპოქის სურათხატი.

საკვანძო სიტყვები: „დედაენა“, განათლება, იაკობ გოგებაშვილი, სწავლება, რომანი.

Nestan Phiphia

The book in infinity

(According to the “Stronghold of the nation” by Rostom Chkheidze)

Annotation: Biographical novel „Stronghold of the nation“ (Chronicles of Iakob Gogebashvili’s Life) by Rostom Chkheidze represents not only the merits of Iakob Gogebashvili, but also the strategy and goal of the people acting in the 60s of the XIX century. We have focused on the

artistic-documentary integrity expressed by the writer from a creative point of view, emphasizing that Iakob and his companions were warriors, reformers and humanists by nature. The way chosen by Iakob Gogebashvili is demonstrated in one of the sentences in the biographical novel:~ He looks at Europe, dreams of equality with it, but he cannot imagine transferring mechanically all the gains brought from there.~ (Rostom Chkheidze)

We have discussed the chronotopic integrity in a biographical novel and the firmness of Iakob Gogebashvili in the struggle for education, as well as the fact how harmoniously he perceived the foreign education built on the basis of the native.

In the space created by Rostom Chkheidze, a picture of the epoch is laconically built.

Key words: “Deda Ena” (the mother tongue), education, Iakob Gogebashvili, teaching, novel.

„დედაენა“ საყრდენი, საფუძველი და ბურჯია ქართველის წიგნიერებისა, უფრო მეტიც, თვითმყოფადობის საძირკველია, რადგან სასწაულმოქმედი პალინდრომით – „აი იათი“ ინტებს ქართველი ბავშვი შემეცნებას მშობლიური ენის სურნელისა, ფესვების თავისთავადობისა თუ „კაცობრიობის სალაროში“ ქართველის მიერ აღბეჭდილი კვალისა. „დედაენამ“ შეიფარა რუსიფიკატორული პოლიტიკით გალაცულ-განადგურებული, დაბერჩავებული ქართული ენა: „ქართული ანბანი“ („დედაენამდე“ მხოლოდ ორგვერდიანი ნაბეჭდი ანბანი არსებობდა) ისევ იფონიალებდა კულტურულ საგანმანათლებლო გარემოში, თუმცა უკვე „დედაენა“ წარმომართულიყო დიდი გარდატეხის მაცნედ და ნიშანსვეტად გამქრალი სახელმწიფოებრიობის ისტორიაში“ (ჩხეიძე 2007: 99). ეს გახლავთ ამონარიდი როსტომ ჩხეიძის რომანიდან „ბურჯი ეროვნებისა“ (იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრების ქრონიკა) მწერალი მხატვრული გამოხატვის უზუსტესი მიგნებით, „დედაენის“ შექმნის ეპოქის ტკივილსა და თავისუფლების წყურვილს უსვამს ხაზს ფრაზით: ამით „ზეცაში მოფარფატე ოცნებას თავისი მიწიერი ხატი ეპოვნაო“ (იქვე) დიახ! „დედაენა“ ეროვნული თავისთავადობისა და თვითმყოფადობის განსხეულებული ხატია „იდუმალი კარიბჭეა, „სავიზიტო ბარათია ქართულ სამყაროში შესალწევად. ყმანვილი

სხვაგვარად შეიგრძნობს მის იდუმალ სიმებს, სხვაგვარად მიეკვრის გულზე, მონიფულობისას სხვაგვარად აღმოაჩენს ხელახლა, მოგვიანებით კიდევ შეიძლება დადგეს მოულოდნელი აღმოჩენის წინაშე და ისეთი სასოებით გადაშალოს „დედაენა“, თითქოს მანამდე არასოდეს გადაევლოს თვალი“ (ჩხეიძე 2007: 100).

მაგრამ... „დედაენის“ შეტკბობა-დაკვებებას ჯანსაღი ცნობიერება უნდა დაუხვდეს. ამ სასწაულ წიგნს XIX საუკუნეში თუ იანოვსკები ებრძოდნენ, დღეს, XXI საუკუნეში თითქოს განახლების აუცილებლობის მოთხოვნით დაუპირისპირდნენ მას. გამორჩათ ჭეშმარიტება, რომ კლასიკა დროზე მაღლა დგას, მარადიულია. სწორედ იმიტომ, რომ ჭეშმარიტსა და ლირებულს ყოველთვის გამოუჩნდება ავის მდომელი, უნდა გვქონდა წიგნი, ქმნილება – „დედაენის“ ავტორის სახის, ეპოქის, ბეჭედ-ნათლის, წინააღმდეგობების, ამ წიგნის დაბადების აუცილებლობისა და მისი მისის გამამთლიანებელი. ასეთი წიგნია როსტომ ჩხეიძის „ბურჯი ეროვნებისა“ (იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრების ქრონიკა).

ადამიანთათვის „სულის პურის“ მიმწოდებელთა შორის ქართულ სინამდვილეში თუ ვინმეს ბარაქიანი სამყალი უმკია, მათ შორის ღირსეული ადგილი აქვს როსტომ ჩხეიძეს... ქართული გენის, სამკვიდროს დროთა მთლიანობის (წარსული – აწმყო – მომავალი) მეციხოვნებს, სიწრფელისა და ნიჭის სანთლით მაძებარს და ქომაგს, მეცნიერს, მთარგმნელს...

შევწყვიტოთ ჩამოთვლა.

თვალი შევავლოთ როსტომ ჩხეიძის მხატვრულ-დოკუმენტური პროზის სამყაროს: 29 ბიოგრაფიული რომანი – XIX-XX საუკუნეების სივრცის მომცველი, ალექსანდრე ბატონიშვილით რომ იწყება და გრძელდება ქართული თვითმყოფადობისათვის ბრძოლისა თუ კულტურის ისტორიის განუყოფელი სახელებით: ალექსანდრე ორბელიანი, ელიზბარ ერისთავი, სოლომონ დოდაშვილი, აკაკი წერეთელი, ილია ჭავჭავაძე, ვაჟა-ფშაველა, ალექსანდრე ყაზბეგი, იაკობ გოგებაშვილი, ქაქუცა ჩოლოყაშვილი, ზვიად გამსახურდია, მერაბ კოსტავა... თითოეული წიგნი მეგზურია ამ ეპოქის ხასიათის გასაცნობად, ბიოგრაფიული რომანის მთავარი პერსონაჟის შინაგან სამყაროსთან მისაახლებლად, ამ მსრივ არც „ბურჯი ეროვნებისა“ (იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრების ქრონიკები) არის გამონაკლისი.

საგულისხმოა, რომ როსტომ ჩხეიძის ნაწარმოებები სათაური-დანვე განსაკუთრებით ღრმა დატვირთვისაა. უმეტესად გვხვდება ალუზიური ან იდეასა და რომანის ადრესატის ბუნებას შემთლიანებული სახელწოდებები. მრავალთა შორის ყურადღებას გავამახვილებთ ორ მათგანზე (დროსა და სივრცეში მკითხველთათვის ახლობელ) უახლესი ისტორიის ამსახველ ქმნილებებზე „ეკლის გვირგვინი“ (რომანი-დილოგია. ეძღვნება ზვიად გამსახურდიას) და „ძენი მუსიკის, დღენი ქარიშხლის“ (მერაბ კოსტავას ცხოვრების ქრონიკები) „ეკლის გვირგვინი“ გამჭვირვალე ბიბლიური ალუზია. „ძენი მუსიკის, დღენი ქარიშხლის“ ამთლიანებს ზვიად გამსახურდიასა და მერაბ კოსტავას ადამიანურ-რაინდულ ბუნებას, მათ მისიას. „ძენი მუსიკის“ ხაზს უსგამს არა მხოლოდ მათ მუსიკალურ განათლებას, არამედ სულიერ ჰარმონიას, მათ განათლებას არსისმიერი გაგებით („საცნაურისა მის ნათლისა მოსვლა შემკრებელ და სრულმყოფელ და გამამთლიანებელ არს განათლებულთაი“ – პეტრე იბერი), რწმენისა და ცოდნის გამთლიანებას რომ გულისხმობს. ამ მთლიანობას ადასტურებს მათი მხატვრულ-მეცნიერული შემოქმედება, ეროვნული მოძრაობის წინამძლოლობასთან ერთად. „ძენი ქარიშხლის“ მთელი მათი ცხოვრების გამომხატველი სიმბოლოა-ყმანვილკაცობიდან მთან-მინდაზე სამუდამოდ დამკვიდრებამდე.

საკუთრივ სათაურის არჩევანს „ბურჯი ეროვნებისა“ (იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრების ქრონიკა) თვით იაკობს დაესესხებოდა, მისგან გადმოეტანა ფრაზა, რომანის ავტორი ამას ასე ხსნის: „უკეთესი სათაური განა რა შეიძლებოდა მომექებნა, როდესაც ამ შესიტყვებაში – ბურჯი ეროვნებისა – მოქცეულია იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრების ქარგაც და მისი მსოფლმხედველობრივი მრნამსიც, თანაც ეს სახელწოდება სიმბოლურ შინაარსსაც იძენს, ზუსტად მიესადაგება ჩვენს დღევანდელობასაც.“ აღნიშნული რომანით სწორედ ეს მთლიანობა ეძლევა მკითხველს დასაფიქრებლად, გასაცნობიერებლად: იაკობ გოგებაშვილი თავისი ადამიანური სისუსტე-ლირსებებით, მისი ლვანლისა და ნააზრევის გაუსუნარი სიცოცხლისუნარიანობა მარადმედინ დროში. ბუნებრივია, ასეთი ქმნილება მხოლოდ გულგონებაშემთლიანებული შრომის ნაყოფია და კითხვაზე: რა განწყობა დაგრჩათ ამ ნაწარმოების შექმნის შემდეგ? ავტორი ჰასუხობს:

— ამ რომანის დასრულების შემდეგაც ისევე გამოფიტულად ვგრძნობდი თავს — როგორც სხვა ეპიკური თხზულებებისას და ოჯახის წევრებს ვთხოვდი, არ ეხსენებინათ სიტყვები: რომანი, ბიოგრაფია, წერა..“

მაგრამ მისია, მადლი და შთაგონება დაღლის უფლებას არ აძლევს მწერალს. მიხეილ ჯავახიშვილის ჩანაწერებში ვკითხულობთ: „ბალზაკმა თქვა: საზოგადოება მიკარნახებს, მე მისი მდივანი ვარო. მე კი საქართველო მიკარნახებს და მეც მისი მონავარ“ (ჯავახიშვილი 2005: 267.) გენეტიკით, სულიერი წყობით ასეთივე „მონობის“ უღელი დაეკვება როსტომ ჩხეიძეს: საქართველოს წარსულისა და ანტყოს მონობით უმზერს თვითონ და ჩვენც თვალთახედგას გვიწმენდს მომავლის სახილველად. „ბურჯი ეროვნებისა“ არის VI რომანი (გამოიცა 2007 წელს). დღესდღეობით გამოცემულია — 29, გამოსაცემად მომზადებულია 30-ე, „კალამი გოლგოთაზე“ (მიხეილ ჯავახიშვილის ცხოვრების ქრონიკა).

იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრების ქრონიკა ნათლად გვიჩვენებს რამდენად ჯანსაღი, სისხლსაგსე იყო სახელმწიფოებრიო-ბაგაუქმებულ საქართველოში კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობა, XIX საუკუნის 60-იან და შემდგომ წლებში. სწორედ ამ პროცესს და ძირძველი ქართული საგანმანათლებლო სისტემის გადარჩენას, მის მოდერნიზებას, ქართველი ბავშვებისთვის სწავლების ბუნებრივი გზის დაცვას ჩაუდგა სათავეში იაკობ გოგებაშვილი. ეს გზა სწავლების ბალავრად მშობლიურ ენას მოიაზრებდა, რასაც რუსიფიკატორული პოლიტიკა სასტიკად უპირისიპირდებოდა. მწერალი შთამბეჭდვი მხატვრული პასაურებით გადმოსცემს იაკობ გოგებაშვილისა და ილია ჭავჭავაძის თანაზიარობა-თანამებრძოლობას იანოვსკის წინააღმდეგ, ქართველი ბავშვებისთვის მშობლიური ენის ამოგლეჯა რომ განეზრახა. გაბრიელ ქიქოძე, იაკობ გოგებაშვილი, ილია ჭავჭავაძე შეფარული დიპლომატითა თუ პირისპირ პოლემიკით წინ აღუდგნენ ამ ვერაგობას და „ზარ-ზემით შემზადებული გეგმა გასაქანს ვეღარ ჰპოვებდა. საბურველი ჩამოფხრებილიყო“ (ჩხეიძე 2007:174).

60-იანელებს, იაკობ გოგებაშვილს მათ შორის, ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიურ ჭრილში ჰქონდათ გამოტარებული უცხო ენაზე სწავლებისა და უცხო ენის შესწავლის საკითხი. ბიოგრაფიულ რომანში მოტანილია მხატვრულ-ალეგორიული შედარება

იაკობის პირით: „უხელო ადამიანები ხშირად ფეხითა სჭრიან და აკეთებენ თითქმის ყველა იმას, რის გაკეთებისთვისაც ჩვენთვის ღმერთს ხელი მოუნიჭებია, მაგრამ ნუთუ ამ ფაქტს შეუძლიან ვი-სიმე თვალში შეამციროს ხელების უბადლობა, შეუდარებლობა სხვადასხვა საქმის გაკეთებისთვის“ (ჩხეიძე 2007: 231). მინიშნება ცხადზე ცხადია: ბუნებითი საფუძველი მშობლიურია, უცხო ენის ზედმინებინით შესწავლა კი არ ეწინააღმდეგება „დედაენის ორგანულ შეხორცებას მის ბუნებასთან“. „ბურჯი ეროვნებისას“ თითოეული გვერდი მიზეზ-შედეგობრივ მთლიანობაში ასახავს მოვლენათა რიგს და მნერალს თხრობაში შემოჰყავს ისტორიული პირები, ხშირად გვიჩვენებს საზოგადოების დამოკიდებულებას მათ მიმართ, სწორედ ეს ფონი გვიქმნის ზოგად ვითარებაზე წარმოდგენს.

„ცული რას მიზანდა, შიგ ჩემი რომ არ ერიოსო“ და მშობლებიც დასარწმუნებელი რომ იყვნენ: უცხო ენა მშობლიური ენის გამყარების მომდევნო ნაბიჯი რომ უნდა ყოფილიყო მხოლოდ. „ჩვენშიც იპოვებოდნენ და იპოვებიან უცხო ენების მშვენივრად მცოდნენი, რომელთაც პატარაობიდანვე ზედმინებინით შეუსწავლიათ ქართული ენა და ამ ცოდნაზე აუშენებიათ რუსულის, ფრანგულის, ინგლისურისა და გერმანულის შესწავლააო“ (ჩხეიძე 2007: 237). მაგალითსაც დაუსახელებდა იაკობი: დიმიტრი ყიფიანს, გრიგოლ ორბელიანს, გიორგი ერისთავს, კონსტანტინე მამაცაშვილს, ივანე მაჩაბელს, ნიკო დადიანს. რამდენიმე ფრაზით ამ შეგონებისადმი საპასუხო დამოკიდებულების გამოხატვა შემგუებლობის, რენე-გატობის ფორმულად ჟღერს: „რად უნდათ ჩვენს შვილებს ასეთი განსწავლა, თუკი იმდენს ვერ მიხვდებიან, რომ ამხელა იმპერიას არ უნდა დაუპირისპირდნენ და წარმატებული კარიერა მირაჟების გამოდევნებას არ ანაცვალონ“ (ჩხეიძე 2007:238). თხრობის სტილი სადა და ლაკონიურია, მხილების მუხტი – მძაფრი.

ბიოგრაფიულ რომანში როსტომ ჩხეიძემ შექმნა ეპოქის და ამ ეპოქაში სულიერ-საქმიანი თანაზიარობის ადამიანების ცოცხალი სახეები. ნანარმოების 21 თავით მკითხველს ექმნება ძალიან ცხადი წარმოდგენა იაკობ გოგებაშვილის პიროვნულ თვისებებზე, მის მეგობრობაზე ილია ჭავჭავაძესთან, გაბრიელ ქიქოძესთან, ნიკო ცხვედაძესთან, ნიკო ლოლობერიძესთან, აკაკისთან...

ვარიანტიდან თბილისში ჩამოსული სწავლას მოწყურებული ბიჭუნა თითქოს ჩვენს თვალწინ იზრდება, განათლების სამყაროში

ლალად და დაუოკებელი წყურვილით დააბიჯებს, შემდეგ კი თვითონ ხდება ლამპარი სწავლას დაწაფებული ყმაწვილებისთვის, სასწავლებელს წკეპლასა და შიმშას რომ მოაშორებს და სახელმძღვანელოებს შექმნის განათლებისაკენ გზის გასაკაფავად.

ნაწარმოებში საოცარი სიცხადით არის გადმოცემული იაკობ გოგებაშვილის თანამედროვე ისტორიული მოვლენები თუ პირადი ურთიერთობები. სირთულეები, ბრძოლა, ერთი მხრივ ცარიზმის პოლიტიკასთან, მეორე მხრივ – თაღლით და მოშურნე ადამიანებთან. მძიმე ჯვარი იყო სასწავლებლის ზედამხედველობა, მთელი არსებით იტვირთა საღვთო მისიად – ნატვრა აუხდებოდათ ყმაწვილებს: „სხვა ხიბლი და შარავანდედი მისდევდა მის სახელს“, მაგრამ ჩინოვნიკებს „მორჩილი აღმსარულებლის ნაცვლად რეფორმატორად მოევლინა და უსიამოვნებაზე უსიამოვნება მიაყენა აღზრდის მართებულ მეთოდთა დამკვიდრების წყურვილით“ (ჩხეიძე 2007: 57). არა მხოლოდ სწავლებას, ჯანმრთელობას, მოზარდთათვის შესაბამის პირობებს ყოველთვის თვალ-ყურს ადევნებდა, პირადად უნდა დარწმუნებულიყო გასწორაძე (იაკობ გოგებაშვილის ფსევდონიმი) ყურადღების მიღმა არაფერი დარჩებოდა, არც არავის შეეპუებოდა.

როსტომ ჩხეიძეს რომანში შემოაქვს საინტერესო ფაქტი. ბავშვთა პანსიონისთვის სახლი უნდა შეეძინათ. საკრებულოში გასწორაძეს გამზადებული ხელშეკრულება დაახვედრეს ხელმოსაწერად; უარზეა! ჩვენ არ გვენდობიო? – უკვირთ ... „თვითონ ჩემს თავსაც სავსებით არ ვენდობი ამ საკითხში. მე უსათუოდ თან წავიყვან ექიმსაცო“ (ჩხეიძე 2007: 58). მაშინ ფორმალურადაც არავის მოაგონდებოდა ექიმის ჩარევა ამ საქმეში. არ დათმო, მიზნისთვის აბსოლუტურად შეუფერებლობის, სიძვირის გამო. უკვირდათ: თვითონ რა ეხარჯება, დარაჯად რად უდგას ხაზინის ხელუხლებლობასო“. ვერ მოდრიკეს იაკობი, სცადეს ანტონ ფურცელაძისადმი მისი განწყობა გამოეყენებინათ, არც ეს გამოუვუდათ. ჩაიშალა თაღლითური სქემა! ცნობილი ჭეშმარიტებაა, ბოროტება თავს არ დათმობს დასათრგუნავად, ვიდრე მისი არასუბსტანციურობით ჟამი არ უწევს. სასწავლებელი რევიზორმა შეამოწმა და ჯილდოზე წარადგინა, მაგრამ ვისაც გასწორაძის პრინციპულობა გზად ეღობებოდა, ახალი რევიზორი მოავლინეს, სინოდის ობერ-პროკურორის რწმუნებულ კერსკის

სახით. მას უნდა დაედასტურებინა იაკობ გოგებაშვილის პოლიტიკური ორგულობა, დროსაც ისე შეურჩევდნენ ჭლექიანს წამდაუწუმ სისხლს რომ აღებინებდა.

სიტყვის, ფრაზის განსაკუთრებული დატვირთვით აღწერს ავტორი ამ ეპიზოდს: კერსკის „აღმოჩენებს“, რომ იაკობ გოგებაშვილი „მოსწავლეებს წასაკითხად აძლევდა საბუნებისმეტყველო და გეოგრაფიის დარგის წიგნებს, ბედავს ქართლ ენაზე ზრუნვას და სასწავლებლის გაქართულებას. შედეგად ყველა კლასი ითხოვს „ქართული ენის კათედრა დაგვიარსეო“... ბობოქრობდა რევიზორი: „ასეთი მოთხოვნა არავის გაუტედავს მთელი 60 წლის განმავლობაში“ (ჩხეიძე 2007: 64).

დაუდასტურეს ბრალდება – პოლიტიკური ორგულობა. შესაბამისად, რევიზორმა ყოველგვარი ახსნა – განმარტებისა და შემდეგ პასუხის მოსმენის გარეშე მოხსნა სამსახურიდან, იარღიყით – „პოლიტიკურად არასაიმედო“, რაც ყველგან ჩაუხშობდა გზას.

მაშინ სცადა თვითმკვლელობა... ნიკო ცხვედაძემ გამოსტაცა მტკვარს. ჯერ კიდევ სააქაო ჟამი იყო, განგებამ არ დაუშვა დასრულება ამ ჟამისა. იაკობი ყველგან და ყოველთვის ყველაფერ ლირებულს სჭირდებოდა, ქომაგობდა. „სკოლისა და განათლების წინაშე იმხელა ღვაწლი მიუძლოდა, მისი სახელი ისე გადაეჯაჭვებოდა ამ მხარესა თუ საძირკველს ჩვენი საზოგადოებრივ-კულტურული ყოფისა, ნაკლებად ჩანს მისი სხვა დამსახურებანი“.... (ჩხეიძე 2007:143) თეატრი რომ პოლიტიკურ ამბიონად ეგულებოდა, ნაბიჯ-ნაბიჯ, მისხალ-მისხალ გულსა და სულს არაფერს აუცილებელს რომ არ დააკლებდა.

საგულისხმოა, როსტომ ჩხეიძის საჯარო ლექციების შემდეგ ბევრჯერ აღუნიშნავთ მისი მეტყველების, თხრობის განსაკუთრებული უნარი; „ისე გესაუბრება, თითქოს განცდილი აბბავი უნდა მოგიყვეს, თან გაგიყოლებს და აღმოჩნდება, რომ სასწაულად ღრმა სივრცეები მოგატარაო“. ასეთივე სილბო და სითბო აქვს მის მწერლურ სტილსაც. ეპიზოდებში, დიალოგებსა თუ პერსონაჟის შინაგან მეტყველებაში იკითხება ქრონოგრაფული თავისებურებანი, მისი ნაწარმოებები განთავსებულია თავისავე ისტორიულ კონტექსტში, აისახება ეპოქის სულისკვეთება, თოთოვეულ ფრაზას თავისი მისია აქვს. შესაბამისად ჟანრის თავისებურებისა, აქ არ მივემართებით ინტერპრეტაციის გზით, მაგრამ

მრავალპლანიანი ფსიქოლოგიური პორტრეტები ხელისგულზე დევს. რაც შეეხება ქრონოტოპულ მთლიანობას, (ბახტინისეული კონცეფციით) ეს არის ისტორიული დრო-სივრცისა და ისტორიისათვის მნიშვნელოვანი პიროვნებების სინთეზი. „მხატვრულ-ლიტერატურულ ქრონოტოპში ხდება სივრცული და დროული ნიშნების შერწყმა ერთ გააზრებულ და კონკრეტულ მთლიანობაში“ (ლიტერატურის თეორია. XX სამკ და მ. ქრონოტოპის თეორია – 53. 2008). „ბურჯი ეროვნებისა“ ასახავს თუ როგორ ქმნის ისტორიული პერსონაჟის განსაკუთრებული მისია ინდივიდუალურ დროსივრცულ ველს. იაკობ გოგებაშვილმა თვოთონ შექმნა სამყარო – დროსივრცული ველი ბოროტების წინააღმდეგ, მას დაუპირისპირა წიგნიერების, სიჯანსაღის, ნათლიერების ძალა, რომელსაც დრო ვერაფერს აკლებს (ვერც ავის მდომელნი).

როსტომ ჩხეიძის „ბურჯი ეროვნებისას“ გარეშე ძალიან ბევრს ყურადღების მიღმა დაგვრჩებოდა ულირსეულეს მოღვაწეთა: გაპრიელ ქიქოძის, ილია ჭავჭავაძის, იაკობ გოგებაშვილის და მათ თანამებრძოლთა მიერ გავლილი გზის უამრავი დეტალი, არსებითად მნიშვნელოვანი რომ არის ეპოქის ხასიათის შესაცნობად. აღნიშნული ბიოგრაფიული რომანი ცხადად გვიჩვენებს, რომ მათი გზა იყო მყარ ეროვნულ ნიადაგზე დანერგილი, ზოგადადამიანურ ლირებულებებთან შემთლიანებული, ბრძოლა ენისა და ერის გადასარჩენად – ჯანსაღი პატრიოტული შთაგონებით; წიგნი და განათლება იარაღად რომ უნდა იქცეს „განსაკუთრებით იმ უამს, სახელმწიფოებრიობის ბედი რომ წყდება, ან სამუდამოდ უნდა დასამარდეს, ანდა დაიბრუნოს ძველი დიდება“ (ჩხეიძე 2007: 37) სიუჟეტურ მდინარებაში ბუნებრივად ჩაერთვის ინფორმაცია, ამბავი, რამდენად ზოგადი ლირებულების მეცნიერული ნამრობები იქმნებოდა მაშინ, რამდენად ვრცელია აზროვნების პორიზონტი და ავტორიტეტი ჩვენი მოღვაწეებისა. ფაქტობრივი მასალებიდან ასკვნის მწერალი: „არტურ ლაისტი პატივისცემით ეკიდებოდა იაკობის ჭკუას, სიმტკიცეს, შეურყევლობას, გულკეთილობას, პატიოსნებას“... იაკობი „ევროპას გაჰყურებს, მასთან შეთანასწორება ერცნებება, მაგრამ ვერაფრისდიდებით წარმოუდგენია, რომ მექანიკურად გადმონერგოს იქაური მონაპოვრები“ (ჩხეიძე 2007: 200). ათასგვარ სახელმძღვანელოსა და პედაგოგიურ მოსაზრებათ ეცნობოდა, აჯერებდა, ადარებდა, იკვლევდა,

”უცხოურ ლიტერატურასაც თვალს ადევნებდა: სათარგმნელად რა ივარგებსო“ (იქვე).

იაკობ გოგებაშვილისა და მისი თანამებრძოლების გზა არ იყო ვიწრო ჩარჩოში მოქცეული, არც პრობლემის სიუხვით, არც სი-ვრცით, არც ცნობიერებად. ისინი იყვნენ ბუნებით მებრძოლები, რეფორმატორები, ჰუმანისტები. „ფრთა გაეკრა“ საერთო ასპარეზზე აზვირთებულ მოვლენებსა თუ მოძღვრებებსაც... იაკობს დარვინის თეორიით გატაცების გამო მატერიალისტსაც შეარქ-მევდნენ იმუამად. „ყოფილიყურ ნება მათი, მთავარია, თავისუფალ აზრს ეტრიალა დახშულ გარემოში, წვეთ-წვეთად ენანწკარა, გულის პასუხს ადრე თუ გვიან პპოვებდა და ისევე დააჩნდებოდა სემინარის ცხოვრებას, როგორც წევპლისა და შიშის გადაგდება დააჩნდა“ (ჩხეიძე 2007: 50). დაწმენდილ სამომავლო ხედვას, გონებამახვილურ ანალიზს ეყრდნობოდა სალიტერატურო ენის რეფორმის მხარდაჭერა, ილიას რომ მოწინააღმდეგეთა ლვარ-ცოფი დასტყვდომოდა თავს. რეფორმა იაკობისთვის ნიშნავდა სალიტერატურო ენის მოდერნიზებას, „მისი კალაპოტის ისეთ მოწესრიგებას, დროის გადასახედიდან კლასიკურ მოვლენად რომ შეირაცხებოდა“ (ჩხეიძე 2007: 92).

„ბურჯი ეროვნებისა“ მხატვრულ-მეცნიერული მსჯელობით მოგვატარებს იაკობ გოგებაშვილის ეპოქას, გადმოგვახედებს აწმყოში და გვაცნობიერებინებს ხვალინდელ პრობლემას. ამ მთლიანობას ადუღაბებს მაღალოსტატურ ნარატივთა სიუხვე, თხრობის პროცესი, ობიექტის თვალსაზრისი (მოვლენები, რომლებიც გადმოცემულია) სინთეტიკური თვალსაზრისი, რომელიც პირველ ორს აერთიანებს. ნაწარმოების დასასრულისკენ გახმიანებულია ფრაზა: „ნეტა ჩემი სახელმძღვანელოები იცოცხლებს თუ ჩაკლავენო? – ზეცისგან ელოდა პასუხს იაკობი“ (ჩხეიძე 2007: 506). სიმბოლურია ნაწარმოების დამთავრება ამ წინადადებით, კითხვის ნიშნით: „იცოცხლებს თუ ჩაკლავენო?“... სამწუხაროდ, ეს კითხვა ისევ მძაფრია და „დედაენის“ მოწინააღმდეგეთაგან ალყაშემორტყმული, ერთ-ერთ შემთხვევაში (2017 -2018 სასწავლო წლის გრიფირებული სახელმძღვანელო, ავტორები: ნესტან კუპრავა, დოდო ნაზირაშვილი, მზია ფოფხაძე, მაია ხაზური) „დედაენა“ გადაარქვეს, „მშობლიური ენა“ ჩაანაცვლეს. (ამ წიგნის მეთოდურ გაუმართაობას ეხება შოთა

მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის შრომების კრებულის N11 ნესტან ფიფიასა და ასმათ შონიას თანაავტორობით გამოქვეყნებული წერილი „წიგნის ფუნქცია სწავლა-სწავლების მოტივაცია უნდა იყოს“). ასეთი შემოტევები იქნება მუდამ და ყველაფერთან ერთად, რაც „დედაენის“ მადლსა და ძალას ახმიანებს გვაქვს მატერიალურ – შემეცნებითი დასტური ამ წიგნის პიოგრაფიაზე, სულიერი სივრცის აღნაგობასა და სიცოცხლისუნარიანობის საფუძველზე. „დედაენის“ შემცნობი და შემგრძნობი ყველა დროში იქნება მკითხველი წიგნისა „ბურჯი ეროვნებისა“.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

მიხეილ ჯავახიშვილი, უბის წიგნაკიდან 1924 -1935 წლები.
თბილისი, 2005.

ჩხეიძე 2007: როსტომ ჩხეიძე, ბურჯი ეროვნებისა (იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრების ქრონიკები. თბილისი 2007).

ლიტერატურის თეორია. XX საუკუნის ძირითადი მეთოდოლოგიური კონცეფციები და მიმდინარეობები (მიხაილ ბახტინის თეორიული კონცეფცია. დიალოგური კრიტიკა. (ირმა რატიანი).
თბილისი 2008.

მაკა შეროზია

კაცობრის ლინგვისტური თავისებურებები ქართულ რეკლამებში

აპსტრაქტი: სტატიაში განხილულია კაცების ლინგვისტური მახასიათებლები სხვადასხვა თეორიულ მასალაზე დაყრდნობით. სტატია ყურადღებას ამავილებს კაცების მეტყველებაზე, მათვის დამახასიათებელ სამეტყველო თავისებურებებსა და სტრატეგიებზე, რომლებსაც ადგილი აქვთ რეკლამის დისკურსში. კონკრეტულად, სტატია განიხილავს კაცების ლინგვისტურ თავისებურებებს რეკლამის დისკურსში. ანალიზი დაფუძნებულია სხვადასხვა ავტორის თეორიულ მასალასა და ქართულ რეკლამებზე, რომლებიც დაბეჭდილია ქართულ უურნალებში. კვლევა არ გულისხმობს ამონტოს ამ კონკრეტული დისკურსის ყველა ასპექტი ან პასუხი გასცეს ყველა პრობლემას. უფრო სწორად, მისი მიზანია გამოააშკარაოს კაცების ლინგვისტური მახასიათებლები, რომლებიც ვლინდება ქართულ სარეკლამო დისკურსში. ეს კვლევა გვიჩვენებს, თუ რა ლინგვისტურ საშუალებებს იყენებენ კაცები, რათა შეძლონ მკითხველზე ზეგავლენის მოხდენა.

საკვანძო სიტყვები: რეკლამები, მეტყველება, ლინგვისტური მახასიათებლები.

Maka Sherozia Men's Linguistic Characteristics In Georgian Advertisements

Abstract: The study examines men's advertisements in Georgian magazines. The article mainly focuses on the use of language in men's advertisements. The analysis is based on different theoretical materials. It demonstrates what linguistic features are used in advertisements of popular Georgian magazines. The findings indicated that advertisers use various lexicogrammatical features. Advertising interacts with us permanently. The aim of this paper is to investigate.

linguistic characteristics of Georgian advertisements. This paper is based on different examples that strengthen the theoretical part of the paper.

Keywords: advertisements, speech, linguistic characteristics.

1. შესავალი

რეკლამის დისკურსი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენაა თანამედროვე ცხოვრებაში. ის უფრო და უფრო იყიდებს ფეხს ქართულ რეალობაში და ჩვენი ცხოვრების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს.

ამ სტატიის ძირითადი მიზანია გავაანალიზოთ ქართული ბეჭ-დური რეკლამები, რომლებშიც კაცები არიან წარმოდგენილი. საინტერესოა, განვიხილოთ ქართული რეკლამები ლინგვისტურ ჭრილში, თუ რა ლინგვისტური მახასიათებლები არის წარმოდგენილი, რათა მოხდეს მკითხველისათვის ინფორმაციის მიწოდება და დარწმუნება.

2. კაცების ლინგვისტური მახასიათებლები

ინტერპერსონალურ კომუნიკაციას ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საზოგადოების ცხოვრებაში. კომუნიკაციის გარეშე შეუძლებელია ინდივიდის ფუნქციონირება. როდესაც საუბარია გენდერზე, მნიშვნელოვანია განვიხილოთ გენდერი ლინგვისტურ ჭრილში.

ჰოლმესის აზრით, არსებობს გარკვეული განსხვავებები ქალი-სა და მამაკაცის მეტყველებას შორის (Holmes, 2000:3).

მამრობითი	მდედრობითი
პირდაპირი	არაპირდაპირი
აგრესიული	შემრიგებელი
ავტონომიური	ხელშემწყობი
დომინირებს საუბრის დროს	საუბრობს ნაკლებს, ვიდრე კაცები
აწყვეტინებს აგრესიულად	ძნელად იკავებს თავს
ამოცანაზე ორიენტირებული	პიროვნებაზე ორიენტირებული
რეფერენციულად ორიენტირებული	ემოციურად ორიენტირებული

მამაკაცური მეტყველება განსაზღვრავს საუბრის მიზნებს: ეს ემსახურება გაკონტროლებას, დამოუკიდებლობის შენარჩუნებას თუ სტატუსის ამაღლებას. საუბარი „სცენაა“ საკუთარი თავის წარსადგენად და პრესტიუსის ასამაღლებლად. ამ დამოკიდებულებამ

ჩამოაყალიბა ორი მოსაზრება მამაკაცების მეტყველების შესახებ: პირველი, კაცები ხშირად საუბრობენ თავის დასამკვიდრებლად, პირადი სტატუსის ასამაღლებლად და თავიანთი იდეების სათქმელად. ამას ისინი განცხადებების გაკეთებითა და სხვების გამოწვევით ახორციელებენ. მეორე, როდესაც მათ სურთ ანუგეშონ ან მხარი დაუჭირონ სხვას, ისინი ტიპურად იქცევიან, პატივს სცემენ სხვების დამოუკიდებლობას და თავს არიდებენ ისეთ კომუნიკაციას, რომელსაც ისინი ქედმაღლურად თვლიან (Wood 1995:23).

დ. ტანენი გვთავაზობს საანტერესო მოსაზრებებს ქალებისა და მამაკაცების საუბართან დაკავშირებით. ვინ უფრო მეტს საუბრობს, ქალი თუ მამაკაცი? კაცების უმეტესობისათვის კომფორტულია „საზოგადოებრივი საუბრის“ წარმართვა მაშინ, როცა ქალებისთვის კომფორტულია „კერძო საუბარი“. ასეთი განსხვავებების გამოსავლენად გამოიყენება ტერმინები შეტყობინება-საუბარი (report-talk) და ურთიერთგაგება-საუბარი (rapport-talk). ქალებისთვის დამახასიათებელია ეს უკანასკნელი, როგორც კავშირების დამყარებისა და შეთანხმების საშუალება. ამ დროს აქცენტი კეთდება მსგავსებებისა და გამოცდილებების შედარებაზე. ქალები კომფორტულად გრძნობენ თავს კერძო საუბრების დროს (Tannen, 1990:36).

დ. ტანენმა (Tannen, 1990) თავის ნიგნში „You Don't Just Understand“ წარმოადგინა მამაკაცისა და ქალის ენის გამოყენების ექვსი კონტრასტული სერია:

1. სტატუსი მხარდაჭერის საპირისპიროდ;
2. დამოუკიდებლობა ინტიმურობის საპირისპიროდ;
3. რჩევა გაგების საპირისპიროდ;
4. ინფორმაცია გრძნობების საპირისპიროდ;
5. ბრძანება შეთავაზების საპირისპიროდ;
6. კონფლიქტი კომპრომისის საპირისპიროდ.

თითოეულ შემთხვევაში კაცური მახასიათებლები პირველ ადგილზეა.

გენდერის გათვალისწინება კომუნიკაციისთვის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. გენდერის აღქმა კი მოითხოვს სოციალური კლასის, ეროვნებისა და სოციალური ჯგუფების განსაზღვრას.

დ. კამერონი მიიჩნევს, რომ ენის იდეოლოგია და გენდერი დროისა და ადგილის გათვალისწინებით სპეციფიკურია: ისი-

ნი განსხვავებულია კულტურისა და ისტორიული პერიოდების მიხედვით, ისინი მოდულირებენ სხვა სოციალური მახასიათებლებით, როგორიცაა კლასი და ეთნიკურობა. ნებისმიერ იდენტიფიცირებულ სოციალურ ჯგუფში ქალები და მამაკაცები განსხვავებულნი არიან. გენდერული განსხვავებები ხშირად დამატებით არის წარმოდგენილი, რაც კაცის ენაა, ის ქალის ენა არ არის (Cameron, 2003:452).

ჰოლმსი (1998) გვთავაზობს შემდეგ მოსაზრებებს:

1. ქალები და კაცები მეტყველებისას ენის განსხვავებულ მოდელებს იყენებენ;
2. ქალები კაცებთან შედარებით აშკარად გამოხატავენ ემოციებს;
3. ქალები კაცებთან შედარებით ხშირად იყენებენ ისეთ ლინგვისტურ ხერხებს, რომლებიც მიუთითებენ თანამოაზრეობაზე;
4. ქალები ურთიერთობას ამყარებენ ისეთი მანერით, რომელიც ხელს უწყობს ურთიერთგაგებას, კაცები კი ცდილობენ აჩვენონ თავიანთი ძალა და სტატუსი;
5. ქალები სტილისტურად უფრო მოქნილები არიან, ვიდრე კაცები.

3. კაცები ქართულ ბეჭდურ რეკლამებში

1. ამ რეკლამაში წარმოდგენილია ცნობილი ქართველი ფეხბურთელი, შოთა არველაძე, რომელიც რეკლამას უკეთებს საცხოვრებელ ბინას. კომპანია „მაკრო კონსტრუქციას“ სლოგანია „თბილისში ახალი ცხოვრება იწყება“. რეკლამაში ყურადღება გამახვილებულია მამაკაცის სახეზე, მზერასა და ტანზე. გამოყენებულია რამდენიმე შრიფტი. რეკლამის სლოგანი მარტივი წინადადებაა, არსებითი სახელების,

ზედსართავისა და ზმნის კომბინაციით ($N+Adj+N+V$). ჭარბობს რიცხვითი სახელი, შუაში კი წარმოდგენილია შემდეგი ინფორმაცია: მიიღეთ სპეციალური შეთავაზება განსაკუთრებულ ფასად!

როგორც ჯანსაღი ცხოვრების მიმდევარი, ცნობილი ფეხბურთელი გვირჩევს გარემოს, სადაც დიდი ადგილი ეთმობა მწვანე საფარს (სითი, 2016 მაისი, N4, გვ. 47).

2. „რადიო პალიტრის“ რეკლამის მოქმედი პირი არის ცნობილი დირიჟორი ჯანსულ კაბიძე. იგი პროფესიულ გარემოში იმყოფება. აქცენტი გადატანილია არავერბალურ მახასიათებლებზე, კერძოდ, ხელების მოძრაობასა და სახეზე. მარჯვენა ხელი ნახევრად მოხრილი, მარცხენა კი – ვერტიკალურ მდგომარეობაში. რეკლამის წინადადება არის მარტივი, თხრობითი, გამოყენებულია კუთვნილებითი ნაცვალსახელის, ზედსართავისა და არსებითი სახელის კომბინაცია (Pr+Adj+N). სლოგანი – „შენი სანდო თანამგზავრი“ (ბომონდი, 2017, აპრილი, N7, გვ. 123).

უფრო მეტად ყურადღება ეთმობა არავერბალურ მახასიათებლებს. კერძოდ, მამაკაცი ჰამაკში, ბოთლით ხელში, მეორე ხელი დაშვებული, ფეხი ფეხზე გადადებული. ნატახტარის პროდუქტი გაიგოვებულია ფრენასა და ჰამაკთან. რეკლამას კონტაციურად დიდი დატვირთვა აქვს. თავისუფლება, სილალე, სიმსუბუქე და კარგი განხყობა ერთ დიდ იდეად არის წარმოდგენილი რეკლამაში. აქ ადგილი აქვს ტრანსული ქცევის ჩვენებას. რეკლამა დამაჯერებელია და დადებით გავლენას ახდენს მნახველზე (მოძიებულია 10 მაისი, 2018, <https://www.google.ge/search?q=%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%90%E1-%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%AE%E1%83%A2%E1%83%90%E1->

3. ნატახტარის რეკლამა „შეხედე მსუბუქად“. რეკლამის ტექსტი შეიცავს ბრძანებით წინადადებას. ბრძანება გამოხატულია ზმნისა და ზმნიზედის დახმარებით (V+Adv). აქ

%83%A0%E1%83%98&source=lnms&tbo=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjgxfPvn-L7aAhWjF5oKHXfaBWwQ_AUICigB&biw=1920&bih=925#imgrc=cbyrmDz7zP-crKM:).

4. ფიტნეს კლუბის რეკლამა. ამ რეკლამის მოქმედი პერსონაჟია ათლეტური აღნაგობის მამაკაცი, რომელსაც სადავეები უჭირავს ხელში. ტექსტი წარმოდგენილია ინგლისურად. Be Ok. Climb to the top. Become one of us(V+Adv. V+Prep+Art+N. V+Num+Prep+Pr). იყავი კარგად, ადი მწვერვალზე, გახდი ერთ-ერთი ჩვენგანი. რეკლამაში ყურადღება გამახვილებულია არავერბალურ მასასიათებელზე. მამაკაცის სხეულისა და მზერის მეშვეობით

გადმოცემულია რეკლამის ძირითადი არსი. მკითხველზე ყურადღების ზეგავლენის მოსახდენად რეკლამის ძირითად საშუალებას სწორედ დაკუნთული სხეული და მზერა წარმოადგენს. რეკლამაში ჩანს საკვანძო სიტყვებიც (Hello, Georgia, 2017, ოქტომბერი, N15, გვ. 39).

5. ეს არის მუკუზანის საფერავის რეკლამა. იგი ყურადღებას იპყრობს იმით, რომ ჩვენ ვხედავთ აბჯარასხმულ და ცხენზე ამხედრებულ დავით მეფეს, რეკლამაში წარმოდგენილია ესპანელი მხატვრის, აუგუსტო ფერერ დალმაუს მიერ ალბეჭდილი ქართული ისტორია „დიდგორის რაინდი“. რეკლამის ტექსტიდან ვიგებთ ინფორმაციას ლვინის თვისებების შესახებ. მეტაფორულად არის გამოხატული ლვინო, როგორც უძველესი, ძლიერი, გამძლე და გამარჯვებული. სლოგანი: „მუკუზანის საფერავი ქართული პრემიარული ლვინო“.

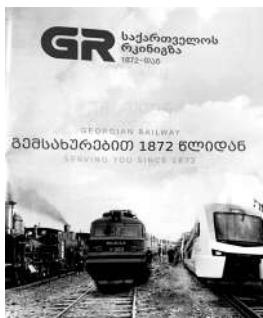
ტექსტი წარმოადგენს ზედსართავი და არსებითი სახელების კომბინაციას (N+N+Adj+Adj+N) (Hello, Georgia, 2017/2018, შემოდგომა-ზამთარი, N2, გვ. 85).

ან იპოთეკური სესხი, განვადება ან საკრედიტო ბარათი. რეკლამის სლოგანში გამოყენებულია მზოლოდ არსებითი სახელი და ზმინი საწყისი ფორმა(N+Inf) (ლიბერალი, 2013, დეკემბერი, N147, გვ. 9).

ელიპსს. კაცებს ზურგზე ტიკი აქვთ აკიდებული. ერთი – წინ გადადგ-მული ნაბიჯით, ორივე ხელებჩაჭიდებული ტიკზე, პირდაპირი მზერი-თა და თავგადახრილი (ბომბონი, 2018, თებერვალი, N2, გვ. 97).

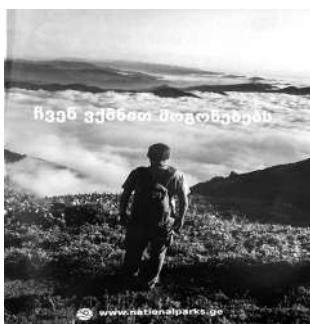

6. რეკლამა უკეთდება თი ბი სი ბანქს, კერ-ძოდ, სესხების გათამაშებას, რეკლამაში წარმოდგენილია სამი მუშკეტერი მანქანაში. ერთ მათგანს ორი ხელი აქვს გაშლილი, მეორეს მარჯვენა ხელი აქვს ანეული, ერთი კი – წიკაპზე ამოდებული. მესამეს ორივე ხელი თანაბრად აქვს გაშლილი. სამივეს მზიარული და გაცინებული სახეები აქვთ. სამი მუშკეტერი სიმბოლურად სამი პრო-დუქტის რეკლამაა. ესენია: სამომზმარებლო

7. ეს არის ღვინის რეკლამა, რომელშიც ორი მამაკაცია წარმოდგენილი. ტექსტი: „არ შეიცვალა ტრადიციები, შეიცვალა მხოლოდ მიტანის მეთოდი“. სლოგანი – „მარნიდან თქვენს სუფრაზე 60 წუთში“. სარეკლამო ტექსტი მარტივი კომსტრუქ-ციისაა – არსებითი სახელების, კუთვნი-ლებითი ნაცვალსახელისა და რიცხვითი სახელის კომბინაციით, ზმინის გამოტოვე-ბით ($N+Pr+N+Num+N$). ადგილი აქვს

8. საინტერესოდ არის წარმოდგენილი სა-ქართველოს რკინიგზის რეკლამა. ტექსტი ორენოვანია – ქართული და ინგლისური. სარეკლამო სლოგანია – „გემსახურებით 1872 წლიდან“. წინადადება არის მარტივი, ზმინის, რიცხვითი სახელის და არსებითი სახელის კომბინაცია ($V+Num+N$). რეკლა-მაში ჩანს სამი სხვადასხვა სტილის მატა-რებელი, რეტრო სტილში ჩაცმული მა-

მაკაცები, პირველი სამი დაყრდნობილია რეინის კონსტრუქციას, ერთი დგას, მარცხენა ხელი ნახევრად მოხრილი, დანაჩენი სამი კი მარჯვენა მხარეს ხელებდაშვებული, ერთი მათგანი პროფილში (OK, საქართველო, აპრილი, 2018, N45, გვ. 105).

9. რეკლამა უკეთდება ეროვნულ პარკს. სლოგანი – „ჩვენ ვქმნით მოგონებებს“. ნარმოდგენილია მხოლოდ ერთი მამაკაცი ზურგით, ზურგჩანთამოკიდებული, ხელებდაშვებული. მთავარი აზრი გადმოცემულია მარტივი, თხრობითი წინადადებით, ნაცვალსახელის, ზმისა და არსებითი სახელის კომბინაციით (Pr+V+N) (OK, საქართველო, აპრილი, 2018, N45, გვ. 139).

10. ქართველი მორაგბები რეკლამას უკეთებენ ლუდ „ნატასტრას“. მისი სლოგანია – „ნატაახტარი ჩვენი ლუდია“ (N+Pr+N+V). რეკლამის წინადადება ლაკონურია. ნაცვალსახელი გამოყენებულია პერსონალზაციის ფუნქციით. ლუდი გაიგივებულია გამარჯვებასთან. რეკლამაში ნარმოდგენილია ხუთი რაგბისტი მამაკაცი. თითოეულ მათგანს მარჯვენა ხელში უჭირავს ლუდის ბოთლი, მეორე მკლავი კი დაშვებული აქვთ. მათი მზერა უაღრესად სერიოზული და დამაჯერებელია. რეკლამაში გამოყენებულია ერთი შრიფტი და ბორჯლალი, რომელიც თავისუფლებისა და მარადისობის სიმბოლოა. ეს არის სიცოცხლის მარადიული წრებრუნვის ნიშანი. იგი მზის კულტანაა დაკავშირებული. ბორჯლალი ღვთაებრივი ბორბალია, რომლის ენერგია კონცენტრირებულია ერთ წერტილში, ცენტრში. ხოლო მისი წრიულად მოძრავი სხივები სიმბოლურად განასახიერებენ მზის მუდმივ მოძრაობას ცაზე, მოძრაობის მარადისობას, ბრუნვადობას, უამთაღრიცხვას, უკვდავებას (მოძიებულია 10 მაისი, 2018

[https://www.google.ge/search?q=%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%AE%E1%83%A0%E1%83%98+%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%99%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%90&source=lnms&tbo=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj2IOSOhLzaAhUHCewKHbbrC6wQ_AUICigB&biw=1360&bih=662#imgrc=X4JlvmwEZl0cZM:\)](https://www.google.ge/search?q=%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%AE%E1%83%A0%E1%83%98+%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%99%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%90&source=lnms&tbo=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj2IOSOhLzaAhUHCewKHbbrC6wQ_AUICigB&biw=1360&bih=662#imgrc=X4JlvmwEZl0cZM:)

11. საინტერესოა რადიო კომერსანტის რეკლამის ვერსია. იგი ნარმო-დგენილია ორ ფერში. გამოსახულია მხოლოდ მამაკაცის მტევანი, საჩვენებელი თითი რადიოს რიცხვზე FM 95-5. სლოგანი – „ბიზნესის პერსონალური რადიო“ (N+Adj+N) (ლიბერალი, 2013, დეკემბერი, N147, გვ. 27).

12. ახალგაზრდა მამაკაცი რეკლამას უკეთებს KARE-ს პროდუქციას. რეკლამის სლოგანი – „სივრცე გართობისათვის“ არის მარტივი, თხრობითი წინა-დადება, რომელიც შედგება მხოლოდ არსებითი სახელებისაგან (N+N). რეკლამის მთავარი მოქმედი პირია მიკო ჯეჯელავა, ტელენამყვანი. რეკლამის ტექსტს თან ახლავს იუნიური სიმბოლოები. რეკლამაში მოცემული სივრცე ქმნის სიმყუდროვეს. ადამიანს შეუძლია გაერთოს და დაისვენოს. მამაკაცი დივანზეა ნა-მოწოლილი, მისი ჯდომის მანერა გვიჩვენებს, რომ თავისი სამუშაო-თი სიამოვნებას ღებულობს. რეკლამაში ფერთა სიმრავლეა, თუმცა ჭარბობს წითელი და მწვანე (სითი, 2016, N4, მაისი, გვ.86-87).

13. რეკლამა უკეთდება კაფე-ბარ „დაინჭოლს“, რაც ქართულად სასადი-ლო დარბაზს ნიშნავს. ბარბარიზმის გამოყენებით და კითხვითი წინადადე-ბით – „რა ხდება?“? (Pr+V) ცდილობენ

მიიქციონ მაყურებლის ყურადღება და გამოიწვიონ მათში ინტერესი, ესტუმრონ რეკლამირებულ კაფე-პარს. რეკლამა სამ ფერშია წარმოდგენილი. მარჯვენა კუთხეში ჩნდება მამაკაცის ფიგურა. გამოყენებულია როგორც ქართული, ასევე ინგლისური წარწერები. ადგილი აქვს საკვანძო სიტყვის გამომორჩას (სითი, 2016, N5, ზაფხული, გვ.13).

ცხრილი 6. ენობრივი მახასიათებლები მამაკაცების ქართულ რეკლამებში

სტილი	ფონო-ლოგია	ორთო-გრაფია	შორთო-ლოგია	სინტაქსი	გრამატიკული კონსტრუქციები
ნეიტრალური	ალიტერაცია	სხვადასხვა ბომის შრიფტის გამოყენება	ზედსართავი სახელები	თხრობითი წინადადებები	N+Adj+N+V Pr+Adj+N V+Adv V+Adv.V+ Prep+Art+N.V +Num+Prep+Pr N+N+Adj+Adj+N
ორენოვნება (ქართული და ინგლისური ენები)			არსებითი სახელები	ბრძანებითი წინადადება	N+Inf N+Pr+N+Num+N V+Num+N Pr+V+N N+Pr+N+V კითხვითი წინადადება N+N
არაოფიციალური			გმნი-ზედები	ფრაზები	Pr+V
ოფიციალური			გმნები	მარტივი წინადადებები	

4. დასკვნა

ასე რომ, სტატიაში მოცემულია კაცების ქართული ბეჭდური რეკლამების ანალიზი სხვადასხვა დონეზე. ბეჭდური რეკლამების მაგალითების ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ რეკლამის შემქმნელები იყენებენ სხვადასხვა სტილსა და ლინგვისტურ მახასიათებლებს, რათა შეძლონ მკითხველის ყურადღების მიპყრობა, მასზე ზეგავლენის მოხდენა და შეთავაზებული პროდუქტის შეძენა.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

Cameron Deborah, Gender and Language Ideologies. In Holmes J. Meyerhoff M. (eds) The Handbook of Language and Gender, Blackwell Publishing, USA. pp.447- 467. 2003;

Holmes Janet, Women's Talk:The Question of Sociolinguistic Universals in Coates, J. (ed). Language and Gender:A Reader, Blackwell, Oxford. pp.461-83. 1998; მოძიებულია 10 მაისი, 2018

https://www.researchgate.net/publication/248463110_Women's_Talk_The_Question_of_Sociolinguistic_Universals

Holmes Janet, Women at work:Analyzing women's talk in New Zealand workplaces. Australian Review of Applied Linguistics, 22(2), 1-17. 2000. მოძიებულია 10 დეკემბერი, 2016, <https://doi.org/10.1075/aral.22.2.01hol>

Tannen Deborah, You Just Don't Understand, Ballantine Books, USA. 1990;

Wood Julia T. Gendered Interaction: Masculine and Feminine Styles of Verbal Communication, In Voices. Verderber K. S. Wadsworth Publishing Company, USA.

pp.18-28. 1995;

ბომონდი, 2017, აპრილი, N7, გვ. 123

ბომონდი, 2018, ოქტომბერი, N2, გვ. 97

ლიბერალი, 2013, დეკემბერი, N147, გვ. 9

ლიბერალი, 2013, დეკემბერი, N147, გვ. 27

სითი, 2016 მაისი, N4, გვ. 47

სითი, 2016, N4, მაისი, გვ.86-87

სითი, 2016, N5, ზაფხული, გვ.13

Hello, Georgia, 2017, ოქტომბერი, N15, გვ. 39

Hello, Georgia, 2017/2018, შემოდგომა-ზამთარი, N2, გვ. 85

OK, საქართველო, აპრილი, 2018, N45, გვ. 105

OK, საქართველო, აპრილი, 2018, N45, გვ. 139

ინტერნეტწყარო:

მოძიებულია 10 მაისი, 2018,

https://www.google.ge/search?q=%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%AE%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%98&source=lnms&tboisch&sa=X&ved=0ahUKEwjxfPvn-L7aAhWjF5oKHXfaBWwQ_AUICigB&biw=1920&bih=925#imgrc=cbymDz7zPcrKM:

მოძიებულია 10 მაისი, 2018,

[https://www.google.ge/search?q=%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%AE%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%98+%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%99%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%90&source=lnms&tboisch&sa=X&ved=0ahUKEwj2IOSOhLzaAhUHCewKHbbrC6wQ_AUICigB&biw=1360&bih=662#imgrc=X4JlvmwEZl0cZM](https://www.google.ge/search?q=%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%AE%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%9A0%E1%83%98+%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%99%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%90&source=lnms&tboisch&sa=X&ved=0ahUKEwj2IOSOhLzaAhUHCewKHbbrC6wQ_AUICigB&biw=1360&bih=662#imgrc=X4JlvmwEZl0cZM) .

ზაალ ქთბოვა

ეპილეგიათა ისტორიის საპითხის ჰესტოლისათვის
გვიანდელი ურთის სამართლებული დაავადებები
(დასავლეთ საქართველოში გავრცელებული დაავადებები)

ნარმოდგენილი სამეცნიერო პუბლიკაცია შეეხება ისეთ აქტუალურ საკითხს, როგორიცაა დაავადებათა შესწავლის ისტორია დასავლეთ საქართველოს მაგალითზე გვიანდეოდალურ პერიოდში. სხვადასხვა ისტორიული წყაროების ურთიერთშეჯერების საფუძველზე ავტორი გამოყოფს აქ გავრცელებულ ძირითად დაავადებებს, რომლებიც მეტად ცუდ გავლენას ახდენდა მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე და ზოგადად დიდად უშლიდა ხელს საზოგადოების სოციალ-ეკონომიკურ და კულტურულ განვითარებას. ავადმყოფობების განსაზღვრაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ადგილობრივ კლიმატურ პირობებს, როგორც სხვადასხვა დაავადებათა საფუძველს. ისტორიული წყაროების მიხედვით, დასავლეთ საქართველოში ჯანდაცვის საერთო მდგომარეობა ფრიად არადამაყმაყოფილებელი ყოფილა, რაც ექიმებისა და სამკურნალო სამუშალებების დეფიციტით იყო გამოწვეული. როგორც ისტორიული მასალებიდან ირკვევა, ადგილობრივ მკურნალობა ნაკლებობის გამო აქ მოღვაწეობდნენ უცხოელი ექიმები, აღსანიშნავია კათოლიკე მისიონერთა ნაყოფიერი საქმიანობა, რომლებიც სამკურნალო საქმეში დიდად განაფული იყვნენ. ისტორიული წყაროები არ იძლევიან ცნობებს ამა თუ იმ ავადმყოფობების გავრცელების არეალისა და გარდაცვლილთა სრული რაოდენობის შესახებ, თუმცა ცნობების საფუძველზე და ამა თუ იმ ავადმყოფობათა ბუნების გათვალისწინებით ავტორი აკეთებს დასკვნას, რომ გადამდები ინფექციური დაავადების შესაძლო გავრცელებას მოსახლეობაში დიდი მსხვერპლის გამოწვევა შეეძლო. XX ს. მეორე ნახევრიდან სანაპიროს ჭაობიანი ზოლის დაშრობის შემდეგ ფაქტიურად მოისპონ ნაშრომში აღნიშნული დაავადებების კერები შავი ზღვისპირეთის საქართველოს ტერიტორიაზე.

საკვანძო სიტყვები: დასავლეთ საქართველო, დაავადებები, ინფექციები, რუსეთის იმპერია.

Zaal Kortua

To study the issue of epidemic history in feudal Georgia

(Common diseases in western Georgia)

Annotation: The presented scientific publication concerns such actual issue as the history of the study of epidemic on the example of Western Georgia in the late feudal period. Based on merging different historical sources author highlights the most common diseases here, which had a very bad influence on the health of the population and generally greatly hindered the socio-economic and cultural development of the society. local climatic conditions played an important role in determining diseases because of being the basis of various diseases. According to historical sources the general state of health care in western Georgia was very unsatisfactory, which was caused by a shortage of doctors and medicines. As it turned out, foreign doctors worked here due to the shortage of local doctors. It is noteworthy to mention a fruitful work of the Catholic missionaries, who were greatly trained in healing. Historical sources do not provide information about the area where different epidemic and diseases were spread and the total number of deaths. However, based on the sources and considering the nature of different diseases, the author made a conclusion which meant that possible spread of infectious disease could cause great casualties among the population. From the second half of the XX century, after drying of the coastal swamp, the common sources of the diseases mentioned in the work have practically disappeared from the territory of the Black Sea coast of Georgia.

Key words: Western Georgia, diseases, infection, Russian empire.

კაცობრიობამ თავისი არსებობის ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე ათეულობით სენი და ეპიდემია გადაიტანა. ზუსტი ცნობები გავრცელებული დაავადებებისა და მათ მიერ მიყენებული ზარალის შესახებ, რა თქმა უნდა, არ შემონახულა. დაავადებათა ბუნება და წარმოშობის მიზეზები მჭიდროდ არის დაკავშირებული საზოგადოების სოციალურ-პოლიტიკურ და ეკონომიკურ განვითარებასთან და მის შემადგენელ ნაწილს შეადგენს. წინამდებარე ნარკვევის მიზანია ისტორიულ მასალებზე დაყრდნობით

მკითხველს გააცნოს დასავლეთ საქართველოში გავრცელებული დაავადებები გვიანფენდალურ ხანაში, მასთან ბრძოლის მეთო-დები და საშუალებები, მათი გავლენა საზოგადოების მდგომა-რეობაზე და შედეგები.

დასავლეთ საქართველოს ჭარბად ნესტიანი ჰავა ხელსა-ყრელ ნიადაგს ქმნიდა სხვადასხვა ავადმყოფობების გასავრცე-ლებლად. ანტიკური პერიოდის ავტორები (პერიდოტე – V ს, ჰიპოკრატე – 460-377 წწ, აპოლონიოს როდოსელი – 295-215 წწ, პლინიუსი -23-76 წწ, სტრაბონი – 63-24 წწ, არიანე 95-175 წწ, აგათია-536-582 წწ. და სხვ.) თავიანთ აღწერილობებში აღ-ნიშნავენ აქაური კლიმატის შესახებ. ადგილობრივი, რომლებიც ბუნებრივად შეგუებული იყვნენ ნესტიან და ჭაობიან გარემოში ცხოვრებას, შედარებით ადვილად იტანდნენ კლიმატის თავისე-ბურებებს, რაც მეტად რთული იყო ჩამოსულთათვის. გვიანფენ-დალურ ხანაში სამეგრელოში ჩამოსული თითექმის ყველა ავტორი – მოგზაური, კათოლიკე მისიონერი, ვაჭარი, ელჩი, სამხედრო პირი თუ სხვა, ყველა ერთხმად აღნიშნავს აქაური ნესტიანი ჰავის ცუდ გავლენას ადამიანის ჯანმრთელობაზე, რაც ხშირად სხვა-დასხვა დაავადებების წარმოშობის მიზეზი ხდებოდა. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოში უცხო დაავადებების შემომ-ტანი უმეტეს შემთხვევაში უცხოელი მოგზაურები და ვაჭრები იყვნენ, რომელთაც საზღვაო გზით, აღმოსავლეთ საქართველოში კი საქარავნო გზით სხვადასხვა სახის საქონელი შემოჰქონდათ. საქართველო, როგორც ევროპისა და აზიის გზაგასაყარზე მდე-ბარე ქვეყანა, აზიასა და აფრიკაში წარმოშობილი სხვადასხვა ეპიდემიისა და ავადმყოფობის ერთ-ერთ მიმღებ ქვეყნად შეი-ძლება განვიხილოთ.

შედარებით მდიდარი წყაროთმცოდნეობითი ბაზა აღნიშნუ-ლი პრობლემის შესასწავლად მე-17 ს. განეკუთვნება. ეს არის ცალკეული გამოკვლევები, უცხოელ მოგზაურთა ჩანაწერები, მისიონერთა რელაციები და სხვა ისტორიული მნიშვნელობის მქონე საბუთები.

როდესაც ვეხებით დას. საქართველოში გავრცელებულ დაა-ვადებებს და მათ წინააღმდეგ ბრძოლის მეთოდებს, საგანგე-ბოდ უნდა აღვნიშნოთ წმ. კონგრეგაცია დე პროპაგანდა ფი-დეს (Sacra Congregazione De Propaganda Fide) წარმომადგენელთა

დიდი ღვაწლი ამ მიმართულებით. 1622 წელს რომში შექმნილი ეს ორგანიზაცია, რომლის მთავარი დანიშნულებაც რეფორმაციის შემდგომი ხანის მსოფლიოში კათოლიკობის პროპაგანდა და დაცვა წარმოადგენდა, არჩევდა და ამზადებდა მისიონერებს პროპაგანდის სამსახურისთვის. მისიონერები იგზავნებოდნენ სხვადასხვა, მათ შორის აღმოსავლეთის ქვეყნებში სამოლვანეოდ და კათოლიციზმის საქადაგებლად. გარდა საეკლესიო ცოდნისა, მისიონერები დიდად განსწავლული იყვნენ საერო საქმეებში – მედიცინაში, ხელოვნებაში, მწერლობაში და ა. შ. აღსანიშნავია, რომ საქართველოში მოლვანე მისიონერები არქანჯელო ლამბერტი, ჯუზეპე ჯუდიჩე, ქრისტოფორო დე კასტელი, პიეტრო ავიტაბილე, ანტონიო ჯარდინა, მარია მაჯო, კლემენტე გალანი ის პიროვნებები არიან, რომელთაც თავიანთი მოლვანეობით განსაკუთრებული წვლილი შეიტანეს ჩვენი ქვეყნის ისტორიისა და კულტურის შენარჩუნებისა და გადარჩენის საქმეში. მათ თავიანთ ჩანანერებში სოციალურ და პოლიტიკურ საკითხებთან ერთად აღნერეს ის დაავადებები და მათთან ბრძოლის ხერხები, რომელებიც გავრცელებული ყოფილა იმ ეპოქის ქართულ სამეფო-სამთავროებში. მადლიერმა მოსახლეობამ განეული დიდი ღვაწლისთვის მათ „ლორონთიშ კოჩი“ (ლვოს კაცი ზ. ქ.) უნდოდა.

მტრის შემოსევებისა და ომების შედეგად დანგრეულ ქვეყანაში ათასგვარი ავადმყოფობა მძვინვარებდა, ხოლო ექიმების დიდი დეფიციტი იყო. ასეთ ვითარებაში ჩამოსული ევროპელები – მისიონერები მკურნალობდნენ ავადმყოფებს შესაძლებლობის მიხედვით არა მარტო სამეფო (სამთავრო) კარზე, არამედ მოსახლეობაშიც. თეატრინელი მისიონერები საქართველოში გვევლინებიან როგორც არა მარტო სასულიერო პირები, არამედ მკურნალ-ექიმებიც. (ქორთუა 2012: 82).

მათი ჩანანერებიდან ვგებულობთ, რომ დასავლეთ საქართველოში, ისევე როგორც მთლიანად ქვეყანაში, სამედიცინო დარგში ძალიან მძიმე მდგომარეობა ყოფილა. თითქმის არ ყოფილან განათლებული ადგილობრივი მკურნალები, რის გამოც შეუძლებელი ყოფილა ავადმყოფთა მკურნალობა და გადარჩენა. განსაკუთრებით რთულდებოდა საქმე, როდესაც უცხო, შემოსული სენით ხდებოდა მოსახლეობის ინფიცირება. ჩვენ შეგნებულად არ აღვწერთ ნარკვევში ადგილობრივ მკურნალთა მეთო-

დებს, რომლებიც საქმის სრული უმეცრებით გამოიყენებოდა მოსახლეობაში.

შორს ვართ იმ აზრისაგან, რომ მედეას სამშობლოში ხალხური სამუალებებით მკურნალობის ხერხები და მეთოდები სრულად იგნორირებული ყოფილიყოს. როგორც ჩანს, ეკონომიკურად და პოლიტიკურად დასუსტებულ ქვეყანაში მივიწყებული ყოფილა ათასწლეულობით დაგროვილი სამედიცინო ცოდნა, ან მასზე ხელი მხოლოდ ერთეულებს მიუწვდებოდა და მასიურად არ (ვერ) გამოიყენებოდა.

1614-1615 წწ. სამეგრელოს სოფელ მოქვში (დღევანდელი ოჩამჩირის რაიონი ზ.ქ.) გაჩენილა ქოლერა (მ. თამარაშვილის მიხედვით „უამი“ ზ. ქ.) რომელმაც შეიწირა იქ მოღვაწე ფრანგი სასულიერო პირი ეტიენ ვიო, ავად გამხდარა მეორე ფრანგი მისიონერი ლუკი გრანულეც, რომელმაც გადაწყვიტა გარიდებოდა აქაურობას და კონსტანტინებოლს გაეშურა, სადაც 1615 წ. 22 მაისს გარდაიცვალა (თამარაშვილი 1902: 173). ჩვენ არ გაგვაჩნია ცნობები ეპიდემიის გავრცელების არეალისა და მის შედეგად დაღუპულთა რაოდენობის შესახებ, თუმცა უნდა ვივარაუდოთ, რომ ამ ვერაგი დაავადების შესაძლო გავრცელებას მოსახლეობაში დიდი მსხვერპლის გამოივევა შეეძლო. მ. თამარაშვილის მიხედვით, ეს სენი „მისიონერების მისვლისთანავე სამეგრელოში გაჩენილა, რომელიც სხვა მგზავრებმა ნავიდგან შემოიტანეს“... (თამარაშვილი 1902; 142)

1629 წ. დომინიკანელმა მისიონერმა ჯოვანი ჯულიანო და ლუკამ იმოგზაურა აფხაზეთში, ჩერქეზეთსა და სამეგრელოში და შეხვდა ოდიშის მთავარს ლევან II დადიანს (1611-1657 წწ.) რომელმაც დიდი სურვილი გამოთქვა სამეგრელოში იტალიელ მისიონერთა მოწვევისა, დადიანი მასთან საუბარში აღნიშნავდა: „რადგანაც ამ ტომის ხალხი მიმაჩნია ყველაზე უფრო მრავალ და განათლებულ ერად... ძრიელ დიდად ვნატრობ, რადგან ვიცი განსწავლული არიან და ექიმობაც იციან... ექიმობა კი ჩემთვის საჭიროა“ (თამარაშვილი 1902: 147). ჯოვანი და ლუკამ უნამღალევან დადიანს, რომელსაც ფილტვის სწეულება აწუხებდა, ასე-ვე უმკურნალა მის ავადმყოფ მეუღლეს და გამოაჯანმრთელა. აფხაზეთში მთავარმა პუტომ ჯოვანი და ლუკა მეუღლის სამკურნალოდ მოიწვია. იტალიელი პატრის მეცადინეობით გარკვეული პერიოდის შემდეგ სწეული გამოკეთდა (თამარაშვილი 1902: 145).

სამკურნალო საშუალებებში ჯოვანი და ლუკა ასახელებს მიტირ-დატეს (ერთგვარი ბალახი ზ.ქ.) და შემზადებულ რეობარბაროს (თამარაშვილი 1902: 145).

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ახალმოსული იტალიელი მისიონერები აქაურ ჰაერს ვერ იტანდნენ და სწეულდებოდნენ. ბევრი მათგანი იღუპებოდა, ჩამოსულთა ნაწილი კი გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ ეგუებოდა აქაურ კლიმატს და თანდათანობით იყურნებოდა. ციებით და სხვა ავადმყოფობებით გარდაიცვალნენ მისიონერები ანტონიო ჯარდინა, გაეტანო დალესანდრო, ჯოვანი მონტი, ჯაკომო მარცი. დაავადდა ანდრია ბორომეც. (თამარაშვილი 1902: 195).

გურიაში მოღვაწე ცნობილი იტალიელი მისიონერი, ქართული გრამატიკის შემდგენელი ანტონიო ჯარდინა, სხვადასხვა ავადმყოფობებით გამოწვეული აუტანელი თავის ტკივილის მიუხედავად, აქტიურად იდგა ადგილობრივი მოსახლეობის სამსახურში.

დონ პიეტრო ავიტაბილეს ცნობით, გურიაში მოსახლეობის ჯანდაცვის საქმეს ემსახურებოდა წარმოშობით უნგრელი ექიმი, რომელმაც „მოკლე ხანში შეისწავლა არა მარტო ყველა ავადმყოფობა, არამედ ყველა საჭირო ხამლის გამოყენებაც“ (ავიტაბილე 1977: 72).

ქვეყნის პოლიტიკური ხელისუფალნი, ხედავდნენ რა ჯანდაცვის საქმის უნუგეში მდგომარეობას, ცდილობდნენ სახელმწიფო პოლიტიკის რანგში აეყვანათ ეს დარგი და უშუალო მონაწილეობას ღებულობდნენ სწეულთა მკურნალობაში. იტალიელი არქან-ჯელო ლამბერტი, რომელმაც საქართველოში დაჰყო 18 წელი (2 წელი -- ქართლში, 16 – სამეგრელოში ზ. ქ.) სხვებთან ერთად კარგად იცნობდა მედიცინის მდგომარეობას და ამ დარგში არსებულ გამოწვევებს. ის აღნიშნავს, რომ ოდიშის მთავარი ლევან II დადიანი, რომელიც მრავალმხრივ საქმეში ჩახედული ხელისუფალი იყო, მედიცინის დარგის დიდი ხელშემწყობი და ქომაგი ყოფილა. ლამბერტი წერს: „ქველად მთავრის მოვალეობა იყო ეზრუნა თავისი ხალხის საზრდოსა, ტანსაცმლისა და ექიმობისათვის. ეს ჩვეულება ჩვენს ქვეყნებში სრულებით განდევნილია, (ლამბერტი აქ გულისხმობს მის თანამედროვე დასავლეთ ევროპის ქვეყნებს ზ. ქ.) მაგრამ დადიანი თავის ქვეყანაში კი მტკიცედ მისდევს ამ ჩვეულებას. მართლაც იმისათვის, რომ ექიმობა გაუწიოს თავის ხალხს, კითხულობს სხვადასხვა საექიმო წიგნებს, რომლებიც

გადმოთარგმნილია ლათინურიდან მათს ენაზე, შესწავლილი აქვს მრავალი სანელებელი, სამკურნალო ბალახები, მცენარის ძირები და აკეთებს მრავალ წასაცებს და სასმელ წამალს. ასეთის წამლებით სავსე აქვს ყუთები, რომელთაც თან დაატარებს და საჭიროებისამებრ ყველას ურიგებს. ამ წამლებს ისე თხოულობენ, თითქოს თვით გალენი (ძველი ბერძენი ექიმი ას. წ. I ს. ზ. ქ.) ურიგებდეს მათ (ლამბერტი 1990: 29). მიხ. თამარაშვილის მიხედვით, არქანჯელო ლამბერტი და ჯუზეპე ჯუდიჩე შესანიშნავი მკურნალები ყოფილან. მათ მოარჩინეს მთავარი მრავლობითი ფიზიკური დაზიანებებისაგან. მადლიერმა მთავარმა მისიონერებს წითელის ეკლესია და მამული გადასცა სამოღვანეოდ (დღევანდელი სოფ. თაგილონი, გალის რაიონი) (თამარაშვილი 1902: 174). მისიონერები ციების საწინააღმდეგოდ იყენებდნენ ქინაქინას, რაც მეტად ეფექტური საშუალება იყო დაავადებულთა სამკურნალოდ. სავარაუდოდ, ეს წამალი მათ უცხოეთიდან ჩამოჰქონდათ მოსახლეობის სამკურნალოდ.

ადგილობრივი ექიმების დეფიციტიდან გამომდინარე, აქ მრავლად ჩამოდიოდნენ თურქები, ირანელები, იტალიელები, ფრანგები და სხვა ეროვნების წარმომადგენლები, რომელთაც მეტ-ნაკლებად რაღაც ესმოდათ ამ საქმისა. ასეთი ხალხი მოსახლეობაში დიდი პატივისცემით სარგებლობდა. მათ ადგილობრივი შეგირდებიც ჰყავდათ, რომელთაც სამკურნალო მცენარეებს და წამლის მომზადების წესებს ასწავლიდნენ. ლამბერტის ცნობით, ციებისას სამეგრელოში აქტიურად იყენებდნენ საფალარათო საშუალებებს.

ადგილობრივი დაავადებებიდან აქ გავრცელებული ყოფილა: ტყირპი – (ელენთის გადიდება, სტომაქის დამძიმება და მოშლა (ნიკო ჩუბინიშვილის მიხედვით ზ.ქ.), კანის პათოლოგიური სინითლე).

წყალმანკი – (წყლის დაგროვება კანქვეშა ქსოვილში, სხვადასხვა ორგანოებსა და სილრუეებში, პლევრასა და მუცელის ღრუში ზ.ქ.)

ხველა – (შეიძლება ყოფილიყო სხვადასხვა ფორმით გამოხატული, ჭლექის (ტუბერკულოზის) ჩათვლით ზ.ქ.)

ციება – გამოწვეული სხვადასხვა მიზეზით, ხშირად მაღარი-ისა ან ტიფის ფორმით გამოხატული.

ლამბერტის ცნობებიდან ნათლად ჩანს სამკურნალო საქმის ფრიად უნეგეშო მდგომარეობა სამეგრელოში. ზოგადად უნდა ვივარაუდოთ, რომ ანალოგიური მდგომარეობა სუფევდა მეზობელ სამეფო-სამთავროებშიც.

როცა ადგილობრივი ძალებით შეუძლებელი ხდებოდა დაავადებების წინააღმდეგ ბრძოლა, ოდიშის ჭყვიანი მთავარი ლევან II დადიანი ცდილობდა დაკავშირებოდა ევროპას და მისგან მიეღო დახმარება ჯანდაცვის მდგომარეობის გამოსასწორებლად. მან იტალიაში, ტოსკანას დიდ ჰერცოგთან ფერდინანდ II-თან წერილი გაატანა არქანჯელო ლამბერტის, რომელიც საქართველოში ხანგრძლივი ცხოვრების შემდევ სამშობლოში ბრუნდებოდა. დადიანი დიდ ჰერცოგს სწრდა:

„მის ბრწყინვალებას, ტოსკანას დიდ ჰერცოგს. უბრწყინვალესო ბატონო!

ჩვენს ქვეყნამდე მოალწია თქვენი უბრწყინვალესი სასახლის დიდებამ, რასაც მიანერენ ასევე თქვენს ქვეშევრდომ ადამიანებსაც, რომლებიც გამოცდილნი არიან ყველა ხელოვნებაში. ისინი თქვენი დახმარებით ამზადებენ ისეთ საგნებს, რომლებსაც ვერ იპოვი ვერც ერთ სხვა ქვეყანაში. ეს შეეხება განსაკუთრებით წამლებს.

იმის გამო, რომ ჩემი ვაჟიშვილი მძიმე ავად გახდა და აქამდე ვერავინ შეძლო მისი განკურნება, მე მეჩვენა მიზანშეწონილად დამევალებინა თეატინელი მამა არქანჯელო ლამბერტისთვის... რათა მან აუხსნას თქვენს ბრწყინვალებას ჩემი საჭიროების შესახებ. ვიმედოვნებ თქვენს გულმოდგინებაზე და დახმარებაზე. ჩემი მხრიდან ვპირდები თქვენს ბრწყინვალებას ყოველგვარ მხარდაჭერას...“ (Majorana 1990: 135).

მიუხედავად ლევან დადიანის მკვეთრად გამოხატული ევროპული კულტურულ-პოლიტიკური და ეკონომიკური ორიენტაციისა, მის მიერ აღებულ ამ კურსს ქვეყანაში არსებული ურთულესი პოლიტიკური სიტუაციის გამო შედეგი არ მოჰყოლია. ბუნებრივია, არც ტოსკანელი ექიმები ჩამოსულან სამეგრელოში.

საკვლევი საკითხის გარშემო ცნობების დიდი ნაწილი XVIII ს. ბოლოთი და XIX ს. თარიღდება, როდესაც საქართველოში სხვადასხვა მისით ჩამოდიან ევროპელი მკვლევარები, მწერლები, რუსეთის იმპერიის ნარმომადგენლები და ჩვენი ქვეყანა იმპერიის შემადგენელი ჰერიფერია ხდება.

რუსი გენერალი სუხოტინი, რომელმაც 1771 წ. ავადსახსენებელი გენერალი ტოტლებენი ჩაანაცვლა, თავის ანგარიშში სამხედრო ხელმძღვანელობისადმი აღნიშნავდა, რომ ფოთში „ცუდი სასმელი წყალი გახდა იმის მიზეზი, რომ რუსის ჯარში გაჩნდა გადამდები სნეულება (საუბარია ციებ-ცხელებაზე ზ.ქ.) რის შედეგადაც ხალხის დიდი ნაწილი დაიხოცა“ (დე გრაი დე ფუა 1985: 59).

იმერეთსა და სამეგრელოში მოგზაურობისას „გამიმეორდა მძიმე შედეგები ციებისა, რომელიც მთელი აგვისტოს განმავლობაში დამყვებოდა. მანუქებდნენ ჯირკვლები და სირსველე კანზე... გამუდმებით ნოტიო და ამასთან ცხელი ჰავისაგან ჩემს თანამგზავრებს დასჩემდათ ციება, თავის ტკივილი, ტანზე გამოაყრათ და აუტანელი ნერვული ქავილი აუტყდათ, ძირმაგარებიც გამოუვიდათ...“ წერს თავისი მოგზაურობის ანგარიშში ცნობილი გერმანელი მეცნიერი ოპპან გიულდენშტედტი, რომელმაც საქართველოში 1771-1772 წწ. იმოგზაურა (გიულდენშტედტი 1962: 173). მას ჯერ კიდევ საქართველოში ჩამოსვლამდე, ჩრდ. კავკასიაში მყოფს უკვე გააჩნდა ინფორმაცია საქართველოს აღმოსავლეთ ნაწილში გავრცელებული „შავი ჭირის“ ეპიდემიის შესახებ. ამის შესახებ მეცნიერი წერდა: „მე მიზანშენონილად ჩავთვალე საქართველოში ჩემი მოგზაურობის გეგმა ამჟამად მთლად გადამედო მანამ, სანამ ჭირი იქ არ გადაივლიდა“ ... (გიულდენშტედტი 1962: 125).

XIX ს. საქართველოში „შავი ჭირი“ დიდ საფრთხედ რჩებოდა. გერმანელი ბუნებისმეტყველი ედუარდ აიხვალდი, რომელმაც 1825-26 წწ. კავკასიაში იმოგზაურა, საქართველოს შესახებ წერს: „საქართველოს ოთხი მხრიდან ემუქრება ჭირის შემოჭრის საშიშროება: კავკასიისა და აზიის მხრიდან --- თურქეთიდან. ამიტომ აქ ჭირის თავიდან ასაცილებლად კარანტინებია დაწესებული.... იმერეთში ბალდადთან, ქუთაისის ახლოს; ქართლში იმერეთის საზღვართან, სურამში.“ (აიხვალდი 2005: 91) მისი აზრით, სამეგრელოს ჰავა „ერთ ერთი ყველაზე არაჯანსაღია მთელს მსოფლიოში“. (აიხვალდი 2005: 191) რედუტ-კალეს (ყულევი ზ.ქ.) სამხედრო ჰოსპიტალში აიხვალდი ცხელების ფაქტებს აღნიშნავს. „ეს დაავადება ხშირად ავთვისებიან ფალარათში გადადის, მანდა ჯირკვლებისა და ლვიძლის ქრონიკულ გადიდებას (გამკვრივებას ავტ.) იწვევს, რაც სიკვდილით მთავრდება“. (აიხვალდი 2005: 202)

თითქმის ერთნაირად აღწერენ სამეგრელოს ჰავას და მის თან-მხლებ ციებას მე-19 ს. პირველ ნახევარში აქ მყოფი უცხოელი ავტორები. მალარია დაუნდობლად ანადგურებდა ჩამოსულსა თუ ადგილობრივ მცხოვრებს. „ბოროტი ანაორთქლი, რომელიც რუსებისათვის მომაკვდინებელია, ყველა უცხოელზე დამღუპველად მოქმედებს და თვით ადგილობრივთა ჯანმრთელობასაც ყოველმხრივ ასამარებს, უდროოდ აპერებს და სიცოცხლის ძაფს გაცილებით აღრე წყვეტს, ვიდრე მეზობელ ჯანსაღ მაღალმთიან მხარეში ...სა-მეგრელოში ოცი წლის ასაკისათვის ჰავას მოქმედება უმრავლეს ინდივიდებზე აღბათ უკევე შესამჩნევი იქნება“ (ვაგნერი 2002: 140). რედუტ-კალეს (ყულევი ზ. ქ.) აღწერისას ვაგნერი იქ მდგარ რუსული გარნიზონის ჯარისკაცებს ასე ახასიათებს: „დიდი რუსული იმპერიის არც ერთი მხარე არაა ისე დამღუპველ-მომაკვდინებელი ჩრდილოელი მოსულებისათვის, როგორც სანაპიროს ეს ადგილი ხობისა და ფაზისის შესართავებთან. ივლის-აგვისტო-სექტემბერში ჩვეულებრივ იხოცება რუსული გარნიზონების მეოთხედი, რომელიც ამის გამო ძალზე შემცირებულია. სხვა ჯარისკაცები, რომლებიც მრავალწლიანი სამსახურისას სიკვდილს გადაუჩნენ, გვანან მოსიარულე მიცვალებულებს...დარაჯობენ მოკანკალე ფეხებით, ძლივს მიათრევენ მუშკეტებს ზღვის ნაპირზე. მცირე სამოქალაქო მოსახლეობა ნაკლებ ავადდება, ვიდრე გარნიზონი, რადგან ისინი ჭაობის ანაორთქლებისადმი ნაკლებ მიდრეკილნი არიან... მიუხედავად ამისა, მათაც ჰყავთ საკმაო კონტინგენტი იმ დიდი სასაფლაოს დასასახლებლად, რომელიც რედუტ-კალესგან თორმეტ ვერსზეა სამხრეთით“ – (ვაგნერი 2002:139).

საფრანგეთის მეფის კონსული საქართველოში ჟაკ ფრანსუა გამბა, რომელმაც 1820-1824 წწ. იმოგზაურა ამიერკავკასიასა და საქართველოში, რედუტ-კალეს შემდეგნაირად ახასიათებს: „რედუტ-კალეში ჰავა მავნეა, აქაური კლიმატი უთუოდ გამოკეთდება, თუ...ჭაობს ამოაშრობენ... აქ ხშირად ჩნდება ციებ-ცხელება, რომლის სამკურნალოდაც ქინაქინა არ გამოდგება“... (გამბა 1987: 97) ის აღწერს მდ. ხობის მარცხენა მხარეს განთავსებულ საავადმყოფოებს, რომლებშიც სავარაუდოდ, ციებით დაავადებულებს მეურნალობდნენ.

გერმანელი პროფესორი კარლ კოხი, რომელმაც სამეგრელოსა და აფხაზეთში XIX ს.30-იან წლებში იმოგზაურა, სოხუმის

ციხის აღნერისას აღნიშნავს, რომ „სუხუმ-კალეში საზარელი სიკვდილიანობა იყო. გარდა ციებ-ცხელებისა, ჯარისკაცები სურავანდითაც ავადდებოდნენ. ეს უკანასკნელი, ჩვეულებრივ, უვარგისი საკვების შედეგად ჩნდება“ (კოხი 1981: 132). ის აგრძელებს: „ფოთი კიდევ უფრო სევდისმომგვრელი ადგილია რედუტ-კალესთან შედარებით...მის გარშემო ნიადაგი ჭაობიანია... ზღვიდან უბერავს ქარი, რომელსაც გამოაქვს მავნე ანაორთ-ქლით გაუღენთილი ნოტიო ჰაერი. ჩვენ ისეთი შემთხვევების მოწმენი ვიყავით, რომ ხშირად ვერ ვასხვავებდით, თუ რა ჭირდა ადამიანს, ეპილეფსია თუ ცხელებისაგან შემცივნება, რადგან კიდურები უცახცახებდათ. ისინი კი, ვისაც ამ ავადმყოფობის მწვავე ფორმა არა აქვთ, თანდათანობით იხოცებიან. ხშირად შეხვდებით შესიებულ, ფერმკრთალ, ჩაყვითლებულ სახეებს, რომლებიც გარე სამყაროს მიმართ სრულიად ინდიფერენტულნი არიან...ხელები უცახცახებთ, სიარული უჭირთ“ (კოხი 1981: 168). გურიაში ჩასულ კ.კოხს რუსი იფიცერი ეკითხება: „რა გინდათ ამ სიკვდილის ქვეყანაში? აქ ხომ ადამიანის სხეული თანდათან იხრნება. აქ მხოლოდ ისეთი უბედური ადამიანი ჩამოდის, რომელსაც უფროსის სამართლიანი ან უსამართლო გულისწყრომა დაუმსახურებია და თავის სასჯელს იხდის (კოხი 1981: 180).

„სუხუმ-კალეც სასაკლაორ რუსული გარნიზონისთვის, რომლის უდიდესი ნაწილი ყოველწლიურად კვდება, მეტწილად სკორბუტი-საგან (ცინგა ზ.ქ.) ... სკორბუტი ხანდახან ისე მძვინვარებს, რომ ზოგჯერ ერთ დღეს 10-12 კაცი კვდება.“ (აიხვალდი 2005: 212)

გერმანელი მეცნიერი, ეხება რა რუსული იმპერიული პოლიტიკის მიზნებს ამიერკავკასიასა და კერძოდ, საქართველოში, წერს, რომ „კავკასია რუსეთს უჯდება ნლიურად 300 000 კაცის სიცოცხლედ“ (კოხი 1981: 122).

რუსეთის აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი ივანე ბართოლომეი, რომელმაც 1853 წ. გარკვეული მისით იმოგზაურა სვანეთში და აღნერა მისი ყოფა და კულტურა, აღნიშნავს, რომ „მინე-რალური წყაროსაგან, რომელიც რკინას შეიცავს თუ სხვა წყაროსაგან, ჩნდება საშინელი ავადმყოფობა--კრეტინიზმი, რომლის შედეგად ჩნდება ყელის წამონაზარდები, რაც ხშირია მუჟალის და მოსაზღვრე ადიშის თემებში“ (ჭილაია 2018: 67) როგორც ცნობილია, სვანეთის მოსახლეობაში დიდად იყო გავრცელებული

ჩიყვი, რასაც ადგილობრივ იოდის ნაკლებობა იწვევდა. შესაძლოა ეს ჰქონდა მოგზაურს მხედველობაში, როცა ზემოთ აღნიშნულს აღწერდა. კრეტინიზმი ზოგადად მთის მოსახლეობის დაავადება იყო, რადგანაც მთის წყალი და საკვები იოდს ნაკლებად ან თითქმის არ შეიცავს და ადგილობრივი მოსახლეობაც სრულიად დაუცველი იყო ამ სენისაგან. წვირმიდან იელისაკენ მიმავალი ბარტოლომეი თავის ჩანაწერებში აღნიშნავს „ჭირისაგან განადგურებული სოფლის ნანგრევებს“ (ჭილაია 2018: 43).

სამეგრელოს უკანასკნელი მთავარი დავით დადიანი (1813-1853) ყოველნაირად ცდილობდა რეფორმების გზით სამთავროს ფეხზე დაყენებას და ეკონომიკურ გაძლიერებას. მის მიერ სამეგრელოს განვითარებისა და წინსვლისაკენ მიმართული ღონისძიებები ჯანდაცვის სფეროსაც მოიცავდა. 1840 წ. ის სამეგრელოს მდივანბეგისადმი გაცემულ დარიგებებში აღნიშნავდა: „უკეთუ რომელსამე შინა გამოჩნდეს ადამიანთა შორის სწეულება ანუ პირუტყვის ჭირი, მაშინ დაუყონებლივ შეტყობითა დაახლოვებული მიზეზთა მომახსენეთ მე, ხოლო მასვე შორის ვიდრე იქნების ჩემგან განკარგულება, მიღებდეთ ზომასა, რათა ქვემდებარენი სწეულებისადმი იყვნენ განცალკევებულ კარგად მყოფთაგან, რათა შეერთებითა ერთი მეორესთანა არა გახშირდეს სწეულება“ (მეუნარგია 2002: 66). იგივე მოთხოვნას უყენებდა მთავარი ხობის ნაცვალს ბერუნ ჯორჯიკას (მეუნარგია 2002: 70).

მთავარი ცდილობდა მკაცრად გაეკონტროლებინა მთელი სამთავრო და არ დაეშვა ეპიდემიის მცირეოდენი გამოვლინებაც კი. XIX ს. 40-იანი წლების ბოლოს სეფიეთში ჭირი გამოვლენილა, რომელზაც მთავარს მყისიერი რეაქცია ჰქონია: „თუ მართლა ჭირია, მე საჩქაროდ მივალ იქ, უნდა ზომები მივიღოთ რამე, ხომ ხედავ რუსები როგორ მუშაობენ, ფორტიდან დაჩვლეტილი წიგნები მოგვდისო“ (მეუნარგია 2002: 23).

როგორც ჩანს, რუსული მმართველობის წარმომადგენლები სანიტარული უსაფრთხოების ღონისძიებებიდან გამომდინარე, საფოსტო ამანათებსაც გულდაგულ ამონტებდნენ.

1847 წელი სამეგრელოსთვის დიდი უამიანობის წელი ყოფილა. სამეგრელოში მართლაც გაჩენილა ხოლერის ეპიდემია. 1847 წლის 26 ივნისიდან 1-ლ ნოემბრამდე სულ სამთავროში ხოლერით ავად გამხდარა 1385 კაცი, მათგან 508 გარდაცვლილა. იმავე

წელს მუცელკეთილით (სავარაუდოდ ტიფი ზ.ქ.) ავად გამხდარა 8012 კაცი, გარდაცვლილა 4032 (მეუნარგია 2002: 25).

გავრცელებული ყოფილა ყვავილი, რომელიც მოსახლეობაში საყოველთაო აცრის არარსებობის გამო მძიმე ფორმით მიმდინარეობდა. ყვავილით ავად გამხდარა ოვით მთავარი დავით დადიანი, რომელსაც ეს სენი თბილისში შეეყარა, თუმცა აცრილი იყო. მთავარს სენი გაურთულდა და სიკვდილს ძლივს გადაურჩა. თბილისელ პოეტს ლარაძეს მთავრისთვის ლექსიც კი გამოუთქვამს:

„ყვავილთ მეფე ყვავილთაგან
ვნახე სრულად დანასებით,
ვკითხე აგრე რამან შეგქმნა,
შენ ხელმწიფე აგრე ვებით
მან მითხრა თუ ყვავილთ მიმტრეს,
შევიქენი ასე ვნებით, პირი სრულად დამილესეს
ლაწვი-ვარდი...“ (მეუნარგია 2002: 25)

მზრუნველი მთვარი 1851 წ. 29 დეკემბრის წერილში პლატონ იოსელიანისადმი აღნიშნავდა, რომ „დიდი ზიანი მოგვცა პირუტყვთა სენმა, მრავალი გასწყვიტა და აწვა უკვე ხოცს -- საშიშოა სანოვაგეთაცა, რათა სნეული არ შეხვდეს კაცსა“ (მეუნარგია 2002: 25).

პირუტყვის სენი გაგრძელებულა მომდევნო წელსაც. მთავარი 1852 წ. ივლისში პლატონ იოსელიანს წერდა: „დიდი პირუტყვთა ხოცვა არის მეგრელიაში, ჩემი ჯოგები, ძროხა და ხარები მიწყდება. სამს კვირაზედ--- დანაკლისი ფრიადი ბატონყმათათვის, ერთს გლეხს ცაიშელს, გვარად გეგეჭყორს, ორს კვირაზედ ოთხმოცდაჩვიდმეტი ძროხა და ხარი მოუკვდა -- სხვათა მრავალი ერგასი, ორმოცი და ასე მეტ-ზაკლები. შესაბამისი გარემოებათა ზომანი დაღათუ მიღებულ არაან, მაგრამ ვერას გავხდით...ესე ჩამოგვიტანეს აფხაზეთის მიკიტნებთა, რომელთაც მოსდენეს ზამთარს თარაქამის ხარები აფხაზეთის უკრეპლენიებისათვის. ჩვენი საცხოვრებელი და დიდება ეგ ჯოგები იყო და ესეც იხოცება“ (მეუნარგია 2002: 121).

არსებობდა საშიშროება იმისა, როგორც არაერთგზის მომდარა, რომ პირუტყვიდან სენი მოსახლეობაზე გადასულიყო და დიდი მსხვერპლი გამოეწვია. სწორედ ამაზე წუხდა მთავარი, როცა აღნიშნავდა, რომ „საშიშოა სანოვაგეთაცა, რათა სნეული არ შეხვდეს კაცსაო.“

მე-19 საუკუნეში დასავლეთ საქართველოში არსებულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მოსწავლეთა ჯანდაცვის მდგომარეობის მხრივ სავალალო მდგომარეობა სუფევდა. ზოგადი სურათის შესაქმნელად მოგვყავს ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებლის მოსწავლეთა ჯანმრთელობის მდგომარეობის ამსახული ტაბულა, სადაც მოცემულია ლაზარეთში მყოფ და ამბულატორიულ ავადმყოფ მოსწავლეთა რაოდენობა 1898-1899 წწ.

ავადმყოფობა	სუტ	ენტ	ნოტ	ლეპ	იან	ენ	გან	პრ	მასი	რაოდ
ციება	40	42	22	5	29	13	27	13	28	219
ფალარათი	-	-	-	-	-	3	2	2	2	9
საყმანვილო	-	1	1	-	3	-	-	2	-	7
მუკლის ჭია	-	2	4	-	5	2	2	2	-	17
მუკლის კატარი	4	2	-	-	4	1	1	1	2	15
ელენთის გადიდება	4	7	2	-	-	-	2	-	2	17
სისხლნაკლებობა	3	53	3	-	-	-	-	-	-	11
მოტეხილობები	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
სურაგანდი	-	-	-	-	4	-	-	2	-	3
შეკრულობა	7	6	5	-	-	2	2	-	3	25
კუჭის აშლილობა	5	6	-	1	4	-	3	-	-	19
გამონაყარი	-	-	-	-	2	5	-	-	2	9
კბილის ტკივილი	-	1	-	3	3	-	2	-	-	9
ნოსტოედა	-	-	1	-	1	-	-	-	-	2
ფეხის მოყინვა	-	-	-	-	1	2	-	-	-	3
ჟირკვლების გადიდება	1	-	2	1	2	-	-	-	-	6
სახსრების დაჭიმულობა	1	-	-	-	-	-	1	-	-	2
ღრძილების ანთება	2	-	2	2	-	1	-	1	-	8
აბსცესი	-	1	-	3	-	-	-	-	1	5
ეგზემა	1	1	-	-	2	1	2	-	-	7

გულისცემა აჩქარება	5	-	-	-	-	-	2	-	-	7
ბრონქების ანთება	1	1	-	1	1	-	-	1	2	7
ყურის დაავადება	-	2	-	-	-	-	-	1		-
მალარია	2	-	3	-	-	-	2	-	-	7
ფლესი (დაჩირქება)	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
სისხლდენა ცხვირიდან	2	2	-	-	-	-	-	2	-	6
კუჭის ანთება	-	-	-	1	3	-	-	-	-	4
ბლერი	-	6	4	2	3	2	2	6	-	25
საერთო სისუსტე	2	2	5	-	7	3	-	3	3	25
თავის ტკივილი	5	1	8	4	8	5	11	4	6	42
ყელის ანთება	3	2	1	-	4	1	1	1	2	15
სისხლიანი ფალარათი	12	-	-	-	-	-	-	-	-	1
ხველა	2	4	5	2	4	-	9	1	1	28
რევმატიზმი	3	3	1	-	3	1	4	1	3	19
სულ	94	98	71	25	90	42	75	43	57	582

(113: ქცა.ფ.5საქ. №228, ფურ.24)

ლაზარეთი ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელთან არ იყო. სამედიცინო დახმარებას მოსწავლეებს უწევდა სასწავლებლის ფელდშერი, სერიოზული დაავადებების შემთხვევაში — მოწევეული ექიმი. წამლები მოსწავლეებზე გაიცემოდა აფთიაქართან, ოზურგეთის სასწავლო ოლქის სამღვდელოების მიერ ასიგნებული ფულით (აბდალაძე 2014: 40).

როგორც ზემოთ მოტანილი ტაბულიდან ირკვევა, მოსწავლეთა ავადმყოფობის ყველაზე მეტი შემთხვევა ციებაზე მოდიოდა.

რუსეთის იმპერიული ხელისუფლება, ცარისტული და შემდგომი პერიოდისა, ცდილობდა დროის მოკლე მონაკვეთში აეთვისებინა შავი ზღვის ამიერკავკასიის სანაპირო ზოლი. უპირველესად ეს გამოიხატებოდა იქ განთავსებული სამხედრო ფორმოსტებისა და მათ ბინადართათვის უსაფრთხო და შედა-

რებით კომფორტული საცხოვრებელი პირობების შექმნით. ამ და სხვა მიზნებით შავი ზღვის ამიერკავკასიის სანაპიროს მთელ ზოლზე დაიწყო ფართო ჰიდრო-სამელიორაციო სამუშაოები, დაჭაობებული ადგილების დაშრობა-ათვისება და აქტიური ბრძოლა მაღარის წინააღმდეგ. შემოტანილ იქნა ხემცენარეთა ახალი ჯიშები (ევკალიპტი და სხვ). გაიხსნა სამკურნალო დაწესებულებები. განსააუთორებული ინტენსიურობით ეს პროცესი XX ს. 30-იან წლებში წარიმართა და 80-იან წლებამდე გაგრძელდა. გაიხსნა სხვადასხვა ტიპის სამკურნალო-გამაჯანსაღებული დაწესებულებები. შავი ზღვის პირეთში დაიწყო მოსახლეობის ინტენსიური დასახლების პროცესი. XX ს. მეორე ნახევრიდან ფაქტიურად მოისპონ ზემოთ აღნიშნული დაავადებების კერები შავი ზღვის პირეთის საქართველოს ტერიტორიაზე.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

აბდალაძე 2014: ლალი (ბარბარე) აბდალაძე, სასულიერო განათლება და პედაგოგიკური აზროვნება XIX საუკუნის გურია-სამეგრელოს ეპარქიაში; დისერტაცია განათლების დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად; ქუთაისი 2014

ავიტაბილე 1977: დონ პიეტრო ავიტაბილე, ცნობები საქართველოზე (XVII ს.) თბ. 1977

აიხვალდი 2005: ედუარდ აიხვალდი საქართველოს შესახებ, გერმანულიდან თარგმნა, შესავალი და საძიებლები დაურთო გია გელაშვილმა, თბ. 2005

ჭილააი 2018: პოლკოვნიკი ი. ა. ბარტოლომეის მოგზაურობა თავისუფალ სვანეთში 1853 წ. რუსულიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო კონსტანტინე ჭილააიმ. თბ. 2018

გამბა 1987: უაკ ფრანსუა გამბა, მოგზაურობა ამიერკავკასიაში, ფრანგულიდან თარგმნა, კომენტარები დაურთო მზია მგალობლიშვილმა, თბ. 1987

გიულდენშტედტი 1962: გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართველოში ტ. I გერმანული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო გ. გელაშვილმა, თბ. 1962

დე გრაი დე ფუას ცნობები საქართველოს შესახებ; ფრანგულიდან თარგმნა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ჯუმბერ ოდიშელმა, თბ. 1985

მორიც ვაგნერი საქართველოს შესახებ, თბ.2002, გვ.140; გერმანული ტექსტი თარგმნა, შესავალი, კომენტარები და საძიებლები დაურთო გია გელაშვილმა, თბ. 2002

თამარაშვილი 1902: მიხ. თამარაშვილი, ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის ნამდვილის საბუთების შემოტანით და განმარტებით XIII საუკუნიდან ვიდრე XX საუკუნემდე, თბ. 1902

კ. კოხისა და ო. სპენსერის ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ; გერმანულიდან თარგმნა, შესავალი და კომენტარები დაურთო ლონდა მამაცაშვილმა; თბ.1981

ლამბერტი 1990: არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, თბ. 1990

Majorana 1990: Bernadette Majorana, La gloriosa Impresa, Palermo 1990

მეუნარგია 2002: იონა მეუნარგია, დავით დადიანი და მისი დრო, თბ. 2002

გიორგი სოსიაშვილი, საქართველოში ეპიდემიების გავრცელების ისტორიიდან, თბ. 2020

ქორთუა 2012: ზ. ქორთუა, ქართული სამეფო-სამთავროების საგარეო პოლიტიკის ისტორიიდან. ოდიშის სამთავრო XVII ს. I ნახევარში, თბ. 2012

აფთანედილ თორმეთ

სვანეთი და ქართული ხალხის უძრავი მემკვიდრეობა

ანოტაცია: ნაშრომში – „სვანეთი და ქრისტიანობა“ სათანადო წერილობითი წყაროების შესწავლის შედეგად განხილულია ის ეტაპები, რაც გაიარა ქრისტიანობამ / საუკუნიდან შუა საუკუნეების მთელ სიგრძეზე სვანეთში.

მართალია, ქრისტიანობის გავრცელება სვანეთში / საუკუნეებიდან იწყება, თუმცა, სამწუხაროდ, IX-X სს-მდე ბევრს ვერაფერს ვიტყვით ვერც ქრისტიანობის როლზე სვანების ცხოვრებაში, ვერც ქართული ეკლესიის გავლენაზე სვანეთში. სხვანაირ თვალსაზრისს არავითარი საფუძველი არ გააჩნია.

IX-X სს იქმნება ცაგერის საეპისკოპოსო ეპარქია, საფიქრებელია, რომ ლეჩხუმთან ერთად ცაგერელ ეპოსკოპოსს ექვემდებარებოდა სრულიად სვანეთი.

სვანეთის ეკლესიის გადანაწილება ცაიშელსა და ცაგერელს შორის დაკავშირებულია პოლიტიკურ ვითარებასთან და როგორც მტკიცდება: „სვანთა საერისთავო“ („სვანნი განიყვნენ ორად“) XIII ს-ის ბოლოსთვის დაიყო ორად. ასე მოხდა ეკლესიასთან კავშირშიც, ზემო სვანეთის ნაწილი, მათ შორის „ბალს ქვემ“ სვანეთი ცაიშელ ეპისკოპოსს დაექვემდებარა, ხოლო დანარჩენი სვანეთი დარჩა ცაგერელის იურისდიქციაში.

XVI-XVII საუკუნეებში, როგორც დადიანების და „იმერეთის მეფების, ისე ცაიშელის და ცაგერელის გავლენა სვანეთზე მკვეთრად მცირდება. ეს კარგად იყოთხება ქართულ დოკუმენტურ ძეგლებში. პატრიარქ მაკარიოსის ცნობით, ნახსენები მღვდელმთავრების გავლენა სვანეთზე მხოლოდ ფორმალური ხასიათის იყო.

ცაიშელისა და ცაგერელის პარალელურად XIV-XV სს-დან მაინც სვანეთის ეკლესიას მართავენ ქორეპისკოპოსები. საქორეპისკოპოსო სულ სამი იყო: 1. სეტი (მესტია) 2. „ქალაქოლა საყდარი“ (მოხაში, ქვ. სვანეთი) და 3. ზედქალაქი (ლეპი, XVI ს-დან ღების – ხევი რაჭის შედგენილობაში გადავიდა).

მიუხედავად იმისა, რომ დრომ ბევრი რამ გაანადგურა [მაგ. ხიდურისა და საჯანის დიდი მონასტრები, მთელ უძრავ-მოძრავი ქონებით], ისტორიის ქარტებილს გადაუჩანა სვანეთში ასზე მეტი

ეკლესია და ათასზე მეტი იქ დაცული ძვირფასი ჯვარ-ხატი, ხელ-ნაწერი წიგნი და სხვა, რომელიც დღეს სვანეთის ე. ი. მთლიანად საქართველოს ძვირფას საგანძურს წარმოადგენს.

ამოსავალი სიტყვები: ანდრია პირველწოდებული, მაქსიმე ალმსარებელი, ცაგერელი და ცაგერი, ცაიში და ცაიშელი, ბალს ზემო და ბალს ქვემო სვანეთი, მუხური, სეტი, ქურაში, ლაბყალ-დაში, ხიდურას და საჯანის მონასტრები.

Avtandil Tordia

Svaneti and Christianity

Annotation: *The publication deals with the issues of the spread of Christianity in Svaneti. The article clarifies that during the Middle Ages – from the XIII century the church of Svaneti was divided into two parts. The church of Kvemo Svaneti was ruled by the Bishop of Tsaisheli, and the church of Zemo Svaneti – by the Bishop of Lechkhumi. In the XIV-XV centuries, Svaneti church was ruled by Chorbishops. From the XVI-XVII centuries, the influence of the kings of Imereti, Tsaisheli and Tsagereli on the church of Svaneti decreases and it becomes formal.*

Tags: *Andrew the First-Called, Maxim the Confessor, Tsagereli and Tsageri, Tsaishi and Tsaisheli, Mukhuri, Seti, Kura, Labkalfa, Khidur and Sajani.*

ქრისტიანობასთან დაკავშირებით სვანეთზე და სვანებზე პირველი ცნობები ბიზანტიურ წერილობით წყაროებში ჩნდება. მათ მიხედვით სვანეთში ქრისტიანობის გავრცელება უკავშირდება ანდრია პირველწოდებულის სახელს. VIII ს-ის ისტორიული ეპიფანე კონსტანტინოპოლელი წერდა: „კვიპროსის ეპისკოპოსი ეპიფანე ამბობს (გადმოცემის თანახმად), რომ წეტარმა მოციქულმა ანდრიამ დამოძლვრა სკვითები და სოგდიანები და გორ-სინები დიდ სეპასტოპოლიში, სადაც არის აფსარის ციხე, ჰისოსის ნავსადგური და მდინარე ფაზისი – იქ მოსახლეობენ იბერიელები, სუსები, ფუსტელები და ალანები“ (1: 57). სუსებს ქვემ სვანები რომ იგულისხმებიან, კარგად ჩანს იმავე წყაროში დაცულ მეორე ცნობაში: „პენეკოსტის (ე. ი. სულინმინდის მოფენის) შემდეგ ანდრია, სიმონ კანანელი, მათე და თადეოზი დარჩენენ იქ ავგაროზ-თან, დანარჩენებმა მოიარეს ქალაქები, იქადაგეს და სასწაულები

მოახდინეს და ჩავიდნენ იბერიაში და ფაზისში (ლაზიკე), ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ სუ(ს)ანიაში „... (იქვე: 58) იმავე ეპიფანეს ცნობაზე დაყრდნობით ნიკიფორე ქსანთოპულოსი წერს: „დანარ-ჩენმა მოციქულებმა მოიარეს ქალაქები, იქადაგეს და სასწაული მოახდინეს და მივიდნენ იბერიაში და ფაზისში (ლაზიკე), ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ ჩავიდნენ სვანეთში“ (2; 115-116, აგრეთვე Migne, Potrologia graeca, ტ.120).

ანდრია პირველწოდებულის შემდეგ, სვანების და სვანეთის ქრისტიანობასთან დაკავშირებული ხსენება VII ს-მდე არაა დაფიქსირებული. სვანეთის (სვანეთის ციხეს) ახსენებს თეოდოსი განგრელი ნაშრომში – „მაქსიმე აღმსარებლის გადასახლება ლაზეთში“, სადაც აღნიშნავს, რომ მაქსიმე აღმსარებელი მოწაფეებთან ანასტასი აპოკრისიარი და ანასტასი II გადაასახლეს და ჩაიყვანეს – „ქრისტეს მოყვარე ლაზთა ქვეყანაში“ (აქ ლაზი, ლაზეთი იხსენიება მეგრელის, ეგრისის მნიშვნელობით – ა. თ.), მაშინვე ამ ქვეყნის მაშინდელი მმართველის განკარგულებით დააშორეს ისინი ერთმანეთს; მაქსიმე სქიომარის, ანასტასი აპოკრისიარი სკოტორის და ანასტასი მეორე ბუკულუსის (ბოკერი, კოდორის სათავეებში – ა. თ.) ციხეში მიიყვანეს. რამდენიმე დღის შემდეგ ის (მაქსიმე) და ნეტარი ანასტასი გადაიყვანეს სვანიდის (სვანეთის) ციხეში, შემდეგ ისინი გადაუყვანიათ მუკურისში (მუხურისი/ მუხურიში – ა. თ.) და აქედან უკან გაუბრუნებათ – პირველი სვანეთის ციხეში (უშგული – ა. თ.), მეორე ე. წ. თაკვირის ციხეში (გვესოს/ცაგერის ციხე) (1; 42-43,52-56).

როგორც ვნახეთ, ქრისტიანობა სავარაუდოდ სვანეთში I ს-დან ვრცელდება, თუმცა, გარდა იშვიათი გამონაკლისისა, ისტორიულ-არქიტექტურული და ეპიგრაფიკული ძეგლები მხოლოდ IX-X სს-დან გვხვდება. რა იყო ამის მიზეზი ან იერარქიულად, ვის ექვემდებარებოდა სვანეთის ეკლესია, შედიოდა თუ არა ის ლაზიკის ეპარქიაში, რომელიც ოთხ საეპისკოპოსოდ იყოფოდა (3; 123-202) ძნელი სათქმელია. ლაზიკის ეპარქიაზე ცნობები დაცულია ეკთესისებში, რომლებიც შეიცავენ კონსტანტინოპოლის საპატირიარქოს საეკლესიო კათედრათა ნუსხებს (ნოტიციებს) და რომელთა ავტორად ბასილი სოფენელი ითვლება. ის შედგენილია IX ს-ის I მესამედში (3; 123-125). პირველი ხუთი ეკთესისი – VII-IX სს-ით თარიღდება, იქ ეპარქიათა ჩამონათვალში დასახელებულია

ლაზიების ეპარქია, ფაზისის (ფოთი) მიტროპოლიტით სათავეში, რომელსაც ექვემდებარებოდნენ: ზიგანევის (გუდაყვა), საისინის (ცაიშის), როდოპოლისის (ვარდციხე-ვარციხე) და პეტრას (დღ. ციხისძირი ან ხოფა) ამ ოთხიდან ცაიშის და როდოპოლისის საეპისკოპოსოები ტერიტორიულად ესაზღვრებოდნენ სვანეთს, თუმცა, სამწუხაროდ, რამე კავშირი მათ შორის არ დგინდება. აქედან გამომდინარე, დ. მუსხელიშვილმა გამოთქვა შემდეგი – „მთელ იმ ვრცელ ტერიტორიაზე, რომელიც მოიცავს სწორედ ვაკე იმერეთს, არგვეთის უდიდეს ნაწილს, რაჭა-ლეჩებუმიანად, არც ერთი ბიზანტიური საეპისკოპოსო კათედრა არ მოიხსენიება. ეს გარემოება არ უნდა იყოს უმიზეზო და ამდენად, ყველაფერი ზემოთ თქმული გვაიძულებს ვიფიქროთ, რომ ამ ტერიტორიაზე უკვე მაშინ (VII-IX სს-ში) მცხეთის კათალიკოსის იურისდიქცია მოქმედებდა, ქართული ენით, ქართული მწიგნობრობით და აქედან გამომდინარე ყველა ლრმა შედეგებით“ (4;152.) მსგავსი დასკვნის გასაკეთებლად წერილობითი წყარო რომ არ არსებობს, გასაგებია, მაგრამ გაუგებარია დასკვნის ის ნაწილი, სადაც დ. მუსხელიშვილი ხაზგასმით აღნიშნავს: „ზემოთ თქმული გვაიძულებს, ამ ტერიტორიაზე უკვე მაშინ VII-IX სს-ში მცხეთის კათალიკოსის იურისდიქცია მოქმედებდა“ ... გაუგებარია, რადგან ქართული ეკლესიის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მთელ მანძილზე ლიხს იქით 1917 წლამდე ეს „იურისდიქცია“ ცნობილი არაა, მაგრამ სულ სხვა საკითხია ... „ქართული ენით და მწიგნობრობით“, რაც მითითებული დროიდან რეალური ჩანს, ასევე რეალურია ცაგერის საეპისკოპოსო კათედრის დაარსებას IX-X სს-ით, რომ ათარიღებენ (5;14,21). დ. ბერძენიშვილი ამბობს – „აქ საინტერესო ისაა, რომ ამ ეპარქიაში ლეჩებუმთან ერთად შედიოდა ქვემო სვანეთი და ჩანს ზემოთ სვანეთის ნაწილიც... ნიშანდობლივია, რომ სვანეთის ძევლი ეკლესიები უმეტესად სწორედ ამ პერიოდშია აგებული“ (იქვე; 21) ე. ი. ყველა მონაცემებით ცაგერის კათედრის დაარსება, მისი კავშირი სვანეთთან IX-X სს-ზე მიგვანიშნებს და ეს დაკავშირებულია ეგრის-აფხაზეთის მეფეების პოლიტიკურ თუ კულტურულ-რელიგიურ ორიენტაციასთან. ცაგერის საეპისკოპოსოს სვანეთთან დაკავშირება გასაგებია, მაგრამ არის ერთი გარემოება, ის მთლიანად ექვემდებარებოდა ცაგერელის ეპარქიას თუ ნაწილობრივ? სამწუხაროა,

რომ ერთადერთი წყარო, რომელსაც ცალსახა პასუხს გვაძლევს კითხვაზე, არის ვახუშტის (XVIII ს) ცნობა: „არს ცაგერს ეკლესია დიდშენი, გუმბათიანი, ზის ეპისკოპოსი მწყემსი ლეჩხუმისა და სუანეთისა, ამას ზეით არს მონასტერი, წოდებულ მაქსიმე აღმსარებლისა და მუნ არს მაქსიმე აღმსარებელი დაფლული“ (6, 749) ვის ან რას ეყრდნობა ვახუშტი არ ვიცი, სამაგიეროდ გვაქვს უტყუარი ცნობები, რის მიხედვით, ცაიშელი ეპისკოპოსი ამკარად ფლობს ზემო სვანეთის ნაწილს ანუ ე. წ. „ბალს ქვემოთ სვანეთს“ (ქველი წყაროებით „ქვემო ხევი“, ხოლო XVIII-XIX სს-ში ე. წ. „სამთავრო“ (სადადექველიანო) სვანეთი ამას მოწმობს – „სიგელი სასჯელის დადებისა ცხმარის ხევზე მეფისა და დადიანის ბრძანებით, ცაიშელ მთავარეპისკოპოსი დანიელის მიერ“ (1442-1452) – მე ცაიშელი მთავარეპისკოპოსი დანიელი ლაპსყელდასა მივედი, ვაკურთხე მთავარანგელოზი ლაპსყელდაშისა, დემეტრე მეფის მეფობასა შიგა, ერისთავთერისთავისა დადიანისა ოზბეგისა ბრძანებითა და მოწმებითა, და ცხმარისა წეუმან დაუწერეთ მთავარანგელოზსა ლაპსყელდაშისა საპატიურო: ზღუდესა შიგნით სამოცდაათი ათასი თეთრი საპატიურო, მას გარე საპატიურო, სადა სარეკელისა ხმად ისმის, რვად ათასი თეთრისა მისი საპატიურო... მე ცაიშელი მთავარეპისკოპოზმან დანიელ ვამტკიცე და ჩუენ ერთობილთა წევთა ცხმარისათა, მეფეთ დადიანისა ბრძანებითა“ ... (7;28 და 8; 103-104). (ცხმარის (ცხეუმარის) ხევი ს. ლაპსყალდი „ბალს ქვემო“ სვანეთია, ზედ „ბალს ზემო“ სვანეთის საზღვართან მდებარეობს. ისმება კითხვა – როდიდან მოხდა სვანეთის ეკლესიური დაყოფა? იქნებ ჯერ კიდევ ლაზიკის სამეფოს დროიდან, ის დაყოფილი იყო ცაიშისა და როდოპოლისის საეპისკოპოსოებს შორის, სამწუხაროდ, ხელმოსაჭიდი რაიმე სახის მტკიცებულება არ ჩანს. ცაგერელის სამწყსოდან „ბალს ქვემო“ სვანეთის ცაიშელის სამწყსოში გადასვლას თითქოს ამონმებს „ჟამთაალმწერლის“ ცნობა – XIII ს-ის 60-იან წლებში საქართველოში დავით ულუს და დავით ნარინის მომხრეებს შორის დაპირისპირების უამს, თურმე „სვანნი განიყვნენ ორად“ (9; 243), მაგრამ ჩვენ მაინც ვფიქრობთ, რეალურად სვანეთის ორ ნაწილად დაყოფა (მათ შორის ეკლესიურად) ოდნავ მოგვიანებით ხდება, როცა XIII ს-ის მიწურულს გიორგი II დადიანმა (გარდ. 1323 წ-ს), ისარგებლა დავით ნარინის ძეებს:

კონსტანტინეს და მიქელს შორის დაპირისპირებით „მიიტაცა“ ცხუმის საერისთაო, მასთან ერთად ზემო სვანეთის ნაწილი (6; 801,7;157,9;295 და 10;131-133), თუმცა წყაროებით კარგად ჩანს, რომ დადიანებს არა მარტო „ბალს ქვემო“, არამედ „ბალს ზემო“ სვანეთის სხვა თემები, მათ შორის ლატალი (11; 65) და სეტი/ მესტია ექვემდებარებოდა (7; 113-114,8; 102-103,10; 165-166), მაგრამ რამდენად ემთხვეოდა დადიანთა გავლენის საზღვრებს, ცაიშელის საეპისკოპოსოს ტერიტორია ძნელი სათქმელია, თუმცა უტყუარი ცნობიდან ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ XIII ს-ის ბოლოდან სვანეთის ეკლესიის ნაწილი, ძირითადად „ბალს ქვემო“ სვანეთი ცაიშელის სამწყსოში შედიოდა, ხოლო „ბალს ზემო“ და ქვემო სვანეთი (რაჭის მთიულეთიანად) ცაგერელის საეპისკოპოსოში. ერთ საბუთში – „დაწერილი ერთობილი წევისა ლარველს (თავრალი – ა. თ.) და უშგულს შუა“, რომელიც დათარიღებულია XIII-XIV სს-თა მიჯნით, საინტერესო და მრავლისმთქმელი ცნობაა დაცული; ამიტომ მოვიყვანეთ სრულად: ... „რომელსაც ქვეყანას იყოს იმ (ქუეყანასა) რა ეკლესიისა ჰმართებდეს, აგრე არ გაიგულონ იგი ქუეყანად სეტისა მთავარმოწამისაგან და მისისა შესაულისაგან გამოსრულ იყოს, და საუკუნოს ღმრთისაგან გამოსრულ იყოს, სამუნაოდ რჯულისაგან და ყოველთა ეპისკოპოსთაგან გამოსრული იყოს, თუ ქვემო ხეუს (ბალს ქვემოს – ა. თ) გამოჩნდეს ცაიშელმან დაიჭიროს რჯული, ზემომან ცაგერელმან ზემოთ (ე. ი. „ბალს ზემოთ“-ა.თ) დაიჭიროს (8; 110-111). აგრეთვე მნიშვნელოვანია – „დაწერილი ცაიშელ მთავარეპისკოპოსისა სუფის (ბერის თემი, „ბალს ზემო“ სვანეთი – ა. თ.) წმ. გიორგის ეკლესიის კურთხევის შესახებ (XV ს.), სადაც ვკითხულობთ – „ქ. ყოვლად წმიდისა ცაიშის ღმრთისმშობლის თავისთვობითა და მინდობითა, ვაკურთხე სუფისა მთავარმოწამე წმ. გიორგისა მე ცაიშელ მთვარეპისკოპოსმან“... (8; 235) და მესტიის 1033 წლის ოთხთავის XVI -XVII სს-ით დათარიღებული მინანერი: „წმიდაო ღმერთო... აცოცხლე, ადღეგრძელე ბატონი ცაგერელი“ (8; 42). ყველაფერ ამას ეწინააღმდეგება ს. კაკაბაძის მიერ 1446 წლით დათარიღებული – „სასისხლო სიგელი (ბაგრატ) მეფისა ივანე თულაძისადმი“, საბუთი ადრე გამომცემელთა მიერ XIV ს-ით თარიღდება, უკანასკნელმა აკადემიურმა გამოცემამ გაიზიარა ს. კაკაბაძისეული თარიღი (12; 29-31) ჩვენ ორივე დათარიღება

დაუსაბუთებული გვგონია საბუთის ტექსტიდან გამომდინარე, თუნდაც იმიტომ, რომ კათალიკოსებს და ეპისკოპოსებს შორის ქუთათელის მომდევნოდ დასახელებულია გენათელი – „...გე-ლათს გენათელი“, ხოლო როგორც ცნობილია, გენათის ეპარქია დაარსებულია 1529 წელს, იმერეთის მეფის ბაგრატ III-ს მიერ. ე. ი. გამოდის რომ შედგენილია 1529-1549-1550 წლებს შორის (13; 70-72, 85). ახლა მოვიყვანთ სიგელის იმ მონაკვეთს, რომელიც სვანეთს უკავშირდება: „...ქუთათის ქუთათელო, გელათს გენათელო, სამცხეს ანუვერელო, ოდიშს-მოქვს მოქველო, ბე-დიას-ბედიელო, ცაიშელო, დრანდელო, სვანეთს ცაგერელო“... (12; 31) ე. ი. გამოდის, მთელი სვანეთი ცაგერელის სამწყსოა, რაც რასაკვირველია, 1446 წლისთვის არარეალურია, მით უფრო XIV ს-თვის (საეჭვო ჩანს, მაგრამ ვერ გამოვრიცხავთ 1545-1549 წლებს შუა, როცა ლევან I დადიანი დატყვევებული იყო, როგორც იმერეთის მეფეს, ისე ცაგერელს ჰქონდათ ბალს ქვემო სვანეთზე გავლენის მოპოვების მცდელობა), ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოთ ნახსენებ ეპარქიებს და სვანეთის ეკლესიებს შორის და-მოკიდებულება ფორმალურ ხასიათს ატარებდა განსაკუთრებით XVI-XVIII სს-ში (ასევე შესუსტდა პოლიტიკური გავლენა დადიანებისა „ბალს ქვემო“ სვანეთზე, როგორც იმერეთის ბაგრატიონებისა დანარჩენ სვანეთზე).

არც ერთ დოკუმენტურ წყაროში, რომლებმაც ჩვენამდე მოაღწიეს, მათ შორის – „ბიჭვინთის იადგარში“ (14; 176-183), „აფხაზეთის საკათალიკოზო გამოსავალი მოსაკრებლობის დავ-თარში“ – 1621 წ. (15; 397-437), „კათალიკოს მალაქიას მოლაშქრე კაცთა ნუსხაში“ – 1616-1621 წწ. (იქვე: 480-482), „შენირულობის სიგელში კათალიკოს გრიგოლ ლორთქიფანიძისა ბიჭვინთისად-მი“ – 1706 წ. (იქვე: 645-652) იმავე კათალიკოსის 1732 წლის (იქვე, 715-717), 1733 წლის (იქვე: 728-735) სიგელებში, არც – „საცაიშლო გამოსავალი მოსაკრებლობის დავთარში“ 1616-1621 წწ. (იქვე: 438-477) და არც – „ცაგერის საყდრის მოსაკრებლობის დავთარში“ – XVI ს-ის ბოლო (იქვე: 374-380), სვანეთის სოფლები, მაცხოვრებლები არ ჩანან და სწორედ ეს განსაზღვრავს საეკლე-სიო ხელისუფალთა (ბიჭვინთის – აფხაზეთის საკათალიკოსო, ცაიშისა და ცაგერის ეპარქიები) და სვანეთის ქრისტიანი მრე-ვლის დამოკიდებულების ხასიათს თუ შინაარსს.

სვანეთის (სვანების) ქრისტიანობაზე საინტერესო ცნობები და თვალსაზრისებია დაცული არქანჯელო ლამპერტის – სვანები ქრისტიანებია და „ღვთის კეთილი ცხოვრების შესახებ ქადაგებას გულმოდგინედ ისმენენ“ (16; 166-167), აგრეთვე დონ ქრისტოფორო დე კასტელის, ჯუზეპე ჯუდიჩეს, ჟან შარდენის, პარტრიარქ მაკარიოსის ნაწერებში. ჩამოთვლილი ავტორებიდან, ჩვენთვის მნიშნელოვანი შეფასება აქვს – უკანასკნელს, ის წერს: რომ „სვანეთის ეკლესიები კვლავ დასავლეთ საქართველოს („აფხაზეთის“) პატრიარქს ემორჩილებოდნენ და ცაიშელი და ცაგერელი ეპისკოპოსების სამწყსოში შედიოდნენ, თუმცა ახლა (XVII ს-ის II ნახ.) ცაიშელი და ცაგერელი ეპისკოპოსების სვანეთის სულიერ მამებად მხოლოდ ფორმალურად ითვლებოდნენ, სვანეთში არ დადიოდნენ [მდრ. – „მე ცაიშელი მთავარეპისკოპოსი დანიელი ლაპსყელდას მივედი, ვაკურთხე მთავარ-ანგელოზი ლაპსყელდა-შისა“ (7. 28 და 8, 103-104) – 1446-47-1452 წნ. (10; 249-251)] და იქაურ ეკლესიებს ფაქტობრივად, არ ხელმძღვანელობენ“ (17; 42).

ცაიშის, ცაგერის ეპარქიებსა და სვანეთის ეკლესიას შორის რომ განსხვავებული დამოკიდებულება იყო, გვიდასტურებს ქორეპისკოპოსის ინსტიტუტის არსებობა სვანეთში. XIII-XIV სს-ით დათარიღებული წერილობითი ძეგლებიდან ვიგებთ, რომ სვანეთის ეკლესიათა საქმიანობას ქორეპისკოპოსები („ქვერეპისკოპოსები“) მამასახლისებთან და მოძღვრებთან ერთად წარმართავდნენ (7; 115-160).

სრულიად სვანეთში სამი საქორეპისკოპოსო ყოფილა. პირველი იყო სეტი-მესტია ზემო სვანეთში (მესტიის რაიონი) სეტის ქორეპისკოპოსები – სტეფანიანთა, სეტელიანთა (სეტიელთა) და ბაბიანთა საგვარეულოს წარმომადგენლები იყვნენ (7; 126; 136; 155). ქორეპისკოპოსის რეზიდენცია იყო სეტის – „მთავარ-მონაშის“ ეკლესია, წერილობითი წყაროების მიხედვით სეტის საქორეპისკოპოსო საყდარი ფლობდა მინა-წყალს, მათ შორის ეკლესია-მონასტრებს. მაგ: მიქაელ კუჭაისძემ მისი ხელისუფლად დაფგინების გამო ოჯახთან ერთად სეტის მთავარ-მონაშეს შესწირა უფანიშის (იფნაშის) მონასტერი (იელის თემში). „დაწერილში“ აღნიშნულია:„მოგახსენეთ და შევწირეთ უფანიშის მონასტერი სეტისა მთავარ-მონაშესა, მისითა შესავლითა, ყოვლითა მთითა, ბარითა, გლეხითა, სამართლიანითა მზღვრითა, მკვიდრად და

სამამულოდ „... (7; 38-39) საქორეპისკოპოსო ტაძრებთან შექმნილი იყო ე.წ. „ქალაქები“, რომლებიც სავაჭრო და სახელოსნო ცენტრებს წარმოადგენდნენ. ერთ-ერთ საბუთში (XIV — XV სასთა მიჯნა) წერია: – „მთავარმონამე სეტისა“, – „მთავარმონამე ქალაქისა“... (7; 49). გაცილებით ნაკლებია ცნობები მეორე და მესამე საქორეპისკოპოსოებზე და ქორეპისკოპოსებზე. მე-2 საქორეპისკოპოსო იყო ქვემო სვანეთში (ლენტეხის რაიონი), ლაშეთის თემში სოფ. მახაშთან მდებარე ე.წ. – „ქალაქოლა საყდარი“, სადაც სავაჭროდ უამრავი ხალხი იყრიდა თავს. (18; 55) ლაშეთის „ქალაქოლასადმი“ მნიშვნელოვანი გამოკვლევაა მიძღვნილი (19). რაც შეეხება მესამე საქორეპისკოპოსოს მასზე ცნობას იძლევა ე.წ. – „ჯაფარიძეთა სასისხლო სიგელი“ (1503 წ.), სადაც საუბარია რაჭისთვის (ჯაფარიძებისთვის) „სრულიად მთიულეთის თემის“ („ლების ხევის“) გადაცემაზე, რიონის სათავეებში. — „ანი მოგვიხსენებია გლოოლას ზედათი, ცენას იქით, ოსეთს აქათ სრულიად მთიულეთის თემი მათი სამართლიანითა, მთითა, ბარითა, საყდრებითა, წყლითა, წისქუილითა, სათევზოითა სანადიროთა, ველითა, სათიბითა, მისთა მიდგომითა, მართლით სამართლიანითა, საძებრითა და უძებრითა, მისით ყოვლითა ქონდეს მკვიდრად და სამამულოდ თქვენ ჯაფარიძესა სარგის, აბესალომს და ვამიყს“... (7; 33-34 და 8; 115). „მთიულეთის“ თემში დასახელებულია – „ზედქალაქს კარგის საბატო გუმბათიანი საყდარი საეფისკოპოსო, მისით მოთუალ მარგალიტულით, ომფორითა შემკობილი, რაც ეფიზკოპოზსა და იმისთანას საყდარს ეკადრების, იმისთანას წიგნებით სრულიად გათავებული ასის კუამლით კაცითა“ (იქვე 33 და იქვე).

დღემდე სვანეთში შემორჩენილია ასზე მეტი ეკლესია და ამ ეკლესიებში დაცული ათასზე მეტი ჯუარ-ხატი და საეკლესიო ნივთი, ხელნაწერი წიგნი... (20, 21, 22) ეკლესია-მონასტრები ძირითადად IX-XI სს-შია აგებული, ესაა აღმშენებლობის ხანა, თუმცა ნაკლები ინტენსივობით ის XII-XV სს-შიც გრძელდებოდა, იშვიათია XVI-XVIII სს-ს ძეგლები. უძველესი IX ს-ზე ადრეული სალოცავი სულ რამდენიმეა შემორჩენილი, მათ შორისაა მუჟალის თემის (ზ. სვანეთი) სოფ. ჩვაბიანის „მაცხოვრის“ ეკლესია (23; 150, 159), იელის (ელის) წმ. გიორგის ეკლესია – „ჯგრაგი, წვირმის, მთავარანგელოზის“ ეკლესია. რაც შეეხება ფრესკებს,

ფერწერული მხატვრობა ძირითადად X-XIV სს-ში ექცევა (23 და 24), ხოლო ნარწერები (ეპიგრაფიკული ძეგლები) X-XVIII სს-ით თარიღდებიან (25-26). სწორედ ამ ნარწერებიდან ვიგებთ, რომ სვანეთის ეკლესია-მონასტრების დიდი უმრავლესობა აზნაურთა სხვადასხვა საგვარეულოს კუთვნილება იყო. მათ შორის – ამროლიანთა, შავლიანთა, ვახდანგიანთა, რიჩვიანთა, ჯაფარიძეთა, გოშთელიანთა, ყიფიანთა, იველდიანთა, ქირქიშელიანთა, ჩარკვიანთა, ფარჯანიანთა, იოსელიანთა, უორუოლიანთა, დევდარიანთა... ისნი ეკლესია-მონასტრებს წირავდნენ, სხვადასხვა სახის უძრავ და მოძრავ ქონებას. სვანეთში დაცულ ისტორიულ წყაროებში მსგავსი მაგალითები მრავლად გვხვდება. მაგ.: შოშქოფ ქოცხიანმა მხერის (მუხერი, ლატალის თემი) „მთავარანგელოზს“ შესწირა: სასახლე, მამული ტყე-ველი მთა-გორი, სახმარი და უხმარი (21; 401 და 7; 18). სეტის (მესტია) წმ. გიორგის მონასტერს მამული შესწირა ბერდან ვახდანგიანმა: „დაგითუალე ჩემი სახლი, მამულ-ეკლესიანი... ტყე და ველი, მთა და ბარი, უძრავი და მოძრავი, უძებარი და საძებარი“... (7; 6-7) ზოგჯერ მთელი თემი წირავს ცნობილ ტაძარს – „საპატიუოს“. დანიელ ცაიშელის სიგელში ვკითხულობთ – „ცხმარისა ხეუმან დაუწერეთ მთავარანგელოზსა ლაბსყალდაშისა საპატიუო, ზღუდესა შიგნით სამოცდაათი ათასი თეთრი საპატიუო, მას გარე საპატიუო, სადა სარეკელისა ხმა ისმის რვა ათასი თეთრისა მისი საპატიუო დაგვიცს“... (7; 28 და 25; 104) გვაქვს ისეთი შემთხვევა, როცა ცნობილ ტაძარს წირავენ სხვადასხვა სახის ქონებას. მსგავსი მაგალითია ზემოთ აღნიშნული უფანიშის მონასტერი, როცა შესწირეს სეტის მთავარ მოწმამეს (7; 38-39). სვანეთის ეკლესიებს წირავენ ასევე სვანეთის ფარგლებს გარეთ ყმა-მამულს, ამ შემთხვევაში აღსანიშნავია სეტისა და ქურაშის (ეცერის თემის) მთავარმოწმაბეისადმი დადიანის მიერ შენირული... (სამწუხაროდ, მხოლოდ სეტის მაცხოვრისათვის შენირული იყითხება ბოლომდე, ქურაშის დანერილი დაკარგულია), სეტის მინაწერ-საბუთში კი წერია: „გკადრეთ და მოგახსენეთ თქვენ მთავარმოწამესა სეტისასა მე ეე“ და მანდატბურთუხუცესმან დადიანმა ხაჟიგ, მას უამსაოდეს ჩვენისა გამარჯვებისათვის შემოგწირეთ და მოგახსენით წოუშხევს (დღ. სოფ. წყოუში ფახულანის თემში, წალენჯიხის რაიონი – ა. თ.) ოთხისა გლეხისა ბეგარა ცვილი-გლეხნი ესენი

არიან: დაგვანად ძიძია, შამიგია მიქელად, შამიგია ხერუხინა და დავითელა გვაგვინია (7; 113, 8, 103 და 10; 165-170).

სვანეთში იყო სამეფო და საერისთავო მონასტრები: მაგ.: ლატალის თემის ს. მაცხვარიშის „მაცხოვრის“ ეკლესიის ფრესკაზე – დემეტრე პირველის გამოსახვა და წარწერები სწორედ სამეფო მონასტერებზე მიგვანიშნებს (23; 43-44), სვანეთის მთავარ შავლიანთა (შალიანთა)უნდა ყოფილყო კალის თემის სოფ. ხეში მდებარე მონასტერი – „კვირიკე და ივლიტასი“ ე.წ. „ლაგურკა“. მნიშვნელოვან როლს თამაშობდნენ სვანეთის ცხოვრებაში: – ადიშის, იფარის, ნაკიფარის, ცხუმარის, წვირმის, იფნაშის, ლაბსყალდის, ქურაშის, ლაპილის (ლაილის), მუხერის (მხერის), ეცერის, უშგულის, იფხის, ლაშტხვერის, ფხოტრერის, ნესვუნის, უაბეშის, ზეგანის, სოლის, სვიფის, ჩვაბიანის, მურყმელის, ლეხთაგის, ლალამის, ლახუმტის (ზემო სვანეთი), საყდრის (ძვ. არშ), თეკალის, ლუჯის, უიბიანის, ტვიბის, ფაყის, ღობის, ჩიხარეშის, ჩუქულის, ხერიას (ლემზაგორის), ჯახუნდერის (ქვემო სვანეთი) ეკლესიები. ე. წ. „ჯაფარიძეთა სასისხლო სიგელში“ მეტად საინტერესო ცნობებია დაცული ცხენისწყლის სათავეებში, მდ. ხიდურას ხეობაში მდებარე ორ მონასტერზე – „ამას გარეთა მოგეცით ოსეთის პირად მთიულეთს ხიდურას ოცი გლეხი, ერთი კარგი ციხე და ორი მონასტერი (7; 33 და 8; 114) ერთი (ხიდურას – ა. თ.) დიდი გუმბათიანი „მთავარანგელოზთ“ მონასტერი, ორით დიდი ოქროს ხატით, ოცდათვრამეტი სხვა დიდი ხატითა, თორმეტი ოქროსა და ვერცხლის კანდელითა. მისით სამონასტრო წიგნებითა, დიდი გულანითა, ოთხთავითა, სამოციქულოთა, საწინასწარმეტყველოთა, მარხუანითა, მეტაფრასითა, დავითითითა, დავითნის თარგმანითა, ენჭეროსნით წინამძღვრითა. მეორე წმიდის გიორგისა საჯანის დიდი სიონის მონასტერი, ოცდათორმეტი ჯუარ-ხატითა და რაც სამონასტრო წიგნი არის მით სრულიად გათავეული და საბატონო დეკანოზი; წინამძღვრარს ოცი კუამლი კაცი და დეკანოზს რვაა კუამლი კაცი (7; 33 და 8; 114). სამწუხაროდ, დღეს არც ერთი მონასტერი არ არსებობს, არც სოფ. ხიდურა და არც ამ მონასტრებში დაცული ზემოთ ჩამოთვლილი უძრავ-მოძრავი განძი და ქონება, გარდა ზედქალაქის საეპისკოპოსო ტაძრისა (დები) „მთიულეთის“ (დღ. ონის რაიონი, რაჭა) სოფლებში შემორჩენილია შოდას წმინდა გიორგის, ბრილის და ბუბას ეკლესიები (იქვე).

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

გეორგიკა, ბიზანტიული მნერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტ. IV, ნაკვეთი I, ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა, თბ., 1941

გეორგიკა...ტ. VII ...თბ., 1967

გეორგიკა...ტ. IV, ნაკვეთი II ...თბ., 1952

დ. მუსხლიშვილი, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ძირითადი საკითხები, II, თბ., 1980

დ. ბერძენიშვილი, ი. ბანძელაძე, მ. სურამელაშვილი, ლ. ჭურლულია, ლეჩებუმი, თბ., 1983

ვახუშტი, აღნერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, IV, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის ძეგლები ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბ., 1973

პ. ინგოროვა, სვანეთის საისტორიო ძეგლები, ნაკვეთი II, ტექსტები, თბ., 1941

სვანეთის ნერილობითი ძეგლები, I, ისტორიული საბუთები და სულთა მატიანები, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და სამეცნიერო-საცნობარო აპარატი დაურთო ვ. სილოგავამ, თბ., 1988

ქართლის ცხოვრება, II, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბ., 1959

ავთ. თორდია, დადიანები, ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, ნაკვეთი I, თბ., 2019

მ. ახალაშვილი, X-XV სს. ნარნერები, სვანური ჭედური ხელოვნების ძეგლებზე, თბ., 1987

ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, III, XV ს-ის II ნახევარი, შეადგინეს: თ. ენიქიძემ, დ. კლდიაშვილმა, მ. სურგულაძემ. თბ., 2014

ავთ. თორდია, იმერეთის მეფე გიორგი II, შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, შრომების კრებული N 11, თბ., 2019

ქართული სამართლის ძეგლები (ქსძ), II, ის. დოლიძის რედაქციით თბ., 1965

ქსძ, III, ...თბ., 1970

არქანგელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღნერა, იტალიურიდან
თარგმნა ა. ჭუმნიამ, თბ., 1938.

П. Жузе, Грузия в XVII столетии по изображению Патриарха
Макария, казан, 1905

ეგ. გაბლიანი, ძველი და ახალი სვანეთი, თბ., 1925

ა. რობაქიძე, რ. ხარაძე, „სვანეთის სოფელი ძველად“, თბ., 1965

Д. Бакрадзе, Сванетия, ЗКОИРГО, КН. IV, Тифлис, 1864

**ე. თაყაიშვილის არქეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმი-სვა-
ნეთში 1910 წ-ს, პარიზი, 1937**

Чубинашвили Г.Н., Грузинское чеканное искусство, Тб., 1959

Ш. Амиранашвили, История Грузинской монументальной
живописи, Т. I, Тбилиси 1957

Н. А. Аладашвили, Г.Б. Алибегашвили, А.И. Вольская,
живописная школа Сванетии, Тбилиси, 1983

სვანეთის ნერილობითი ძეგლები, II, ეპიგრაფიკული ძეგლები,
ტექსტი...თბ., 1988

ქართული ნარჩერების კორპუსი, ლაპიდარული ნარჩერები, II,
დასავლეთ საქართველო, IX-XIII სს., შეადგინა და გამოსაცემად
მოამზადა ვ. სილოგავამ, თბ., 1980

განათლება/ EDUCATION

სატო ქობულაძე, დალი ბერიძე, სალომე ქაჯაიძე¹

“უნივერსიტეტის ჩართულობა ქადაგი ეროვნული სასწავლო გეგმის დანერგვის გარეშემოხვევაში”

რეზიუმე: განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ საქართველოს საჯარო სკოლებში ინერგება ახალი, მესამე თაობის ეროვნული სასწავლო გეგმა „ახალი სკოლის მოდელის“ სახით, რომელიც განათლების სისტემის რეფორმის უმნიშვნელოვანების ნანილია. მისი მიზანია მოსწავლეზე ორიენტირებული საგანმანათლებლო გარემოს შექმნა.

მესამე თაობის ახალი ეროვნული სასწავლო გეგმის სკოლებში დანერგის პროცესში USAID საბაზისო განათლების პროგრამის ფარგლებში აქტიურად არის ჩართული საქართველოს რვა სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რომლებიც ახორციელებენ მასწავლებლის მომზადების საგანმანათლებლო პროგრამებს და რომელთა კურსდამთავრებულები სწორედ ასეთ სკოლებში დასაქმდებიან. პროგრამა ხელს უწყობს დაწყებით კლასებში მოსწავლეზე ორიენტირებული რეფორმის განხორციელებას; მხარდაჭერას უწევს „ახალი სკოლის მოდელს“ მესამე თაობის ეროვნული სასწავლო გეგმის დანერგვაში და მიზნად ისახავს მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების ინსტიტუციონალიზაციას მასწავლებელთა მომზადებისა და პროფესიული განვითარების რეფორმის, განათლების პოლიტიკისა და სასწავლო პროცესის კვლევაზე დაფუძნების გზით. პარტნიორი სახელმწიფო უნივერსიტეტების მიერ განხორციელებულმა აქტივობებმა დიდი გავლენა იქონია არა მარტო მასწავლებლებზე, არამედ დირექტორებზე, როგორც საგანმანათლებლო ლიდერებზე. პროექტის ფარგლებში მასწავლებლებს ჩაუტარდათ ტრენინგები, მიერ-

1. სალომე ქაჯაია /ზოგადი განათლების დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის მომზადების ინტეგრირებული საბაკალავრო-სამაგისტრო საგანმანათლებლო მერვე სემესტრის სტუდენტი/

დათ უნივერსიტეტების მიერ შექმნილი ოემატური ერთეულები ქართულსა და მათემატიკაში დაწყებითი საფეხურისთვის, მიეწოდათ სასარგებლო მასალები.

Nato Kobuladze, Dali Berandze, Salome Kajaia²

**Involvement of universities in the process of introducing
a new national curriculum**

Summary: The Ministry of Education and Science of Georgia is introducing a new, third-generation national curriculum in Georgian public schools in the form of a „New School Model”, which is an important part of the education system reform. It aims to create a student-centered educational environment.

Eight Georgian state universities are actively involved in the process of implementation of the new third-generation national curriculum within the USAID Basic Education Program. These universities are implementing Teacher Training educational programs and the program graduates will be employed in such schools. The program promotes the student-centered reform in primary schools; It supports the “New School Model” in introducing a third-generation national curriculum and aims to institutionalize the student-centered teaching through the teacher training and the professional development reform, as well as through getting the education policy and learning process based on the research. The activities carried out by the partner state universities have had a great impact not only on the teachers but also on the principals as educational leaders. Within the project, teachers were trained and they were provided with the thematic units in Georgian language and Mathematics at the primary level created by the universities.

საგანმანათლებლო სისტემის უწყვეტი განვითარება ჩვენი ქვეყნის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრიორიტეტია. განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრომ 2018-2019 სასწავლო წლიდან დაიწყო ახალი, მესამე თაობის ეროვნული სასწავლო გეგმის დანერგვა საქართველოს საჯარო სკოლებში „ახალი სკოლის მოდელის“ სახით. „ახალი სკოლის მოდელი“ განათლების სისტემაში 2. Salome Kajaia /Eighth semester student of integrated education undergraduate and graduate teacher education program/.

დაგეგმილი რეფორმის მნიშვნელოვანი ნაწილია. მისი მიზანია პიროვნებაზე ორიენტირებული საგანმანათლებლო გარემოს შექმნა, რომელიც მოსწავლეს 21-ე საუკუნის რეალობისთვის საჭირო ცოდნასა და უნარ-ჩვევებს მისცემს.

„მნიშვნელოვანია, რომ მასწავლებელმა და სკოლამ შეძლოს მოსწავლეებზე, მათ მოთხოვნებსა და საჭიროებებზე ორიენტირებული ისეთი სასკოლო სასწავლო გეგმის შემუშავება, რომელიც რეალურად იქნება მოსწავლის განვითარების გზა“, – ამბობს პროექტის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი თამარ ჯაყელი და განმარტავს, რომ „ახალი სკოლის მოდელი“ სკოლას იაზრებს, როგორც ერთ მთლიან ორგანიზაციას, სადაც სკოლის დირექტორი, პედაგოგები, მოსწავლეები და მათი მშობლები ერთი გუნდის წევრებად აღიქვამენ თავს და ერთობლივად მუშაობენ სკოლის განვითარებისათვის. გარდა ამისა, პროგრამის ფარგლებში მნიშვნელობა ენიჭება კონტექსტს, რაც თითოეული სკოლის შემთხვევაში გამოწვევებისა თუ პრობლემების დასაძლევად სკოლის ინდივიდუალური საჭიროებების გააზრებას გულისხმობს (<https://publika.ge/article/122/>).

„ახალი სკოლის მოდელის“ დანერგვა ხუთწლიან პროცესს მოიაზრებს და 2024 წლისათვის საქართველოს ყველა სკოლა იქნება აღნიშნული მიდგომების განმახორციელებელი.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს სახელმიწოდ უნივერსიტეტების როლი ახალი ესგ-სა და მასწავლებლის მომზადების კურიკულურებთან მიმართებაში. აღნიშნული განათლების სისტემაში მიმდინარე პროცესების ასახვის აუცილებლობას საჭიროებს.

„ახალი სკოლის მოდელის“ განხორციელების პარალელურად, USAID-ის ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოსა და RTI International საქართველოს დაფინანსებით შემუშავდა საბაზისო განათლების პროგრამა, რომელიც ხორციელდება 2020 წლიდან რვა რეგიონალურ უნივერსიტეტთან, „ბავშვი, ოჯახი, საზოგადოებასთან“ (CFS) და სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრთან (CCIIIR) თანამშრომლობით. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსთან უმუალო თანამშრომლობის გზით პროგრამა, უნივერსიტეტების ჩართულობით, ხელს უწყობს

დაწყებით კლასებში მოსწავლეზე ორიენტირებული რეფორმის განხორციელებას.

საბაზისო განათლების პროგრამა მხარდაჭერას უწევს „ახალი სკოლის მოდელს“ მესამე თაობის ეროვნული სასწავლო გეგმის დანერგვაში და მიზნად ისახავს მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების ინსტიტუციონალიზაციას მასწავლებელთა მომზადებისა და პროფესიული განვითარების რეფორმისა და განათლების პოლიტიკისა და სასწავლო პროცესის კვლევაზე დაფუძნების გზით.

ეს მიზანი მიღწევა პროექტში ჩართული უნივერსიტეტების ტრენერთა გუნდის მიერ სამი ამოცანის განხორციელებით:

1. მოქმედი მასწავლებლები და დირექტორები წარმართავენ მოსწავლეზე ორიენტირებულ სასწავლო პროგრამებს.

2. მომავალი მასწავლებლები იქნენ მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების უნარ-ჩვევებს, ხოლო მომავალი დირექტორები – საგანმანათლებლო ლიდერების უნარებს.

3. საგანმანათლებლო პოლიტიკა შემუშავებულია მონაცემებსა და მტკიცებულებებზე დაყრდნობით.

აღნიშნული აქტივობების განხორცილებით, სისტემური რეფორმის ფარგლებში, პროგრამა გავლენას მოახდენს საქართველოში დაწყებითი განათლების სექტორით დაინტერესებულ ყველა მხარეზე, მათ შორის, მოსწავლებსა და მათ ოჯახებზე, მასწავლებლებზე, დირექტორებზე, უნივერსიტეტებზე, ადგილობრივ ორგანიზაციებზე.

აღნიშნული რვა უნივერსიტეტიდან ორი პარტნიორი უნივერსიტეტი – აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (ანსუ) და შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი (ზსსუ) აქტიურად არიან ჩართულები USAID საბაზისო განათლების პროგრამის განხორცილებაში. ანსუ ფარავს იმერეთის რეგიონს და აღნიშნულ პროგრამას ახორცილებს იმერეთის 373-ვე საჯარო სკოლაში, ხოლო ზსსუ – ფარავს სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონის 251 საჯარო სკოლას.

პროექტის ფარგლებში ანსუ-ს მიერ უკვე გადამზადებულია 373 სკოლის დირექტორი და 1119 ლიდერი მასწავლებელი, ხოლო ზსსუმ პროექტის ფარგლებში გადამზადა 251 საჯარო სკოლის დირექტორი და 753 ლიდერი მასწავლებელი. დირექტორები და

ლიდერი მასწავლებლები გადამზადდნენ თემაზე: „მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლება“.

USAID-ის საპაზისო განათლების პროგრამის ფარგლებში, პარტნიორი უნივერსიტეტების ჩართულობით, 2021 წლის იანვრიდან 2021 წლის სექტემბრის ჩათვლით განახორციელდება შემდეგი აქტივობები:

12 საათიანი ტრენინგები თემაზე: „კრიტიკულ აზროვნებისა და პრობლემის გადაჭრის უნარ-ჩვევების განვითრება“;

მასწავლებელთა სასწავლო ჯგუფებზე დაკვირვება-ქოუჩინგი; ქსელურ სასწავლო საზოგადოებებში მონაწილეობა;

ბიზნეს ლიდერთა მრგვალი მაგიდის ორგანიზება;

პრატექსის კვლევის განხორციელება უნივერსიტეტების ლექტორ-მასწავლებელთა და სტუდენტთა ჩართულობით;

ტრენინგ-მოდულებისა და სხვა საგანმანათლებლო დოკუმენტაციის შემუშავება;

მასწავლებლის მოსამზადებელი პროგრამების რევიზია და აქტუალური თემატიკით განახლება

ეროვნული სასწავლო გეგმის კვლევის მიხედვით, შეფასდა პროექტში პირველ ეტაპზე ჩართული 62 საჯარო სკოლა. აღმოჩნდა, რომ აღნიშნული რეფორმა მასწავლებლებს აძლევს მოტივაციას იყვნენ ლიდერები. გაამართლა ასევე ქოუჩინგის მეთოდმა. ის, რაც პედაგოგებში ყველაზე დიდ მოწონებას იმსახურებს, რომ მათ თვის ეს გარედან თავსმოხვეული მოდელი კი არ არის, არამედ ისინი თვითონ ქმნიან სასწავლო გეგმას, გეგმავენ საგაკვეთოლო პროცესს, თვითონ არიან რეფორმის ფერხულში ჩაბმული. ქოუჩები, მათთან ერთად, სწავლების მეთოდებზე მსჯელობენ, გაკვეთილის დაგეგმვას ასწავლიან, მაგრამ არა ისე, როგორც იმპერატიული ავტორიტეტები, ისინი მასწავლებლების დამხმარეები არიან, ერთად სხედან და მუშაობენ.

აღნიშნული პროგრამის ფარგლებში უნივერსიტეტებმა დიდი როლი შეასრულეს, მათ მასწავლებლებს მისცეს შესაძლებლობა გაეანალიზებინათ და დაენერგათ უნივერსიტეტების მიერ შექმნილი და შეთავაზებული თემატური ერთეულები ქართულისა და მათემატიკის მიმართულებით. ასევე მნიშვნელოვანი

იყო უნივერსიტეტის ტრენერების მიერ ისეთი მნიშვნელოვანი თემატიკის შეთავზება, როგორიცაა: „ინკლუზიური განათლება“, „დიფერენცირებული სწავლება“, „განმავითარებელი შეფასება“, „გაზიარებული ლიდერობა“, „მასწავლებელთა საწავლო ჯგუფების მნიშვნელობა“, „მშობელთა ჩართულობა“ და „ბიზნეს სექტორის ჩართულობა“.

USAID-ის საბაზისო განათლების პროგრამის ფარგლებში, შეიქმნა ელექტრონული პორტალი chemiskola.ge, სადაც განათლების სფეროს წარმომადგენლებს მიეცემათ საშუალება დარეგისტრირდნენ და ჰქონდეთ წვდომა განათლების სფეროში მიმდინარე სიახლეებზე, საგანმანათლებლო რესურსებზე, ტრენინგებსა და ვებინარებზე, საგანმანათლებლო კვლევებზე და ა.შ.

დამოწმებული ინტერნეტწყაროები:

<http://mes.gov.ge/content.php?id=3929&lang=geo>

<https://www.etaloni.ge/geo/main/index/28308>

<https://publika.ge/article/122/>

სოციალური მეცნიერებები/SOCIAL SCIENCES

ჯილდა ხუბულია, რთხა პეტრიაშვილი ელექტრონული არჩევნები - ტექნიკური და გარემონტინი

აპსტრაქტი: თანამედროვე სამყარო მუდმივად მიისწრაფვის გაციფრულებისაკენ. ბიზნესები და მთავრობაც უკვე გადაერთნენ ონლაინ პლატფორმაზე. თუმცა, ამ სისტემაზე ჯერ არ გადასულა არჩევნები და საარჩევნო გარემო. სტატიაში მიმოხილულია ელექტრონული არჩევნების როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები. სტატიის ავტორების დასკვნით, სამყაროს განვითარების ტემპებიდან გამომდინარე, აუცილებელია ქვეყნები მზად იყონ ელექტრონული არჩევნების ჩასატარებლად.

საკვანძო სიტყვები: კოვიდ-19, ონლაინ ბიულეტენი, დისტანციური არჩევნები, საარჩევნო სისტემები

Jilda Khubulia, Rona Pertia

Electronic election as a challenge of modern age

Abstract: *The modern world is constantly striving for digitization. Businesses have completely switched to the online platform. Even the government has switched to the online platform but the online system has not switched to elections and the election environment. It has its positive and negative sides. On the positive side, it reduces the risk of infection and reduces the risk of infection. At the same time, it will pay the civil debt provided by the Constitution and show high cultural activity in the elections. It should mention the vicious sides of elections and what could be more vicious than data rigging as a result of hacking operations. The majority of the electorate may also be less active. Because it is less understood in modern equipment and devices. The downside is almost equal doses. However, it should be clearly stated that if the world is evolving very fast, it is necessary to be ready for electronic elections.*

Key words: COVID 19, online bulletin, Remote elections, electoral systems.

2019 წლის მიწურულს ჩინეთში აღმოცენებულმა COVID-19-ის სახელით ცნობილმა ვირუსმა სრულად შეცვალა მუდმივად მოძრავი სამყარო, მეტიც, დინამიკა გაურკვეველი დროით შეწყდა. სოციუმი შიშმა და შფოთვამ მოიცვა. სიკვდილიანობის მაჩვენებელი ყოველდღიურად იზრდებოდა (პერიოდულად მცირდება). ეს ყველაფერი ადამიანის ცნობიერებაზე ძალიან ცუდად აისახა. ადამიანები ერთმანეთს დააშორა. ცოცხალი კომუნიკაცია დღითიდელე კლებულობდა. ზოგადად, სოციუმი მუდმივად იცვლებოდა/იცვლება და სოციალური ინტერაქციის პროცესში. სახელმწიფო მმართველობის ფორმებიც კი გადავიდა ონლაინ რეჟიმში. ბიზნესები გაკოტრებისაგან თავის არიდების მიზნით აქტიურად და სწრაფად ონლაინ პლატფორმაზე გადაერთნენ. ურთიერთობები მოექცა ჩარჩოში. მთავარი მიზანი გახდა ვირუსის გავრცელებისათვის ხელის შეშლა. თუ თავდაპირველად პირბადის ტარების მაჩვენებელი იყო 20%, დღეს პირბადის ტარების მაჩვენებელმა მიაღწია 70%-ს. კვირი 19 (რომელსაც ხშირად კერძი დიალოგებში მოიხსენიებენ, როგორც ბიოლოგიური ომს) სრულიად მოულოდნელად დაატყყდა სამყაროს თაეს და დააყენა მრავალი ახალი გამოწვევის წინაშე. როგორც განვითარებული, ასევე განვითარებადი ქვეყნები ერთნაირად უძლური აღმოჩნდნენ ახალი კორონა ვირუსის წინაშე.

არაერთი კონფირენცია და სამეცნიერო ნაშრომი ეძღვნება ადამიანთა ქცევას პანდემიის დროს, შესაბამისად, დიდი ძალისხმევაა მიმართული ალტერნატიული გზების გამონახვისკენ, რათა გაჩერებული სამყარო ისე ამოძრავდეს, რომ ადამიანის სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას არ შეექმნას საფრთხე. მედიკოსთა მიერ აღიარებულია, რომ ვირუსისაგან დაცვის ერთ-ერთი საშუალება პირბადის ტარებაა, თუმცა, ეს არაა სრული პრევენცია.

პანდემიისგან შექმილი რეალობა გაცილებით რთულია, ვიდრე მისი წარმოდგენა შეიძლება. ყველა სფერო დადგა პრობლემების წინაშე, მათ შორის საარჩევნო გარემო და ზოგადად, საარჩევნო სისტემა, მით უმეტეს, რომ მსოფლიო საარჩევნო სისტემის მრავალფეროვნებით გამოირჩევეა. ნებისმიერი დემოკრატიული მმართველობის მქონე ქვეყნისათვის პრიორიტეტულია დემოკრატიული არჩევნების ჩატარება მინიმალური ზარალით. ამისათვის საჭიროა ალტერნატიული გზების მოძიება. არ არსებობს უფრო ეფექტური ალტერნატიული გზა, ვიდრე ელექტრონული საარ-

ჩევნო სისტემის შემუშავება და დანერგვაა. გამოწვევა ძალიან დიდი და მრავალფეროვანია.

არჩევნებში მაღალი აქტივობით გამოირჩევიან 55 წელს გადაცილებული ადამიანები, რომლებიც რისკის ჯგუფს მიეკუთვნებიან პანდემიის რეალობაში. საარჩევნო უბნებთან შეინიშნება რიგები მაღალი აქტივობის გამო, რაც ზრდის კოვიდის გავრცელების საფრთხეს. ამ მიზეზით 2020 წელს არაერთ ქვეყნაში საპრეზიდენტო, საპარლამენტო და ადგილობრივი არჩევნები გადაიდო. დემოკრატიულ სამყაროში არჩევნების გადადებას მოსდევს კრიზისული პერიოდი. არჩევნების გადადება კი თავის მხრივ, ბევრ უარყოფით ფაქტორს განაპირობებს, მათ შორის ორს განსაკუთრებით გამოვყოფდით:

ა. უკვე არჩეული ადამიანებისათვის მანდატების გახანგრძლივება და შესაბამისად, მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილების ან კანონის ლეგიტიმურობა დგება კითხვის ნიშნის ქვეშ;

ბ. შეიძლება ვადის უნდაბურმა გახანგრძლივებამ გამოიწვიოს მმართველები დიქტატურა და ავტორიტარიზმი.

შემოგთავაზებთ უჩვეულო სტატისტიკას: COVID 19-ის გამო 70-ზე მეტმა ქვეყანამ გადადო არჩევნები, 100-ზე მეტმა ქვეყანამ – ადგილობრივი არჩევნები, 2020 წლის 1 მარტიდან თითქმის ერთი წლის განმავლობაში გადაიდო 50-ზე მეტი რეფერენდუმი. ამ სახელმწიფოებს შორის იყო პოლონეთი და სერბეთი. თითოეული სახელმწიფოს მიზანს წარმოადგენდა უსაფრთხოებისათვის ჰიგიენური ნორმების დაცვა და ამავდროულად, არჩევნების ჩატარება აბსოლუტურად დემოკრატიულ გარემოში. არსებულ გამოწვევებს დაუპირისპირდა სამხრეთ კორეა, რომელმაც არჩევნები ჩაატარა და შედეგებიც აღიარები ლეგიტიმურად, რამეთუ 11-მა მიღიონმა მოქალაქემ მიიღო მონაწილეობა არჩევნებში და 26.7%-მა ხმა ფოსტის მეშვეობით მისცა, რამაც ხელი შეუწყო საარჩევნო უბნების განტვირთვას. საფრანგეთში არჩევნები ორგულიანია და რადგან პირველ ტურში წინასწარ გაცემული რეკომენდაციების დაცვის გამო ამომრჩევლის დაბალი აქტივობა დაფიქსირდა, წარუმატებელი აქტივობის შემდეგ მეორე ტური საერთოდ გადაიდო. მსგავსი ვითარება იყო იაპონიაში.

საქართველოში დღემდე შერეული (მაურიტარულს + პროპორციული) საარჩევნო სისტემა დამკვიდრებული. 2020 წელს საქართველოში პირველად ჩატარდა არჩევნები ასეთი პროპორციით

120/30 უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში 120 დეპუტატი იყო წარმოდგენილი პარტიული სიით, ხოლო 30 მაჟორიტარულით). თუ წინა არჩევნებზე 2016 წელს 45 მილიონი დაიხარჯა, მოსალოდნელი იყო, რომ ეს თანხა გაიზრდებოდა მომდევნო არჩევნებზე. საპარ-ლამენტო არჩევნებამდე რამდენიმე დღით ადრე საგანგებო მდგო-მარეობა გაუქმდა და არჩევნები ჩატარდა. როგორც მოსალოდნელი იყო, ხარჯი გაიზარდა, რადგან დაახლოებით 20000 თანამშრომლის დამატებისა და მათი გადამზადების საჭიროება დადგა პიგიენური ნორმების მაღალ დონეზე დასაცავად. მიუხედავად ამისა, ელექ-ტრონული ფორმით არჩევნების ჩატარების შესახებ საკითხი არ განხილულა. უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ 2015 წელს, როცა სა-ქართველოს მოსახლეობა აღიჭურვა ID ბარათებით, საქართველოს მაშინდელი იუსტიციის მინისტრი თ. წულუკიანი აცხადებდა, რომ საქართველო მზად იყო ელექტრონული არჩევნების ჩასატარებლად, მაგრამ ეს ფაქტი ეჭვებეშ დადგა მას შემდეგ, რაც 4,9 მილიონი მოქალაქის პირადმა ინფორმაციამ გაუონა 2020 წლის პაკერულ ფორმზე. (მართალია, მოგვიანებით დადასტურდა, რომ ეს მონა-ცემები 2011 წლისა იყო და მოიცავდა ინფორმაციას როგორც გარ-დაცვლილების, ასევე არასრულწოვნების შესახებ. ეს მონაცემები ასევე შეიცავდა მოქალაქეების სახელსა და გვარს, პირად ნომრებს, მამის სახელს). ეს ფაქტი არჩევნების ელექტრონული ფორმით ჩატარების სანდოობას მაიც ეჭვებეშ აყენებს.

თუკი თვალს მივადევნებთ მოვლენათა განვითარებას, პრო-ცესები სოციუმისაგან დამოუკიდებლად ძალიან სწრაფად ვი-თარდება და საჭიროა საზოგადოება ტრანსფორმირდეს და ისე მოერგოს აღნიშნულ ვითარებას, რომ არ მოხდეს ძირეული და ფუნდამენტური სტანდარტების დარღვევა. საჭიროა აქტიურად განიხილებოდეს საკითხი არჩევნებში ფოსტის მეშვეობით ხმის დაფიქსირებისა ან ელექტრონული საარჩევნო სისტემის დაგეგმ-ვის შესახებ. მთავარ პრობლემად დარჩება, რამდენად უსაფრთხო და რამდენად დაცული იქნება ეს ტოტალური გაყალბებისაგან?

მოუხედავად იმისა, რომ ძალიან სწრაფად შეიქმნა არაერთი ვაქციისა ვირუსის დასამარცხებლად, კოვიდ 19 დღემდე თანამე-დროვე სამყაროს რთული რეალობაა და სოციუმშია უნდა ისწა-ვლოს ვირუსთან თანაცხოვრება, რათა ისედაც დაბრკოლებული წინსვლა არ შეწყდეს. ბრიტანეთში უკვე მეორედ გადაიდო არ-

ჩევნები, მაგრამ გვაქვს ვირუსს დაპირისპირებული და მისგან ერთ-ერთი ყველაზე დაზარალებული ქვეყნის – აშშ-ის მაგალითი. აშშ-ში ხმის მიცემა ხდებოდა როგორც ფოსტის საშუალებით, ისე ტრადიციული მეთოდითაც და არჩევნები შედგა, შედეგი კი ლეგიტიმურად აღიარებულია. მოკლედ განვიხილოთ, როგორ გამოიყურება აშშ-ში ჩატარებული არჩევნები. თუკი ამომრჩეველს სურს არჩევნებში დისტანციურად მიიღოს მონაწილეობა, უნდა დარეგისტრირდეს იანვარში. მან უნდა განაცხადოს, რომ სურს მიიღოს ბიულეტენი ელექტრონული ფორმით. რეგისტრაცია უნდა გაიაროს შემდეგ ვებგვერდზე: <http://www.FVAP.gov-ზე>. ამომრჩეველმა ბიულეტენი უნდა ამობეჭდოს და დაადასტუროს ხელმოწერით. განაცხადს ზუსტად მიეთითება საკონტაქტო ინფორმაცია, შემდეგ კი ეგზავნება ადგილობრივ საარჩევნო კომისიას, საიდანაც უკავშირდებიან და ეგზავნებათ ბიულეტენი ელექტრონული ფორმით არჩევნებამდე 45 დღით, ხოლო განმეორებითი ტურის შემთხვევაში 30 დღით ადრე. შევსებული ბიულეტენი ფოსტის საშუალებით უნდა დაუბრუნდეს საარჩევნო კომისიას საარჩევნო დღის დასრულებამდე, ასევე ბიულეტენის უსაფრთხოება კონტროლდება სხვადასხვა ვებგვერდის მეშვეობით. სხვადასხვა შტატს ხმის მიცემის განსხვავებული პროცედურა გააჩნია (<http://www.fvap.gov/>).

რატომ უნდა ტარდებოდეს არჩევნები ელექტრონული / დისტანციური ფორმით? ეს კითხვა საზოგადოებაში არსებობს და იქნება. ელექტრონული ფორმით არჩევნებს აქვს ბევრი დადებითი მხარე. მასში მონაწილეობა უსაფრთხოა, ამომრჩევლის ხმები უფრო დაცულია გაყალბებისაგან. როგორც ფულია საბანკო ანგარიშზე უფრო დაცული, ვიდრე ქეშის სახით. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით M2B.GE-მ თავის გვერდზე ჩატარა გამოკითხვა, სადაც გამოკითხულთა 57% დათანხმდა ინტერნეტით ხმის მიცემის შესაძლებლობას. ნინააღმდეგი კი 38% იყო. ელექტრონული არჩევნების მთავარი პრობლემა და დაბრკოლება არის გაყალბების საშიშროება, მაგრამ დამატებითი უსაფრთხოებისთვის შესაძლებელია ბლოკჩეინ ტექნოლოგიის გამოყენებაც.

ისეთ ქვეყანაშიც კი, როგორიც იაპონია, ჯერ კიდევ ვერ ხერხდება არჩევნების სრულად ელექტრონული სისტემით ჩატარება, ძნელია, ამისი განხორციელება საქართველოში. თუმცა, არის რე-

სურსი, რომ არჩევნები შერეული ფორმით მაინც ჩატარდეს. ეს დაზოგავს ხარჯეს. საქართველოს მოსახლეობის დიდი ნაწილი ცხოვრობს დედაქალაქში და აუცილებელია მათი ტრანსპორტირება იურიდიულ მისამართებზე, ძირითადად, სამარშრუტო ტაქსებით, რაც არ დაგვჭირდება და ეს რეალური და ანგარიშგასაწევი დანაზოგი იქნება. უცხოეთში არალეგალურად მცხოვრები ქართველები ვერ ახერხებენ არჩევნებში მონაწილეობას, რაც გამოსწორდება ელექტრონული არჩევნების შემთხვევაში. ასევე დაიზოგება ქალალი, რაც ნაკლებ ეკოლოგიურ ზიანს მოუტანს სამყაროს.

ამრიგად, დაკვირვებამ და ანალიზმა აჩვენა, რომ მსოფლიო და მათ შორის საქართველო სათანადოდ არაა მზად ჩატარდეს არჩევნები ელექტრონული ფორმით, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველომ 2015 წელს განაცხადა მზაობა ელექტრონული არჩევნებისთვის. დღეს ეს თემა უფრო მნიშვნელოვანი და აქტუალურია, ვიდრე მაშინ. ელექტრონულ არჩევნებს აქვს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეებიც, თუმცა, დროული იქნებოდა მცდელობა იმისა, რომ თავდაპირველად შერეული ფორმით ჩატარდეს, შესაბამისად, იმდენად მაღალ დონეზე უნდა იყოს დაცული პირადი მონაცემების შემცველი ინფორმაცია, რომ მოქალაქეს არ ჰქონდეს დაუცველობის შეგრძნება, რამაც შეიძლება მას არჩევნებში მონაწილეობაზე უარი ათქმევინოს.

გამოყენებული ლიტერატურა და ინტერნეტწყაროები:

მაცაბერიძე მ. არჩევნები და საზოგადოება, თბ.: „მეცნიერება“. 2003.

შონია. მ., ზოგადი სოციოლოგის საფუძვლები. თბ.: 2013.

საქართველოს საარჩევნო ადმინისტრაცია საქართველოს პარლამენტის 2020 წლის 31 ოქტომბრის არჩევნების შუალედური ანგარიში (31 აგვისტო – 10 ოქტომბერი) 2020 წ., ოქტომბერი.

საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტების გამოყენება. ევროპის საბჭოს სახელმძღვანელო სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებისათვის. ევროპის საბჭო 2017 (ქართული თარგმანი).

(<http://www.fvap.gov/>)

<https://m2b.ge/post/230699-arcevnебi-internetit-sesazleblobebi-da-saftrxeebi> <https://ge.usembassy.gov/ka/u-s-citizen-services-ka/voting-ka/>

სამართალი / LAW
ნუგზარ საჩიად
გედიაციის შეთანხმების ფაქტოლები

ანოტაცია: მედიაციას დიდი პერსპექტივა გააჩნია დავის გა-დაწყვეტის გზებს შორის, ვინაიდან ის ეფუძნება მოგება-მოგების სტრატეგიას. ამავე დროს, მედიაციის შეთანხმება მხარეთა თავისუფალი ნების გამოხატულებაა და არა დავის სამართლებრივი შეფასება. მაგრამ სანამდეა დასაშვები შეთანხმების თავისუფლება? სწორედ ეს გარემოება ქმნის სირთულეებს მედიაციის შეთანხმების ფარგლებთან დაკავშირებით. მიმაჩნია, რომ მედიაციის შეთანხმების თავისუფლება ზღვარდადებული უნდა იყოს სამართლიანობის პრინციპით. სწორედ ეს პრინციპი იძლევა გარანტიას, რომ თავიდან ავიცილოთ უკანონო და ამორალური შეთანხმება. ამის მიღწევა შესაძლებელია, თუ გავითვალისწინებთ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში მოცემულ ნორმებს ბათოლი და საცილო გარიგების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: მედიაცია, მედიაციის პროცესი, მედიაციის შეთანხმების ფარგლები, სამართლიანობის პრინციპი, უკანონო და ამორალური შეთანხმება.

Nugzar Saria

Volume of Mediation Agreement

***Annotation:** Mediation has a great prospect among different ways to resolve disputes, since it is based on a winning strategy. At the same time, the Mediation Agreement is an expression of the free will of the parties, and not a legal assessment of the dispute. But what are the acceptable limits of freedom of agreement? This circumstance creates difficulties in relation to the boundaries of the Mediation Agreement. I believe that the freedom of the Mediation Agreement should be limited by the principle of justice. It is this principle that guarantees the avoidance of an illegal and immoral agreement. This can be achieved, taking into account the provisions of the Civil Code of Georgia on an invalid and contestable transaction.*

Keywords: Mediation, Mediation Process, Volume of Mediation Agreement, Principle of Justice, Illegal and amoral agreement.

ინტერპერსონალური კომუნიკაცია წარმოუდგენელია კონფლიქტის გარეშე. პიროვნებათაშორისი კონფლიქტი ესაა შეუთანხმებლობა ერთმანეთთან დაკავშირებული ინდივიდებს შორის, რომლებიც საკუთარ მიზნებს ერთმანეთთან შეუთავსებლად აღიქვამენ. შეიძლება ითქვას, რომ კონფლიქტი პიროვნებათაშორისი ურთიერთობის შემადგენელია. „ის, როგორც პირადი, ისე სამსახურებრივი ურთიერთობების განუყოფელი ნაწილია. ადამიანები განსხვავებულები არიან – აქვთ განსხვავებული წარსული, საჭიროებები, მიზნები და ა. შ. როდესაც ადამიანები ურთიერთდამოკიდებული არიან, ამგვარ განსხვავებებს ხშირად კონფლიქტი მოყვება“ /ნანა სუმბაძე, თამარ მახარაძე, 2010 წ. 68-70/.

ასეთ ვითარებაში მთავარია კონფლიქტის მოგვარების სწორი სტრატეგიის შემუშავება, რომ მაქსიმალურად თავიდან ავიცილოთ მისი უარყოფითი შედეგები. კონფლიქტის მოგვარების გზებს შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია თანამშრომლობა, როცა ორივე მხარე მოგებულია, საპირისპიროდ შეჯიბრისა, როცა ერთი მხარე წაგებულია. ამ სტილს ეფუძნება დავის სასამართლო განხილვა, ერთ-ერთი მხარის წაგება-განაწყენება, რაც ხშირად ახალ კონფლიქტში გადაიზრდება. თუ ამას დავუმატებთ სასამართლო ხარჯებს, მოსამართლეთა გადატვირთულობას, საქმეთა განხილვის გაჭირებას, მკაცრად ფორმალიზებულ პროცესს, რამდენიმე ინსტანციის არსებობას, საპროცესო განხილვის საჯაროობას, საქმის წარმოების განახლების მექანიზმს, სამომავლო ურთიერთობების გაუარესებას, დავრწმუნდებით, რომ დავის სასამართლო განხილვა არ არის ეფექტური.

ცხადია, მოგება-მოგების სტრატეგია ყველაზე სასურველი გზაა კონფლიქტის მოგვარებისა. „ამ დროს, მოგება-წაგება სტარტეგიისგან განსხვავებით, ორივე მხარე გარკვეული სახის კმაყოფილებას იღებს და ერთმანეთით განაწყენების ალბათობა ნაკლებია. კონფლიქტის ამგვარი დარეგულირება ადამიანებს ხელს უწყობს კონფლიქტი დაინახონ როგორც „რპობლემის გადაწყვეტა“ და არა როგორც „ჩხუბი“. ასევე, ორივე მხარეს საშუალება აქვს შეინარჩუნოს ღირსეული სახე და კმაყოფილი დარჩეს საკუთარი თავით. და ბოლოს, მოგება-მოგება სტრატეგიის შედეგად მიღებული გადაწყვეტილება ორივე მხარისთვის უფრო მისაღებია (თუნდაც მცირეოდენი სარგებლის შემთხვევა-

ში), ვიდრე მოგება-წაგების შედეგად მიღებული შედეგი“ /ნანა სუმბაძე, თამარ მახარაძე, 2010 წ. 78/.

ამ თვალსაზრისით, ძალზე აქტუალურია დავის გადაწყვეტის ალტერნატიული გზის-მედიაციის გამოყენება, რაც მოგება-მოგების სტრატეგიას ეფუძნება. ამიტომაც მედიაციას დიდი პერსპექტივა გააჩნია დავის გადაწყვეტის გზებს შორის, ვინაიდან მედიაციის შეთანხმება მხარეთა თავისუფალი ნების გამოხატულებაა და არა დავის სამართლებრივი შეფასება. შესაბამისად, მედიაციის შეთანხმება არ არის დავის სამართლებრივი გადაწვეტია, მედიაცია არ არის სამართლის პრაქტიკა.

მედიაცია, ეს არის „სტრუქტურირებული მოლაპარაკების პროცესი, რომელიც პროფესიონალი მედიატორის აქტიური მონაწილეობით მიმდინარეობს.“ /გიორგი ცერცვაძე, 2010, 34/. ამასთან, გასათვალისწინებელია რომ „მედიაცია მხარეებს შედარებით იაფიან საშუალებას სთავაზობს კონფლიქტის დასაწყის სტადიაზე მოსაგვარებლად. კერძოდ, მედიაცია მათ სთავაზობს შესაძლებლობას, აირიდონ თავიდან დროის დანახარჯი, სტრესი და ფინანსური დანახარჯი, რომლებიც სამართლებრივი დავისა და ფორმალური სამართალწარმოების პროცესებს ახლავს თან. ზოგიერთ შემთხვევაში, ის საშუალებას ანიჭებს მხარეებს, ლირებული ბიზნეს და პიროვნებათშორისი ურთიერთობები შეინარჩუნონ. მედიაციის მთელი ხიბლი ისაა, რომ ის ადამიანებს საშუალებას ანიჭებს, თავიდან აირიდონ სამართლებრივი მექანიზმების გამოყენება და საკითხი გადაწყვიტონ მხოლოდ მხარეების მიერ შემუშავებული და შერჩეული გზით“ /ქეთრინ გრინ ბარნეთი, თაშა უილისი, 2016, 250 /. მხედველობაშია მისაღები მედიაციის კონფიდენციალური პროცესი, „რომელშიც მიუკერძოებული მესამე მხარე წაახალისებს და ეხმარება მოდავე მხარეებს ეფექტურ კომუნიკაციაში. იგი, გარკვეულწილად, სტრუქტურიზებულ, თუმცა მოქნილ, მოლაპარაკებისთვის გამიზნულ გარემოს ქმნის, რომელშიც მხარეებს კონფიდენციალური მოლაპარაკების საშუალება ეძლევათ“ /ქეთრინ გრინ ბარნეთი, თაშა უილისი, 2010, 252 /.

მედიაციის პროცესში თუკი მხარეებმა შეთანხმებას მიაღწიეს, „მედიატორი ეხმარება მხარეებს, მის წერილობითი ფორმით ჩამოყალიბებაში. ზოგჯერ, დავის სირთულიდან გამომდინარე, შეთანხმების დამატებითი დოკუმენტირებაა საჭირო. თუ ასეა,

მედიატორმა უნდა წაახალისოს მხარეები, „თანხმობის მემორანდუმი“ პუნქტებად გაწერონ, რაც მომდევნო განხილვებისთვის ერთგვარი საზომი და სახელმძღვანელო გახდება“ /ქეთრინ გრინ ბარნეთი, თაშა უილისი, 2010, 271/.

ამასთან „მედიატორმა ყველანაირი ზომა უნდა მიიღოს იმისათვის, რათა დარწმუნდეს, რომ ნებისმიერი შეთანხმება, რომელიც მხარეებს შორის იყო მიღწეული, ინფორმირებული თანხმობის საფუძველზე დაიდო და ყველა მხარე შეთანხმების პირობებს ნათლად აცნობიერებს. მხარეებს უფლება აქვთ, მედიაციის პროცესს ნებისმიერ დროს გამოეთიშონ, ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე. მედიატორმა, მოთხოვნისამებრ და საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში, მხარეებს ხელშეკრულების ფორმალიზაციისა და მისი სამართლებრივი აღსრულების შესახებ უნდა აცნობოს“ /ქეთრინ გრინ ბარნეთი, თაშა უილისი, 2010, 299/.

მედიაციის შეთანხმება უნდა ეფუძნებოდეს ინფორმირებულ, ურთიერთშეთანხმებულ, თავისუფალი ნების ამსახველ გადაწყვეტილებას, ვინაიდან მედიატორის „პასუხისმგებლობის ფარგლებში რჩება ვალდებულება, უზრუნველყოს მხარეთა მიერ ინფორმირებული, დეტალურად განსაზღვრული და შესრულებადი შეთანხმების მიღწევა. ალნიშნული ვალდებულება მხარეთა თვითგამორკვევის პრინციპის მაქსიმალური რეალიზებით უნდა განხორციელდეს და ამასთან, ზედმიწევნით იქნეს დაცული მედიატორის ეთიკური ვალდებულებები მედიაციის პროცესის დასკვნით და მნიშვნელოვნად საპასუხისმგებლო ეტაპზე“ /ნათია ჩიტაშვილი, 2017, 17/.

მაგრამ გარკვეული სირთულე უკავშირდება მედიაციის შეთანხმების ფარგლებს, სანამდეა დასაშვები შეთანხმების თავისუფლება, ვინაიდან ზღვარს გადასულმა თავისუფლებამ შეიძლება მედიაციის დისკრედიტაცია გამოიწვიოს, რაც მხარეთა ან ერთ-ერთი მხარის არაკეთილსინდისიერებას დაეფუძნება. „სამეცნიერო ლიტერატურაში აქცენტირებულია, რომ მედიაციის შეთანხმება დიდი სიფრთხილით უნდა იქნეს მიღებული, რადგან ზღვარი კანონიერებასა და უკანონობას შორის ძალიან მცირეა“ /ნათია ჩიტაშვილი, 2016, 17/.

ამიტომაც აქ უმთავრესია სამართლიანობის პრინციპის დაცვა. „სამართლიანი მედიაციის შეთანხმება უმთავრესად უნდა აკ-

მაყოფილებდეს შემდეგ კრიტერიუმებს: а) ის უნდა იყოს მხარეთა თვითგამორკვევის უფლების საფუძველზე მიღებული; ბ) არ უნდა აყენებდეს ზიანს მედიაციის ინსტიტუტს მისდამი საზოგადოების ნდობისა და რჩმენის შემცირებით; გ) არ უნდა იყოს უკანონო, უკანონო საქმიანობის ხელშემწყობი და დ) არ უნდა იყოს ამორალური” /ნათია ჩიტაშვილი, 2016, 22 /.

მაშასადამე, მედიაციის შეთანხმების თავისუფლება ზღვარდადებულია სამართლიანობის პრინციპით. სწორედ ეს პრინციპი იძლევა გარანტიას, რომ თავიდან ავიცილოთ უკანონო და ამორალური შეთანხმება.

მაგრამ რა იგულისხმება უკანონო და ამორალურ შეთანხმებაში?

ვინაიდან მედიაციის შეთანხმება ჩვეულებრივი ხელშეკრულებაა, /გიორგი ცერცვაძე, 2010, 348 /, მასზე უნდა გავრცელდეს ზოგადო ნორმები გარიგების შესახებ. კონკრეტულად, ნორმები ბათილი და საცილო გარიგების შესახებ. სწორედ ეს ნორმები იძლევა უკანონო და ამორალური მედიაციის შეთანხმების განსაზღვრის საშუალებას.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლის საფუძველზე ბათილია გარიგება, რომელიც არღვევს კანონით დადგენილ წესსა და აკრძალვებს, ენინააღმდეგება საჯარო წესრიგს ან ზნეობის ნორმებს. მედიაციის პროცესში არასებობს საფრთხე იმისა, რომ მხარეთა თავისუფალი წების გადაწყვეტილებამ დაარღვიოს კანონით დადგენილი წესი ან აკრძალვები, საჯარო წესრიგი ან ზნეობის ნორმები. შესაბამისად, მასზე უნდა გავრცელდეს აღნიშნული ნორმის მოთხოვნები. კანონის ცნებაში მოიაზრება კანონი როგორც ფორმალური, ისე მატერიალური გაგებით, ე.ი. ის ნორმატიული აქტი, რომელიც გარიგების შინაარსის განსაზღვრისათვის რელევანტურია. ხელყოფს თუ არა მედიაციის შეთანხმება კანონით დადგენილ წესს ან აკრძალვას და რა სამართლებრივი შედეგი უნდა მოჰყვეს ამ ხელყოფას, შეთანხმების განმარტების შედეფად უნდა დადგინდეს. გარიგება ბათილად ითვლება მისი დადების მომენტიდან, თუკი ის დადებისას არღვევს კანონით დადგენილ აკრძალვას ან წესს. რაც შეეხება საჯარო წესრიგს, მის დეფინიციას სამოქალაქო კოდექსი არ იძლევა, თუმცა სასამართლო პრაქტიკა ცდილობს

განსაზღვროს საჯარო წესრიგი, რაც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მედიაციის შეთანხმების განმარტებისას. ასევე გამოყენებულ უნდა იქნეს სხვა მართლწესრიგების სამართლებრივი შედარება. თუ გარიგებათა აღიარება კანონსაწინააღმდეგოდ შედარებით მარტივია, რადგან შეფასების საზომად გამოიყენება კანონის კონკრეტული ნორმები, ზნეობის ნორმების დაკონკრეტება და გარიგების შემონმება მათზე საკმაოდ რთულია. მთავარი პრობლემა არის იმის დადგენა, თუ რა არის ზნეობა და ზნეობის საწინააღმდეგო გარიგება. შემოწმების საგანი არის არა გარიგების მონაწილეთა ქცევა ზნეობასთან მიმართებაში, არამედ გარიგების, მისი შინაარსის მიმართება ზნეობასთან. გარიგების მოტოვის ამორალურობა შეიძლება გახდეს მთლიანად გარიგების ამორალურად მიჩნევის საფუძველი /სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, 2017, 312-323 /. ამრიგად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლის გათვალისწინებით, შეიძლება დავადგინოთ უკანონ და ამორალური მედიაციის შეთანხმების არსებობა, რაც მისი ბათილობის საფუძველი გახდება.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 55-ე მუხლის შესაბამისად, ბათილია გარიგება, რომელიც დადებულია ერთი მხარის მიერ მეორეზე გავლენის ბოროტად გამოყენებით, როცა მათი ურთიერთობა დაფუძნებულია განსაკუთრებულ ნდობაზე. აღნიშნული ნორმის გამოყენების ერთ-ერთი წინაპირობაა გარიგების მხარეებს შორის განსაკუთრებული ნდობის არსებობა. თუ კონკრეტულად რაში შეიძლება გამოიხატებოდეს განსაკუთრებული ნდობა, კონკრეტული ფაქტის შეფასების საკითხია. გავლენის ბოროტად გამოყენების არსებობა ყოველი კონკრეტული შემთხვევის შეფასებისას უნდა შემოწმდეს. /სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, 2017, 324-326/. შესაბამისად, მედიაციის პროცესში თუ დადასტურდა ერთი მხარის მიერ მეორეზე გავლენის ბოროტად გამოყენება, ეს გახდება შეთანხმების ბათილობის საფუძველი.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 72-ე მუხლის მიხედვით გარიგება შეიძლება საცილო გახდეს, თუ ნების გამოვლენა მოხდა არსებითი შეცდომის საფუძველზე. ცალკეული შემთხვევების გათვალისწინებით, ყურადღება უნდა მიექცეს როგორც ობიექტურ, ისე სუპიექტურ კრიტერიუმებს. შეცდომის არსებითობის განსჯისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს შემთხვევის ყველა გარემოება,

რომელიც ყოველ შემთხვევაში განსხვავებული წინაპირობებიდან უნდა გამომდინარეობდეს. აღნიშნული კი თავის მხრივ, ხაზს უს-ვამს იმ ფაქტს, რომ შეცდომის არსებითობის შეფასება სამართ-ლებრივი კატეგორიაა. შეცდომა უნდა იყოს ნების გამოვლენის განმსაზღვრელი, ანუ იგი უნდა იმყოფებოდეს მიზეზობრივ კავ-შირში დამდგარ შედეგთან (ნების გამოვლენასთან). ეს კი მოცე-მულია მაშინ, როდესაც შეცდომის შედეგად პირი ავლენს ისეთ ნებას, რომელსაც შეცდომის გარეშე ამ კონკრეტული ფორმით არ გამოვლენდა, ანუ, როდესაც შეცდომა შედეგის განმსაზღვრელია /სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, 2017, 410-415/. არსებითი შეცდომის სახეები ჩამოთვლილია 73-ე მუხლში. მედიაციის პრო-ცესში არ არის გამორიცხული, რომ თავისუფალი ნების გამოვლე-ნა მოხდეს არსებითი შეცდომის საფუძველზე, რაც შეთანხმების ბათილობას გამოიწვევს, რადგანაც იქნება უკანონო.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 81-ე მუხლის შესა-ბამისად თუ პირი გარიგების დადების მიზნით მოატყუეს, იგი უფლებამოსილის მოითხოვოს ამ გარიგების ბათილობა. ეს ხდე-ბა მაშინ, როცა აშკარაა, რომ მოტყუების გარეშე გარიგება არ დაიდებოდა. ნების გამოვლენის თავისუფლების შეზღუდვის მომენტი ერთმანეთს ამსგავსებს შეცდომით და მოტყუებით და-დებულ გარიგებებს, თუმცა განსხვავება მდგომარეობს იმაში, რომ მოტყუების შემთხვევაში ხელყოფა მეორე მხარის განზრა-ხი მოქმედებით ხდება. განსხვავებით შეცდომისაგან, როდესაც ნების ნაკლის წყარო მისი გამოვლენელია, მოტყუებისას ნების ეს ნაკლი განპირობებულია გარიგების მეორე მხარის სამართ-ლებრივად გასაკიცხი მოქმედებით, რომლის მიზანიც თავიდანვე ნების გამომვლენელისათვის არასწორი წარმოდგენის შექმნაა. იმისათვის, რათა მოტყუებულ მხარეს ჰქონდეს აღნიშნული მუ-ხლის მიხედვით გარიგების ბათილობის მოთხოვნის უფლება, აუცილებელია, რომ მოტყუება გახდეს გარიგების დადების გა-დამწყვეტი მოტივი, ანუ აშკარა იყოს, რომ მოტყუების გარეშე გარიგება არ დაიდებოდა. მომტყუებლის ქმედება, რომელიც იწვევს ნების ნაკლს, ავტომატურად მართლსაწინააღმდეგოა, რადგან ნების გამოხატვის თავისუფლება აბსოლუტური სიკეთეა და მისი მოტყუებულისაგან შეუცნობლად ხელყოფა დაუშვებე-ლია. სამოქალაქო კოდექსის 81-ე და შემდგომი მუხლები იცავენ

არა მოტყუებულის ქონებას, არამედ მისი ნების თავისუფლებას განსხვავებით თაღლითობისაგან, და ნდობას მეორე მხარის კე-თილსინდისიერებასთან დაკავშირებით, დამოუკიდებლად იმისა, ადგება თუ არა მას მოტყუებით რაიმე ქონებრივი ზიანი ან იღებს თუ არა მომტყუებელი ამით რაიმე სარგებელს. ამგვარად, მომ-ტყუებლის მოტივს მნიშვნელობა არ ენიჭება. საკმარისია, თუ სახეზე გვექნება მოტყუების სუბიექტური და ობიექტური შემა-დგენლობა /სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, 2017, 460-474 /. თუ მედაციის პროცესში ერთ-ერთი მხარე მოატყუეს შეთანხმე-ბის დადების მიზნით და დასტურდება, რომ მოტყუების გარეშე შეთანხმება არ დაიდებოდა, ასეთი შეთანხმება გაბათილდება უკანონობის გამო.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 85-ე მუხლით გარი-გების დადების მიზნით იმ პირის იძულება (ძალადობა ან მუ-ქარა), რომელმაც დადო გარიგება, ანიჭებს ამ პირს გარიგე-ბის ბათილობის მოთხოვნის უფლებას მაშინაც, როცა იძულება მომდინარეობს მესამე პირისგან. იძულება წარმოადგენს ნების გამოხატვის პროცესში აშკარა ჩარევას. მიუხედავად იმისა, რომ ნების გამომხატველს გაცნობიერებული აქვს რეალური მდგომა-რეობა და არ სურს გარიგების დადება, მისი თავისუფალი ნება იმდენად არის შეზღუდული, რომ, საბოლოო ჯამში, თანხმდება მასზე, ფორმალურად საკუთარი გადაწყვეტილებით. ძალადობის ქვეშ უნდა გავიგოთ ფიზიკური იძულება, რომელიც მიმართულია მოძალადისათვის სასურველი ნების გამოხატვისაკენ. მუქარა (ფსიქიკური იძულება) წარმოადგენს სამომავლო საფრთხის შე-სახებ შეტყობინებას, რომლის რეალიზებასაც დამმუქრებელი საკუთარ ნება-სურვილზე დამოკიდებულად წარმოაჩენს, რათა, ამგვარად, ზეგავლენა მოახდინოს მუქარის ადრესატის ნების ჩა-მოყალიბებაზე და დაიყოლიოს შესაბამისი გარიგების დადებაზე. იძულებით დადებული გარიგების საცილობისათვის აუცილებე-ლია, რომ იძულებასა და ნების გამოხატვას შორის არსებობდეს მიზეზშედეგობრივი კავშირი, რაც ნიშნავს იმას, რომ იძულების გარეშე ნების გამოხატვა საერთოდ არ მოხდებოდა, მოხდებოდა სხვა დროს ან სხვა შინაარსით /სამოქალაქო კოდექსის კომენ-ტარი, 2017, 491-503 /. შესაბამისად, თუ მედიაციის პროცესში შეთანხმების დადების მიზნით გამოყენებულ იქნა ფიზიკური ან

ფსიქიური იძულება, რაც გახდა ნების გამოხატვის საფუძველი, ასეთი შეთანხმება გაპათილდება უკანონობის გამო.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 86-ე მუხლით გარიგების ბათილობას იწვევს ისეთი იძულება, რომელსაც თავისი ხასიათით შეუძლია გავლენა მოახდინოს პირზე და აფიქრებინოს, რომ მის პირვნებას ან ქონებას რეალური საფრთხე ემუქრება. იძულება მიზნად არ ისახავს დამუქრებელი პირის ნების სრულ პარალიზებას, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ მისი შესაბამისი მიმართულებით წარმართვას, თუმცა ამისათვისაც აუცილებელია, რომ იძულება იყოს გარკვეული, არაუმნიშვნელო, ინტენსივობის. ასეთად მიიჩნევა პირადი არაქონებრივი სიკეთებისა და ქონებრივი სიკეთების დაზიანების საფრთხე. ძალადობად უნდა მივიჩნიოთ სხეულებრივი იძულების გამოყენება პირის ნების დათრგუნვისა და შესაბამის კალაპოტში მოქცევის მიზნით, თუმცა, ამასთან, აუცილებელია, რომ მოქმედების თავისუფლება არ იყოს სრულებით გამორიცხული. მუქარის დროს დამმუქრებელი მუქარის ადრესატს აღუნერს საფრთხეს, რომლის განხორციელება-თავიდან აცილებაც მას ხელენიფება, რათა ამგვარად დაიყოლიოს მისთვის სასურველი ნების გამოვლენაზე /სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, 2017, 504-511/. თუ მედიაციის პროცესში მხარემ მიმართა იძულებას, რამაც გავლენა მოახდინა მეორე მხარეზე და აფიქრებინა მას, რომ მის პირვნებას ან ქონებას რეალური საფრთხე ემუქრება, ამის საფუძველზე გაფორმებული შეთანხმება გაპათილდება უკანონობის გამო.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 87-ე მუხლით იძულება გარიგების ბათილობის მოთხოვნის საფუძველია მაშინაც, როცა იგი მიმართულია გარიგების ერთ-ერთი მხარის მეუღლის, ოჯახის სხვა წევრების ან ახლო ნათესავების წინააღმდეგ. გარიგების დაფების მიზნით იძულება ჩემულებრივ ხორციელდება უშუალოდ ნების გამომხატველის მიმართ, გამოხაკლის შემთხვევებში შესაძლებელია ნების გამომხატველზე არაპირდაპირი ზემოქმედება, მის ახლობელ პირებზე პირდაპირი ზემოქმედების ან ამ პირდაპირი ზემოქმედების მუქარის მეშვეობით, რაც აღნიშნული მუხლის თანახმად ასევე საცილოდ აქცევს გარიგებას. ახლობელი პირის წინააღმდეგ მიმართული ძალადობაც კი მხოლოდ ფსიქიკური ეფექტის მქონეა იძულების ადრესატზე და მუქარის ცნების ქვეშ უნდა გაერთიანდეს /სამოქალაქო კოდექსის

კომენტარი, 2017, 512-516/. ძალადობა ახლობელი პირის მიმართ და ამის საფუძველზე მედიაციის შეთანხმების დადება, იწვევს მის გაბათილებას უკანონობის გამო.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 91-ე მუხლით ბათილია პირობა, რომელიც ეწინააღმდეგება კანონის მოთხოვნებს ან ზნეობის ნორმებს, ანდა შეუძლებელია მისი შესრულება. გარიგება, რომელიც რომელიმე ასეთ პირობაზეა დამოკიდებული, მთლიანად ბათილია. პირობის ნამდვილობა გავლენას ახდენს გარიგების ნამდვილობაზე. ამიტომ პირობის ნამდვილობის წინაპირობები ისეთივე შემოწმებას მოითხოვს, როგორც გარიგების ნამდვილობის წინაპირობები. პირობის ბათილობა კანონსაწინააღმდეგობის, ამორალურობის ან შესრულების შეუძლებლობის გამო იწვევს მთლიანად გარიგების ბათილობას /სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, 2017, 533-534/. მედიაციის პროცესში შეთანხმების პირობა, რომელიც ეწინააღმდეგება კანონის მოთხოვნებს, ზნეობის ნორმებს ან შეუძლებელია მისი შესრულება, იწვევს მედიაციის შეთანხმების გაბათილებას უკანონობის გამო.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 115-ე მუხლის საფუძველზე სამოქალაქო უფლება უნდა განხორციელდეს მართლზომიერად. დაუშვებელია უფლების გამოყენება მარტოოდენ იმ მიზნით, რომ ზიანი მიადგეს სხვას. აღნიშნული მუხლით კანონმდებელი განსაზღვრავს ზოგად აკრძალვას იმ შემთხვევებისთვის, როდესაც უფლების ბოროტად გამოყენების კონკრეტული შემთხვევა კანონის სპეციალური იმპერატიული ნორმებით არ არის გათვალისწინებული. უფლების ბოროტად გამოყენების 115-ე მუხლით მოწესრიგებული შემადგენლობა სამოქალაქო კოდექსის მე-8 მუხლის მე-3 ნაწილით გათვალისწინებული კეთილსინდისიერების პრინციპის დაკონკრეტებაა, რომელიც კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეებს ავალდებულებს, კეთილსინდისიერად განახორციელონ თავიანთი უფლებები და მოვალეობები. გასათვალისწინებელია, რომ უფლების ბოროტად გამოყენების ფაქტის არსებობა სასამართლომ საკუთარი ინიციატივით უნდა შეამოწმოს და გაითვალისწინოს. შესაბამისად, ნებისმიერი დავის განხილვისას, როგორც წესი, სასამართლო ამონმებს უფლების გამოყენებისა და ვალდებულების შესრულების მართლზომიერების საკითხს და მის საფუძველზე აფასებს მხარეთა მიერ სასამართლოს წინაშე დაყენებულ მოთხოვნათა მართებულო-

ბას /სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, 2017, 654-661/. შესაბამისად, მედიაციის პროცესში უფლების ბოროტად გამოყენების საუფლებელზე მიღწეული შეთანხმება გაძათილდება უკანონობის გამო. ამიტომაც მედიატორის მოვალეობაა ასეთ შემთხვევაში საკუთარი ინიციატივით შეამოწმოს უფლების გამოყენებისა და ვალდებულების შესრულების მართლზომიერების საკითხი.

ამრიგად, სამართლიანი მედიაციის შეთანხმება გულისხმობს, რომ ის არ უნდა იყოს უკანონო და ამორალური, მიღებულ უნდა იქნეს მხარეთა ინფორმირებული თანხმობის საფუძველზე, თავისუფალი ნების ამსახველი გადაწყვეტილების შედეგად. მედიაციის შეთანხმება უკანონო და ამორალური იქნება, თუ ის:

- არღვევს კანონით დადგენილ წესსა და აკრძალვებს, ენინაალმდეგება საჯარო წესრიგს ან ზნეობის ნორმებს;
- დადებულია ერთი მხარის მიერ მეორეზე გავლენის ბოროტად გამოყენებით, როცა მათი ურთიერთობა დაფუძნებულია განსაკუთრებულ ნდობაზე;
- ეფუძნება თავისუფალი ნების გამოვლენას არსებითი შეცდომის საფუძველზე;
- დადებულია ისეთ გარემოებაში, როცა ერთ-ერთი მხარე მოატყუეს შეთანხმების დადების მიზნით და დასტურდება, რომ მოტყუების გარეშე შეთანხმება არ დაიდებოდა;
- ეფუძნება ფიზიკური ან ფინანსური იძულებას, რაც გახდა ნების გამოხატვის საფუძველი;
- ეფუძნება იძულებას, რამაც გავლენა მოახდინა მეორე მხარეზე და აფიქრებინა მას, რომ მის პიროვნებას ან ქონებას რეალური საფრთხე ემუქრება;
- ეფუძნება იძულებას, რომელიც მიმართულია გარიგების ერთ-ერთი მხარის მეულლის, ოჯახის სხვა წევრების ან ახლო ნათესავების წინააღმდეგ.
- ეფუძნება პირობას, რომელიც ეწინააღმდეგება კანონის მოთხოვნებს, ზნეობის ნორმებს ან შეუძლებელია მისი შესრულება;
- დადებულია უფლების ბოროტად გამოყენების შედეგად. მედიატორის პასუხისმგებლობაა არ დაუშვას უკანონო და ამორალური შეთანხმების დადება, რაც მზოლოდ სამართლიანი მედიაციის ფარგლებში შეიძლება რეალიზებულ იქნეს.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

ნანა სუმბაძე, თამარ მახარაძე. ინტერპერსონალური კომუნიკაცია, მომსახურების სფერო. თბ. 2010.

გიორგი ცერცვაძე. მედიაცია, დავის გდანტყვეტის ალტერნატიული ფორმა /ზოგადი მიმოხილვა/. თბ. 2010.

ქეთრინ გრინ ბარნეთი, თაშა უილისი. მედიაცია /ტრენინგის სახელმძღვანელო/, დავის ალტერნატიული გადანტყვეტა. წელი-წდეული, 2016.

ნათია ჩიტაშვილი. ადვოკატ-მედიატორის ცალკეულ ეთიკურ ვალდებულებათა თავისებურება და რეგულირების აუცილებლობა. 2017.

ნათია ჩიტაშვილი. სამართლიანი შეთანხმება როგორც მედიაციის ეთიკური ურლვევობის საფუძველი. დავის ალტერნატიული გადანტყვეტა. წელიწდეული, 2016.

სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები. თბ. 2017 6.

ბიზნესის ადმინისტრირება/მანაჟმენტი/ BUSINESS ADMINISTRATION / MANAGEMENT

**ქვეყნის ტექილობის ული მოწყობის რეზონბენტი,
აღმოჩენისა და განხევების სტანდარტი
განვითარების წინაპირობა**

ანოტაცია: გაანალიზებულია მოსახლეობის ბუნებრივი მატება, ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი, ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობა, აგრეთვე სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების ნათესი ფართობი და მოსავალი, მრეწველობა ქვეყნისა და რეგიონების დონეზე. განხილულია მშპ და რეგიონული მშპ-ის წილი ქვეყნის მშპ-ში, გაკეთებულია რეგიონების რანჟირება ერთ სულ მოსახლეზე მშპ და მშპ საერთო მოცულობის მიხედვით. აღნიშნულია სოფლის საკრებულოების რაოდენობა. აღნიშნულია, რომ სოფლის (თემის) და რეგიონის დონეზე თვითმმართველობის არარსებობა გარკვეულწილად არის დემოკრატიული პროცესების განვითარების შემაფერხებელი გარემოება, სწორედ სოფლის (თემის) დამოუკიდებელი ფერმერი თანამედროვე გარემოში შეიძლება გახდეს ქვეყნის დემოკრატიული განვითარების ხელშემწყობი ფაქტორი. წარმოდგენილია, ტერიტორიული მოწყობის ახალი ხედვა, რეგიონული, მუნიციპალური, სოფლის (თემის) არჩევითი ორგანოების ოდენობა და არჩევის წესი, პრეფექტურებისა და ქვეყნის ტერიტორიული მოწყობის სქემა. მოცულისა რეფორმირების შემდგომ ახალ პრეფექტურებში (სახელმწიფო რწმუნებულის ადმინისტრაციებში) მოსახლეობის განახილება, მშპ მთლიანი მოცულობა და მშპ ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით. გაანგარიშებულია რეფორმის ფინანსური უზრუნველყოფა. განხილულია რეფორმის განსახორციელებლად საჭირო ფინანსური რესურსების წყაროები და ანტიკორუფციული შემადგენელი.

ამოსავალი სიტყვები: მოსახლეობის ბუნებრივი მატება, ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი, მშპ და რეგიონული მშპ, ტერიტორიული მოწყობის ახალი ხედვა, პრეფექტურა, პრეფექტურების სქემა, რეფორმის ფინანსური უზრუნველყოფა, საჭირო ფინანსური რესურსების წყაროები და ანტიკორუფციული შემადგენელი.

Gela Svirava, Giorgi Svirava

Reform of the territorial arrangement of the country as a pre-condition for the rapid development of the economy and business.

Abstract: *The natural increase of the population, the coefficient of natural increase, the urban and rural population, as well as the sown area and crop of agricultural lands, industry at the level of the country and regions are analyzed. The GDP and the share of regional GDP in the GDP of the country is discussed, the regions are ranked according to the total GDP per capita and GDP by total volume. The number of village councils is described, it is noted that the lack of self-government at the village (community) and regional level is to some extent an obstacle to the development of democratic processes, it is the independent farmer of the village (community) in the modern environment who can become a contributing factor to the democratic development of the country. There are presented a new vision of the territorial arrangement and the number of regional, municipal and rural (community) electoral bodies and the election procedure, the scheme of prefectures and the scheme of territorial arrangement of the country. The distribution of the population and the total volume of GDP and GDP per capita in the new prefectures (administrations of the state representative) after the reform are given. The financial security of the reform is calculated. The financial resources, sources and anti-corruption components needed to implement the reform are discussed.*

Key words: *natural increase of population, natural growth rate, GDP and regional GDP, new vision of territorial arrangement, prefecture, prefecture scheme, financial support for reform, sources of necessary financial resources.*

სწრაფად ცვალებად თანამედროვე გარემოში, როცა ტექნოლოგიური ძვრები იწვევს ცვლილებებს ადამიანური ცხოვრების ყველა სფეროში და მათ შორის ეკონომიკასა და ბიზნესში, მეტად მნიშვნელოვანია, ქვეყნის ტერიტორიული მოწყობა შეესაბამებოდეს იმ მოთხოვნებს, რომელიც აუცილებელია ადგილობრივი, მუნიციპალური და რეგიონულ დონეზე მენეჯმენტის ეფექტურად განხორციელებისთვის.

ჩვენი აზრით, ქვეყნის ტერიტორიულ მოწყობაში აუცილებელია, რომ რეგიონების მასშტაბი და მასში არსებული ადამიანური რესურსების რაოდენობა იყოს გარკვეული მოცულობის, რომელიც მოგვცემს შესაძლებლობას, მაქსიმალურად მოხდეს ტერიტორიული ერთეულების განვითარება. ამასთან, ეს რეფორმა გარკვეულწილად უნდა გახდეს როგორც ქვეყნის სტაბილურობის საძირკველი, ისე ბიზნესისა და მთლიანად ქვეყნის სწრაფი განვითარების ეფექტური საპაზისო პუნქტი, რომელსაც ამავდროულად ექნება თანმდევი დადებითი ეფექტები.

რეგიონები და მუნიციპალიტეტები. ქვეყანაში ამჟამად არ-სებული ტერიტორიული დაყოფის მიხედვით გვაქვს 13 ტერიტორიული ერთეული. მათ შორის ორი ოკუპირებული ტერიტორიული ერთეული (აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა და სამაჩაბლოს რეგიონი), აჭარის არ, ცხრა სახელმწიფო რწმუნებულის ადმინისტრაცია და დედაქალაქის მერია.

აჭარის არ-ში მუნიციპალიტეტების რაოდენობა შეადგენს – 6, გურია – 3, იმერეთი – 12, კახეთი – 8, მცხეთა-მთიანეთი – 4, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი – 4, სამეგრელო-ზემო სვანეთი – 9, სამცხე-ჯავახეთი – 6, ქვემო ქართლი – 7, შიდა ქართლი – 4. ქ. თბილისი – 10 ტერიტორიული ერთეული. ოკუპირებული ტერიტორიების ტერიტორიული ერთეულები (საბჭოთა კავშირში არსებული რაიონებია, რომელიც ოკუპირებული ტერიტორიების დეფაქტო ხელისუფლებებმა საკუთარი სეპარატისტული ინტერესებიდან გამომდინარე, გადაარქევს სახელები და შეცვალეს ტერიტორიული ერთეულების საზღვრები): ცხნივალის რეგიონი – 5, აფხაზეთის არ – 8.

ქალაქებისა და სოფლის მოსახლეობა რეგიონულ ჭრილში. ერთ-ერთი მეტად მნიშვნელოვანი პრობლემა, რომელიც ქვეყნის წინაშე დგას, ეს არის დემოგრაფიული მდგომარეობა. სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების შეფასებებით, რბილად რომ ვთქვათ, მეტად დამაფიქრებელია. 1989 წლის აღნერის მონაცემით ქვეყნის მოსახლეობა შეადგენდა 5,4 მლნ. კაცს. ხოლო ბოლო აღნერის მიხედვით, რომელიც განხორციელდა 2014 წელს, მოსახლეობის რაოდენობამ შეადგინა 3,7 მლნ. (საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემებით ოკუპირებული აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკისა და სამაჩაბლოს ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის გამოკლებით). ხოლო თუ გავითვალისწი-

ნებთ ოკუპირებული აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღწერის შედეგებს, 2018 წლისათვის საქართველოს მოსახლეობამ შეადგინა 4,0 მლნ. (აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ, როგორც საქართველოს მთავრობა, ასევე სხვადასხვა ექსპერტი აღნიშნავს, რომ დეფაქტო აღწერის შედეგები არ არის ახლოს რეალურ რაოდენობასთან) [3].

საქართველოს მოსახლეობა იკუპირებული რეგიონების ჩა-
თვლით 1989-2018 წლების პერიოდში შემცირდა 1415959 -თ,
ანუ 26,0%-ით [3].

ქვეყანაში სოფლის მოსახლეობის ხვედრითი წილი მთელ მო-
სახლეობაში 2020 წლისათვის შეადგენდა 40,9%. რეგიონების მიხედ-
ვით სოფლის მოსახლეობის წილი რეგიონის მთლიან მოსახლეობაში
აჭარაში შეადგენდა 43,0%, გურიაში 71,1%, იმერეთში 50,6%, კახეთ-
ში 77,2%, მცხეთა -მთიანეთში 76,1%, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვა-
ნეთში 76,7%, სამეგრელო-ზემო სვანეთში 60,3%, სამცხე-ჯავახეთში
64,4%, ქვემო ქართლში 56,3%, შიდა ქართლში 60,4%. აფხაზეთის
არ-ის დეფაქტო სტატისტიკის მონაცემებით სოფლის მოსახლეობა
წილი არის 49,6% [1], სამაჩაბლოს რეგიონში 43,2% [2].

მოსახლეობა ბუნებრივი მატება, ბუნებრივი მატების კო-
ეფიციენტი რეგიონულ ჭრილში. ქვეყნის მოსახლეობა, 2020
წლის პირველი იანვრის მდგომარეობით შეადგენდა 3,7 მლნ.ს,
ოკუპირებული ტერიტორიების გამოკლებით. აქედან 1 184 800
ცხოვრობს დედაქალაქში, რაც მთელი ქვეყნის მოსახლეობის
31,9 % შეადგენს, ხოლო ქვეყნის დანარჩენ რეგიონებში ცხო-
ვრობს ოკუპირებული აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკისა
და სამაჩაბლოს გამოკლებით (ოკუპირებული რეგიონების მო-
სახლეობა, დეფაქტო სტატისტიკის სამსახურების მონაცემებით
აფხაზეთის არ არის 245246 [1], სამაჩაბლოს რეგიონში 53 532
[2]) – 2 532 000. რეგიონების მიხედვით ქვეყნის მოსახლეობა
შემდეგნაირადაა განაწილებული, აჭარის ავტონომიურ რესპუ-
ბლიკაში ცხოვრობს 351,9 ათასი ანუ ქვეყნის მოსახლეობის 9,5%,
გურიაში 108,1 ათასი, ანუ 2,9%, იმერეთში 487,0 ათასი ანუ
13,1%, კახეთში 310,1 ანუ 8,3%, მცხეთა-მთიანეთში 93,3 ათასი
ანუ 2,5%, რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში 29,1 ათასი ანუ
0,8%, სამეგრელო-ზემო სვანეთში 311,1 ათასი ანუ 8,4 %, სამ-
ცხე-ჯავახეთში 152,1 ათასი ანუ 4,0 %, ქვემო ქართლში 434,2
ათასი ანუ 11,6% და შიდა ქართლში 255,1 ათასი ანუ 6,9%.

ბუნებრივმა მატებამ ქვეყნის მასშტაბით 2019 წელს შეადგინა 1637, ხოლო ბუნებრივი მატების კოეფიციენტმა ამავე წელს შეადგინა 0,4, რაც ერთ-ერთი დაბალი კოეფიციენტია ბოლო ათი წლის განმავლობაში. ბოლო ათი წლის საშუალო ბუნებრივი ზრდის კოეფიციენტმა შეადგინა 1,2, ყველივე ეს ცხადყოფს იმ მძიმე მდგომარეობას, რომელიც შექმნილია ქვეყნის მასშტაბით, კიდევ უფრო მძიმე მდგომარეობა არის რეგიონებში ბუნებრივი მატების კუთხით. ყველაზე უფრო რთული მდგომარეობა ამ მხრივ არის რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში. 2019 წელს ბუნებრივმა მატების კოეფიციენტმა შეადგინა (-)13,9, ხოლო ბოლო ათი წლის ჯამურმა ბუნებრივმა მატებამ შეადგინა (-) 4837 კაცი, ხოლო რეგიონის ბოლო ათი წლის ბუნებრივი მატების საშუალოშენონილმა კოეფიციენტმა შეადგინა (-) 16,8.

სამეცნიერო-ზემო სვანეთში შესაბამის პერიოდში ბუნებრივი ზრდის კოეფიციენტმა შეადგინა (-) 4,4, ათი წლის განმავლობაში ბუნებრივი მარტებამ შეადგინა (-) 11037 ადამიანი, ხოლო ბოლო ათი წლის საშუალოშენონილმა მაჩვენებელმა შეადგინა (-) 3,5. გურიაში ბუნებრივი მატების კოეფიციენტმა შეადგინა (-) 5,3, უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში ბუნებრივმა მატებამ შეადგინა (-) 4399, ხოლო ბოლო ათი წლის საშუალოშენონილმა მაჩვენებელმა – (-) 4,0. იმერეთის რეგიონში 2019 წელს ბუნებრივი მატების კოეფიციენტმა შეადგინა (-) 4,0, ხოლო ბუნებრივი მატებამ უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში – (-) 12682 ადამიანი, ხოლო ბოლო ათი წლის საშუალოშენონილმა მაჩვენებელმა – (-) 2,6. კახეთში კოეფიციენტი იყო (-) 2,1, ხოლო ბუნებრივი მატებამ უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში შეადგინა (-) 4879, ხოლო ბოლო ათი წლის საშუალოშენონილმა მაჩვენებელმა – (-) 1,6. მცხეთა-მთიანეთში ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი 2019 წელს იყო (-) 3,9, ბოლო ათწლეულში ბუნებრივი მატება იყო 1890, ხოლო ბოლო ათი წლის საშუალოშენონილმა მაჩვენებელმა შეადგინა (-) 2,0. შიდა ქართლში აღნიშნულ პერიოდში კოეფიციენტი იყო (-) 0,9, ბოლო ათი წლის ბუნებრივმა მატებამ შეადგინა 1388, ხოლო ბოლო ათი წლის საშუალოშენონილმა მაჩვენებელმა – 0,5. სამცხე-ჯავახეთში ბოლო ათწლეულის განმავლობაში უარყოფითი ბუნებრივი ზრდა იყო მხოლოდ ორი წელი, დანარჩენი რვა წელი ხასიათდებოდა დადებითი მაჩვენე-

ბლით, 2019 წელს კი ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი იყო (-) 0,2, ხოლო ბოლო ათი წლის საშუალოშეწონილმა მაჩვენებელმა შეადგინა (-) 0,9. მთელი საკვლევი პერიოდის განმავლობაში ქვემო ქართლის რეგიონი არის ერთ-ერთი, რომელსაც კიდევ ორ რეგიონთან ერთად გააჩნია დადებითი ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი, როგორც 2019 წელს, ასევე ბოლო ათი წლის საშუალოშეწონილი მაჩვენებელი შესაბამისად შეადგენდა 3,4 და 4,9. ამ ორი მაჩვენებლების მიხედვით დადებითი პოზიციები აქვს აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას, შესაბამისად 6,7 და 6,2, დედაქალაქის მაჩვენებლები შესაბამისად იყო 2,9 და 3,4.

ნათესი ფართობი და მოსავლის რაოდენობა რეგიონების მიხედვით. ქვეყნის მასშტაბით ნათესი ფართობი 2008 წლის 329,3 ათასი ჰექტარიდან 2019 წელს შემცირდა 203 ათას ჰექტარამდე, რაც ნიშნავს, რომ ნათესი ფართობი შემცირდა 38,4%, რეგიონების მიხედვით ნათესი ფართობი აღნიშულ პერიოდში შემცირდა სამეგრელო-ზემო სვანეთში 50,3%, იმერეთში შემცირდა 52,9%, კახეთში 36,5%, სამცხე-ჯავახეთში 17%, ქვემო ქართლში 18,8%, შიდა ქართლში 19,6%. აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში 2011 წელთან შედარებით 2018 წელს ნათესი ფართობი გაიზარდა 12,2% და შეადგინა 7708 ჰექტარი [1].

ნათესი ფართობის შემცირებასთან ერთად შემცირდა წარმოების მოცულობა 2019 წლისათვის, ხორბლის – 100,6 ათას ტონამდე; ქერი – 53,5 ათას ტონამდე; სიმინდის 207,1 ათას ტონამდე; ლობიოს – 5,9 ათას ტონამდე; კარტოფილის -194,7 ათას ტონამდე; ბოსტნეულის -161,1; ბალჩიულის წარმოება 79,9 ათასი ტონა.

მრეწველობა. ქვეყნის მრეწველობის მიერ გამოშვებული პროდუქციის მოცულობა 2018 წელს შეადგინა 11,8 მლრდ. ლარი, ხოლო 2012 წელს იყო 6,9 მლრდ. ლარი. ბოლო ექვსი წლის განმავლობაში ზრდამ შეადგინა 71%. თუ გადავხედავთ მრეწველობის ზრდას 2007-2012 წლებში დავინახავთ, რომ ზრდა იყო 91,2%, ამასთან თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ 2008 წელს საქართველოს თავს დაესხა რუსეთის ფედერაცია და ქვეყანის მთელ ტერიტორიაზე მიმდინარეობდა საომარი მოქმედებები, იმასაც თუ დავუმატებთ, რომ 2008 წელს იყო მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი, მაშინ რა თქმა უნდა მრეწველობის 91 პროცენტიანი

ზრდა შეიძლება გარკვეულწილად შედარებით მისაღები იყოს, მაგრამ შემდგომი ექვსი წლის განმავლობაში მრეწველობის მხოლოდ 71 პროცენტით ზრდა ლარის კურსის თითქმის გაორმაგების პირობებში პრაქტიკულად უკანგადადგმული ნაბიჯია და ვერ აკმაყოფილებს იმ ელემენტარულ მოთხოვნებს, რომელიც ქვეყანას მისცემს დამაკმაყოფილებელი დონით განვითარების საშუალებას.

მშპ და რეგიონული მშპ-ის წილი ქვეყნის მშპ-ში. 2018 წლის მონაცემებით ქვეყნის მშპ საბაზისო ფასებში იყო 38,8 მლრდ. ლარი, რომლის 51,7% მოდის დედაქალაქზე, რაც შეადგენს 20,1 მლრდ ლარს. ეს მაშინ, როცა დედაქალაქში ცხოვრობს მთელი მოსახლეობის 31,4%, ბუნებრივია, რომ ერთ სულ მოსახლეზე ყველაზე დიდია მშპ- 17,3 ათასი ლარი, რაც ქვეყნის საშუალო მაჩვენებლის 166,3 %-ია. აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაზე მოდის ქვეყნის მოსახლეობის 9,4% და მშპ 9,0 %, ანუ 3,5 მლრდ. ლარი, ერთ სულ მოსახლეზე მშპ შეადგენს 10,1 ათასი ლარი და არის ქვეყნის საშუალო მაჩვენებლის 97,1%. ყველაზე დაბალი მშპ ერთ სულზე მოდის შიდა ქართლსა და გურიაში, შესაბამისად 5,8 და 5,9 ათასი ლარი, რაც ქვეყნის მშპ საშუალო მაჩვენებლის 56,1 და 56,7%-ია. გურიის რეგიონზე მოდის ქვეყნის მშპ 1,7% ანუ 0,7 მლრდ. ლარი. შიდა ქართლზე 3,9% ანუ 1,5 მლრდ. ლარი. ერთ-ერთი ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი აქვს სამეგრელო-ზემო სვანეთსა და კახეთს 6,4 ათასი ლარი, რაც შეადგენს ქვეყნის მშპ საშუალო მჩვენებლის 61,5%, სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონის მშპ წილი ქვეყნის მშპ-ში შეადგენს 5,3% ანუ 2,1 მლრდ. ლარი, ხოლო შესაბამისი მაჩვენებლები კახეთის რეგიონზე შეადგენს 5,2% ანუ 2,0 მლრდ. ლარი. იმერეთსა და რაჭა-ლეჩებუმი და ქვემო სვანეთში 7,1 ათასი ლარი ანუ ქვეყნის მშპ საშუალო მაჩვენებლის 68,0%, იმერეთის რეგიონზე მოდის ქვეყნის მშპ-ს 9,3% ანუ 3,6 მლრდ. ლარი, ხოლო რაჭა-ლეჩებუმი და ქვემო სვანეთზე 0,6% ანუ 0,2 მლრდ. ლარი. ქვემო ქართლში 7,0 ათასი ლარი, ანუ 67,6%, რეგიონის წილი ქვეყნის მშპ-ში შეადგენს 7,8% ანუ 3,0 მლრდ. ლარს. სამცხე-ჯავახეთში 7,7 ათასი ლარი, ანუ 74,0%, ხოლო რეგიონის მშპ-ს წილი შეადგენს 3,1 % ანუ 1,2 მლრდ. ლარი. მცხეთა-მთიანეთში მშპ ერთ სულ მოსახლეზე იყო 9,9 ათასი ლარი, ანუ 95, 5 %, ხოლო რეგიონის მშპ წილმა შეადგინა 2,4% ანუ 0,9 მლრდ. ლარი. აფხაზეთის ავტონომიურ

რესპუბლიკის მშპ მიმდინარე ფასებში 2020 წლის 9 ივლისის რეალურ კურსზე გათვლით შეადგიან 1,4 მლრდ. ლარი [1].

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, რეგიონები ერთ სულ მოსახლეზე მშპ ოდენობის მიხედვით შეიძლება დავყოთ სამ კატეგორიად:

რეგიონები ერთ სულ მოსახლეზე მშპ 5,5 -დან 6,8 ათას ლარამდე;

რეგიონები ერთ სულ მოსახლეზე მშპ 6,9- 9,8 ათას ლარამდე;

რეგიონები ერთ სულ მოსახლეზე 9,9 -დან 20 ათას ლარამდე.

პირველი კატეგორიას მიეკუთვნება 4 რეგიონი (შიდა ქართლი, გურია, სამეგრელო-ზემო სვანეთი და კახეთი), მეორე კატეგორიის მიეკუთვნება 4 რეგიონი (ქვემო ქართლი, რაჭა-ლეჩხისუმი და ქვემო სვანეთი, იმერეთი და სამცხე-ჯავახეთი) და მესამე კატეგორიას მიეკუთვნება 3 რეგიონი (ქ. თბილისი, აჭარის არ, მცხეთა-მთიანეთი).

მშპ მოცულობის მიხედვით რეგიონები შეიძლება დავყოთ შემდეგ კატეგორიად:

1. რეგიონები მშპ მოცულობით 200 მლნ.-დან 1, 3 მლრდ. ლარამდე;

2. რეგიონები მშპ მოცულობით 1,3 მლრდ.-დან 3,1 მლრდ ლარამდე;

3. რეგიონები მშპ მოცულობით 3,1 მლრდ.-დან და 21 მლრდ ლარამდე.

პირველ კატეგორიას მიეკუთვნება 4 რეგიონი (სამცხე-ჯავახეთი, გურია, მცხეთა-მთიანეთი და რაჭა-ლეჩხისუმი და ქვემო სვანეთი), მეორე კატეგორიას მიეკუთვნება 4 რეგიონი (შიდა ქართლი, კახეთი, სამეგრელო-ზემო სვანეთი და ქვემო ქართლი), მესამე კატეგორიას მიეკუთვნება 3 რეგიონი (ქ. თბილისი, აჭარის არ, და იმერეთი).

როგორც დავინახეთ, ქვეყანაში მეტად არათანაბრად ნაწილდება მთლიანი შიდა პროდუქტი მოცულობა რეგიონების მიხედვით და განსხვავებულია ერთ სულ მოსახლეზე მშპ ოდენობა. რაც საბოლოო ჯამში აისახა რეგიონების ცხოვრების დონეზე, შობადობის შემცირებასა და მიგრაციულ პროცესებზე.

სოფლის საკრებულოები. სოფლის საკრებულო 2002 წლის აღწერით საქართველოს კონტროლირებად ტერიტორიებზე სულ 896 ერთეული იყო. აქედან, სამი საკრებულოს ტერიტორიაზე

არავინ ცხოვრობდა. ერთი სოფლის საკრებულო იყო კოდორის ხეობაში, შვიდი სოფლის საკრებულო – ახალგორის რაიონში, რომელიც ამჟამად ოკუპირებულ სამაჩაბლოს რეგიონშია. საქართველოს ხელისუფლების მიერ კონტროლირებად რეგიონებში დარჩა 885 საკრებულო, თუმცა დასაზუსტებელია იქიდან გამომდინარე, რომ ბოლო 18 წლის განმავლობაში ასიათასობით მოსახლეობამ დატოვა ქვეყანა და შესაბამისად დაცარიელდა სოფლები. ამასთან ერთად, ისიც უნდა ითქვას, რომ განხორციელებული რეფორმების ფარგლებში ლიკვიდირებულ იქნა სოფლის თვითმმართველობები.

ამასთან ერთად, ბოლო ექვსი წლის განმავლობაში ქვეყანაში სოფლის მოსახლეობის რაოდენობა შემცირდა 64 ათასით ანუ 4%-ით. ამასთან უნდა ითქვას, რომ ბოლო ორი წლის განმავლობაში სოფლის მოსახლეობა 15,7 და 16,8 ათასით შემცირდა, რაც პროცენტულად 1,0 და 1,1%-ია. ეს ნიშნავს იმას, რომ მოსახლეობა სულ უფრო მეტი ინტენსივობით ტოვებს სოფელს, ხოლო რაც შეეხება დანარჩენ საქალაქო დასახლებების მოსახლეობას, გაიზარდა 58,9 ათასი კაცით ანუ 2,7%. რაც მეტად დამაფიქრებელია და კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ უნდა განხორციელდეს რადიკალური რეფორმები ყველა მიმართულებით და მათ შორის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის კუთხით.

სოფლის (თემის) და რეგიონის დონეზე თვითმართველობის არარსებობა არის გარკვეულ წილად დემოკრატიული პროცესების განვითარების შემაფერხებელი გარემოება და ისიც უნდა აღვნიშნო, რომ სწორედ სოფლის (თემის) დამოუკიდებელი ფერმერი თანამედროვე გარემოში შეიძლება გახდეს ქვეყნის დემოკრატიული განვითარებისა და გარკვეულნილად, კორუფციული გარიგებების თავიდან აცილების ხელშემწყობი ფაქტორი. რეგიონულ დონეზე არჩევითი თვითმართველობის შემოღება იქნება ერთის მხრივ, ეკონომიკის სწრაფი ტემპით განვითარების წინაპირობა, რა თქმა უნდა გამსხვილების შემდეგ, რომელსაც გააჩნია მყარი ეკონომიკური საფუძველი და ამასთან ერთად უზრუნველყოფს ქვეყანაში რეგიონული თანამშრომლობის და პარმონიული ცხოვრების პრინციპებს და, მეორე მხრივ, ძლიერი რეგიონები გაზრდილი ფინანსური და ეკონომიკური პასუხისმგებლობით იქნება მნიშვნელოვანი წინაპირობა რეგიონებიდან

მოსახლეობის დენადობის შესამცირებლად და დემოგრაფიული კატასტროფის თავიდან ასაცილებლად.

ტერიტორიული მოწყობის ახალი ხედვა. ყოველივე ზემო აღნიშნულიდან გამომდინარე, აგრეთვე განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, მიზანშენონილად მიგვაჩნია, რომ ქვეყნის ტერიტორიული მოწყობა განხორციელდეს ცენტრალური, რეგიონული, მუნიციპალური და სოფლის (თემის) დონეზე.

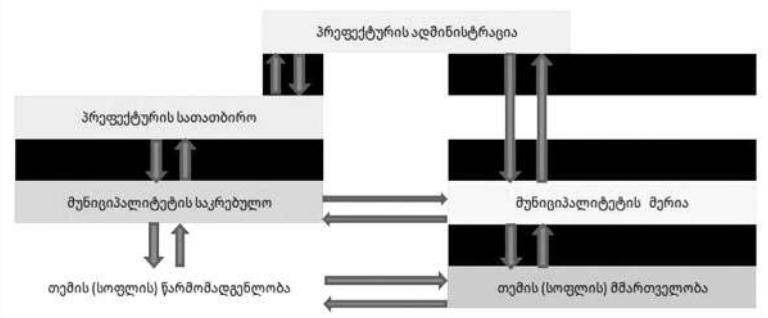
სოფლის (თემის) დონეზე. თვითმართველობა განხორციელდება სოფლის (თემის) ნარმომადგენლობის და სოფლის (თემის) მმართველობის მეშვეობით. ამასთან სოფლის (თემის) ნარმომადგენლობაში არჩეულების რაოდენობა განისაზღვრება შემდეგნაირად: 500 კაცამდე მაცხოვრებელი სოფლის (თემის) ნარმომადგენლობაში იქნება 5 დეპუტატი, ხოლო ყოველ მომდევნო 250 კაცზე დაემატება ერთი დეპუტატი. ასე მაგალითად სოფელს 3 ათასი მაცხოვრებლით ეყოლება $5 + 10 = 15$ დეპუტატი. სოფლის (თემის) მმართველს კონკურსის საფუძველზე ირჩევს და ნიშნავს სოფლის (თემის) ნარმომადგენლობა.

მუნიციპალურ დონეზე. მუნიციპალიტეტის საკრებულოში სოფლის (თემის) საკრებულოდან ხდება ერთი ნარმომადგენლის არჩევა, ქალაქის შემთხვევაში უბნის ნარმომადგენლის არჩევა. პირდაპირი წესით აირჩევა ასევე მუნიციპალიტეტის მერი. არჩეულ მერს ამტკიცებს მერიის საკრებულო. ამასთან უნდა მოხდეს ამჟამად არსებული მუნიციპალიტეტების რაოდენობის ზრდა. 30 ათას მოსახლეზე მეტი მუნიციპალიტეტები იყოფა ისეთნაირად, რომ ყოველ ახალშექმნილ მუნიციპალიტეტში არ უნდა იყოს 20 ათასზე მეტი მაცხოვრებელი. ამის შედეგად ვლებულობთ დამატებით 40 ახალ მუნიციპალიტეტს.

რეგიონულ დონეზე. პრეფექტურის (ან შეიძლება დარჩეს იგივე დასახელება, რაც დღესაა, სახელმწიფოს რწმუნებულის ადმინისტრაცია), (პრეფექტურაში გაერთიანებული იქნება ორი ან მეტი რეგიონი) სათათბიროში არჩეული იქნება პრეფექტურაში შემავალი მუნიციპალიტეტების თითო ნარმომადგენელი. ასევე მოხდება პრეფექტის პირდაპირი წესით არჩევა.

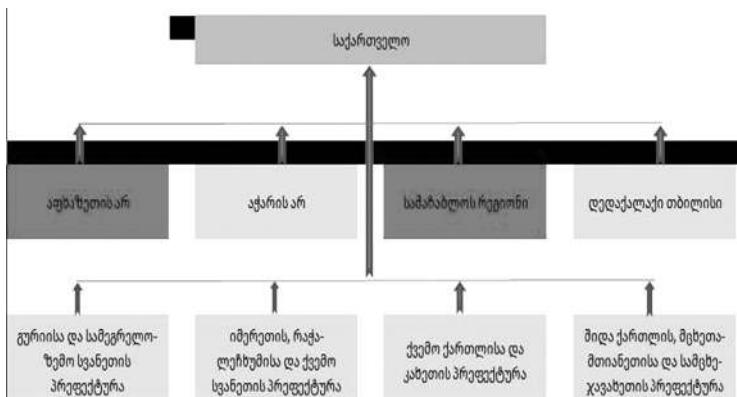
ჩვენ მიერ შეთავაზებული რეფორმის განხორციელების შემდეგ პრეფექტურის (სახელმწიფო რწმუნებულის ადმინისტრაციის) დონეზე მმართველობის სქემას ექნება შემდეგი სახე სქემა 1.

პრეფექტურის მმართველობის სქემა 1

ახალი ტერიტორიული ერთეულები. ქვეყნის ტერიტორიული მოწყობა ჩვენ მიერ შემოთავაზებული სქემის მიხედვით, როგორც სქემა 2 – დან ჩანს, ქვეყანა დაყოფილია 8 ტერიტორიულ ერთეულად, სადაც ორი ავტონომიური რესპუბლიკა, ერთი რეგიონი (ოკუპირებული ტერიტორიების სტატუსი და მოწყობა განისაზღვრება დეოფუპაციის შემდეგ) დედაქალაქი და 4 პრეფექტურა: სამეგრელო-ზემო სვანეთისა და გურიის პრეფექტურა, შიდა ქართლი, სამცხე-ჯავახეთისა და მცხეთა მთიანეთის პრეფექტურა, ქვემო ქართლისა და კახეთის პრეფექტურა და %. იმერეთის, რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის პრეფექტურა.

საქართველოს ტერიტორიული მოწყობის სქემა 2

ახალ პრეფექტურებში მოსახლეობის განაწილება. ახალ პრეფექტურებში, რომელიც შექმნილია 9 სახელმწიფო რწმუნებულის ადმინისტრაციის საფუძველზე, მოსახლეობა 2020 წლისათვის შემდეგნაირად ნაწილდება: გურია და სამეგრელო-ზემო სვანეთის პრეფექტურა 419,2 ათასი კაცი, მათ შორის საქალაქო დასახლების მოსახლეობა 154,6 ათასი ანუ 36,9%, სასოფლო დასახლების მოსახლეობა 264,6 ათასი ანუ მთელი მოსახლეობის 63,1%. შიდა ქართლი, სამცხე-ჯავახეთისა და მცხეთა მთიანეთის პრეფექტურაში – 500,6 ათასი კაცი, მათ შორის საქალაქო დასახლების მოსახლეობა 177,4 ათასი ანუ 35,4%, სასოფლო დასახლების მოსახლეობა 323,2 ათასი ანუ მთელი მოსახლეობის 64,6%. ქვემო ქართლისა და კახეთის პრეფექტურაში – 744,3 კაცი, მათ შორის საქალაქო დასახლების მოსახლეობა 260,4 ათასი ანუ 35,0%, სასოფლო დასახლების მოსახლეობა 483,9 ათასი ანუ მთელი მოსახლეობის 65,0%. იმერეთის, რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის პრეფექტურაში – 516,1 კაცი, მათ შორის საქალაქო დასახლების მოსახლეობა 247,2 ათასი ანუ 47,9%, სასოფლო დასახლების მოსახლეობა 268,9 ათასი ანუ მთელი მოსახლეობის 52,1%.

ახალ პრეფექტურებში მშპ-ი. სამეგრელო-ზემო სვანეთისა და გურიის პრეფექტურის მშპ მოცულობა საბაზისო ფასებში გაერთიანების შემთხვევაში იქნება 2,7 მლრდ. ლარი, ერთ სულ მოსახლეზე მშპ კი – 6,4 ათასი. ლარი. იმერეთის, რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის პრეფექტურის – 3,8 მლრდ. ლარი, ერთ სულ მოსახლეზე მშპ კი – 7,2 ათასი ლარი. შიდა ქართლის, სამცხე-ჯავახეთისა და მცხეთა-მთიანეთის პრეფექტურაში – 3,6 მლრდ. ლარი, ერთ სულ მოსახლეზე კი – 7,2 ათასი, ხოლო ქვემო ქართლისა და კახეთის პრეფექტურაში – 5,0 მლრდ. ლარი, ერთ სულ მოსახლეზე მშპ კი – 6,7 ათასი ლარი.

როგორც ვხედავთ, ასეთ შემთხვევაში მშპ და პრეფექტურებს შორის გაცილებით თანაბრად ნაწილდება და ასევე თითქმის გათანაბრებულია ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ის პრეფექტურების მიხედვით. ეს კი ჩვენი აზრით, კარგი სასტარტო პირობებია ქვეყნის მთელი ტერიტორიის შედარებით თანაბარი განვითარებისათვის და მოსახლეობის ცხოვრების დონის გამოთანაბრებისათვის.

პრეფექტურაში სათათბირო წევრების რაოდენობა. პრეფექ-

ტურქებში სათათბიროს წევრების რაოდენობა სულ იქნება 93 დე-პუტატი 4 პრეფექტურაში: გურია და სამეგრელო-ზემო სვანეთის პრეფექტურაში დეპუტატების რაოდენობა იქნება -20 დეპუტატი. შიდა ქართლი, სამცხე-ჯავახეთისა და მცხეთა მთიანეთის პრეფექტურაში – 23 დეპუტატი. ქვემო ქართლისა და კახეთის პრეფექტურაში – 28 დეპუტატი. იმერეთის, რაჭა -ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის პრეფექტურაში – 22 დეპუტატი.

რეფორმის ფინანსური უზრუნველყოფა მუნიციპალურ დონეზე. ყოველი ახალი მუნიციპალიტეტებისათვის უნდა აშენდეს 1200 კვადრატული მეტრის ადმინისტრაციული ფართი, სადაც განთავსდება ახალი მუნიციპალიტეტისთვის საჭირო სხვადასხვა სერვისი. სულ 40 ახალი მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ფართი, რომელიც უნდა აშენდეს ერთი წლის განმავლობაში, საერთო ფარდობი შეადგენდეს 48 ათასი კვადრატული მეტრს. ერთი ასეთი მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული შენობის აშენების ხარჯები წინასწარი გაანგარიშებით ერთი მილიონი ლარია, ხოლო მთლიანი ხარჯები იქნება 40 მლნ. ლარი.

რეფორმის ფინანსური უზრუნველყოფა სოფლის (თემის) საკრებულოს დონეზე. ჩვენი გაანგარიშებით რეფორმის გატარებისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ სოფლის (თემის) საკრებულოებისათვის საჭირო კეთილმოწყობილი ფართი და ამასთან, ეს ფართი ისე უნდა იქნეს გამოყენებული, რომ სოფლის მოსახლეობას შეუქმნას მაქსიმალური კომფორტი კეთილმოწყობილი და კომფორტული ცხოვრებისათვის. ამისათვის ჩვენი გაანგარიშებით მინიმალური ფართობი საკმარისი იქნება 400 კვადრატული მეტრის ოდენობით, რომლის მშენებლობისთვის სავარაუდო ღირებულება შეადგენს 323 ათას ლარს. ქვეყნის მასშტაბით ასეთი ადმინისტრაციული შენობების რაოდენობა უნდა იყოს დაახლოებით 800 ერთეული, 320 ათასი კვადრატული მეტრის, რომლის საერთო ღირებულება იქნება 258,4 მლნ ლარი. ხოლო თუ გავანაწილებთ რვა წელიწადზე საშუალოდ, წელიწადში ხარჯები რეფორმის ამ პუნქტზე იქნება 32,3 მლნ. ლარი. თითო წელიწადში ას სოფელში აშენდება ადმინისტრაციული შენობა, სადაც იქნება: ელექტრონული ბიბლიოთეკა, საკონფერენციო დარბაზი, სივრცე ახალგაზრდებისათვის და ა.შ.

ოთხ წელზე გაანგარიშებით ყოველწლიური ხარჯები სოფლის

ადმინისტრაციული შენობის აშენებისთვის წელიწადში იქნება 64,6 მლნ. ლარი, ხოლო რეფორმის ორივე კომპონენტის განხორციელებისთვის პირველ წელს საჭირო იქნება 104,6 მლნ. ლარი, ხოლო შემდგომ სამი წელიწადში 64,6 მლნ. ლარი.

რეფორმის განსახორციელებლად საჭირო ფინანსური რესურსები წყაროები. ბუნებრივია, ისმის კითხვა, საიდან უნდა დაფინანსდეს აღნიშვნული რეფორმა ისე, რომ არ გაიზარდოს ბიუჯეტის უარყოფი დატვირთვა? მთლიანობაში შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდში ქვეყნის ბიუჯეტის ხარჯვითი ნაწილი ყოველთვის ბადებდა კითხვის ნიშნებს და თუ გადავხედავთ ბიუჯეტის ხარჯვით ნაწილს, ეს ადვილად დასანახია. ერთ-ერთი ფინანსური რესურსია არის არაეფექტურ ინფასტრუქტურულ პროექტებზე უარის თქმა; მეორე – ეს არის ბიზნესის სახელმწიფო სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობის შემცირება, რომელიც თითქმის 10 პროცენტით გაიზარდა 2014 წელს და ყველაზე ეფექტური ამ სახსრების მოძიების იქნება მუნიციპალიტეტის მერიებში, საკრებულოებში დასაქმებულთა რაოდენობის შემცირება. ამასთან სახელმწიფო რწმუნებულების ადმინისტრაციების შემცირება ხუთი ერთეულით ნიშნავს, რომ ყოველწლიური თანხების ეკონომია ბიუჯეტისთვის იქნება დაახლოებით 5 მლნ. ლარი. 4 წელიწადში 20 მლნ. ლარი. ხოლო 20 წელიწადში 100 მლნ. ლარი, რაც ვფიქრობთ, მნიშვნელოვანი ეკონომია იქნება ბიუჯეტისათვის. თუ ამასთან მხედველობაში მივიღებთ იმასაც, რომ დამატებითი უსარგებლო ერთეულების არსებობა ხელს კი არ უწყობს რეგიონების განვითარებას, პირიქით, არის არსებული უძრაობის პერიოდის გახანგრძლივების მცდელობა.

ანტიკორუფციული შემადგენლის კონცენტრაცია. რეფორმის განხორციელების შემდეგ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პროცედურა ეს არის შესყიდვების ერთიანი რეგიონული სისტემის შექმნა, რომელიც არის მაღალი კორუფციული გარიგების რისკის შემცველი კომპონენტი. ხოლო ერთიანი სისტემის ჩამოყალიბებით ერთის მხრივ, გამარტივდება შესყიდვების პროცედურა სამივე დონის მმართველობისთვის და გამარტივდება მისი კონტროლი, ხოლო მეორე მხრივ, დაზოგავს მნიშვნელოვან თანხებს, რომელიც საჭიროა ამ ფუნქციის შემსრულებელი პერსონალის დაქირავებისათვის სამივე დონის მმართველობისთვის. ამასთან

ადგილი ექნება მასშტაბისაგან ეკონომიკას, რაც მნირი ფინანსური რესურსებისა და კრიზისის პერიოდში მეტად მნიშვნელოვანია. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ სოფლის (თემის), მუნიციპალიტეტისა და რეგიონის დონეზე გადაწყვეტილებას ამა თუ იმ პროდუქციისა და მომსახურების შესყიდვაზე ღებულობს შესაბამისი დონეები, ხოლო ერთიანი რეგიონული შესყიდვების ცენტრი ასრულებს მხოლოდ ტექნიკურ ფუნქციას და უზრუნველყოფს გამჭირვალედ, მაღალი სტანდარტებით მის განხორციელებას. თანამედროვე ტექნოლოგიების პირობებში ასეთი მიღებომით შესყიდვების განხორციელება პრაქტიკულად უზრუნველყოფს მინიმალური დანახარჯებით მაქსიმალური შედეგის მიღწევას, რაც მეტად მნიშვნელოვანია თანამედროვე პირობებში.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

Управление Государственной Статистики Республики Абхазия.
АБХАЗИЯ В ЦИФРАХ за 2018 год . 09.07. 2020. <https://ugsra.org/abkhaziya-v-tsifrakh/2018-god.php>

Население Южной Осетии. 09.07. 2020. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%9E%D1%81%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%8F#%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5

გელა სვირავა, გიორგი სვირავა, „ადამიანური რესურსების პერსპექტივები საქართველოში გრძელვადიან პერიოდში“, შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის შრომების კრებული 2019 წელი N11, გვ. 98-114.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. 7.07.2020.

<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/316/mosakhleoba-da-demografia>

**გელა სვირავა, გიორგი სვირავა
ნავთობის ფასის გაფლენა პირდაპირი
ხელშეკრულების მოცულობაზე საქართველოში**

ანოტაცია: გაანალიზობულია უკანასკნელი ორი ათეული წლის განმავლობაში ქვეყანაში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ქვეყნების ჯგუფის, დარგების, ქვეყნის რეგიონებისა და წამყვანი ქვეყნების მიხედვით. გაკეთებულია პერიოდიზაცია წლების მიხედვით პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნავთობის ფასებიდან გამომდინარე. ჩატარებულია კვლევა ნავთობის ბაზრებზე არსებული მდგომარეობისა და ფასების. მოცემულია ნავთობზე ფასებისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ურთიერთდამოკიდებულება. გაკეთებულია დასკვნა, რომ აღნიშნულ პერიოდში ნავთობის ფასების მერყეობა აისახა ნავთობის მსხვილი მნარმოებელი ქვეყნებისა და ექსპორტიორების პირდაპირი ინვესტიციების მოცულობაზე, თუმცა ეს პირდაპირ გავლენას ვერ ახდენს ქვეყანაში განხორციელებულ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობაზე. აღნიშნულია, რომ ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების რაოდენობაზე ეს შეიძლება იყოს, მთავრობის არათანმიმდევრული ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკა, კორუფციის მომატებული დონე, კრიმინალური სიტუაციის გაუარესება და აგრესორი ქვეყნის ინტერესების გათვალისწინება (კერძოდ, ანაკლიის პორტის მშენებლობის შეფერხება, რაც დანამდვილებით არ შედის ქვეყნის ინტერესებში).

მოსავალი სიტყვები: პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, ნავთობის (ბრენტი) ფასი, ქვეყნების ჯგუფი, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების პერიოდიზაცია, ნავთობის ფასისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების თანაფარდობა, OPEC +.

*Gela Svirava, Giorgi Svirava
The impact of oil prices on the volume of foreign direct
investment in Georgia*

Abstract: Foreign direct investment in the country over the last two decades is analyzed by group of countries, sectors, regions of the country

and leading countries. Periodized by years of foreign direct investment based on oil prices over the years. A study of the situation and prices in the oil markets has been conducted. The relationship between oil prices and foreign direct investment is given.

It is concluded that the fluctuation of oil prices during this period may affect the volume of direct investment of major oil-producing countries and exporters, although this does not directly affect the volume of foreign direct investment in the country. It is noted that factors influencing the amount of foreign direct investment may be inconsistent, economic and social policies of the government, rising levels of corruption, deteriorating criminal situation and taking into account the interests of the aggressor country (namely, delaying the construction of Anaklia port, which is not really in the interests of the country).

Key words: Foreign direct investment, oil (Brent) price, group of countries, periodization of Foreign Direct Investment, ratio of oil price to foreign direct investment, OPEC +.

საქართველოში ბოლო ორი ათეული წლის განმავლობაში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობისა და დინამიკის ანალიზისას გამოვყოფთ ევროკავშირის ქვეყნებს, დასტ-ს ქვეყნებს, დანარჩენ მსოფლიოს და საერთაშორისო ორგანიზაციებს. აღნიშნულ პერიოდში ქვეყანაში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ შეადგინა 20, 6 მლრდ. დოლარი.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ქვეყნების ჯგუფის მიხედვით. ევროკავშირის ქვეყნებზე მოდიოდა 8,6 მლრდ. დოლარი, ანუ ქვეყანაში განხორციელებული მთელი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 41,7%. დასტ-ს ქვეყნებზე – 4 მლრდ. დოლარი, ანუ 19,4%. დანარჩენ ქვეყნებზე მოდიოდა 7,7 მლრდ. დოლარი, ანუ 37,4%. ხოლო საერთაშორისო ორგანიზაციებზე მოდიოდა 0,3 მლრდ. დოლარი, ანუ 1,5%.

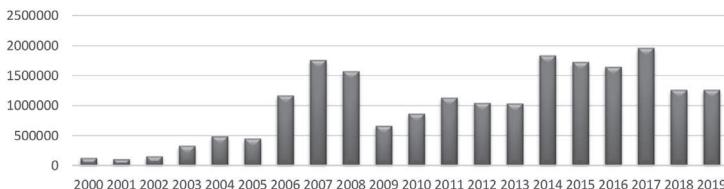
ევროკავშირის ქვეყნების მიერ განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 76,6% მოდის ხუთ ინვესტორ ქვეყანაზე, რომლის საერთო მოცულობამ შეადგინა 6,6 მლრდ. დოლარი, რაც ქვეყნების მიხედვით შემდეგნაირად განაწილდა: გაერთიანებული სამეფო – 2,3 მლარდი დოლარი, ნიდერლანდები

- 2,3 მლრდ. დოლარი, ჩეხეთი 807 მლნ. დოლარი, ლუქსემბურგი - 749 მლნ. დოლარი და გერმანია - 383 მლნ. დოლარი.

დსთ-ს ქვეყნების მიერ განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მთლიანი მოცულობის 95,0% მოდის სამ ქვეყანაზე აზერბაიჯანი, რუსეთი და ყაზახეთი, აქედან მთელი დსთ- ს ინვესტიციების 69, 8% მოდის აზერბაიჯანზე ანუ 2,8 მლრდ. დოლარი. რუსეთზე მოდის 0,7 მლრდ. დოლარი, ხოლო ყაზახეთზე 249 მლნ. დოლარი.

დიაგრამა 1.

საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები
2000-2019 წლებში (ათას დოლარულებში)

დანარჩენი მსოფლიოს მიერ განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მთლიანი მოცულობის 71,6% ანუ 5,5 მლრდ. დოლარი მოდის ხუთ ქვეყანაზე, თურქეთზე – 1,8 მლრდ. დოლარი, ანუ 23,8%, აშშ-ზე – 1,4 მლრდ. დოლარუ ანუ 18,6%, არაბეთის გაერთიანებულ ემირატებზე 1,1 მლრდ. დოლარი ანუ 14,3%, ჩინეთზე – 0,7 მლრდ. დოლარი ანუ 8,9%, ვირჯინიის კუნძულებზე – 0,5 მლრდ. დოლარი ანუ დანარჩენი მსოფლიოს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 6,0 %.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ქვეყნების მიხედვით. მიღლიარდ დოლარზე მეტი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების განმახორციელებელი ექვსი ქვეყნის ინვესტიციების მუცულობამ შეადგინა 11,7 მლრდ. დოლარი, რაც მთლიანი მოცულობის 56,8 პროცენტია.

საქართველოში ექვსი წამყვანი ქვეყნის მიერ საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა პოლო ოცი წლის მანძილზე შემდეგნაირად გამოიყურება: აზერბაიჯანის მიერ ინვესტირებული იქნა 2,8 მლარდ. დოლარი, გაერთიანებული სამეფო – 2,3 მლრდ. დოლარი, ნიდერლანდები

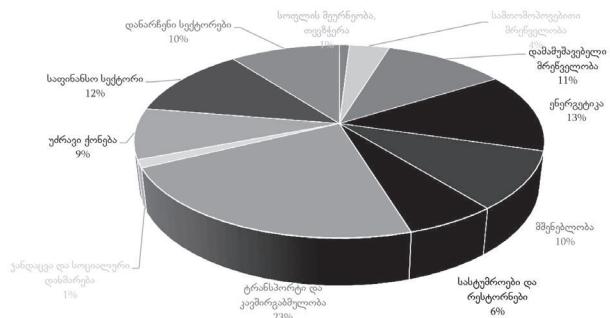
- 2,3 მლრდ. დოლარი. თურქეთი - 1,8 მლრდ. დოლარი, აშშ-ი
- 1,4 მლრდ. დოლარი და არატესის გაერთიანებული ემირატები
- 1,1 მლრდ. დოლარი.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები დარგების მიხედვით. 2007-2019 წლებში ქვეყნის მასშტაბით განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ შეადგინა 17,8 მლრდ. დოლარი. მათ შორის სოფლის მეურნეობასა და თევზეჭრაზე მოდიოდა 164,3 მლნ. ლარი, ანუ მთელი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 0,9%, სამთომპოვებით მრეწველობაზე 660,7 მლნ ლარი ანუ 3,7 %, დამამუშავებელ მრეწველობაზე - 2,0 მლრდ. დოლარი, ანუ 11,3%, ენერგეტიკაზე - 2,3 მლრდ. დოლარი, ანუ 13, 2%, მშენებლობაზე - 1,7 მლრდ. დოლარი, ანუ 9,6%, სასტუმროებზე და რესტორნებზე - 1,1 მლრდ. დოლარი, ანუ 6,0%. ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაზე 3,9 მლრდ. დოლარი, ანუ 22,2 %, ჯანდაცვასა და სოციალურ დახმარებაზე - 231,7 მლნ. ლარი, ანუ 1,3%, უძრავ ქონებაზე - 1,5 მლრდ. დოლარი, ანუ 8,4%, საფინანსო სექტორზე მოდის 2,1 მლრდ. დოლარი, ანუ 11,9 %, დანარჩენ სექტორებზე მოდის 1,8 მლრდ. დოლარი, ანუ 10,2 %.

დიაგრამა 2.

საქართველოში 2007-2019 წლებში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები დარგების მიხედვით %

საქართველოში 2007-2019 წლებში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები დარგების მიხედვით %

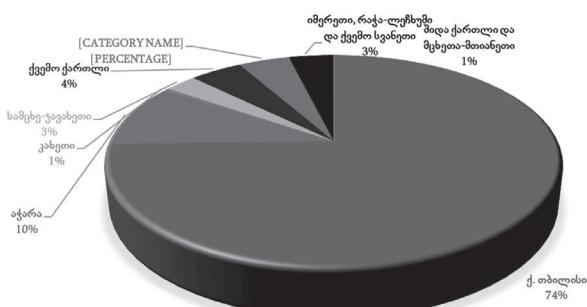

2007-2019 წლებში ექვს წამყვანი დარგების (ფრანსპორტი და კავშირგაბმულობა, ენერგეტიკა, საფინანსო სექტორი, დამამუშავებელი მრეწველობა, მშენებლობა და უძრავ ქონება) ხვედრითი წილი შეადგენს 78 პროცენტს, ხოლო დანარჩენ სექტორებზე მოდის 22 პროცენტი, ეს რა თქმა უნდა არის პრობლემა და მარტვენებელი იმისა, რომ მთელ რიგ დარგებში არის ინვესტიციების დეფიციტი, რაც საბოლოო ჯამში ასახვას პოვებს ქვეყნის განვითარებაზე.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოს რეგიონებში. 2009-2019 წლებში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოს რეგიონებში შეადგენდა 14,5 მლრდ. ლარს, რომლის 74,5 % მოდის დედაქალაქზე, რაც შეადგენს 10,8 მლრდ. ლარს. აჭარის არ-ზე მოდის 9,6%, ანუ 1,4 მლრდ. ლარი, ქვემო ქართლის რეგიონი 4,5%, ანუ 0,6 მლრდ. ლარი, სამეგრელო-ზემო სვანეთისა და გურიის რეგიონებზე 4,4%, ანუ 0,6 მლრდ. ლარი, იმერეთის, რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონებზე მოდის 2,9%, ანუ 0,4 მლრდ. ლარი, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონზე მოდის 2,7%, ანუ 0,4 მლრდ. ლარი, შიდა ქართლი და მცხეთა-მთიანეთის რეგიონზე მოდის 0,9 %, ანუ 0,13 მლრდ. ლარი, კახეთის რეგიონზე მოდის 0,5%, ანუ 74,8 მლნ. ლარი.

დიაგრამა 3.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების განაწილება რეგიონებში %

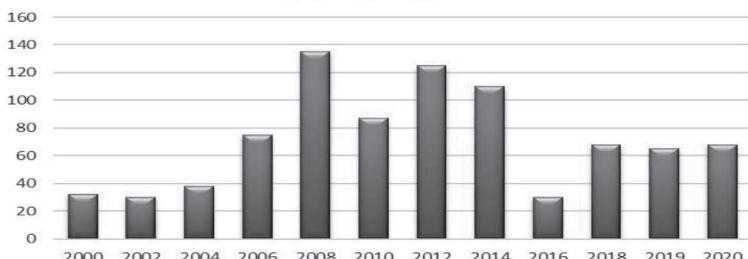

ქვეყნის რეგიონებს შორის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების არათანაბარობა იწვევს უთანაბრობას რეგიონებში მაცხოვრები მოსახლეობის შემოსავლებს შორის. სწორედ ამით აიხსნება რეგიონებიდან მოსახლეობის დენადობა დედაქალაქში და მასთან დაკავშირებული სხვა მრავალი პრობლემა.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების პერიოდიზაცია. ოცნლიანი პერიოდი პირობითად შეიძლება დავყოთ სამ პერიოდად, პირველი პერიოდი ესა 2000-2007 წლები, როდესაც ნავთობის ფასი მერყეობდა 32 დოლარიდან 70 დოლარამდე, მეორე პერიოდი 2008-2014 წლები, როდესაც ნავთობის ფასი მერყეობდა 135 დოლარიდან 110 დოლარამდე და მესამე პერიოდი ეს არის 2015-2019 წლები, როდესაც ფასი მერყეობდა 55-დან 65 დოლარამდე.

დიაგრამა 4

ნავთობის (ბრუნტი) ფასი 2000-2020 წლებში დოლარებში
წლის დასაწყისში

2000-2007 წლებში ქვეყანაში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ შეადგინა 4,6 მლრდ. დოლარი ანუ მთლიანი პერიოდის 22,3 პროცენტი. აღნიშნულ პერიოდში ევროკავშირის ქვეყნების მიერ განხორციელებულმა პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციებმა შეადგიან 2,2 მლრდ. დოლარი, ანუ 47,7 პროცენტი. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ამ პერიოდში განხორციელებული პირდაპირი უცხოურის ინვესტიციების თითქმის ნახევარი მოდის 2007 წელზე როცა ამ ჯგუფის ქვეყნების მიერ განხორციელებულმა ინვესტიციებმა შეადგიან ერთ მილიარდ დოლარზე მეტი ანუ რაც ლიანი ინვესტიციების 47,1 პროცენტი. დასთან ქვეყნებზე მოდიოდა 0,7 მლრდ. დოლარი ანუ ამ პერიოდ-

ში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 15,8 პროცენტი. მათ შორის აზერბაიჯანის რესპუბლიკაზე მოდიოდა 0,6 მლრდ. დოლარი, ანუ 80,1 პროცენტი. მსოფლიოს დანარჩენ ქვეყნებზე მოდიოდა 1,6 მილიარდი დოლარი ანუ 35,6 პროცენტი, მათ შორის აშშ-ზე მოდიოდა 0,5 მლრდ. დოლარი ანუ ამ ჯგუფის ქვეყნების პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 29,2 პროცენტი. ხოლო საერთაშორისო ორგანიზაციებზე მოდის 0,7 პროცენტი.

2008-2014 წლებში პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციებმა შეადგინა 8,2 მლრდ. დოლარი ანუ მთელი ინვესტიციების 39,5 პროცენტი. ევროკავშირის ქვეყნებზე მოდის ამ პერიოდის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 39,0 პროცენტი ანუ 3,2 მლრდ. დოლარი. დასტ-ს ქვეყნებზე მოდიოდა 13,6 პროცენტი ანუ 1,1 მლრდ. დოლარი. დანარჩენ მსოფლიოზე მოდიოდა 44,7 პროცენტი ანუ 3,7 მლრდ. დოლარი, ხოლო საერთაშორისო ორგანიზაციებზე მოდიოდა 2,5 პროცენტი ანუ 207 მლნ დოლარი.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების პერიოდიზაცია დარგების მიხედვით. აღნიშნულ პერიოდში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები დარგების მიხედვით შემდეგნაირად განაწილდა: ყველაზე მაღალი ხვედრითი ნილი მოდის ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაზე 19,2 პროცენტი ანუ 1,6 მლრდ. დოლარი, დამამუშავებელ მრეწველობაზე მოდის 14,3 პროცენტი, ანუ 1,2 მლრდ. დოლარი, ენერგეტიკაზე 14,1 პროცენტი ანუ 1,1 მლრდ. დოლარი, უძრავ ქონებაზე 12,5 პროცენტი ანუ 1,0 მლრდ. დოლარი, საფინანსო სექტორზე 9,8 პროცენტი ანუ 0,8 მლრდ. დოლარი, მშენებლობაზე 9,3 პროცენტი ანუ 0,8 მლრდ. დოლარი, სასტუმროები და რესტორნებზე 5,3 პროცენტი ანუ 0,4 მლრდ, დოლარი, სამთომოპოვებელ მრეწველობაზე 3,2 პროცენტი ანუ 0,3 მლრდ. დოლარი, სოფლის მეურნეობასა და თევჭერაზე 1,2 პროცენტი ანუ 99 მლნ. დოლარი, დანარჩენ სექტორზე მოდის 10,8 პროცენტს, ანუ 0,9 მლრდ. დოლარი.

2015-2019 წლებში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობაში შეადგინა 7,9 მლრდ. დოლარი ანუ ოცნებიანი მთლიანი მოცულობის 38,1 პროცენტი. ევროკავშირის ქვეყნებზე აღნიშნულ პერიოდში მოდიოდა 40,9 პროცენტი ანუ 3,2 მლრდ. დოლარი. დასტ-ს ქვეყნებზე 25,6 პროცენტი ანუ 2,2 მლრდ. დოლარი. დანარჩენ მსოფლიოზე მოდიოდა 30,3 პროცენტი ანუ 2,4 მლრდ.

დოლარი. ხოლო საერთაშორისო ორგანიზაციებზე მოდიოდა 1,2 პროცენტი ანუ 93 მლნ. დოლარი.

განსხვავებით წინა პერიოდისგან 2015-2019 წლებში პირ-დაპირი უცხოური ინვესტიციების დარგობრივი განაწილება ასეთნაირად გამოიყურება: ყველაზე მაღალი წილი 26,4 პროცენტი მოდის ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაზე, რაც შეადგენს 2,1 მლრდ. დოლარს, ეს კი ამ სფეროს ინვესტიციების ხევდრითი წილის ზრდასთან ერთად ნიშნავს აბსოლუტურ მაჩვენებლებში 0,5 მლრდ. დოლარით ზრდას. და ამავდროულად განპირობებული იყო აღნიშნულ პერიოდში ტურისტული სექტორის სწრაფი ზრდით. საფინანსო სექტორზე მოდის 14,3 პროცენტი ანუ 1,2 მლრდ. დოლარი, რაც ნიშნავს წინა პერიოდთან შედარებით 0,4 მლრდ. დოლარით ზრდას, მშენებლობაზე 10,0 პროცენტი ანუ 0,8 მლრდ. დოლარი, სასტუმროებსა და რესტორნებზე 8,0 პროცენტი ანუ 0,6 მლრდ. დოლარი, უძრავი ქონების ხევდრითმა წილმა შეადგინა 5,9 პროცენტი ანუ 0,4 მლრდ. დოლარი, რაც 0,6 მლრდ. დოლარით ნაკლებია წინა პერიოდის მაჩვენებელთან შედარებით, დამამუშავებელ მრენველობაზე 7,2 პროცენტი ანუ 0,6 მლრდ. დოლარი, სამთომომპოვებელ მრენველობაზე 4,1 პროცენტი ანუ 0,3 მლრდ. დოლარი, ჯანდაცვა და სოციალურ დახმარებაზე 2,6 პროცენტი ანუ 0,2 მლრდ. დოლარი, სოფლის მეურნეობასა და თევჭერზე 0,6 პროცენტი ანუ 49 მლნ. დოლარი, დანარჩენ სექტორზე მოდის 9,5 პროცენტს, ანუ 0,7 მლრდ. დოლარს.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 2020 წლის პირველ კვარტალში. 2020 წლის პირველი კვარტალის მონაცემების მიხედვით პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ შეადგინა 171,8 მლნ. ლარი, რაც წინა წლის შესაბამის პერიოდის 54,7 პროცენტია, ხოლო 2017 წლის 41,5 პროცენტია. რაც ბოლო ათი წლის განმავლობაში ყველაზე უარესი მაჩვენებელია. ამასთან უნდა აღინიშნოს რომ პირველ კვარტალში დსტ-ს ქვეყნების წილი პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებში მინიმუმამდეა დასული და შეადგინა მხოლოდ 1,9 მლნ. დოლარი, რაც ყველზე დაბალი მაჩვენებელია 2008 წლის რუსეთან ომის შემდეგი წლის პირველ კვარტლის გამოკლებით.

ნავთობის ბაზრებზე არსებული მდგომარეობა და ფასი. ნავ-

თობის (ბრენტი) ფასი წლის დასაწყისში ფასების საშუალონწლიური შენონილი პირველ პერიოდში იყო 45 დოლარი, მეორე პერიოდში 103,8 დოლარი, ხოლო მესამე პერიოდში 55 დოლარი.

ბრენტის მარკის ნავთობის ფიუჩერსის ღირებულება 2019 წლის თებერვლის მიწოდებით ლონდონის ICE ბირჟაზე ბარელზე შემცირდა 3,57% და შეადგინა 57,48 დოლარი. ამ სორტის ნავთობის ასეთი დაბალი ფასი ბოლოს იყო 2018 წლის 29 ნოემბერს.2

ნავთობის ექსპორტიორმა ქვეყნებმა, რომლებიც მონაწილეობენ OPEC+ -ის შეთანხმებაში, მოილაპარაკეს შეემცირებინათ მოპოვება დღელამებში 1,2 მლნ. ბარელით 2019 წლის პირველი იანვრიდან, 2018 წლის ოქტომბრის დონიდან. 3

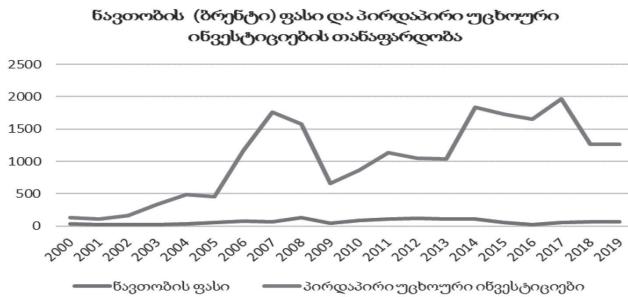
ბლუმბერგი – OPEC -ს და მის მოკავშირებს წინ დიდი სამუშაო ელოდება გლობალური ბაზარზე ნავთობის ფასის ბალანსირებისათვის, და წლის მეორე ნახევარში ისინი მზად იქნებიან გადადგან აუცილებელი ნაბიჯები, განაცხადა საუდის არაბეთის ენერგეტიკის მინისტრმა ხალიდ ალ-ფალიხმა. კოალიცია OPEC + – მა, რომელშიც შედის 24 სახელმწიფო, მხარი უნდა დაუჭიროს „ალებულ კურსს“ ივნისამდე, რადგანაც ბაზრის სტაბილიზაციის ამოცანა ჯერ კიდევ შორსაა შესრულებისაგან, თქვა ალ-ფალიხმა კვირას ბაქოში გამართულ პრესკონფერენციაზე. მისი სიტყვებით, აშშ კომერციული მარაგები ისევ ძლიერ ამეტებს ნორმალურ დონეს და მოკლევადიან პერსპექტივაში ნარჩენდება ნედლეულის სიჭარბის გაჩენის საშიშროება. იმავე დროს რუსეთმა და ერაყმა არ გამოხატეს უპირობო მზადყოფნა გააგრძელონ OPEC + გარიგება მოპოვების შემცირების თაობაზე. რა ენერგეტიკის მინისტრმა ალექსანდრე ნოვაკმა იმავე პრესკონფერენციაზე აღნიშნა, რომ გაურკვევლობა ვენესუელასა და ირანში მოპოვებასთან დაკავშირებით, ართულებს მოკავშირების შემდგომი ნაბიჯების განხილვას მაის-ივნისამდე. ორშაბათს ბაქოში გაიმართა OPEC + -ის კომიტეტის შეხვედრა, რომელიც პასუხისმგებელია ვალდებულებების შესრულების მონიტორინგის მოპოვებაზე. ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნების ორგანიზაცია და მისი მოკავშირები ზღუდავენ ნედლეულის მოპოვებას მესამე წელიწადი ზედიზედ ფასების მხარდაჭერის მიზნით. მათი ძალისხმევა ხელს უწყობდა ბრენტის კოტირების ზრდას 25 პროცენტით წლის დასაწყისიდან,

თუმცა ფასების მიმდინარე დონე – დაახლოებით 67 დოლარი ბარელზე – ჯერ კიდევ არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ ნავთობობმპოვებელი ქვეყნების უმეტესობამ შეძლოს სახელმწიფო ხარჯების დაფარვა⁴.

2020 წლის პირველ ნახევარში ნავთობის ბაზრებზე შექმნილ კრიზისს, რომელიც გამოიწვია კორონავირუსის პანდემიამ, მსოფლიო ეკონომიკის გაუარესებამ და რფ მთავრობის, რბილად რომ ვთქვათ, ბრიყვულმა ქმედებამ, ექნება გრძელვადიანი გავლენა ნავთობმპოვებაზე და გამოიწვევს სხვადასხვა ბაზარზე ენერგომოხმარების მოდელის ცვლილებას.

როგორც საერთაშორისო სარეიტინგო სააგენტოს Moody's -ის ექსპერტები თვლიან, ნავთობისა და გაზის დარგის ზრდა შენელდება ნავთობსა და გაზზე მომავალი მოთხოვნის ჯერ კიდევ მაღალი გაურკვევლობის გამო. ბაზების აღდგენა კი დამოკიდებული იქნება მოთხოვნის თანდათანობით გაუმჯობესებაზე გლობალური ეკონომიკის აქტივობის ზრდის მიხედვით, განსაკუთრებით ჩინეთის, აშშ-ის და სამხრეთ აღმოსავლეთ აზის სამომხმარებლო ბაზრებზე. Moody's-ის აზრით, ბაზრის ბალანსირება ბევრად დამოკიდებულია ნავთობის ბაზარზე მიწოდების კონტროლისაგან, რაც მოითხოვს OPEC + ქვეყნებისაგან დისციპლინას და შეთანხმების დაცვას, მინიმუმ ორი წლის განმავლობაში, რათა მოთხოვნა აღდგეს მიწოდებაზე უფრო სწრაფად. ამასთან, სააგენტო აღნიშნავს, რომ ნავთობის ფასი დაქვემდებარებული იქნება მაღალ ვალანტურობაზე, თუმცა ადასტურებს საკუთარ პროგნოზს ბარელზე ნავთობის ფასზე საშუალოვადიან პრესპექტივაში 45-65 დოლარის დიაპაზონში. აღინიშნება, რომ ზოგიერთი ქვეყნა – მწარმოებლები შეიძლება დაუბრუნდნენ ფიქალის ნავთობის მოპოვებას, თუ გააგრძელებენ ფასის ზრდას და მიაღწევს 50 დოლარს ბარელზე. ამასთან, როგორც ანალიტიკოსები გვაცნობენ, ეკონომიკის უფრო სწრაფი აღდგენა ან კორონავირუსისაგან ეფექტური წამლის გაჩენას შეუძლია დროებით გამოიწვიოს ნავთობზე ფასების ზრდა ფასის საშუალოვადიანი დიაპაზონზე მაღლა, რომლის პროგნოზს იძლევა Moody's-ი.

დიაგრამა 5.

ნავთობზე ფასები და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები. ნავთობის მსხვილი მწარმოებლები და ამავე დროს საქართველოში მსხვილი ინვესტორი ქვეყნების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ სამი ქვეყნა ნავთობის მაღალი ფასების პირობებში მეტ ინვესტიციებს ახორციელებდნენ, ვიდრე ნავთობზე დაბალი ფასის შემთხვევაში, არის გამონაკლისი აზერბაიჯანის რესპუბლიკას, თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ პირველ პერიოდში დაბალი ფასების არსებობის პირობებში ამ ქვეყნის მიერ განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა ნაკლები იყო, ვიდრე მეორე პერიოდში.

როგორც მე-5 დიაგრამიდან ჩანს, ნავთობის ფასების ზრდა გარკვეულ გავლენას ახდენს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობაზე. თუმცა ეს გავლენა არ არის ძლიერი.

გამომდინარე აქედან შეიძლება დაგასკვნათ, რომ აღნიშნულ პერიოდში ნავთობის ფასების მერყეობა აისახა ნავთობის მსხვილი მწარმოებელი ქვეყნებისა და ექსპორტიორების პირდაპირი ინვესტიციების მოცულობაზე, თუმცა ეს პირდაპირ გავლენას ვერ ახდენს ქვეყანაში განხორციელებულ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობაზე.

ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების რაოდენობაზე, ეს შეიძლება იყოს, მთავრობის არათანმიმდევრული ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკა, კორუფციის მომატებული დონე, კრიმინალური სიტუაციის გაუარესება და აგრძელებული ქვეყნის ინტერესების გათვალისწინება (კურძოდ, ანაკლიის პორტის მშენებლობის შეფერხება,

რაც დანამდვილებით არ შედის ქვეყნის ინტერესებში).
დამოწმებული ინტერნეტნაროები:

<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/191/pirdapiri-uts-khour-i-investitsiebi> 28.08.2020.

[https://www.finanz.ru/novosti/birzhevyye-tovary/cena-nefti-brent-opustilas-nizhe-\\$58-za-barrel-vpervye-s-29-noyabrya-1027816563](https://www.finanz.ru/novosti/birzhevyye-tovary/cena-nefti-brent-opustilas-nizhe-$58-za-barrel-vpervye-s-29-noyabrya-1027816563) 18.12.2018 12:38:53 Цена нефти Brent опустилась ниже \$58 за баррель впервые с 29 ноября. 27.08.2020.

<https://www.finanz.ru/novosti/birzhevyye-tovary/rossiya-k-seredine-yanvarya-snizila-dobychu-v-ramkakh-sdelki-opek-pochti-na-60-tys-barr-sut-1027872826> 16.01.2019 16:33:38. Россия к середине января снизила добычу в рамках сделки ОПЕК+ почти на 60 тыс. барр./сут. 27.08.2020.

<https://www.finanz.ru/novosti/birzhevyye-tovary/s-araviya-prizvala-opek-ne-oslablyat-usiliy-po-sokrashcheniyu-dobychi-1028036485> 18.03.2019 09:28:49 С.Аравия призвала ОПЕК+ не ослаблять усилий по сокращению добычи. 27.08.2020. Сокращенный перевод статьи:- Saudis Urge OPEC+ to Stick With Oil Cuts as Job Not Yet Done. ©2019 Bloomberg L.P. 27.08.2020.

[https://www.finanz.ru/novosti/birzhevyye-tovary/moodys-proneziruet-ceny-na-neft-v-srednesrochnoy-perspektive-v-\\$45-65-za-barrel-1029528767](https://www.finanz.ru/novosti/birzhevyye-tovary/moodys-proneziruet-ceny-na-neft-v-srednesrochnoy-perspektive-v-$45-65-za-barrel-1029528767) 24.08.2020 20:46:21 Moody's прогнозирует цены на нефть в среднесрочной перспективе в \$45-65 за баррель. 27.08.2020.

მცირე და სშუალო ბიზნესის სტიმულიზაციის მექანიზმები

ანოტაცია: სტატიაში განხილულია თანამედროვე პირობებში მცირე და საშუალო ბიზნესის წინაშე არსებული პრობლემები, განსაკუთრებით ჩოვიდ-19 პანდემიით გამოწვეული ნეგატიური შედეგების კონტექსტში. მოყვანილია განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერის კუთხით. გაანალიზებულია სტატისტიკური მონაცემები საქართველოში ორგანიზაციულ სამართლებრივი ფორმით რეგისტრირებულ სუბიექტების საქმიანობაზე. ჩატარებულია კვლევა მცირე და საშუალო ბიზნესით წარმომადგენლების ჩართულობით. გაანალიზებულია კვლევის შედეგები და მათზე დაყრდნობით მოცემულია კონკრეტული რეკომენდაციები. გამოყოფილი და შეფასებულია რისკფაქტორები. განვითარების პოტენციალად წარმოჩნდნილია თავისუფალი ზონები, ტექნოლოგიური პარკები და ბიზნესის ინკუბატორები, როგორც ინსტრუმენტები იმისათვის, რომ ხელი შეუწყოს ახალი, მდგრადი საწარმოების განვითარებას ადგილობრივ დონეზე. ასოცირების ხელშეკრულება და ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცე (DCFTA), შესაძლებლობების გამოყენება აღიარებულია ქვეყანაში ბიზნეს კლიმატის გაუმჯობესების, სტარტაპების ხელშეწყობის, საწარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ძირითად ფაქტორად არა მარტო ეროვნულ და რეგიონულ, ასევე მსოფლიო ბაზრებზე. დასასრულს, მოცემულია კონკრეტული რეკომენდაციები, რომელთა პრაქტიკული განხორციელება, ვფიქრობთ, ხელს შეუწყობს ქვეყანაში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: მცირე და საშუალო ბიზნესი; კონკურენტუნარიანობა; დეცენტრალიზაცია; სტარტაპი; ბაზარი; მენარმეობა.

Lasha Narsia

Small and medium business Stimulus Mechanisms

Annotation: The article discusses the problems facing small and medium-sized businesses in modern conditions, especially in the context of the negative consequences caused by the Covid-19 pandemic. The

experience of developed countries in supporting small and medium-sized businesses is presented. Statistical data on the activities of entities registered in Georgia in the organizational legal form are analyzed. A survey was conducted with the involvement of representatives of small and medium businesses. The results of the research are analyzed and specific recommendations are given based on them. Risk factors are identified and evaluated. Development potentials include free zones, technology parks and business incubators as tools to promote the development of new, sustainable enterprises at the local level. The Association Agreement and the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA), the use of opportunities are recognized as key factors in improving the business climate in the country, promoting startups, and increasing the competitiveness of enterprises not only in national and regional but also global markets. In conclusion, specific recommendations are given, the practical implementation of which we think will contribute to the development of small and medium-sized businesses in the country.

Tags: small and medium business; Competitiveness; Decentralization; Startup; Market; Entrepreneurship.

თანამედროვე პირობებში ქვეყნის ეკონომიკები მიუხედავად განვითარების დონისა, განიცდიან გავლენებს, რის შედეგადაც ადგილი აქვს ეკონომიკების რყევებს: ინფლაციას, ზრდის შენელებას, უმუშევრობის ზრდას, კონკურენტუნარიანობის შესუსტებას, ცხოვრების დონის შემცირებას და სხვა სახის არასასურველ ეკონომიკურ რეცესიებს. მეცნიერი წარმოდგენა ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე განისაზღვრება მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ტემპებით. არავინ არ დავობს დღეისათვის იმაზე, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესი წარმოადგენს ქვეყნის განვითარების სტიმულატორს. მოსახლეობის შემოქმედებით-ინოვაციური პოტენციალის რეალიზების და თვითგამოხატვის, პროდუქტულობის ჯეროვან ინდიკატორს.

Covid-19 დაავადების გავრცელებამ კიდევ უფრო დაამძიმა ეკონომიკური მდგომარეობა. კეთდება ბევრი პესიმისტური პროგნოზი, ფაქტები უკვე სახეზეა თავისი ნეგატიური გამოვლინებებით. ბუნებრივია, აქ ყველაზე მეტად იზარალებს მცირე და საშუალო ბიზნესი. მიზეზი მისი მგრძნობელობის მაღალი ხარისხია ყველა სახის რყევებზე.

მთავარია ბიზნესის მაკროგარემო, რომელიც მოიცავს სახელმწიფო პოლიტიკურ, სამართლებრივ, სოციალურ, ეკონომიკურ, ტექნოლოგიურ და ეკოლოგიურ სფეროებს, იყოს ბიზნესის განვითარებისათვის ხელშემწყობი. ახდენდეს მის მოტივირებას და უზრუნველყოფდეს სტაბილური და დინამიური განვითარების შესაძლებლობებს.

განვითარებული ქვეყნებში სამუშაო ადგილების შესაქმნელად და მოსახლეობის კეთილდღეობის ასამაღლებლად მნიშვნელოვნად ასტიმულირებენ მცირე და საშუალო ბიზნესს. ევროკავშირის ქვეყნებში არსებული საწარმოების 90 პროცენტზე მეტი მიეკუთვნება მხოლოდ მცირე და საშუალო ბიზნეს, უზრუნველყოფს ბიზნესში დასაქმებულების 60-70 პროცენტს.

ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის

(OECD) ქვეყნებში, კომპანიების 99%-ზე მეტს მცირე და საშუალო საწარმოები

წარმოადგენენ, საშუალოდ ქმნიან მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) 2/3-ს.

განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, მცირე და საშუალო საწარმოები საწარმოების მთლიანი რაოდენობის 90%-ზე მეტს წარმოადგენენ, თუმცამათი წილი მშპ-ში ზოგადად საკმაოდ დაბალია – ხშირ შემთხვევაში 20%-ზენაკლები (სტრატეგია 2016-2020: 3).

საჭიროა აღინიშნოს, რომ ევროპის საინვესტიციო გეგმა, რომელიც „იუნკერის გეგმის“ სახელწოდებითაა ცნობილი, 2104 წელს შევიდა ძალაში, 2020 წლის ბოლომდეა განერილი. მასშიც დიდი როლი უჭირავს მცირე და საშუალო ბიზნესის სტიმულირებას.

იუნკერის გეგმის სტრატეგიული ინვესტიციების ევროპული ფონდი (EFSI) ახლა 408,4 მილიარდი ევროს ინვესტიციის განხორციელებას აპირებს. 2019 წლის ივნისის მდგომარეობით, იუნკერის გეგმის შესაბამისად დამტკიცებული გარიგებები 75 მილიარდი ევროს დაფინანსებაა და განლაგებულია 28-ვე წევრ ქვეყანაში. სავარაუდოდ, 952,000 დამწყები და მცირე და საშუალო ბიზნესი ისარგებლებს ფინანსთა გაუმჯობესებული ხელმისაწვდომობით. ამჟამად მშპ — ს მიმართ განხორციელებული ინვეს-

ტიციების მიხედვით ხუთეულში შედის საპერძნეთი, ესტონეთი, ბულგარეთი, პორტუგალია და ლატვია. EIF— მა დაამტკიცა 55,2 მილიარდი ევროს ოდენობის ფინანსური ინფრასტრუქტურისა და ინოვაციური პროექტებისთვის, რამაც 252,5 მილიარდი ევროს დამატებითი ინვესტიცია უნდა გამოიმუშაოს, ხოლო ევროპის საინვესტიციო ფონდმა (EIF), რომელიც EIB ჯგუფის ნაწილია, 19,8 მილიარდი ევროს ოდენობის თანხა დაადასტურა. ხელშე-კრულებები შეამავალ ბანკებთან და თანხები მცირე და საშუალო ბიზნესს დასაფინანსებლად, რომლებიც, სავარაუდოდ გამოიმუშავებს 155,9 მილიარდი ევროს დამატებით ინვესტიციებს (<https://ec.europa.eu>).

მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერის მიმართულებით გასათვალისწინებელია ავსტრიის გამოცდილებაც, სადაც გამოყოფილია მცირე ბიზნესის მასტიმულირებელი ღონისძიებები (Fink 2013:50).

ბიზნესის და მოსახლეობის აქტიური ინტეგრირება;

ინდივიდუალური და მუნიციპალური საქმიანობა წარმოდგენილია განვითარების ყოვლისმომცველი კონცეფცია;

ბიზნესის განვითარებისა და სტიმულირებისათვის ხორციელდება ახალგაზრდა მენარმეების პოპულარიზაცია;

ადგილობრივი ეკონომიკური სტრუქტურების დაბალანსებული განვითარება;

საფრთხის დროს ცალკეულ შემთხვევებში ინდივიდუალური მუნიციპალური მხარდაჭერა;

კომპანიების მოზიდვის მცდელობები კოორდინირებულია რეგიონის სხვა მუნიციპალიტეტები. ერთობლივად და ფინანსდება მეზობელ მუნიციპალიტეტებთან;

მუნიციპალიტეტი ხელს უწყობს ადგილობრივ და რეგიონულ მხარეებს, ბიზნესი ქმნის ქსელებს (მაგ. ინფორმაციული ღონისძიებების ორგანიზება, პერსონალური სავაჭრო ბაზრობებზე დისკუსიები ან გამოჩენა).

საქართველოში ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მიხედვით რეგისტრირებული სუბიექტებიდან, სამწუხაროდ, მხოლოდ მეხუდი ფუნქციონირებს რეალურად.

ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მიხედვით რეგისტრირებული და აქტიური სუბიექტები (<https://www.geostat.ge/>)

1 ივლისი, 2020

ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა	რეგისტრირებული სუბიექტი	აქტიური სუბიექტი
სულ	782 437	185 790
კომერციული ოურიდიცული პირები	283 323	82 221
შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს)	272 140	80 862
სააქციო საზოგადოება	2 827	925
სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (სპს)	2 756	204
კომანდიტური საზოგადოება	188	22
კოოპერატივი	5 412	208
არასამეწარმეო (არაკომერციული) ოურიდიცული პირები	28 379	3 899
ინდივიდუალური მეწარმე	458 944	95 847
სხვა	5 938	1 152
საჭარო სამართლის სუბიექტები	5 853	2 671

სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით საქართველოში 2020 წლის პირველი ნახევრის მდგომარეობით, სულ რეგისტრირებული სუბიექტების მხოლოდ 23,7% არის აქტიური სუბიექტი. მათ შორის კომერციული ოურიდიცული პირი- 29%; შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება -29,7%; სააქციო საზოგადოება-32,7%; სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება -7,4%; კომანდიტური საზოგადოება-11,7%; კოოპერატივი-3,8%; არასამეწარმეო იურიდიული პირები-13,7%; ინდივიდუალური მეწარმე- 20,8 %.

ცხრილის ანალიზიდან ჩანს, რომ განსაკუთრებით ცუდია მონაცემები მცირე და საშუალო ბიზნესის მიმართულებით, რაც ქვეყნის ეკონომიკის და ბიზნესის განვითარებაზე ნეგატიურად აისახება. ფაქტი ნათელია, მცირე და საშუალო ბიზნესს სჭირდება აქტიური მხარდაჭერა.

განვითარების განსხვავებული მიზეზების გაანალიზებისას აუცილებელია არსებული ტენდენციების ანალიზი. კონკრეტულ გარემოში რეგიონებში და რაიონებში, განვითარების ტენდენციების ობიექტური შეფასება, რესურსების, მათი მა-

ხასიათებლების კონკურენტუნარიანობის გათვალისწინებით. შესაბამისად კონკრეტულ ადგილობრივ სივრცეში უნდა განი-მარტოს დადგინდეს მათი მნიშვნელობა ურთიერთქმედებაში. ცალკეული ადგილების განვითარების ტენდენციები მიზეზე-ბი და ადგილობრივი კონკრეტული ტიპები. ზოგადად, ეს არ არის მარტივი, მაგრამ აუცილებელია ბიზნესის სტიმულების გასაძლერებლად. მასში აქტიურად უნდა მოხდეს შესაბამისი მუნიციპალურ სისტემების დეცენტრალიზაცია და ადგილო-ბრივი ბიზნესების მხარდაჭერა მიმართ ბიზნესის განვითა-რების წინაპირობად.

დღეისათვის ნებისმიერი ქვეყანა ვერ უზრუნველყოფს კონკურენციის დაცვას ისეთი ანტი-მონოპოლიური პოლიტიკის გარეშე, რომელიც, თავის მხრივ, შესაბამისობაში უნდა იყოს საერთაშორისო სტანდარტებით დადგენილ ნორმებთან. სამწუ-ხაროდ, საქართველოში ბოლო ათწლეულებში რეალიზებული ანტიმონოპოლიური პოლიტიკა არასაკმარისად ითვალისწინებს ევროკავშირის წინაშე ნაკისრ ვალდებულებებს კონკურენცი-ის დაცვის მიმართულებით. ევროსტანდარტებთან შესატყვი-სი საკონკურენციო და მომხმარებელთა უფლებების გარეშე ქვეყანაში ადგილი ექნება კომპანიების მიერ დომინირებული მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებას. მათ მიერ ფასებით მანიპულირებას კონკურენტების ჩამოცილების მიზნით (კონ-ფერენცია: 2017: 156).

სამწუხაროდ, დღესაც აქტუალურია სამართლიანი საბაზრო კონკურენციის არსებობა, რაც დამატებითი წნევია მცირე და საშუალო ბიზნესისათვის. ამასთან, ალნიშნული მიმართულებით, სამწუხაროდ, მდგომარეობა უფრო მძიმდება პანდემიის პერიოდ-ში, როდესაც ეკონომიკაში ერევა სახელმწიფო რეგულირების ხისტი მექანიზმები.

ჩვენ მიერ განხორციელდა მცირე და საშუალო ბიზნესში დასაქმებული 50 ბიზნესის გამოკითხვა, მათ შორის მიკრო და მცირე მეწარმეები.

ბიზნესის გამოკითხულმა წარმომადგენლებმა დაასახელეს ის ფაქტორები, რომელიც ხელს უშლის მათ სამეწარმეო საქმიანო-ბის განხორციელებაში.

ბიზნესის განვითარების ხელშემშლელი ფაქტორები

Nº	ხელშემშლელი ფაქტორი	%
1	პროდუქციის მცირე ბაზარი	49
2	სესხების მაღალი პროცენტი	14
3	არაჯანსაღი კონკურენცია	13
4	კოვიდ ინფექცია	12
5	მოძველებული ტექნოლოგიები	8
6	ბაზრის კვლევის არარსებობა	8
7	საკუთარი ფინანსების სიმცირე	7
8	მაღალი ფასები იჯარაზე	6
9	ნედლეულის სიძვირე	5
10	მსგავსი იმპორტული პროდუქცია	5
11	ლარის კურსის მერყეობა	5
12	გადასახადები	4
13	რეკლამის არქონა	
14	კლიმატური პირობები	3
15	არ უპასუხა	11

შენიშვნა: პასუხების ჯამი არემატება 100% რადგანაც შესაძლებელი იყო ერთდროულად რამდენიმე პასუხის გაცემა.

როგორც გამოკითხვის შედეგებიდან ჩანს, პრობლემების ჩამონათვალი არის: პროდუქციის მცირე ბაზარი; სესხების მაღალი პროცენტი; არაჯანსაღი კონკურენცია; კოვიდ ინფექცია; მოძველებული ტექნოლოგიები; ბაზრის კვლევის არარსებობა; საკუთარი ფინანსების სიმცირე; მაღალი ფასები იჯარაზე; ნედლეულის სიძვირე; მსგავსი იმპორტული პროდუქცია; ლარის კურსის მერყეობა; რეკლამის არქონა; კლიმატური პირობები.

აღსანიშნავია, უმეტესად პრობლემებს შორის მერყეობს არაკონტროლირებადი ფაქტორები. ისმის კითხვა: აფასებენ მეწარმეები თავიანთ საქმიანობას ობიექტურად?

უცხოელი ექსპერტები მცირე და საშუალო ბიზნესის სტიმულირებისათვის მეწარმეებსისათვის სვამენ შეკითხვებს, რაზეც პასუხების გაცემა მათ დაეხმარებათ გახდნენ წარმატებულები (Killen 2019:204):

რა არის თქვენი ბიზნესის მიზანი?

რა არის თქვენი ბიზნესის აზრი?

რას აკეთებთ იმისათვის, რომ ცხოვრება გაგიმარტივოთ, ან დაგეხმაროთ მომხმარებლები?

ვის ეხმარებით და რას იღებთ მათგან?

ერთი შეხედვით მარტივად დასმული შეკითხვებია, მაგრამ თითოეული მოითხოვს კონკრეტულ პასუხს. საიდანაც ჩნდება ის, გავაქვს თუ არა კონკრეტულ ბაზარზე მოცემული ბიზნესით ოპერირებისას წარმატების შენსი.

აუცილებელია მეწარმეებმა ირწმუნონ თავიანთი თავის, მოახდინონ ცოდნის, უნარების, გამოცდილების და რესურსების კონცენტრირება და გამოყენონ ის უპირატესობანი, რაც გააჩნია მცირე და საშუალო ბიზნესს.

მნიშვნელოვანია მცირე და საშუალო ბიზნესის წარმომადგენ-ლებმა გაითავისონ ის უპირატესობანი რომელიც გააცნია მცირე და საშუალო ბიზნეს. მოახდინონ მათი გამოყენება კონკრეტული მიმართულებით და გახდნენ კონკურენტუნარიანები. მათ შორის აღსანიშნავია:

– მარკეტინგული გადაწყვეტილებები შეიძლება ეფექტურად მოქნილად განისაზღვროს და დაუკავშირდეს, როგორც მოკლე-ვადიან ასევე გრძელვადიან მიზნებს;

– არსებობს მოქნილი, პერსონალური მიდგომა. ბაზარი სწრა-ფია რეაგირება მომხმარებლის საჭიროებებზე;

– მცირე საბაზრო ნიშების გამოყენების შესძლებლობა;

– ბაზარზე დაფუძნებული მარკეტინგის ტაქტიკის ეფექტუ-რად გამოყენება;

– ორიენტირება მომხმარებელზე, არსებითი ყურადღება გა-მახვილება ახალ შესაძლებლობებზე;

– რისკების გააზრება და მისი ადექვატური აღქმა;

– პროდუქტის / სანარმოს შექმნა არის ინტერაქტიული, შე-საძლებელია არაფორმალური და მცირე კვლევითი ანალიზით.

– მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ენთუზიაზმი, მონდომება და ერთგულება;

– შესძლებელია ინოვაცია პროდუქტებში / მომსახურებებში და სტრატეგიებში;

– აქცენტი გაკეთებულია გაყიდვასა და პოპულარიზაციაზე.

ასევე გასათვაისწინებელია რისკები. რომლებმაც შეიძლება საფრთხე შეუქმნას მცირე და საშუალო ბიზნესის ეფექტურად წარმართვას. მათ შორის გამოსაყოფია: ეკონომიკური, ბიზნესის, საოპერაციო, ფინანსური, აქტივების, პროდუქტის, საბაზრო, ტექნოლოგიური, მარეგულირებელი და იურიდული რისკები.

სასიცოცხლოდ აუცილებელია მოცემული რისკების ობიექტურად შეფასება. საჭიროა ასევე რისკის ფაქტორების ობიექტური ანალიზი.

რისკ ფაქტორებთან ერთად ხაზგასასმელია ის გარემოებაც, რომ ასევე დასაწყისში ბევრი კომპანია და მეწარმე დგას ისეთი პრობლემების წინაშე როგორიცაა: კაპიტალის სიმცირე, კომპანიის მართვის გამოცდილების ნაკლებობა და მცირე ბაზარი, ახალ უცხო ბაზრებზე საქმიანობის გამოცდილების არქონა. შესაბამისად, თავდაპირველად კერძო სექტორისა და მცირე კომპანიების განვითარების შესაძლებლობები მათი ბიზნესის პერიოდები, აგრეთვე კომპანიების დახმარების მექანიზმები და მეწარმეები ახალი ბიზნესის ნამოწყებაში ჯერ კიდევ არ არიან საკმარისად განვითარებული და ეფექტური აღნიშნული მიმართულებით. პირველ რიგში, საჭიროა ცნობიერების ამაღლება კონკრეტული საჭიროებების შესახებ. აუცილებელია ქმედითი და ეფექტური თავისუფალი ზონების, ტექნოლოგიური პარკების, ბიზნესინუბატორების შესაძლებლობების გაცნობა და სასარგებლოდ გამოყენება. აღნიშნული ღონისძიებების გატარება ხელს შეუწყობს მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას, ახალი ბიზნესების შექმნისა და სამუშაო ადგილების გაჩენის კუთხით.

თავისუფალი ზონები, ტექნოლოგიური პარკები და ბიზნესის ინკუბატორები ყველაზე მეტად მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტებია იმისათვის, რომ ხელი შეუწყოს ახალი, მდგრადი საწარმოების განვითარებას ადგილობრივ დონეზე. ეს ინსტრუმენტები ერთ-ერთი საშუალებაა ბიზნესის ახალ ასპექტებში დამწყები კომპანიების მხარდაჭერისათვის.

ასოცირების ხელშეკრულება და ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცე (DCFTA), რომელიც ევროკავშირთან 2014 წლის ივნისში გაფორმდა, საქართველოს მცირე და საშუალო ბიზნესს შესაძლებლობებსაც სთავაზობს და გამოწვევების წინაშეც აყენებს. ექსპორტის და პირდაპირი უცხოური

ინვესტიციების წახალისების გარდა, იგი ინსტიტუციურ და მარეგულირებელ რეფორმასაც დააჩქარებს, რაც ქვეყნის სტანდარტების ევროკავშირის სტანდარტებთან დაახლოებას დაეხმარება. DCFTA ასევე შეუწყობს ხელს ეკონომიკის ზოგიერთი სექტორის (მაგალითად, ტურიზმი, სოფლის მეურნეობა) გამოყენებელი პოტენციალის ათვისებას, ტექნოლოგიებისა და ცოდნის ტრანსფერისთვის პირობების შექმნას ქართული საწარმოების გლობალურ საწარმოო ჯაჭვში ჩართვის კვალდაკვალ. თუმცა, ამ შესაძლებლობების სრულად გამოყენებისთვის საქართველომ მსს პოლიტიკის რიგი სისუსტეები უნდა დაძლიოს (პარტნიორობა 2016:4).

DCFTA შესაძლებლობების გამოყენება ხელს შეუწყობს ქვეყანაში ბიზნეს კლიმატის გაუმჯობესებას. საწარმოებს გახდის კონკურენტუნარიანს არა მარტო ეროვნულ და რეგიონულ ბაზრებზე, არამედ მსოფლიო მასშტაბითაც. ასევე საგულისხმოა მისგან მიღებული თანმდევი ეფექტების, რაც დამატებით ახალი ბიზნეს ინიციატივების და სტარტაპების ხელშემწყობის ფაქტორიც იქნება.

ყოველივე ზემო თქმული საფუძველზე აუცილებლად მიგვაჩნია მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის ეკონომიკური მხარდაჭერის სტრატეგიის შემუშავება, სადაც გამოვეთილი იქნება შემდეგი მიმართულებები – მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერის კუთხით: საგადასახადო – რეგიონების განვითარების დაბალანსების მიზნით დიფერენცირებული საგადასახადო სისიტენოს შექმნა, სტარტაპებისათვის 2 წლით საგადასახადო თავისუფლება, ინოვაციურ პროდუქტების დანერგავაზე მინიმუმ 1 წლით გათავისუფლება ყველა სახის სახელმწიფო გადასახადისაგან; კიბერუსაფრთხოების უზრუნველყოფა მცირე ბიზნესისათვის. განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც მთელი სამყარო გახდა ციფრული; საგრანტო მხარდაჭერა; ბიზნეს საკონსულტაციო ქსელების შექმნა რეგიონებში; მცირე ბიზნესის საწარმოებზე რეალური და პროდუქტული შეღავათიანი საბანკო კრედიტების არსებობა; იმპორტჩანაცვლების პროგრამის შედგენა და მასში მცირე და საშუალო ბიზნესის ჩართვა; ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმების შესაძლებლობების გამოყენება; საქმიანობის პოპულარიზების მიზნით სარეკლამო და მარკეტინგული ღონისძიებების მხარდაჭერა.

ვფიქრობთ, აღნიშნული ღონისძიებების პრაქტიკულად გა-
ტარება ხელს შეუწყობს ქვეყანაში კონკურენტუნარიანი მცირე
და საშუალო ბიზნესის განვითარების ხელშეწყობას, რაც თავის
მხრივ უზრუნველყოფს ახალი სამუშაო ადგილების გაჩენას და
ქვეყანაში სოციალურ -ფიქოლოგიური კლიმატის გაუმჯობე-
სებას და პანდემიისაგან გამოწვეული ნეგატიური შედეგების
შემცირებას.

დამოწმებული ლიტერატურა და ინტერნეტწყაროები:

საქართველოს მცირე და საშუალო მენარმეობის განვითარე-
ბის სტრატეგია 2016-2020 წლებისთვის;

6. მაქაცარია, ლ. ნარსია. პირველი საერთაშორისო სამეც-
ნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, კონკურენციის პოლიტიკა:
თანამედროვე ტენდენციები და გამოწვევება, 2017;

ქვეყნის დახასიათება მცირე ბიზნესის აქტის მიხედვით: სა-
ქართველო მსს პოლიტიკის ინდექსი აღმოსავლეთ პარტნიორო-
ბის ქვეყნები 2016. ევროპის მცირე ბიზნესის აქტის განხორციე-
ლების შეფასება;

Community-based Entrepreneurship and Rural Development. Creating favorable conditions for small businesses in Central Europe © 2013
Matthias Fink, Stephan Loidl and Richard Lang;

From Single to Scale: How a Single Person, Small Business, or an Entrepreneur Can. Grow Their Business to Profit. Michael Killen. Honiton, United Kingdom. 2019;

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEX_19_3334 (30.09.2020);

<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/67/organizatsiul-samartlebrivi-formebis-mikhedvit> (30.09.2020);

ნინთ მაქაციანია

„პოლონეზიან“ – ეპონომიკური პოლიტიკის გამოწვევა

ანოტაცია: კორონავირუსი მსოფლიო ეკონომიკის მასშტაბით თანამედროვე მსოფლიოს მნიშვნელოვანი თავსატეხი და გამოწვევა; შესაბამისად, დგება აუცილებლობა შეიქმნას უფრო მოქნილი ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც მოქნილი იქნება არაეკონომიკური ტიპის კრიზისული საფრთხეების გადასაჭრელად; საჭიროა უფრო სერიოზულად დავფიქრდეთ არაეკონომიკის წიაღიძან წარმოშობილ პრობლემებზე, თუმცა, სულ უფრო ვრწმუნდებით, რომ ეკონომიკა და სოციალური სფერო განუყოფელია ერთმანეთისგან. მსოფლიო მომსწრეა არაერთი პანდემიის, შესაბამისად, თუ გადავხედავთ მათ შედეგებს, ვნახავთ, რომ მეცნერებისა და ტექნოლოგიების განვითარების შედეგად სულ უფრო მცირდებორიდა საზოგადოების ცხოვრებაზე მათი ნეგატიური გავლენა; დღეს მედიცინა და ეკონომიკური მეცნიერება ერთად აღმოჩნდა ბრძოლაში ამ საერთო მტრის წინაშე, რამდენადაც მათი მიზანი საერთოა – ადამიანთა კეთილდღეობა, ეს უკანასკნელი კი უპირველესად ადამიანის ჯანმრთელობას უკავშირდება და მერე სხვას; იმდინა, ეს მნარე გამოცდილება უფრო დააფიქრებს საზოგადოებას იმაზე, რომ ჯანმრთელი საზოგადოება ყველაზე დიდი სიმდიდრეა;

პანდემიამ კიდევ ერთხელ დაგვანახა რისკების დივერსიფიკაცია და ამ მიზნით ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურის შესაბამისი ცვლილება; ეს შეამსუბუქებს საზოგადოების ცხოვრებაზე კრიზისებისა თუ პანდემიების გავლენას.

მსოფლიო ისე, როგორც არასდროს, დღეს უფრო ერთიანია საერთო მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში და რეცეპტებიც ამ პოლიტიკის შემუშავებისთვის ძირითადად მსგავსია; გადახედვას საჭიროებს საკითხი ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის ზომის, მასშტაბების, ფორმებისა თუ საზღვრების შესახებ;

საკვანძო სიტყვები: პანდემია; რისკების დივერსიფიკაცია; კორონომიკა, კრიზისების თეორია; ჯანსაღი საზოგადოება, არაეკონომიკური კრიზისები; ეკონომიკური პოლიტიკა;

Nino Maqatsaria

Coronomics – The challenge of the economic policy

Annotation: *Coronavirus is an important puzzle and challenge in the modern world economy; Accordingly, it is necessary to develop a more flexible economic policy, which will be flexible in dealing with noneconomic crisis threats; However we need to think more seriously about the problems arising from the entrails of the noneconomy. We are increasingly convinced that the economy and the social sphere are inseparable. The world is witnessing many pandemics, so if we look at their results, we will see that as a result of the development of science and technology, their negative impact on the life of society is diminishing; Today medicine and economic science have found themselves in the fight against this common enemy, since their common goal is human well-being, the latter concerns first human health and then others; Hopefully this bitter experience will make the public think more about the fact that a healthy community is the greatest asset; The pandemic has shown to us the diversification of risks once again and for this purpose the corresponding change in the sectoral structure of the economy; This will alleviate the impact of crises or pandemics on public life.*

The world, is more united against a common enemy today, as never before and the recipes for this policy are similar; The issue of the size, scale, forms or boundaries of state intervention in the economy needs to be reconsidered;

Key words: *The pandemic, diversification of risks, Coronomics, theory of crisis, healthy community, noneconomic crisis, economic policy;*

გლობალიზაცია თავისი სიკეთებითა თუ წინააღმდეგობებით საზოგადოების განვითარების გარდაუვალი პროცესია; საწარმოო ძალებისა და წარმოებითი ურთიერთობების განვითარება ვერ ეძლევა ეროვნულ ჩარჩოებში და წარმოშობს საერთო ტიპის მიღწევებს და პრობლემებს მსოფლიოს უმეტეს ქვეყნებში; ისევე როგორც ნებისმიერი ქვეყანა არ არის დაზღვეული კრიზისული მოვლენებისგან, ასევე მსოფლიო ეკონომიკა პერიოდულად დგება საერთო გლობალური გამოწვევების წინაშე. ქვეყნების საზრუ-

ნავია, რომ რაც შეიძლება მეტად გამოიყენონ გლობალიზაციის მიღწევები და მინიმუმამდე დაიყვანონ მასთან დაკავშირებული რისკები; მსოფლიოს გლობალური სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, რომლებიც სცდება ერთი ქვეყნის მიერ მათი გადაწყვეტის შესაძლებლობას, იცვლიან თავიანთი მნიშვნელობით რიგითობას და წინა პლანზე დგება ახალი ტიპის გლობალური საფრთხეები, რომელიც მოჰყვება განვითარების უფრო მაღალ საფეხურს. თუ მსოფლიოს გლობალურ პრობლემებში პირველ ადგილზე მოაზრებოდა ომების საფრთხე და შემდეგ კაცობრიობის სხვა მნიშვნელოვანი პრობლემები, დღეს, როგორც რეალობამ გვიჩვენა, მსოფლიო პანდემიებმა წინა პლანზე გადაინაცვლა. რა კავშირშია ეს პრობლემა გლობალიზაციასთან? პასუხი ერთიათანამედროვე საზღვრების გახსნილობის დონე წარმოშობს მეტ რისკებს, რომელიც უკვე სცდება ქვეყნის ფარგლებს, ანუ არ არის მოცემულ ქვეყანაზე დამოკიდებული და მისი გადაწყვეტის გზებიც ერთობლივად უნდა გადაიჭრას; ამავე დროს, ეკონომიკის ციკლური განვითარების გარდაუვალობის გათვალისწინებით, რომელთა მიზეზი არც ისე იშვიათად, მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესებია, ნებისმიერი ქვეყანა, როგორც მისი ნაწილი, მზად უნდა იყოს ამისთვის; პრაქტიკულ გვიჩვენა, რომ კრიზისის სათავე არა მხოლოდ ეკონომიკაში, არამედ სხვა სფეროშია; შესაბამისად, თანამედროვე ეკონომიკური პოლიტიკა მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში არაეკონომიკური ტიპის კრიზისული საფრთხეების გადასაჭრელად უნდა იყოს მოქნილი;

ჩვენთვის ცნობილი ეკონომიკური კრიზისების თეორია პასუხს გვაძლევს არაერთ აპრობირებულ ანტიკრიზისულ პოლიტიკაზე, მაგრამ დროა უფრო სერიოზულად დავფიქრდეთ არაეკონომიკის წიაღიძან წარმოშობილ პრობლემებზე, ასეთია სწორედ თანამედროვე პანდემიები, რომლებმაც ესოდენ გლობალიზაციის მსოფლიოს პირობებში არ იცის საზღვრები და ბუნებრივია, ყველა ქვეყნის ძალისხმევით ერთობლივად უნდა გადაიჭრას; რაც უფრო მეტია მსოფლიო ეკონომიკის ურთიერთდამოკიდებულების ხარისხი, მით უფრო აუცილებელი ხდება გლობალური პანდემიების ეპოქის შესაბამისი ეკონომიკური პოლიტიკის თეორიის პრინციპების შემუშავება;

დღეისათვის კორონავირუსის პანდემია ეკონომიკური პოლი-

ტიკის უმწვავესი გამოწვევა გახდა, რომელმაც მოიცვა მთელი მსოფლიო; აშენად შესამჩნევია თვისებრივად ახალი ტიპის კრიზისის ნიშნები, რომელიც განსხვავებულია კლასიკური ეკონომიკური კრიზისისგან, თუმცა შედეგების თვალსაზრისით ბევრი რამ აქვს საერთო; დღევანდელმა კრიზისულმა მოვლენებმა დაგვაფიქრა, რომ მსგავსი საფრთხეებისგან არც არასდროს ვართ დაზღვულები, უფრო მეტიც, მსოფლიოს მომავალი განვითარება ესოდენ მოხშირებულ ეკოლოგიურ კატაკლიზმებთან ერთად სწორედ პანდემიების ფონზეც გვესახება; მით უმეტეს, მეცნიერების განვითარება მიდის იმ დონემდე, რომ ძნელია მსოფლიო მასშტაბით არეგულირო მისი მიღწევების გამოყენების კეთილსინდისიერება, რაც ყველაზე უარეს შემთხვევაში ბოლოგიური იარაღის შექმნასა და გამოყენებაში გამოიხტება; თუ ამას პირობითად გამოვრიცხავთ, მაინც რჩება დიდი ადგილი მეცნიერების მიღწევების რეალიზაციაში შედომებისა და ნაკლებად გააზრებული მოქმედებებისთვის; ასეა თუ ისე, ეკონომიკურ მეცნიერებას სცდება მისი მიზეზების კვლევა, უნდა ვიმსჯელოთ იმით, რაც სახეზეა – გლობალური მსოფლიო პანდემიის შედეგებით.

სულ უფრო ვრწმუნდებით, რომ ეკონომიკა და სოციალური სფერო განუყოფელია ერთმანეთისგან. ტრადიციულად, ეკონომიკურ თეორიაში განიხილებოდა კრიზისების გავლენა სიკვდილიანობაზე, ადამიანის ჯანმრთელობაზე; დღეს კი პირიქით, საზოგადოების ჯანმრთელობის მდგომარეობამ და შესაბამისად, მისი დაცვისკენ მიმართულმა პოლიტიკამ გამოიწვია კრიზისული მოვლენები ეკონომიკურ ცხოვრებაში; ვირუსის გავრცელების მასშტაბების გამო მეცნიერების ის აღიარეს ამავე დროს, ეკონომიკური ხასიათის პანდემიადაც. „დღეს მსოფლიოს მხოლოდ ერთი არჩევანი აქვს და ეს არის მეცნიერებაზე დამოკიდებულება!“ (11. <http://www.ft.lk/columns/A-real-virus-has-gone-viral-Tale-of-Two-Curves/4-698377>); მეცნიერება და კვლევა ყოველთვის იყო და არის საზოგადოების განვითარებისა და გადარჩენის საიმედო გზა; ასეა ამჯერადაც; მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყნის მეცნიერებმა არა მხოლოდ ეპიდემიოლოგიის, არამედ ეკონომიკის თეორიაში ინტენსიურად დაიწყეს პრობლემის შესწავლა; მოკლე პერიოდში მსოფლიოს სამეცნიერო საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომი გახდა ათეულ ათასობით სამეცნიერო ნაშრომი; აშშ-ში

ვაითჰაუსის სამეცნიერო და ტექნოლოგიური პოლიტიკის ოფისმა შექმნა ინსტიტუტები;

ეკონომიკურ მეცნიერებაში გაჩნდა ტერმინი „კორონომიკა“, რაშიც აისახება ეკონომიკაზე კორონავირუსის გავლენა; ტერმინი უკავშირდება შრილანკელი პროფესორის აჯით დე ალვისის სახელს; პანდემიის გაჩენის პირველივე თვეებიდან ვირუსის კვლევისა და ინფორმაციის გაზიარებისთვის პერიოდულად ქვეყნდება მისი სტატიები „Daily Financial Times (Daily FT)“ – ში, 2020 წლის თებერვალში, მარტში და აპრილში „გაზეთის სვეტის სტატიების სახით“; კორონავირუსის გავლენა მსოფლიოს ქვეყნების ეკონომიკაზე უდიდეს კვლევასა და ანალიზს საჭიროებს; მართალია, ჯერ კიდევ არ გასულა საკამარისი დრო იმისთვის, რომ ბოლომდე იქნეს გაანალიზებული პანდემიის გავლენა მსოფლიო ეკონომიკაზე; თუმცა, შეიძლება შეფასდეს მოსალოდნელი საფრთხეები, გამოიკვეთოს ახალი გამოწვევები, მომავალი რისკების თავიდან აცილების გზები;

მსოფლოს თითქმის ყველა ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოშიც, გაიზარდა კვლევების ინტენსივობა ეპიდემიის გამოწვევების მოსაგვარებლად. „კორონომიკასთან“ დაკავშირებით განსაკუთრებით გამოვყოფით პროფესორ ვლ. პაპავას კვლევებსა და რეკომენდაციებს, მარიამ ბერიძის, მიხეილ ჭკუასელის და სხვ. მოსაზრებებს ; ამავე დროს, დღეს განსაკუთრებით ეკონომიკისა და სამედიცინო დარგის მეცნიერებების კვლევა ურთიერთშემავსებლია ადამიანთა ცხოვრებაზე შედეგობრივი ზეგავლენის თვალსაზრისით; ისე როგორც არასდროს, ისინი ერთად დგანან საზოგადოების მტერთან COVID-19-თან ბრძოლაში; მედიცინის მეცნიერების მიერ „უხილავი მტრის“ აღმოჩენა, მისი თვისებრივი და რაოდენობრივი მახასიათებლების სწორი იდენტიფიცირება არის დასაყრდენი ეკონომიკაში მიმდინარე მოვლენებისა და ტენდენციების გამოსავლენად, პრაქტიკული ნაბიჯების დასაგეგმად. მედიცინა, როგორც მეცნიერება, გვეხმარება უხილავი „მტრის გაგებაში“, რაც ყოველთვის არის მნიშვნელოვანი ნაბიჯი ნებისმიერი ომის ბრძოლაში“; / 8. <http://www.ft.lk/columns/COVID-19-Science-will-triumph-But-its-ability-needs-to-be-understood/4-697724/>; ამასთანავე კიდევ ერთხელ ვრწმუნდებით, რომ ორივე მეცნიერებას სხვადასხვა ასპექტით, თავისი შესწავლის ობიექტის ფარგლებში, ერთი მიზანი აერთიანებს – ადამიანთა

კეთილდღეობა; ადამიანის კეთილდღეობა, რაც ძირითადად მისი ჯანმრთელობითაა მიღწევადი ნეპისმიერი ქვეყნის ეკონომიკის მიზანი უნდა იყოს;

მსოფლიო ბევრჯერ ყოფილა მსგავსი პანდემიების წინაშე; მეოცე საუკუნის დააწყისში ე.წ. ესპანურმა გრიპმა 50 მილიონი ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა და დაგვანახა, რომ მას მეტი ზიანის მიყენება შეუძლია კაცობრიობისთვის, ვიდრე პოლიტიკურ ომს. მსოფლიო პერიოდულად იყო მომსწრე მსგავსი პანდემიების; თავისი დიდი მასშტაბებით გამოირჩეოდა SARS-ის პერიოდი; არაერთხელ დაფიქსირებულა ფრინველისა თუ ღორის გრიპის შემთხვევები და სხვ; ისტორიულად, თუ წინა საუკუნეში ვირუსი შედარებით ნელა ვრცელდებოდა, საფრთხის გაზრდა დაუკავშირდა საზღვრების გახსნილობას, საერთაშორისო ურთიერთობების მასშტაბების ზრდას; ამავე დროს, თუ თვალს გადავავლებთ მსოფლიო პანდემიების შედეგებს, ვნახავთ, რომ მეცნერებისა და ტექნოლოგიების განვითარების შედეგად ეკონომიკაზე და საერთოდ, საზოგადოების ცხოვრებაზე მათი ნეგატიური გავლენის სიმწვავე სულ უფრო მცირდებოდა; ამდენად კაცობრიობისთვის ერთადერთი იმედი ისევ და ისევ მეცნიერება და ტექნიკა!

თუმცა, თავისთავად მეცნიერება და ტექნოლოგიები ვერ შეამცირებს პანდემიების ზემოქმედებას ეკონომიკურ და სოციალურ ცხოვრებაზე, რომ არა სახელმწიფოს მიზანმიმართული რეგულირება ისეთი ბერკეტების საშუალებით, რომელიც არ გააჩნია თავისთავად ბაზარს. ამიტომაც კიდევ ერთხელ ვრნმუნდებით თანამედროვე რისკების სამყაროში ეკონომიკაში სახელმწიფოს გონივრული ჩარევის როლისა და მნიშვნელობის აუცილებლობაში; სახელმწიფომ უნდა გაიზარდოს ეკონომიკის რეგულირება სოციალური, ფისკალური, სავალუტო, საგარეო ეკონომიკური და სხვა პოლიტიკის მექანიზმებით; ეკონომიკა პანდემიით გამოწვეული შოკების გავლენის შესამსუბუქებლად მოითხოვს რეგულირების მეტ ასპექტს; რეგულირების მიმართულებები მრავალმხრივია. ესაა სტიმულირების პაკეტები, საგადასახადო შეღავათები, კომპანიების სუბსიდირება დასაქმების შენარჩუნებისთვის და სხვ.

მსოფლიოს ქვეყნებში და მათ შორის საქართველოში ეკონომიკური პოლიტიკა მიმართულია როგორც თვით პანდემიის, ისე მისგან გამოწვეული კრიზისის დაძლევისკენ; ერთი შეხედ-

ვით დგება არჩევანი – პოლიტიკა უპირატესად ორიენტირებული იყოს მოსახლეობის ფიზიკურ გადარჩენაზე, თუ ეკონომიკის გადარჩენაზე; თუმცა, ეს მხოლოდ პირობითია, პრაქტიკულად კი არჩევანი არ არსებობს. ის თავიდანვე ცალსახაა, რამდენადაც ადამიანი, მისი ჯანმრთელობა და კეთილდღეობა არის სწორედ ეკონომიკის საბოლოო მიზანი; ფიზიკური გადარჩენის შემდეგ კი ჩნდება სხვა მოთხოვნილებები;

მსოფლიო პანდემიების ისტორია მოწმობს, რომ კრიზისული სიტუაცია წარმატებით გადალახეს იმ ქვეყნებმა, რომლებმაც უპირატესად მოსახლეობის ფიზიკური გადარჩენის ღონისძიებები გაატარეს; ოპტიმალური ეკონომიკური პილიტიკა ასეთი პირობების დროს ეძებს ოქროს შუალედს ეკონომიკის გადარჩენასა და ადამიანთა ფიზიკურ გადარჩენას შორის; პანდემიასთან ბრძოლის გზები, რომელიც უკავშირდება საზოგადოების ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროს გაჩერებას, ბუნებრივია, ვერ ვერ იქნება ზარალის გარეშე, რომელიც უნდა შეენიროს ადამიანთა ფიზიკურ გადარჩენას; ეს მოკლევადიანი ღონისძიება გრძელვადიან პერიოდში ეკონომიკაში უფრო სერიოზულ ზარალს აგვარიდებს თავიდან; სწორედ ეკონომიკურმა პოლიტიკამ უნდა განსაზღვროს მოკლევადიან პერიოდში რა დათმოს რა დოზით – ეკონომიკა და ბიზნესი, თუ – ადამიანთა სიცოცხლე.

ეპიდემიის პირობებში დახურა კომპანიები, შემცირდა სამუშაო ადგილები, გაიზარდა უმუშევრობა, განსაკუთრებით, მომსახურების სფეროდან მილიონობით ადამიანი შეუერთდა უმუშევართა არმიას. მიწოდების შემცირებამ კი გამოიწვია ფასების ზრდა; დაეცა მოსახლეობის მყიდველობითუნარიანობაა; საქართველოში განსაკუთრებული სიმწვავით აისახა ასევე უცხოეთიდან ფულადი გზავნილების შეზღუდვა, რომლის მასშტაბებითაც ქვეყანა გამოირჩეოდა. თუმცა ქვეყანაში პანდემიური კრიზისის არც ისე დიდი პერიოდის რეალობიდან გამომდინარე, შეიძლება გარკვეული დასკვნების გამოტანა, რაც საშუალებას მოგვცემს ეკონომიკურმა პოლიტიკამ უკეთ უპასუხოს მსგავს გამოწვევებს; შესაბამისად, სწორად იქნა განსაზღვრული ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტები; ეკონომიკის სტიმულირების მიზნით დაფინანსდა ინფრასტრუქტურული პროექტები, რომელთანაც დაკავშირებული სამუშაოები შესაძლებელი იყო შესაბამისი ყოფი-

ლიყო პანდემიის პირობებში ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის სტანდარტებთან; დაფინანსებული პროექტები ემსახურებოდა და-მატებითი სამუშაო ადგილების შექმნას, შემოსავლების გაზრდას თუ შენარჩუნებას; გაგრძელდა სოფლის მეურნეობისა და ფერ-მერთა მხარდაჭერის პროექტები; იმპორტი ჩაანაცვლა ზოგიერთი პირველადი სასიცოცხლო საქონლის მიწოდებამ;

მსოფლიოს ბევრი ქვეყნის და მათ შორის საქართველოს ეკო-ნომიკაში დიდი ადგილი უჭირავს ტურიზმს; უკვე აშკარაა, რომ პანდემიის შედეგებმა ყველაზე უფრო დაზიარალა ტურისტული ქვეყნები, რამდენადაც ერთ-ერთი პირველი ღონისძიება იყო ქვეყნებს შორის გადაადგილების შეზღუდვა; ეს განსაკუთრებით მწვავედ შეეხო საქართველოსაც. ყოველწლიურად იზრდებოდა ქვეყანაში ვიზიტორების რიცხვი და ამ სფეროდან მიღებული შემოსავლები; ტურიზმის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, ტურიზმის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში 2010 წლიდან 2020 წლის პანდემიამდე აშკარა ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა, კერძოდ – 1370 მლნ.ლარიდან 3527 მლნ ლარამდე გაიზარდა; ამავე დროს, თუ საერთაშორისო მოგზაურების ვიზიტებმა 2019 წლის ოქტომბრის მდოგმარეობით შეადგინა – 8 020230, 2020 წლის იგივე თვის მონაცემებით ის შემცირდა 1 649547 მლნ -მდე; /7. gnta.ge/. ტურიზმის ეროვნული სამსახური /შესაბამისად, პან-დემიამდე საქართველოში ტურიზმი დასაქმების ერთ-ერთი ყვე-ლაზე მზარდი სექტორი იყო; „ტურიზმის ინდუსტრიაში შრომის ბაზრის საჭიროებათა კვლევის“ თანახმად, 2018 წლის 1 სექტემ-ბრის მდგომარეობით ტურიზმის ინდუსტრიაში დასაქმებულთა რაოდენობამ 71,574 ადამიანი შეადგინა, რაც 6,5 %-ით მეტია გასული წლის მაჩვენებელთან შედარებით“ / 6. mis.gov.ge/.

მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ეკონომიკის პირობებში მოსახურების სფერო ძალზე მნიშვნელოვანი და მასშტაბურია, უკვე მსოფლიო სერიოზულად დაფიქრდა ქვეყნის დარგობრივი სტრუქტურის დივერსიფიცირებაზე; ის ძირითადად მომსახურების სფეროზე ორიენტირებული ვერ იქნება, ეს ეხება პირველ რიგში ტურიზმს; განვითარება ქვეყნისთვის უფრო მდგრადია, თუ ის ეყრდნობა ეკონომიკის პირველად და მეორეული სექტორების განვითარებას; ვირუსისგან ერთ-ერთი გაკვეთილია წარმოების მნიშვნელობის სწორი გაგების გადააზრება;

ტურიზმთან ერთად ჩვენი ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანია სოფლის მეურნეობის პრიორიტეტული განვითარება, რომელშიც იქმნება მხოლოდ მშპ-ს 9%. სოფლის მეურნეობა, რომლის პროდუქტიც პანდემიის პირობებში მოთხოვნის ძირითადი ობიექტია, სტრატეგიულ პრიორიტეტად უდა იქცეს; ეს ის დარგია, რომელზეც მოთხოვნა არსებობს როგორც კრიზისის, ისე პოსტკრიზისულ პერიოდში; შემდეგ კი მაზე უნდა იქნეს დაშენებული ტურიზმის სექტორი;

ამდენად, პანდემიამ კიდევ ერთხელ დაგვანახა საჭიროა რისკების დივერსიფიკაციაზე მეტად დაფიქრების აუცილებლობა, როგორც ვრწმუნდებით, ვიწრო დარგობრივი სპეციალიზაცია რისკების მსოფლიოში ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკისთვის არასაიმედოა; რისკების დივერსიფიკის მიზნით, საჭიროა ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურის შესაბამისი მოდიფიკაცია და ამ მიმართულებით მისი გადახედვა; მართალია, მსოფლიო ეკონომიკაში სულაც არ არის აუცილებელი ყველა ქვეყანა ანარმობდეს ყველაფერს, რაც სჭირდება, თუმცა, დარგობრივი სპეციალიზაცია შედარებით უპირატესობას და თანამედროვე რისკების გააზრებას უნდა დაუფუძნოს; ბევრი დაფიქრდა, რომ „კვერცხების უმეტესი ნაწილი მხოლოდ რამდენიმე კალათაში“ არ იძლევა მყარი ზრდის გარანტიას; „სწორხაზოვანმა ეკონომიკამ შეიძლება შექმნას დომინოს ეფექტების სერია, რომელთა მონელება საქმაოდ რთული იქნება“; ქვეყანაში ეკონომიკური ზრდა არ უნდა იყოს იმაზე დამოკიდებული, წვიმები თუ დროულად მოვა, ან თუ ტურისტი მოვა მიიღებს გაცილებით მეტ მშპ-ს; დღეს მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების ტენდენციაა ის, რომ ყველგან ვხვდებით „სხვაგან დამზადებულს“; მაგრამ ეს ხშირად ნორმად იქცა ეკონომიკური სექტორების უმეტეს ნაწილში; პანდემიის დროს აუცილებელი ნიღაბიც კი იმპორტზე იყო დამოკიდებული; /5. ajIT de alvisi; Coronomics-Plan-your-eggs-and-the-basket/.

გრძელვადიანი ეკონომიკური პოლიტიკის ექსპორტზე ორიენტაცია იძლევა სიმშვიდის საშუალებას კრიზისულ სიტუაციებში; სამწუხაროდ, სამომხმარებლო ბაზრის უდუდესი ნაწილი საქართველოში ძირითადად იმპორტზეა დამოკიდებული; მშპ-ს დიდი ნილი მოდის ვაჭრობაზე; 2019 წელთან შედარებით შემცირდა ექსპორტი 324,0 მლნ აშშ დოლარიდან, 254,1 მლნ აშშ დოლა-

რამდე; იმპორტი კი 812,0 აშშ დოლარიდან 696,0 მლნ აშშ დოლარამდე; ვაჭრობის შეზღუდვით ბუნებრივია შემცირდა მოთხოვნა ქართულ საექსპორტო პროდუქციაზე; /9. www.geostat.ge/ka/.

ასევე პანდემიასთან დაკავშირებულ პანიკას შეუძლია საგრძნობლად გაზარდოს ისედაც არსებული ეკონომიკური ზარალი; გაზარდოს მოთხოვნა პანდემიის საწყის ეტაპზე, შექმნას დეფიციტი, გააღმარმავოს ინფლაცია და ა.შ. თუმცა, უფრო დიდ პერიოდში ის ერთობლივი მოთხოვნის შემცირებაში აისახება; გამოსავალი ამ კრიზისული მდგომარეობიდან დამოკიდებულია ქვეყნის განვითარების დონეზე, პანდემიით გამოწვეული აუცილებელი შეზღუდვების სწორ რეგულაციაზე;

ერთ-ერთი უმთავრესი გამოწვევა კორონომიკის პირობებში ეს არის დისტანციური მუშაობა და დისტანციური სწავლება. საქართველოშიც, ისევე როგორც მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში, მუშაობის ეს მეთოდი არც ისე უცხოა; თუმცა, გამოწვევამ საჭირო გახდა დისტანციური მუშაობის უზრუნველსაყოფად ბევრი კომპანიისთვის დამატებით ორგანიზაციული ცვლილებების გატარება; თუ ადრეც მუშაობისა და სწავლების პროცესში ხდებოდა მეტ-ნაკლებად ამ მეთოდის გამოყენება, ამჯერად უფრო მასობრივი გახდა და დახვენა მოითხოვა; თუმცა, მასაც აქვს დადებითი მხარეები: ხშირად დისტანციური მუშაობა უფრო ამარტივებს და მოგებინს ხდის ადამიანთა საქმიანობას; მათ ეზოგებათ სამსახურამდე მისვლის დრო და თანხები; აქვთ მუშაობის უფრო მოქნილი გრაფიკი; ის ხელსაყრელია იმათვის, ვისაც სწავლის პარალელურად უწევს მუშაობა და სხვ. /3. ბერიძე. 2020. კორონავირუსის შედეგად ნარმოქმნილი ახალი შესაძლებლობები ბიზნესში/; იმდენად, რამდენადაც განათლება არის აღზრდისა და სწავლების ერთიანობა, მისი დისტანციური ფორმა მხოლოდ გარკვეული პერიოდის გარდაუვალი აუცილებლობაა, წინააღმდეგ შემთხვევაში მისი ხარისხი საგრძნობლად ეცემა.

ამრიგად, ესოდენ გლობალიზებულ და გაურკვევლობების მსოფლიოში ნებისმიერი პანდემია არის რისკი, რომელსაც ვერ მოვსპობთ, თუმცა, შეიძლება ცალკეული ქვეყნების შესაძლებლობების ფარგლებში მისი პრევენცია ან შემდეგ უკვე ნეგატიური შედეგების შემსუბუქებას; ეკონომიკური პოლიტიკა ცალკეულ ქვეყნებში ითვალისწინებდეს ასევე გლობალური პანდემიებისგან

ერთგვარი დაზღვევის პოლიტიკასაც; მსოფლიო დარწმუნდა, რომ კორონავისუსი გახდა ეკონომიკური პოლიტიკის უმწვავესი გამოწვევა, რომ მსოფლიო ისე, როგორც არასდროს, დღეს უფრო ერთიანია საერთო მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში და რეცეპტებიც ამ პოლიტიკის შემუშავებისთვის ძირითადად მსგავსია; მუდმივად გადახედვას საჭიროებს საკითხიც ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის, მისი ჩარევის ზომის, მასშტაბების, ფორმების შესახებ, რომელმაც არ უნდა დააზინოს საბაზრო მექანიზმი, პირიქით, ხელი შეუწყოს მის შემდგომ განვითარებას და ორიენტაციას მთლიანად საზოგადოების კეთილდღეობისკენ;

და რაც მთავარია, ეკონომიკის მიზანი არის ადამიანის კეთილდღეობა, ხოლო ეს უკანასკნელი განუყოფელია ჯანმრთელობისგან, ამდენად, ჯანდაცვა არის გარდაუვალი საშუალება იმისათვის, რომ ეკონომიკის მიზანი იქნეს რეალიზებული; შესაბამისად, ეკონომიკური პოლიტიკის მნიშვნელოვანი ასპექტია ჯანდაცვის პოლიტიკა, რომელმაც ზოგადად თანამედროვე ცივილიზებულ მსოფლიოში პასუხისმგებლობა უნდა აიღოს ჯანმრთელი საზოგადოებისთვის ზრუნვაზე, მის მასობრივ ხელმისაწვდომობაზე, ამ შემთხვევაში ადამიანური მსხვერპლიც ნაკლები იქნება ეპიდემიების შედეგიც.

გამოყენებული ლიტერატურა და ინტერნეტწყაროები:

ვლ. პაპავა. კორონომიკა და ეკონომიკა კრიზისის წინაშე; <https://for.ge/view/182671/koronomika-da-ekonomika-krizisis-winaSe.html/>

„ეკონომიკური კრიზისი და საქართველოს ეკონომიკის ზოგიერთი გამოწვევა“ ვლ. პაპავა, ვახტანგ ჭარაია; ექსპერტის აზრი 136; საქართველოს სტრუქტებისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი 2020 წელი.

მარიამ ბერიძე, „კორონავირუსის შედეგად წარმოქმნილი ახალი შესაძლებლობები ბიზნესში“, ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა. ტ.7. № 2 2020. DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.7.2.2020.26-35>

კორონომიკა-კორონანომიკა-მედიცინის მძევალი ეკონომიკა; „კომერსანტი“ მიხეილ ჭუასელის პერსონალური ბლოგი/ access_time2020-03-26 20:00:30 <https://commersant.ge/>

ajiT de alvisi; /Coronomics-Plan-your-eggs-and-the-basket/4-695109 Thursday, 6 February 2020 00:00

„ტურიზმის ინდუსტრიაში შრომის პაზრის საჭიროებათა კვლევა“/საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, 2018 წ. ანგარიში/ mis.gov.ge/

<https://gnta.ge/ge/> ტურიზმის ეროვნული სამსახური
[/https://www.geostat.ge/ka](https://www.geostat.ge/ka)

<http://www.ft.lk> COVID-19-Science-will-triumph-But-its-ability-needs-to-be-understood/4-697724/;

<http://www.ft.lk/A-visible-lesson-from-an-invisible-virus-Seren-dib-to-rethink/4-699111>; Thursday, 23 April 2020 00:00

<http://www.ft.lk/columns/A-real-virus-has-gone-viral-Tale-of-Two-Curves/4-698377>;

საქელმწიფო და ბიზნესი

ანოტაცია: მიმოხილული და გაანალიზებულია სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი, ეკინისის ეკონომიკის გავლენა თანამედროვე ეკონომიკაზე, განვითარების ეტაპები და კრიზისულ სიტუაციებში სახელმწიფო ჩარევის აუცილებლობა. მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშემწყობის პროგრამების განხორციელების აუცილებლობა. ნარმოჩენილია სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური კეთილდღეობის ქუთხით.

ამოსავალი სიტყვები: თავისუფალი ბაზარი, დირიჟიზმი, კრიზისი, სტრატეგია, გლობალიზაცია, ბიზნეს-გარემო, ფულად-საკრედიტო სისტემა.

Shorena Pachkoria

State and Business

Annotation: In the Article the following issues are reviewed and analyzed: economic role of the state, the impact of the Keynesian Economics on the Modern Economy, stages of development and the need for state intervention in crisis situations; the need to implement Small and Medium business support programs. The responsibility of the state for the socio-economic well-being of the society is presented.

Key words: free market, dirigisme, crisis, strategy, globalization, business environment, monetary-credit system.

იმისათვის, რომ ბიზნესი წარმატებით ფუნქციონირებდეს და განვითარდეს, აუცილებელია არსებობდეს შესაბამისი გარემო. შესაბამისი გარემოს ჩამოყალიბებაში

უმთავრესი როლი სახელმწიფოს, ხელისუფლებას ენიჭება. ეკონომისტები გამოყოფენ

მიკრო, მაკრო, ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, სოციალურ-ეულ-ტურულ, ბუნებრივ-გეოგრაფიულ, დემოგრაფიულ, მეგა და ა. შ. გარემოს. ყველა ჩამოთვლილი გარემო მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს ბიზნესზე.

თანამედროვე რეალობაში გამოვყოფთ მეგა გარემოს, რო-

გორც მოწინავე, კონკურენტუნარიანი ფირმების გლობალურ ბაზრებზე ადაპტირებისა თუ დამკვიდრების უნარს. ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ ბიზნესგარემო ყალიბდება სახელმწიფოს მხრიდან განხორციელებული სხვადასხვა ქმედებების საფუძველზე. მონეტარული პოლიტიკა, ფისკალური პოლიტიკა, პოლიტიკური სტაბილურობა, საზოგადოებრივი წესრიგი, ეკონომიკური ზრდის სტაბილირება, საინვესტიციო პოლიტიკა, სამართლებრივი ბაზა, ქონების დაცვა – ყველა ეს ფაქტორი, მათი მართვის ბერკეტების სახელმწიფოს, ხელისუფლების ხელში არსებობით, განაპირობებენ ხელსაყრელი ბიზნეს-გარემოს შექმნას ან პირიქით...

მოკლედ მიმოვინილავთ სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის ეფაპებს კეისის ეკონომიკის ჭრილში.

კეისის ეული ეკონომიკური თეორია დაიწერა „დიდი დეპრესიის“ დროს, ამიტომაც ეს თეორია ზოგჯერ მოიხსენიება როგორც „დიდი დეპრესიის ეკონომიკა“. მანამდე კლასიკური ეკონომიკური სკოლები გვასწავლიდნენ, რომ ეკონომიკაში არასასურველი რხევები, რომელიც ციკლურობის თანმდევია, თვითრეგულირებადია. კეისის მა შემოვთავაზა ახალი ხედვა სახელმწიფოს როლზე ეკონომიკაში განსაკუთრებით კრიზისების დროს. მას მიაჩნდა, რომ ციკლური ფისკალური პოლიტიკა დადებით გავლენას მოახდენდა სიტუაციის სტაბილიზაციაში, მაგრამ უარყოფითმა მოვლენებმა იჩინა თავი. კერძოდ, დასავლეთის ქვეყნებში სახელმწიფო მეტისმეტად ჩაერია ეკონომიკაში და ამას შესაბამისი უარყოფითი შედეგები მოჰყვა, რამაც ეკონომიკის სტაბილირება შეასუსტა და შესაბამისად, ეკონომიკის ზრდა შეანელა. ამიტომაც მაკროეკონომიკური რეგულირების წარმატებულ მოდელად გარკვეული პერიოდი მონეტარიზმი მიიჩნეოდა.

უნდა აღვნიშნო, რომ „თავისუფალი ბაზრის“ იდეა არ გამოდგა მყარი, უდიდესი ტრანსაციონალური კომპანიები პრობლემად იქცა, სოციალურმა პრობლემებმა იჩინა თავი.

კრიზისის მოახლოება 2006 წლიდან შესამჩნევი გახდა. მსოფლიოს ფულად-საკრედიტო სისტემაში რთული ვითარება შეიქმნა. დღის წესრიგში დადგა ნეოკლასიკოსების „მეენსტრიმის“ შეცვლის საკითხი. გლობალურმა კრიზისმა აიძულა სამყარო კეინზიანური მოდელისკენ შემობრუნებულიყო.

ამგვარ პოლიტიკას საფრანგეთში დირიჟიზმს უწოდებდ-

ნერ. ის გარკვეულ სფეროებში წარმოების წახალისებას უჭერდა მხარს, ასევე სახელმწიფოს მიერ გარკვეული საწარმოების მფლობელობას.

დირიქიზიზმი გულისხმობს, რომ თავისუფალ ბაზარს არ შეუძლია რესურსების ეფექტურად განაწილება, მთელი რიგი ფაქტორების (ინფორმაციის, ტექნიკური პერსონალის, ადამიანური პერსონალის) სიმცირის გამო. შეიძლება ითქვას, რომ ეს იგივე „ბეიჯინგის კონსენსუსია“.

აღსანიშნავია, რომ არ შეიძლება ყველა სოციალური პრობლემის მოვარება თავისუფალ ბაზარს მივანდოთ.

მწვავე კრიზისიდან თავის დაღწევა კერძო ბიზნესს ისეთ ქვეყანაშიც კი არ შეუძლია, როგორიცაა აშშ-ია. კრიზისულ სიტუაციებში ანტიკრიზისული პოლიტიკა უნდა ითვალისწინებდეს ბიზნესისადმი ფინანსურ დახმარებას.

ეკონომიკაში COVID 19-ის პანდემიით გამოწვეული კრიზისით მიღებული შედეგების თქმა ამ ეტაპზე შეუძლებელია, რადგან პანდემია არ დასრულებულა და ზიანი, სამწუხაროდ, ჯერ კი-დევ მზარდია. ერთი კი უდავოა, ეკონომიკური საქმიანობების შეზღუდვამ დიდი დარტყმა მიაყენა მსოფლიოს ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებას.

ამ ფონზე განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს მხრიდან გაღებული ფინანსური დახმარებები. მაგალითისათვის რამდენიმე სახელმწიფოს მაგალითს მოვიყვანთ 2008 წლის კრიზისის დროს.

- 2008 წელი, თებერვალი -აშშ- კონგრესმა გამოყო 167 მლრდ დოლარი ეკონომიკის სანაციის პროგრამის ფარგლებში. საგადასახადო შეღავათი მიიღეს ოჯახებმა, კერძოდ, 117 მილიონმა საოჯახო მეურნეობამ. გაიცა: 1200 დოლარი ოჯახურ წყვილზე, ერთ პირზე 600 დოლარი და ყოველ ბავშვზე 300 დოლარი .

- იმავე წლის მარტში ფედმა გამოყო 400 მლრ დოლარი, რითაც გასცა მოკლევადიანი საგანგებო კრედიტი იმ ბანკებსა და ფინანსურ კომპანიებზე, რომლებიც ახორციელებდნენ სასესხო დაბანდებებს იპოთეკასთან დაკავშირებულ წარმოებულ ფასიან ქაღალდებში. ეს იყო საკუთარი რეზერვების დაახლოებით ნახევარი.

• აშშ-ს ფინანსთა სამინისტრომ უმედო აქტივები ჩამოწერა. მათი მოცულობა 59 მლრდ დოლარიდან 1 ტრლნ დოლარამდე შეადგენდა.

• ინგლისის ცენტრალურმა ბანკმა ბანკების რეკაპიტალიზაციასა და საგარანტიო უზრუნველყოფისატვის გამოყო 500 მლრდ გირვანქა სტერლინგი.

• გერმანიის ცენტრალურმა ბანკმა (ბუნდესბანკმა) გამოჰყო 1ტრლნ ევრო მოსახლეობის დასახმარებლად.

• გერმანიის მთავრობის მიერ გამოიყო 82 მლრდ ევრო მცირე და საშუალო ბიზნესის დასახმარებლად. აგრეთვე შეიქმნა სტაბილიზაციის ფონდი და 480 მლრდ ევრო გამოიყო /2009 წლის დეკემბერი/.

• იაპონიამ გამოჰყო 5,5 ტრლნ იენი.

• ყველა ამ ქმედებებმა დადებითი შედეგები გამოიღეს.

• საქართველოში 2008 წელს ბანკებმა გააუქმეს ოვერდრაფტის ლიმიტები, გააჩერეს დაკრედიტება და თითქმის ერთი მესამედით გაზარდეს საპროცენტო სარგებელი. ამ ყველაფერმა ბიზნესს შეუქმნა პრობლემა. ბანკებმა დაიწყეს აგრესიული ბრძოლა აქტივების დასაუფლებლად. ყველა ეს ნაბიჯი მცდარი იყო, როთაც გამოწვეული უარყოფითი შედეგები დღესაც არაა აღმოფხვრილი. ეს კიდევ ერთი დადასტურებაა იმისა, რომ სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევის გარეშე ვერ ხერხდება სწორი ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მიღება.

ამ ეტაპზე საქართველო ბოლომდე ვერ გასცდა ნეოლიბერალურ ხედვას. ამიტომ ხშირად ისევ ბაზარს ანდობს რესურსების ეფექტუან განაწილებას.

თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფომ გადადგა გარკვეული ნაბიჯები ეკონომიკური ჩარევისკენ გარკვეული პროგრამების განხორციელებით: იაფი საკრედიტო პროგრამები სოფლის მეურნეობაში, აგრეთვე სახელმწიფო პროგრამის „აწარმოე საქართველოში“ ფარგლებში ბევრი მცირე და საშუალო ბიზნესის დაფინანსება.

მიმაჩნია, რომ სახელმწიფომ უფრო მკვეთრი ნაბიჯები უნდა გადადგას, თუნდაც იმ მხრივ, რომ სტრატეგიულ დარგებში მეტი საწარმო დააფუძნოს და მთლიანი ეკონომიკა წარმართოს გარკვეული მიმართულებით.

„სახელმწიფომ, ეკონომიკური წონასწორობის მიღწევისათვის, ახალი ნეოკლასიკური სინთეზის (ტერმინი შემოიღეს მ. გუდფრენდმა და ი. კინგმა 1997 წელს) შექმნითა და მისი ჩართვით ეკონომიკურ პოლიტიკაში უნდა დაძლიოს ეკონომიკური კრიზისი“. „ახალი ნეოკლასიკური სინთეზი“ „ნეოკლასიკური სინთეზისა“ და საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის ძირითადი მიმართულებების შეერთებით მიღებული ახალი ეკონომიკური თეორია“ (ასათიანი 2017 ბ).

დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთაქვათ, სახელმწიფომ უნდა შეასრულოს ახალი როლი, რაც გამოიხატება აქტიური სოციალური პოლიტიკის გატარებაში. იქნიოს ეკონომიკის განვითარების ისეთი სტრატეგია, რომელიც ხელს შეუწყობს დასაქმებას, ქონებრივ თანასწორობას, სამოქალაქო საზოგადოების განვითარებას, კერძო საჯუთორების დაცვასა და ა. შ. გლობალიზაციის პროცესი, რომელსაც ვერ გავექცევით, სხვაგვარ სოციალურ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ პროცესებს ავითარებს. ამის ფონზე კი სახელმწიფო მართვაც სხვაგვარი გვჭირდება, რომლის ძირითადი განმსაზღვრელი ეკონომიკაა. ეკონომიკა კი თანამედროვე პირობებში აუცილებლად საჭიროებს კვლევის ახალი მეთოდების ძიებას, რომელიც სასიკეთო ზემოქმედებას მოახდენს მაკროეკონომიკურ წონასწორობაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა და ინტერნეტწყაროები:

როზეტა ასათიანი, ახალი ნეოკლასიკური სინთეზი – XXI საუკუნის ახალი პარადიგმა

გლობალიზაცია და ბიზნესი, სამეცნიერო -პრაქტიკული ჟურნალი. გამომცემლობა საქართველო, თბილისი 2018.

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია. საქართველო 2020. 2021.

ო. ბლანშარი, მაკროეკონომიკა, თბილისი, „უნივერსიტეტის გამომცემლობა“. 2010;

Экономическая теория на пороге XXI века (2000). Под ред. Осипова Ю.М.; Зотовой Е.О. М., 'Юрист~';

დ. გიორგელიძე, თანამედროვე (უმაღლესი) მაკროეკონომიკა /გაცნობითი ფრაგმენტი. 2020;

გ. ქეშელაშვილი, ანტიკურიზისული მენეჯმენტი. თბილისი. 2019;

რ. ასათიანი,, საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკის, როგორც მეცნიერების წარმოშობის წარმატების, მიზნები და ამოცანები, უ. ახალი ეკონომისტი, 2017, №2;

გლობალიზაცია და ბიზნესი – სამეცნიერო-პრაქტიკული უურნალი. თბილისი 2018.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ვებგვერდი: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/297/sasurstat-usafrtkhoeba> (15.06.2021);

საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს ვებგვერდი: www.mof.ge (15.06.2021)

საბუნების მეცნიერებას

ლაბორატორია, თამან თოლოზიდვა

სამეგრელოს პირველი მასივების (ონიშეული, ყვირა, გაუჩა, წულიში, მიმდინარე, სახი) გრაფიკულ-გეოგრაფიული პროცესი
ეპოქობრივობის, აგრძელებულ პროცესის მიერადობა (დასავლები)
სამეგრელო, სამეგრელო

ანოტაცია: ჩვენს მიერ სხვადასხვა წელს საველე მარშრუტული კვლევის მეთოდების გამოყენებით, შესწავლილია სამეგრელოს კირქვიანი მასივის კალცეფილური ფლორის იშვიათი და ენდემური სახეობების მრავალფეროვნება. სამეგრელოს ტერიტორიაზე ასხის მასივი, მიგარიას, ყვირას, ოხაჩუეს კირქვიან მასივებთან ერთად, ავტოქტონური ფლორის ჩამოყალიბების და ფორმირების მნიშვნელოვანი არეალია. ამას ადასტურებს სამეგრელოს ფლორის შესახებ არსებული ბოტანიკური და ბოტანიკურ-გეოგრაფიული კვლევის შედეგები (ალხიმი, 1893, 1896b; ალხიმი, 1960; კოლაკოვსკი, 1958, 1961; კოხაძე E, 1968). სამეგრელოს თითოეულ ვერტიკალურ სარტყელში, სხვადასხვა გეოგრაფიულ ელემენტებთან ერთად მეტ-ნაკლები რაოდენობით ნარმოდგენილია კოლხური ფლორის გეოგრაფიული ელემენტები: 1. შერეულ ფოთლოვანი ტყის სარტყელში – *Buxus colchica, Rhamnus imeretina* 2. წიფლნარ-მუქნინვიანი ტყის სარტყელში – *Abies nordmanniana, Rhododendron ponticum*; ტყის სარტყელის სხვადასხვა ზონაში (მთის ქვედა, შუა და ზედა სარტყელი) ენდემური სახეობებით გამორჩეულია კოლხური სუბალპური მაღალბალახეულობა – *Inula magnifica, Cirsium oblogifolium, Heracleum mantegazzianum, Lilium kesselringinum* და ასევე მაღალბალახეულობის სხვა სახეობები, რომელთა 50% კავკასიისა და კავკასიონის საერთო ენდემი და სუბენდემია. 3. ფართოფოთლოვანი ტყის სარტყელში – *Betula megrelica, B. medwedewii* 4. სუბალპურ სარტყელში – *Sorbus migarica, Arctostaphylos caucasica, Rhododendron sochadzeae* 5. ალპურ სარტყელში – *Chrysanthemum agnusoides, Kemulariella colchica, Potentilla kemulariae, Astrantia colchica* და მრავალი სხვა. ჩვენ მიერ შედგენილ იქნა სამეგრელოს

კირქვიანი მასივის სხვადასხვა ჰაბიტატების ენდემური და სუბენდემური კალცეფიტების სია. 1. კირქვიანი კლდეები, რომელთა ფლორის უმეტესობა ხაზმოფიტები ანუ ე.ნ. კლდეთა ნაპრალის მცენარეებია: *Omphalodes lojkae*, *Campanula dzaaku*, *C. fonderwisiai*, *Seseli saxicolum*, *Potentilla kemulariae*, *Kemulariella colchica*, *Astrantia colchica*, *Umbellicus oppositifolius* და სხვა. 2. კირქვიანი ნაშალ-ლორლიანების ჰაბიტატები: *Alboiodoxa elegans*, *Heracleum egrissicum*, *H. calcareum*, *Cyclamen colchicum*, *Daphne pseudosericea*, *Lupinaster polyphyllus*, *Digitalis ciliata*, *Scutellaria heleneae* და სხვა. 3. კირქვიან მდელოები- *Gentiana kolakovskyi*, *Chysmydia agasyloides*, *Polylophium paniutinii*, *Crocus vallicola* და სხვა. 4. მაღალბალახეულობა- *Lilium kesselringianum*, *Heracleum mantegazzianum*, *Inula magnifica*, *Cirsium oblogifolium* და სხვა. კალცეფიტების ზოგიერთი სახეობა (*Lupinaster polyphyllus*, *Polylophium paniutinii*, *Campanula spp.*, *Cyclamen colchicum*, *Astrantia colchica*) ერთდროულად სახლდება ზემოთ ჩამოთვლილ სხვადასხვა ჰაბიტატებზე (კლდეები, ნაშალები, მდელოები), რაც გამოწვეულია ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში მცენარეებში გამომუშავებულ ადაპტაციის უნარზე. თავისებურია კალცეფილური ფლორის სიმაღლეებივი გავრცელების ამპლიტუდა. ამას განაპირობებს შემდეგი გარემოება: მაღალმთის კარსტული რელიფის წლიური ნალექების ჯამი საკმაოდ მაღალია და შეადგენს 1600-2100მმ-ს. აქ თოვლის საფარი კარსტებში ხანგრძლივად აკუმლირდება კარსტულ ძაბრებში და უზრუნველყოფს სხვადასხვა ჰაბიტატების მუდმივ დატიანიანებას. ამის გამო კოლხური ტიპის დენდროფლორას და საერთოდ კალცეფილურ ფლორას ჰიფსომეტრულად გავრცელების მაღალი ამპლიტუდა ახასიათებს.

ამოსავალი სიტყვები – კირქვიანები, კარსტი, ავტოქტონური, ენდემური, სუბენდემური, სამეგრელო.

Larisa Tirkia, Tamar Tolordava

Botanical-geographical profile of Samegrelo limestone massifs (Okhachkue, Kvira, Gucha, Tsulishi, Migaria, Askhi), ectopology, diversity of autochthonous calciferous flora (Western Georgia, Samegrelo)

By utilization of field botanical route methods throughout different

years, we have studied the diversity of rare and endemic species of calciphylous flora of Samegrelo limestone massif. The Askhi massif in Samegrelo together with limestone massifs of Migaria, Kvira, Okhachkue and Lebarde represents a significant area for genesis and formation of an autochthonous flora. Existing botanical and botanical-geographic research findings about the flora of Samegrelo can only confirm this (Альбов, 1893, 1896b, 1896b; Альпер, 1960; Колаковский, 1958, 1961; Сохадзе Е, 1968).

The following geographic elements of the Colchic flora together with different geographic elements (Cauc-As. Min., West Asian, Mediterranean, etc) are represented more or less quantity in each vertical belt of Samegrelo:

1. *Buxus colchica*, *Rhamnus imeretina* occur in the mixed deciduous forests;
2. *Abies nordmanniana*, *Rhododendron ponticum*, *Quercus ponticum* can be found in the beech and dark coniferous forest belt; large subalpine herbaceous plants are distinguished by endemic species like *Inula magnifica*, *Cirsium oblogifolium*, *Heracleum mantegazzianum*, *Lilium kesselringianum* as well as other species of high-elevation herbaceous plants, 50% of which are common endemics and sub-endemics of the Caucasus and the Greater Caucasus mountain range.
3. *Betula megrelica*, *B. medwedewii* grow in the broad-leaf forest belt;
4. *Sorbus migarica*, *Arctostaphylos caucasica*, *Rhododendron sochadzeae* are characteristic for the subalpine belt;
5. *Chymsydia agasilloides*, *Kemulariella colchica*, *Potentilla kemulariae*, *Astrantia colchica* and many more can be found in alpine belt.

We have made a list of endemic and sub-endemic calceophytes of different habitats of study area:

1. Limestone cliffs where most representatives of the flora are chasmophytes or plants growing on rock crevices: *Omphalodes lojkae*, *Campanula dzaaku*, *C. fonderwisiae*, *Seseli saxicolum*, *Potentilla kemulariae*, *Ranunculus helenae*, *Kemulariella colchica*, *Astrantia colchica*, *Umbellicus oppositifolius* and others.
2. Limestone loose-rocky habitats: *Alboviodoxa elegans*, *Heracleum egrissicum*, *H. calcareum*, *Cyclamen colchicum*, *Daphne pseudosericea*, *Lupinaster polyphyllus*, *Scutellaria helenae*, *Digitalis ciliata*, etc.
3. Limestone meadows: *Gentiana kolakovskyi*, *Chymysydia agasilloides*, *Polylophium pa-niutinii* and many more.
4. Tall-herbaceous plants: *Lilium kesselringianum*, *Heracleum mantegazzianum*, *Inula magnifica*, *Cirsium oblogifolium* and others. Some calceophytes species (*Lupinaster polyphyllus*, *Polylophium pa-niutinii*, *Campanula spp.*, *Cyclamen colchicum*, *Ranunculus helenae*, *Astrantia colchica*, *Umbellicus oppositifolius*, *Scutellaria helenae*, *Digitalis ciliata*, etc).

tia colchica) may occur in all the above-mentioned habitats and that can be explained by the plants' adaptation capacity which was generated for a very long time. The amplitude of height distribution of calciphytic flora has a peculiar characteristic. This is caused by the following circumstances: sums of annual precipitation of karst high mountain terrain is quite high and is equal to 1600-2100 mm. Here the snow cover is accumulated in karst cases for a long time and ensures permanent dampening of different habitants. Due to this, the Colchian dendroflora and calciphytic flora in general can be characterized by high amplitude of hypsometer distribution.

Key words: limestone, karst, indigenous, endemic, subendemic, Migrelia.

კვლევის მიზანს წარმოადგენს სამეგრელოს ფლორისტული რაიონის კირქვიანი მასივების (ხობის, სენაკის, ჩხოროწყუს, წალენჯიხისა და მარტვილის მუნიციპალიტეტები) ბოტანიკური მრავალფეროვნების შესწავლა.

ცალკეული ჰაბიტატებში ენდემურ და სუბენდემურ ასევე საქართველოს ნითელი ნიგნისა და ნითელი ნუსხის მცენარეთა სახეობების იდენტიფიცირება, მათი გავრცელების თავისებურების შესწავლა. კირქვიანების ფლორისა და მცენარეულობის ცალკეული სახეობების მცენარეთა ჰერბარიუმის შეგროვება და შემდგომში სამეცნიერო-კვლევით და საგანმანათლებლო ღონისძიებებში გამოყენება.

სამეგრელოს რეგიონის ფლორასა და მცენარეულობაზე მოქმედი ძრითადი ეკოლოგიური მათ შორის ანთროპოგენული საფრთხეების განსაზღვრა და მეტ-ნაკლებად მათი შედეგების შეფასება.

სამეგრელოს ფლორის შესწავლას საკმაოდ ხანგრძლივი ისტორია აქვს, მას ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნეში იკვლევდნენ ფლორის ისეთი ცნობილი მკლევარები, როგორებიც იყვნენ ბუკბაუმი, გულდენშტედი, გმელინი და პალასი. უკვე კავკასიასა და მათ შორის სამეგრელოზე ასევე დიდ ცნობებს გვაწვდის ბიბერშტეინი, შემდეგ უკვე კოლხეთის ფლორის პირველი მკვლევარები ეიხვალდი და ნორდმანი. ასევე ალსანიშნავია მეიერის, რადეს, ალბოვისა და მედვედევის კლასიკური ნაშრომები.

ბოლო პერიოდში სამეგრელოს ფლორისა და მცენარეულობის შესწავლაში დიდი წვლილი შეიტანეს ი. ვორონოვმა, ა. კოლაკუ-

ვსკიმ, ნ. კუზნეცოვმა, ზ. აძინბა, რ. გაგნიძემ, ა. ქუთათელაძემ, კ. მალევი, ე. სოხაძემ და სხვა.

სამეგრელოს ფლორისტული რაიონისათვის დამახასითებელია მრავალფეროვანი, მეზოფილური, მნიშვნელოვანნილად რელი-ქტური და ენდემური ფლორა, რომელიც სრულყოფილად ჯერ კიდევ არ არის შესწავლილი და დღესაც არ კარგავს აქტუალობას და მიმზიდველობას სხვადასხავა მკვლევარებისთვის.

სამეგრელოს ფლორისტული რაიონი კოლხეთის დაბლობის ნაწილს წარმოადგენს. აქ კარგადაა შემონახული ის რელიქტური მცენარეები, რომლებიც გავრცელებული იყო ხმელთაშუაზღვე-თის ქვეყნებში ჯერ კიდევ მესამეული პერიოდის დროს.

კოლხეთის თანამედროვე ფლორის ჩამოყალიბებაში მნიშვნე-ლოვანი წვლილი შეიტანეს აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვიურმა და ირანული ფლორის ელემენტებმა, ასევე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ადგილობრივ ევოლუციურ პროცესებს, რომელთა შედე-გადაც გამდიდრდა კოლხეთის ფლორა.

სამეგრელოს ფლორისტული რაიონი, როგორც ხმელთა-შუაზღვეთის ბოტანიკურ-გეოგრაფიული ოლქის კოლხეთის პრო-ვინციის ნაწილი მოიცავს:

- 1)დაბლობისა და მთისწინეთის ტყეების რაიონს
- 2) მთის ტყეების რაიონს
- 3) მაღალმთის მდელოების რაიონს
- 4) შავი ზღვის სანაპირო ზოლის სილნარ- ქვიშნარი მცენა-რეულობის რაიონს.

იგი საკუთრივ ხმელთაშუაზღვეთის ოლქის ევქსინურ მონაკ-ვეთს მიეკუთვნება. (ა.კოლაკოვსკი).

კვლევა ჩატარდა საველე მარშრუტული კვლევის მეთოდის გამოყენებით. ვინაიდან სამეგრელოს კირქვიანებისათვის დამახა-სიათებელია როგორც მთის ტყეების, ასევე მაღალმთაბეულობისა და ალპური მდელოების მცენარეულობის ტიპები შესაბამისად, მათი კვლევის მეთოდებიც განსხვავებული იყო. მთის ტყეების შესწავლის პროცესში ვიღებდით სანიმუშო ფართობს, სადაც ხდე-ბოდა ამ ტერიტორიის საზღვრებში არსებული მცენარეების იდენ-ტიფიცირება, პროექციული დაფარულობის განსაზღვრა და სხვა. რაც შეეხება ალპურ მდელოებს, ამ შემთხვევაში გამოყენებულ იქნა კვადრატული (სასინჯი არეების) დათვლის მეთოდი, რის შე-

დეგადაც განისაზღვრა ბოტანიკური მრავალფეროვნება, საშუალო სიმჭიდროვე, პროექციული დაფარულობა და სხვა. შეგროვდა ჰერბარიუმი და ციფრული ფოტო მასალა, შედეგად ჩატარდა სისტემატიკური კვლევა და მოხდა მცენარეთა იდენტიფიცირება.

სამეგრელოს ფლორისტული რაიონის გეოგრაფიული საზღვრები: აღმოსავლეთიდან – მდინარე ცხენისწყალზე, სამხრეთ – დასავლეთიდან შავი ზღვაზე, დასავლეთიდან- მდინარე ენგურის ქვედა წელზე, ჩრდილოეთიდან – ეგრისის (ოდიშის) ქედზე, ხოლო სამხრეთიდან – მდინარე რიონზე გადის. ტერიტორია მოიცავს ჩხოროწყუს, წალენჯიხის, აბაშის, მარტვილის, ზუგდიდის, ხობის, სენაკის მუნიციპალიტეტებს. ძირითადი ოროგრაფიული ერთეულებია: ეგრისის ქედი, კოლხეთის ვაკე-დაბლობის ნაწილი (ოდიშის დაბლობი), ცენტრალური ოდიშის პლატო რომელიც მოიცავს ოხაჩქეს, წულიშის, ყვირას, გაუჩას, მიგარიას და ასხის კირქვიან მასივებს. ძირითადი ჰიდროგრაფიული ერთეულებია: მდ. ენგურის ქვედა წელი, მდ. მაგანა, მდ. ჭანისწყალი, მდ. ხობი, მდ. ცივი, მდ. ტეხური, მდ. ცაში, მდ. რიონის ქვედა წელი და პალიასტომის ტბა.

სამეგრელოს ფლორისტული რაიონი ვაკე-დაბლობიანი, საშუალო და მაღალმთიანია. ვერტიკალური სარტყლიანობა შემდეგ-ნაირად გამოიყურება:

სუბნივალური სარტყელი (2400-3500 მ.ზ.დ)

ალპური სარტყელი (2100-2400 მ.ზ.დ.)

მაღალმთის სუბალპური სარტყელი (1750-2100 მ.ზ.დ.)

მთის ზედა სარტყელი (1250-1750 მ.ზ.დ)

მთის შუა სარტყელი (600-1250 მ.ზ.დ.)

მთის ქვედა სარტყელი (250-600 მ.ზ.დ)

დაბლობის (მცენარეულობის) სარტყელი (0-250 მ.ზ.დ.)

შენიშვნის სახით უნდა აღინიშნოს, რომ სამეგრელოს ფლორისტულ რაიონში ზოგან სუსტადა გამოხატული ალპური სარტყელი, ხოლო სუბნივალური სარტყელი მხოლოდ მდ. მაგანას და მდ. ხობისწყლის სათავეებშია წარმოდგენილი.

რაც შეეხებათ საკუთვრივ კირქვიანების ვერტიკალურ სარტყლიანობას, ის მოიცავს:

ალპურ სარტყელს (2100-2400 მ.ზ.დ)

სუბალპურ სარტყელს (1750-2100 მ.ზ.დ.)

ფართოფოთლოვანი ტყის სარტყელს (1250-1750 მ.ზ.დ)

წიფლნარ-მუქწიწვიანი ტყის სარტყელს (600-1250 მ.ზ.დ)

შერეული ფოთლოვანი ტყის სარტყელს (250-600 მ.ზ.დ)

კირქვიანების მცენარეულობა მთის ქვედა სარტყელში იწყება და მთის ტყეების ყველა სარტყელს მოიცავს, შესაბამისად, აქ გაბატონებულია სამეგრელოს მთის ტყეების რაიონისათვის დამახასითებელი მცენარეულობა, რომელიც იწყება შერეულ-ფოთლოვანი ტყით.

შერეულფოთლოვანი ტყე ძირითადად დაბლობებსა და მთისწინებზე 250-600 მ.ზ.დ სიმაღლეების ფარგლებში გვხვდება. ძირითადი ფორმაციებია: მურყნარები, ჯაგრცილნარ-მუხნარები, ჯაგრცილნარები, რცხილნარები, ნაპლნარები და წიფლნარები. შერეულფოთლოვანი ტყეები სახეობრივი მრავალფეროვნებით ხასაითდება, მათი უმეტესობა რელიქტურია. მერქნიანი მცენარეებიდან გვხვდება: მურყანი (*Alnus barbata*), ნეკერჩხლები (*Acer campestre*, *A. laetum*), თელა (*Ulmus glarba*), წიფელი (*Fagus orientalis*), რცხილა (*Carpinus caucasica*), ჯაგრცილა (*Carpinus orientalis*), ქართული მუხა (*Quercus iberica*), ცაცხვი (*Tilia begoniifolia*), პანტა (*Pyrus caucasica*), მაჟალო (*Malus orientalis*), ხურმა (*Diospyros lotos*), ლელვი (*Ficus carica*) და სხვა. მარადმზვანე კოლხური ქვეტყის შემეტნელი ბუჩქებიდან გვხვდება: ბზა (*Buxus colchica*), შექრი (*Rhododendron ponticum*), წყავი (*Laurocerasus officinalis*), ბაძგი (*Ilex colchica*), ძმერხლი (*Ruscus colchica*), იშვიათად უთხოვარი (*Taxus baccata*), ფოთლოვნებიდან თხილი (*Corylus avellana*), იმერული ხეჭრელი (*Rhamnus imeretina*), კოლხური ჯონჯოლი (*Staphylea colchica*) და სხვა. ბუჩქნარები გაუვალ რაყებს ქმნის, სინათლე ვერ აღწევს სათანადოდ ამიტომ ბალახოვანი საფარის აღმოცენება აქ შეუძლებელია, თუმცა ეს კომპლექსი მდიდარია გვიმრებით, მათ შორის ჰიმენოფილუმი (*Hymenophyllum tunbrigense*). დამატებით უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეტყები კეთილშობილი დაფინის (*Laurus nobilis*) ბუჩქებრივი კორმი მხოლოდ ურთის მთაზე (ხობის მუნიციალურიტეტი) გვხვდება.

წიფლნარ-მუქწიწვივანი ტყის სარტყელი ძირითადად მოიცავს სხვადასხვა ტიპის ფორმაციებს, იწყება წიფლნარების სხავდასხვა ასოციაციებით: წიფლნარ-რცხილნარი, წიფლნარ-ცაცხვნარი, წიფლნარ-მუხნარი, წიფლნარი-მუქწიწვოვნებით, წიფლნარ-წყავიანი, წიფლნარ-შექრიანი, წიფლნარ-ჭყორიანი, წიფლნარ-მოცვიანი, წიფლნარ-თაგვისარიანი, წიფლნარი-იელნარით, წიფლნარ-ძახველია-

ნი, წიფლნარ-ძმერხლიანი, წიფლნარი-ფოთოლმცვივანი ნარევი ბუჩქნარით, წიფლნარი გვიმრებით, წიფლნარი მარცვლოვნებით, წიფლნარი ნარპალახოვნებით. რაც შეეხებათ მუქნიწვოვან ტყეთა ასოციაციებს ისინი ნაძვითა (*Picea orientalis*) და სოჭით (*Abies nordmanniana*) არის წარმოდგენილი, ასევე წიფლნარებთან ერთად ქმნიან შერეული ტყის ფორმაციებს.

ფართოფოთლოვანი ტყის სარტყელი განსაკუთრებულად დიდ როლს თამაშობს კირქვიანების მცენარეთა თანასაზოგადოებების ჩამოყალიბებაში, აქ ძირითადად გაბატონებულია ისევ წიფელი (*Fagus orientalis*), ნაბლი (Castanea sativa), ქართული მუხა (*Quercus iberica*), იმერული მუხა (*Quercus imeretina*), მაღალმთის ბოვი (Acer trautvetteri) ცაცხვი (*Tilia begonifolia*) და სხვა. მარადმზანე ქვეტყეს ქმნის შექერი (*Rhododendron ponticum*), ნყავი (*Laurocerasus officinalis*), ჯყორი (*Ilex colchica*), ძმერხლი (*Ruscus colchica*). ფოთლმცვივანი ბუჩქებიდან აღსანიშნავია კავკასიური მოცვი (*Vaccinium arctostaphylos*) ჯონჯოლი (*Staphylea colchica*), უცვეთელა (*Phyladelphus caucasicus*) და სხვა. ამ ტიპის ტყეებისათვის დამახასიათებელია უხვი ლიანები შემდეგი სახეობებით: ეკალდიჭვი (*Smilax excelsa*), სურო (*Hedera colchica*, *H. caucasigena*), ღვედკეცი (*Periploca graeca*), გარეული ვაზი (*Vitis silvestris*), ძაღლის სატაცური (*Tamus communis*) და სხვა

სუბალპური მცენარეულობა ფრიად ორიგინალურია და მცენარეთა მრავალფეროვნებით ხასიათდება. აქ გვხვდება სუბალპური ტყე-მდელოს, ბუჩქნარისა და მაღალბალახეულობის კომპლექსები. ძირითადი შემქმნელი სახეობებია ტანბრეცილი წიფლები (*Fagus orientalis*), მაღალმთის ნეკერჩხალი (*Acer trautvetteri*), ცირცელი (*Sorbus caucasigena*) იმერული ხეჭრელი (*Rhamnus imeretina*), კავკასიური მოცვი (*Vaccinium arctostaphylos*), მაჯალვერი (*Daphne glomerata*, *D. Alboviana*, *D. pseudosericea*), ღვია (*Juniperus hemisphaerica*), მდგნალი (*Salix caprea*, *S. kazbekensis*), მოცხარი (*Ribes alpinum*, *R. biebersteinii*) და სხვა. კოლხური სახეობებით მდიდარია მაღალბალახეულობა: მზიურა (*Inula magnifica*), ღიყი (*Heracleum ponticum*, *H. egrissicum*), აღმოსავლური ტილჭირი (*Aconitum orientale*, *A. nasutum*), თავყვითელა (*Senecio rhombifolius*, *S. colenatianus*), დეზურა (*Delphinium pyramidatum*), ფუტკარა (*Digitalis ciliata*), იორდასალამი (*Paeonia macrophylla*), მაჩიტა (*Campanula latifolia*, *C. megrellica*), ღიდი გვირილა (*Pyretrum macrophyllum*),

ვორონოვია (*Woronowia speciosa*), ვარსკვლავა (*Astrantia colchica*), ბაია (*Ranunculus grossheimii*), უმბილიკუსი (*Umbilicus oppoaitifolius*) და სხვა. სამეგრელოს კირქვიანებზე გვხვდება ვიწრო-ლოკალური ენდემური მცენარე – მეგრული არყის (*Betula megrelica*) ტანბრე-ცილი ცენოზები, რომელთა რიცხვოვნობაც თანდათან მცირდება. ეს სახეობა მიგარისა მასივიდან იქნა აღნერილი.

ალპური მცენარეულობა სამეგრელოს კირქვიანებში ზოგან ვიწრო ზოლად გასდევს მთლიან მასივებს და სუბალპური სარტყლიდან შემოჭრილ მაღალბალახეულობის წარმომადგენლებთან და გართხმული ბუჩქნარების ფრაგმენტებთან ერთად ქმნის სხვადასხვა ტიპის თანასაზოგადოებებს. ალპური სარტყლის ზედა ნაწილში გაპატონებულია მკვრივეორდინი მდელოები, ალპური ხალები, კლდენაშალისა და ლორლიანების მცენარეულობა.

ალპური მცენარეულობის ძირითად ნაწილს ალპური მდელოები ქმნიან, რომელთა ძირითადი ჯგუფებია: მარცვლოვნიანი მდელოები, ნაირბალახოვანი მდელოები, ნაირბალახოვან-მარცვლოვნიანი მდელოები, ნაირბალახოვან-მარცვლოვან-პარკოსანი მდელოები. ამ თანასაზოგადოებათა შექმნაში მონაწილე სახეობებია ნაირბალახებიდან: ფრინტა (*Anemone fasciculata*) მთის ბარის-პირა (*Betonica grandiflora*) მზიურა (*Inula grandiflora*) ვარსკვლავა (*Astrantia maxima*) წყალიკრეფია (*Aquilegia caucasica*) დვალურა (*Polygonum carneum*) მედგარა (*Pulsatilla violacea*) ნემსიწვერები (*Geranium gymnocaulon*, *G. silvaticum*) და სხვა. მარცვლოვნებიდან: ძიგვა (*Nardus glabriculmis*) წივანები (*Festuca supine*, *F. Ruprechtii*, *F. Djimilensis*, *F. varia*) მელაკუდა (*Alopecurus sericeus*) ნამიურეფია (*Agrostis planifolia*) შვრიელა (*Zerna variegata*) ცახცახა (*Briza austrialis*) ისლის სახეობები (*Carex meinshauseniana*, *C. tristis*, *C. pontica*) და სხვა. პარკოსნებიდან: სამყურები (*Trifolium canescens*, *T. Prentense*, *T. polyfylum*) კავკასიური კურდლისფრჩხილა (*Lotus caucasica*) კავკასიური კრიალოსანა (*Hedysarum caucasicum*) და სხვა.

ზოგადად სამეგრელოს ფლორისტული რაიონი გამორჩეულია თავისი უნიკალურობით, რაც მის ფიტოგეოგრაფიულ მრავალფეროვნებაში გამოიხატება, დღეისათვის სამეგრელოს ფლორიდან აღწერილია 1190-მცენარე, ამათგან 175 ენდემური სახეობაა, უფრო კონკრეტულად კი 125 კავკასიის ხოლო 50-მდე სახეობა საქართველოს ენდემია. სამეგრელოს კირქვიანი მასივების განსაკუთრებულობა ენდემია.

ლობაც სწორედ მაღალი ენდემიზმით გამოიხატება. აქ ვხვდებით ისეთ სახეობებსაც, რომლებიც ცენოენდემების შემქმნელია: ჭორონინია სპეციოსა, ჩარქე პონტიცა, ღანუნცულუს ჰელენაე. კავკასიის ენდემური სახეობებიდან კირქვიანებში აღსანიშნავია: ხარისძირა (*Helleborus caucasicus*), დეზურა (*Delphinium bracteosum*, *D. flexuosum*), ტილფირი (*Aconitum nasutum*), ფრინგა (Anemone speciose, *A. caucasica*), მედგარა (*Pulsatilla violacea*), ბაია (*Ranunculus helenae*, *R. Raddeanus*, *R. Sommierii*, *R. elegans*), მდგნალი (*Salix apoda*, *S. kazbekensis*), მინუარცია (*Minuartia abchasica*, *M. buschiana*), ქოთანა (*Silene pygmaea*), წინწყალა (*Gypsophila tenuifolia*), ტყის ბოლოკი (*Dentaria bipinnata*), დრაბა (*Draba subsecunda*), უმბილიკუსი (*Umbellicus oppositifolius*), ფხიჯა (*Saxifraga pontica*, *S. Colchica*, *S. Scleropoda* *S. caucasica*), კავკასიის ბერყენა (*Pyrus caucasica*), ცირცელი (*Sorbus subfusca*, *S. Colchica*, *S. migrifica*), ვორონოვია (*Woronovia speciosa*), დრიასი (*Dryas caucasica*), მაჯალვერი (*Daphne pseudosericea*) და სხვა.

საქართველოს ენდემებიდან სამეგრელოში გავრცელებულია: იორდასალამი (*Paeonia macrophylla*), კოლხური ყოჩივარდა (*Cyclamen colchicum*), იმერული მუხა (*Quercus imeretina*), აფხაზური მიხაკი (*Dianthus abchasicus*), კოლხური არაბულა (*Arabis colchica*), მარწყვაბალახა (*Potentilla camillae*), გლერძი (*Astragalus kemularia*), წინინაური (*Polygonum albovii*), კოლხური ვარსკვლავა (*Astrantia colchica*), კავკასიური ბეგერნდარა (*Thymus caucasicus*), ფსეფელუსი (*Psephelus kolakovskii*), კემულარიელა (*Kemulariella colchica*, *K. tugana*), მთის ნიორი (*Allium albovianum*) და სხვა. უშუალოდ სამეგრელოს ფლორის ენდემური მცენარეებიდან აღსანიშნავია: მიგარის ბაია (*Ranunculus migricus*), სამეგრელოს არყი (*Betula megrellica*), წინინაური (*Poligala albovii*), ხიმსიდია (*Cymsydia colchica*) და სხვა.

სამეგრელოს კირქვიანებში წითელ ნუსხაში შეტანილი მცენარეებიდან წარმოდგენილია: მეგრული არყი (*Betula megrellica*), კოლხური ბზა (*Buxus colchica*), დაკუს მაჩიტა (*Campanula dzaaku*), ქონდარა ქოთანა (*Silene pygmaea*), ამფორიკარპოსი (*Alboviodoxa elegans*), ხარიშუბლა (*Senecio rombifolius*), კოლხური თხილი (*Corylus colchica*), უხრავი (*Ostrya carpinifolia*), ხურმა (*Diospyros lotus*), ქაცვი (*Hippophae ramnoides*), კოლხური ლეპტოპუსი (*Lepotus colchicus*), ნაბლი (*Castanea sativa*), კოლხური მუხა (*Quercus hartwissiana*), იმერული მუხა (*Quercus imeretina*), პონტური მუხა

(*Quercus pontica*), ლაფანი (*Pterocarya pterocarpa*), დაფნა (*Gaultheria nobilis*), კოლხური ყოჩივარდა (*Cyclamen colchicum*) და სხვა.

რაც შეეხება უშუალოდ ბოლო წლებში ჩვენ მიერ განხორციელებულ კვლევებს, ორი სავეგეტაციო წლის განმავლობაში, გვიან გაზაფხულსა და ზაფხულის პერიოდში პერიოდულად ვახორციელებდით გასვლას სამეგრელოს რეგიონის კირქვიანი მასივების მცენარეულობის მონიტორინგის მიზნით. კვლევისთვის ვიყენებდით ტყის შემთხვევაში სანიმუშო ფართობის გამოყენების მეთოდებს ან საველე მარშრუტულ კვლევას. იგივეს ვიმეორებდით მდელოების კვლევისას. სამეგრელოს კირქვიანების ფორმირება გეოლოგიურად ცარცულ პერიოდს უკავშირდება. წყლის ზემოქმედებით დაკარსტივის პროცესი აქტიურად მიმდინარეობს ამიტომ კირქვიანებში კარსტული ჭები, ნაპრალები, მღვიმები და ძაბრები დიდი რაოდენობით გვხვდება. ასევე ალსანიშნავია რომ კირქვიანებში ძაბრებში თოვლი ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ნარჩუნდება, რაც ტენის დამატებით წყაროს წარმოადგენს ამიტომაც კირქვიანების ფლორას სიმაღლებრივი გავრცელების მაღალი ამპლიტუდა ახასიათებს.

ჩვენ მიერ იდენტიფიცირებულია ბიომრავალფეროვნების ის ძირითადი საფრთხეები, რომლებიც გამოხატულია სამეგრელოს რეგიონში:

ჰაბიტატების რღვევა და ფრაგმენტაცია;

ინვაზიური სახეობების გადაჭარბებული გამოყენება;

გარემოს დაბინძურება;

გადაჭარბებული ექსპულატაცია;

ძლიერ ანთროპოგენულ ზემოქმედებას განიცდის მთის ტყეები განსაკუთრებით კი მთის ქვედა და შუა სარტყლის ტყეები, რომელთა გაჩეხვაც ხდება როგორც მერქნის მოპოვების მიზნით, ასევე საშეშედ. მე-20 საუკუნეში რელიეტური ტყეების მასივები განსაკუთრებით დაბლობისა და მთის ქვედა სარტყლის ტყეები სასოფლო სამეურნეო სავარგულების მოსახულობად ინტენსიურად იჩეხბოდა. მნიშვნელოვანია ასევე გეოდინამიური პროცესების კონკრეტულად კი მეწყრულ-ლვარცოფული პროცესების სიხშირე სამეგრელოს რეგიონში, განსაკუთრებით, მთის ტყეებსა და მთისწინებში, სადაც ხშირია მეწყერი და წყლისმიერი ეროზის შემთხვევები.

ალპურ და სუბალპური მდელოებისათვის თვალსაჩინოდაა გამოხატული დასარევლიანება ალპური ლოლოს (ლუმეს ალპინიუმ) პოპულაციებით. ჭარბი ძოვება ბოტანიკურ მრავალფე-

როვნებას ძალიან დიდი საფრთხის ქვეშ აყენებს. კირქვიანებში ასევე გამოხატულია შემდეგი ტიპის თავისებურება, ფერდობებზე სამხრეთი და სამხრეთ-აღმოსავლეთი ექსპოზიციები მცენარეული სახეობებით გაცილებით მდიდარია ჩრდილოეთ და ჩრდილო-დასავლეთ ექსპოზიციებთან შედარებით, რასაც ძირითადად სინათლის ინტენსივობა განაპირობებს.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

გაგნიძე რ., შეთეკაური შ. საქართველოს ეროვნული ატლასი. მცენარეული საფარი. (რედაქტორი რ. გობეჯვალი), თბილისი, 2012.

ლ. მარუშვილი. საქართველოს ფიზიკური გეოგრაფია. თბილისი, 1960.

საქართველოს ფლორა. ტ. I-XV.

გაგნიძე რ. დავითაძე მ. ადგილობრივი ფლორა. ს.ს. „გამომცემლობა აჭარა“, ბათუმი, 2000.

გაგნიძე რ. საქართველოს ფლორის კონსპექტი. ნომენკლატურული ნუსხა. თბილისი, 2005.

გაგნიძე რ. ფიტოგეოგრაფია (მცენარეთა გეოგრაფია). თსუ გამომცემლობა. თბილისი, 1996.

გეგეჭკორი ა. ბიოგეოგრაფია. სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2008.

კეცხოველი ნ. საქართველოს მცენარეული საფარი. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი, 1960.

კეცხოველი ნ. საქართველოს მცენარეულობის ძირითადი ტიპები. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 1935.

მარუშვილი ლ. საქართველოს ფიზიკური გეოგრაფია. ნაწილი მეორე. თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1970.

მონასელიძე დ. გარემოსდაცვითი და ეკოლოგიური ტერმინების განმარტებითი ლექსიკონი. გამომცემლობა „მერიდიანი“. თბილისი, 2013.

საბაშვილი მ. საქართველოს სსრ ნიადაგები. მეცნიერება. თბილისი, 1965.

საქართველოს წითელი ნუსხა (2006).

ტატაშიძე ზ. თბილისი. წიგნში: ტატაშიძე ზ. (რედაქტორი) საქართველოს გეოგრაფია, ნაწ. I, თბილისი, 2000.

ჯანდაცვა/HEALTHCARE

თბილის უნივერსიტეტის
მედიკურული ფაკულტეტი

გამოცემის სამსახურის
მიერ გამოქვეყნილი სამსახური
გამოცემის მიერ გამოქვეყნილი სამსახური
გამოცემის მიერ გამოქვეყნილი სამსახური
გამოცემის მიერ გამოქვეყნილი სამსახური

Ioseb Zarandia

The Dependence of the Dynamics of the Release of the Active Substance from The Anty-Erosion Healing Suppositories On the Polarization of the Base

S U M M A R Y: 1. We have prepared a form of dosed soft medicine – suppositories on a base of three different polarities with a perspective of using them in gynecological practice.

2. Having studied the effect of base polarity on the dynamics of s-methyl-methionine release, the best release of substance is displayed from (mixed) amphiphilic base 15min-78%, which lasts 2 hours and increases up to 97.8% (compared to hydrophilic-nonpolar base – 15 min 64.8%. 2 h – 93.4% and lipophilic-nonpolar base 15min- 72.1%. 2h- 91.5%)

3. as an anti-erosion agent, s-methyl-methionine suppositories, prepared on an amphiphilic base, will be adequate for the future production of high bioavailability suppositories by the reason of the best release of substance.

საკითხის აქტუალიზაცია – თეორიული ნაწილი: საშვილოსნოს ყელის ეროზია-ერთერთი ყველაზე გავრცელებული დაავადებაა გინეკოლოგიაში. იგი ნარმოადგენს საშვილოსნოს ყელის ლორწოვანი გარსის-ეპითელური ქსოვილის (დეფექტს) დაზიანებულ უბანს, კერძოდ საშვილოსნოში არსებული ეპითელური ქსოვილი ზიანდება საშვილოსნოში არსებული მჟავე არითა და მიკროფლორით სხვა მრავალი ფაქტორით, რაც საკუთრივ იწვევს ქრონიკულ ანთებით პროცესს.

ეპითელური ქსოვილი, რომლითაც ამოფენილია საშვილოსნოს შიდა ზედაპირი არ გამოიჩინა ინფექციისადმი მდგრადობით

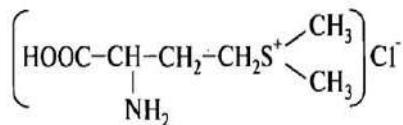
და დაზიანების შემთხვევაში (მექანიკური მშობიარობა, აბორტი. ინფექციური და ჰორმონალური მიზეზები) ვირუსები და ბაქტერიები ადვილად აღწევენ ცერვიკალურ არხში (ექტოპია) შედეგად ვითარდება ანთებითი პროცესები (9,10).

აღნიშნული პათოლოგიის სამკურნალოდ გამოიყენებული მეთოდებიდან აღსანიშნავია –

ელექტრული მოწვა (დიათერმოელექტროკოაგულაცია), თხევადი აზოტით მოწვა – კრიოდესტრუქცია, რადიოტალლური და ლაზეროკოაგულაცია. საჭიროებს რა ჰოსპიტალიზაციასა და სპეციალიზირებულ სტაციონარს ამ მეთოდებს დადებითის გარდა უარყოფითი მხარეებიც გააჩნიათ: პროცედურის მტკიცეულობა, ხელმისაწვდომობა პროცედურის შემდგომ დარჩენილი ნაწილურები. უკანასკნელი კი, თავის მხრივ, ავიზროვებები რა საშვილოსნოს ყელს, რისკფაქტორს ნარმოადგენენ შემდგომი ორსულობისა და მშობიარობისთვის. ეროზის მკურნალობაში საკმაოდ დიდი ადგილი ეთმობა მედიკამენტოზურ მკურნალობაც, რომელთაგან საყურადღებოა ქაცვის ზეთი, ლევომეკოლის მალამო, „E“- ვიტამინი ზეთში და ა.შ., რომლებიც პათოლოგიის კერამდე შეაქვთ ტამპონით. რაც დოზირების ზუსტ დაცვას ვერ უზრუნველყოფს, შედეგად ანთება შესაძლოა გაგრძელდეს თავისი უარყოფითი შედეგების უკუდურესი გამოხატულებით და გამოიწვიოს – უშვილობა (4).

გადაწყვეტის გზა – ზოგადად დაზიანებული ეპითელის აღსადგენად ნარმატებით გამოიყენება „E“- ვიტამინური აქტივობის პრეპარატები (ქაცვის ზეთი) მულტივიტამინები და სხვა. ამდაგვარ პრეპარატთა შორის შესაძლოა განვიხილოთ – S მეთილ მეთიონინი, რომელიც ცნობილია როგორც ანტიულცერული (Ulcer – წყლული) საშუალება ვიტამინი – „U“. იგი არის ბუნებრივი ნაერთი (9). წარმოადგენს ადამიანის შეუცვლელი ამინომჟავის მეთიონინის გააქტიურებულ ფორმას და შედის ნედლ კომბისტოში. როგორც ბუნებრივი ნაერთი მისი გამოყენება მინიმუმ რისკითანა დაკავშირებული. საინტერესოა ასევე, რომ პრეპარატის ტოქსიურობა ვენური შეყვანისას მესწავლილია თაგვებში და LD₅₀ 259 მგ/კგ, ხოლო ორალური მიღებისას შეადგენს LD₅₀ >6000 მგ/კგ, (8) თერაპიული ეფექტის მისაღწევად ოპტიმალუ-

რი სამკურნალო პრეპარატი იქნება ადგილობრივი მოქმედების წამლის ფორმები (სანთლები) – სანთლები, მალამოები და სხვა. შემთხვევაში მეთიონინის სტრუქტურიდან ჩანს, რომ ის ალფა ამინომჟავაა (SMM) ხოლო მისი

ნახ. 1. შემთხვევაში მეთიონინის სტრუქტურული ფორმულა
პრეპარატების სამკურნალო ფორმებიდან მედიცინაში ცნობილია მხოლოდ ტაბლეტირებული ფორმა, დოზით – 0,25 გ. ფარმაკოლოგიური თვისებებიდან – საყურადღებოა დაზიანებული ეპითელური ქსოვილისადმი მისი დამოკიდებულება. იგი ახდენს დაზიანებული ეპითელური ქსოვილის მოჭიმვასა და წყლულის ზომის შემცირება გაქრობას, აქვს ლორწოვანი გარსის შეხორცების ფუნქცია, ანთებისსანიაალმდეგო ეფექტი, სისხლძარღვების დაავადებების საწინააღმდეგო ეფექტი (11,9).

გამომდინარე ყოველივე აქედან – ჩვენს მიზანს შეადგენდა შეგვესწავლა გინეკოლოგიაში შემოთავაზებული გამოსაყენების საინტერესო პერსპექტივის -S მეთილ მეთიონინის შემცველი, დოზირებული სამკურნალო პროფილაკტიკური ანთების საწინააღმდეგო, ეპითელური ქსოვილის აღმდგენი საშუალების – სანთლების – გლობულების – მოქმედი სუბსტანციის პათოლოგიის ადგილზე მიტანის და გამონთავისუფლების ოპტიმალური შედგენილობის ვარიანტების შედარებით შესწავლა. აღნიშნული საკითხი კველაზე ნათლად აისახება სანთლებიდან (გლობულებიდან) – მოქმედი სუბსტანციის (S მეთილ მეთიონინის) გამონთავისუფლების ხარისხის ექსპერიმენტული შესწავლა-კერძოდ სანთლის ფუძის პოლარობის გავლენა სუბსტანციის გამონთავისუფლების დინამიკაზე და ხარისხზე. რათა დაგვედგინა უკეთესი შესაძლებლობა – პათოლოგიის ადგილზე მოქმედი სუბსტანციის – სწრაფი და მაღალი კონცენტრაციის სტაბილური პარამეტრების შესაქმნელად.

ექსპერიმენტული ნაწილი – ექსპერიმენტი მოიცავდა S – მეთილმეთიონინის ფხვნილიდან სხვადასხვა: 1. პოლარულ-ჰი-

დროფილურ, 2. არაპოლარულ-ლიპოფილურ და 3. ნაწილობრივ პოლარულ – დიფილურ ფუძეებზე ჩამოსხმის მეთოდით მომზადებული სანთლების (გლობულბის) გამოთავისუფლების შესწავლა დიალიზის მოდიფიცირებულ ხელსაწყოს გამოყენებით (სადიალიზო არე-გამოხდილი წყალი pH-7.0- 400,0 მლ ნახევრად გამტარი ცელოფანის აპკი. მილის დიამეტრი 3,5 სმ.) დიალიზი მიმდინარეობდა თერმოსტატში –

ობიექტი – 5 მეთილმეთიონინი ფხვნილი – კომერციული (98,2%), კაკაოს ცხიმი, უელატინ-გლიცერინიანი ფუძე (ყველა კომპონენტი შესაბამისი რუსეთის 1 სახელმწიფო ფარმაკოპეისა), და ჩვენს მიერ შექმნილი – დიფილური ფუძე (საავტორომოწმობა № 4360836/145061).

დიალიზატების სინჯებს ვიღებდით 5,0 მლ ოდენობით, არეს კი იმავე რაოდენობით ვუმატებდით გამოხდილ წყალს. სინჯს ემატებოდა 0,2 მლ ნინჭიდრინის რეაქტივს (2,3) და 370C თერმოსტატში ვაყოვნებდით 0,5 სთ. ოპტიკურ სიმკვრივეს (1,0 სმ სისქის კიუეტი) ვსაზღვრავდით CФ-46 ზე 560 nm ტალაზე. შედარების სსნარად გამოყენებულ იყო სინჯის ანალოგიურად დამუშავებული გამოხდილი წყალი. სინჯების ალება იწარმოებოდა ყოველ 15 წუთში 2,0 სთ განმავლობაში. შედეგები მოცემულია №2 ცხრლიში.

ჩამოსხმის მეთოდით მომზადებულ იქნა 0,25 გ. 5 მეთილმეთიონინის შემცველი 2,5გ მასის სანთლების სამი ვარიანტი: 1. კაკაოს ცხიმზე, 2. უელატინ გლიცერინიან ფუძეზე, 3. დიფილურ ფუძეზე ს.მ.№ 4360836|145061,- 20 ცალი თითოეული.

მომზადების მეთოდიკა:

1. წყლის აბაზანაზე 380C როდინში გალლობილ 45,0 გ. კაკაოს ცხიმს ვუმატებდით 5,0 გრამ შ მეთილმეთიონინის ფხვნილს და 10 წთ მოსრესის შედეგად მიღებულ ერთგვაროვან მასას ჩამოვასხამთ შესაბამის ფორმებში, რომელსაც ვაცივებთ მაცივარში 4-50C- 1 სთ. განმავლობაში.

2. უელტინ გლიცერინიან ფუძეში სანთლის მოსამზადებლად: ა) – ქიმიურ ჭიქაში 5გ. შ მეთილმეთიონინის ფხვნილს ვხსნიდით წყლის აბაზანაზე 380C შემთბარ 28,5 გ გლიცერინმი, ბ) ქიმიურ ჭიქაში 11,5 გ გასუფთავაბულ წყალში ვამატებთ 5,65 გ კრისტალურ უელატინს და 30 წთ. წყლის აბაზანაზე 380C ვათავსებთ,

მინის წევირით ვურევთ და ერთგვაროვანი მასის მიღების შემდეგ ა და ბ ხსნარებს ვუმატებთ ერთმანეთს. 10 წთ შერევის შემდეგ მიღებულ მასას ჩამოვასხამთ სანთლის ფორმებში და ვაცივებთ მაცივარში 4-50C- 1 სთ.

3. დიფილურ ფუძეზე 5 მეთილმეთიონინანი სანთლების მომზადებისას 5,0 გ სუბსტანციის ფხვნილს ვუმატებთ წინასწარ წყლის აპაზანაზე ქიმიურ ჭიქაში გალლობილ 45გ დიფილურ ფუძეს 10 წთ ინტენსიური მორევის შემდეგ ჩამოვასხამთ და ვაცივებთ მაცივარში 4-50C-1 სთ.

სამივე შემთხვევაში მიღებული იქნა 2,5 გრამიანი 20 სანთელი 0,25გ შემცველობით. ვინაიდან საკითხი ითვალისწინებდა რა ფუძეთა შედარებით შესწავლას, საკმარისად ჩაითვალა კომპონენტების ფარმაკოპეული მოთხოვნათა შესაბამისი ხარისხის მასალები.

შედეგების მათემატიკური დამუშავებისათვის გამოყენებულ იქნა სპექტრომეტრული მონაცემების ციფრული დიფერენცირებით მიღებული მეორეული წარმოებულის შედეგი (ნიუტონის პირველი ინტერპოლაციური მრავალნევრის ფორმულა).

წინამდებარე ექსპერიმენტებიდან შერჩეული შემადგენლობის სანთლების გარეგნული მხარე აბსოლუტურად აკმაყოფილებდა მათ მიმართ არსებულ ვიზუალურ მოთხოვნებს. რაც შეეხება სანთლების რეოლოგიურ მონაცემებს, სახელწიფო ფარმაკოპეის (ზოგადი ნაწილი) შესაბამისად (1) შესწავლილ იქნა რა მიღებული სანთლების ფიზიკოქიმიური და სტრუქტურულ მექანიკური მახასიათებლები მიღებული მონაცემები მოცემულია ცხრილში 1.

ცხრილი 1. S მეთილ მეთიონინანი სანთლების ფიზიკოქიმიური და სტრუქტურულმექანიკური მახასიათებლები.

მაჩვენებლები	S მეთილ მეთიონინანის შემცველი სანთლის ფუძეები		
	№1	№2	№3
T _{დღ.} °C	36,8	36,4	37,1
T _{აყ.} °C	29	28	29
მჟავური რიცხვი	1,52	1,57	1,54
იოდის რიცხვი	10,06	11,23	10,15

სიმკვრივე, გ/სმ ³	1,02	1,18	1,17
სიბლანტე, სპუაზი	752,036	636,458	693,720
გახსნის დრო წთ,	3-5	3-15	3-15
ოსმოსური აქტიობა, %	105	180	100
სრული დეფორმაციის დრო, წთ	16	15,5	15
გასაპნების რიცხვი.	76	72	75

მიღებული მონაცემებიდან ირკვევა, რომ სამივე შემთხვევაში რეოლოგიურ მონაცემები აკმაყოფილებს სანთლების მიმართ წაყენებული ფარმაკოპეის მოთხოვნებს.

ცხრილი 2. შ მეთილ მეთიონინიანი – სანთლებიდან აქტიური სუბსტანციის გამოთავისუფლების შესწავლის მონაცემები:

სანთლის ფუძეები დრო	სანთლებიდან 5 მეთილ მეთიონინიანის გამონთავიდუფლების დინამიკა %					
	15წთ.	30წთ.	45წთ.	60წთ.	90წთ.	120წთ.
ლიპოფილური- არაპოლარული	72,1	87,2	89,4	90,0	91,3	91,5
ჰიდროფილური- პოლარული	64,8	85,4	86,5	89,4	90,1	93,4
დიფილური- შერეული	78,6	87,5	92,5	95,4	97,2	97,8

$\{\Delta\}$

კვლევის შედეგები:

1. ჩვენს მიერ მომზადებულ იქნა დოზირებული რბილი წამლის ფორმა – სანთლები სამ სხვადასხვა პოლარობის ფუძეზე, გინეკოლოგიურ პრაქტიკაში გამოყენების პერსპექტივით,

2. შევისწავლეთ რა ფუძის პოლარობის გავლენა სანთლებიდან 5- მეთილ- მეთიონინიანის გამონთავისუფლების დინამიკაზე ყველაზე უკეთესი გამოთავისუფლება სუბსტანციისა ვლინდება (შე-

რეული) დიფილური ფუძიდან 15 წთ-78%, რომელიც 2 სთ გრძელდება და 97,8% მდე იზრდება (ჰიდროფილურ-პოლარულ ფუძესთან შედარებით 15წთ -64,8%, 2 სთ-93,4%) (ლიპოფილური-არაპოლარული ფუძიდან შესაბამისად 15წთ -72,1%, 2 სთ-91,5%)

3. როგორც ეროვნის საწინააღმდეგო საშუალება შ მეთილმეთიონინის სანთლების მომზადება შერეული პოლარობის დიფილურფუძეზე სუბსტანციის უპირატესი გამონთავისუფლების მონაცემებით პერსპექტიული იქნება მომავალში მაღალი ბიოშელჩევადობის სანთლების წარმოებისათვის.

გამოყენებული ნიაროები და ლიტერატურა:

Муравьев И.А. Технология лекарств т.2 – 2012 г.

Е.В.Симонян и др, Обоснование состава и биофармацевтические исследования суппозиториев, Науч, ведом, Фармация 2010

Гос, фармакопея X1 изд, вып 2,1990.

Bourgis F (1999). 'S-methylmethionine plays a major role in phloem sulfur transport and is synthesized by a novel type of methyltransferase~. The Plant Cell Online. 11 (8): 1485–1498. doi:10.1105/tpc.11.8.1485.

National Center for Biomedical Ontology. 'Methylmethionine Sulfonium Chloride~.

Cheney G (September 1950). 'Anti-peptic ulcer dietary factor (vitamin 'U') in the treatment of peptic ulcer~. J Am Diet Assoc. 26 (9): 668–72. PMID 15436263.

McNeil SD (1999). 'Betaines and related osmoprotectants. Targets for metabolic engineering of stress resistance~. Plant Physiology. 120 (4): 945–949. doi:10.1104/pp.120.4.945.

Patel AD, Prajapati NK (2012). 'Review on Biochemical Importance of Vitamin-U~ (PDF). Journal of Chemical and Pharmaceutical Research. 4 (1): 209–215.

Hornsey IS (1999). Brewing. Royal Society of Chemistry. p. 47. ISBN 9780854045686.

Drugs in Japan Vol. 6, Pg. 835, 1982.

http://medinfo.social/vitaminu_857/vitamin-metilmethionin-32247.html

<http://foodandhealth.ru/vitaminu/vitamin-u/>

ნანა გელენავა

დეცისის შეუცვლელი და დაუანგული ფორმების სისხლში ტრანსფორმაციის პიონერული თანისაზურდებები

რეზიუმე: ექსპერიმენტებით დადგინდა სისხლის შრატისა და სუპერნატანტის ალბუმინური და გლობულინური ფრაქციების როლი დეცისის უცვლელი და დაუანგული ფორმების შეკავშირების, ტრანსპორტირების, გადატანისა და ელიმინაციის პროცესში. აღმოჩნდა, რომ ტრანსფორმაციის პიონერული პროცესები დაკავშირებულია ცილოვანი ფრაქციების (ალბუმინების, გლობულინების) აქტიურ გადაადგილებასთან ერითროციტოპლაზმის გამყოფი ზედაპირიდან უშუალოდ სისხლის შრატში (ერითროციტის ტროპულობის ფუნქცია), ან პრეპარატის დაუანგული ფორმის შეკავშირების ძალის ცვლილების შედეგად (ელექტროსტატიკური პროცესების დარღვევა), ის უშუალოდ მიგრირებს ერითროციტის ზედაპირიდან შრატში. აღნიშნული ფიზიკო-ქიმიური პრეცესები, მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ დეცისის დისლოკაციაში (შრატი, სუპერტანტი), რაც დაკავშირებულია მექანიზმებთან, რომელთა არსი მიმართულია მოქმედი პრეპარატის მუდმივი დონის შენარჩუნებისკენ დეპო-პროცესების ხარჯზე, რომლებიც მიმდინარეობს – ერითროციტი-პლაზმა-გაყოფის ზედაპირზე.

Nana Gelenava

Biochemical Properties of the Transformation of Unchanged and Oxidized Forms of Decis into the Blood

Resume: Experiments have established the role of albumin and globulin fractions of blood serum and supernatant in the connecting, transport, transferring and elimination of unchanged and oxidized forms of Decis. It was found that the biochemical processes of transformation are related to the active movement of protein fractions (albumin, globulins) directly from the separating surface of erythrocytoplasm into

the blood serum (tropism function of erythrocytes), Or as a result of a change in the binding force of the oxidized form of the drug (disruption of electrostatic processes), it migrates directly from the surface of the erythrocyte into the serum. These physicochemical processes play an important role in the dislocation of the Decis (serum, supernatant), which is related to the mechanisms, the essence of which is to maintain a constant level of active drug at the expense of depot processes that take place _ erythrocyte-plasma-splitting surface.

შესავალი. დეცისიუნივერსალური ფართო სპექტრის ინსექტიციდია [3, 4], ის ფართოდ გამოიყენება სასოფლო-სამეიურნეო მევნებლების, კერძოდ, ენტომოფაუნის წინააღმდეგ და ინვეზე ექსტაორდინალურ, ეკოლოგიურად არასასურველ მოქმედებას. მაღალტოქსიკური ნივთიერებაა ადამიანისა და თბილსისხლიანი ცხოველების მიმართ. [1]

დეცისის ქიმიური სახელწოდებაა (S)-ალფა-ციანო-3-ფენოქ-სიბენზილცის -(IR,3R)-3- (2,2-დიბრომოვინილი)-2,2-დიმეთილცი-კლოპროპანი კარბოქსილატი.

სინონიმები: RU-22974, NRDC-161, OMS-1998, დელტამეტრინი, დეკამეტრინი, K-OTHRIN [5(4)].

მოლეკულური ფორმულა C22H19Br2NO3

მოლეკულური წონა 505.2

ფიზიკური ფორმა: ტექნიკური მასალა წარმოადგენს თეთრ კრისტალურ ფხვნილს[5].

სიწმინდე > 98,00 % ტექნიკური დონის მასალისთვის დნობის ტემპერატურა -98-დან 1010C

ხსნადობა-წყალში უხსნადია (20 C-ზე იხსნება მხოლოდ 0.002მგ/კგ-ზე; იხსნება აცეტონში, DMSO-ში, DMF-ში, ბენზინში, ქსილოლში, ციკლოპექსანონში, HMTP-ში, ეთილ-აცეტატში, THF-ში, დიოქსანში; მსუბუქად იხსნება ეთანოლში, იზოპროპანოლში, აცეტონიტრილში (9გრ/100მილილიტრი) [6]

სტაბილურობა – სტაბილურია მჟავასა და ნეიტრალურ ხსნარებში, არასტაბილურია ალკალინის ხსნარებში. არ შეინიშნება ტექნიკური პროდუქტის ცვლილება თეთრი მინის ქილებში,

400C-ზე სიბნელეში, 24 თვიანი შენახვის შემდეგ, არც ალუმინის ბოთლებში 400C-ზე, არც მეტალის ქილებში 400C-ზე, თეთრი შუშის ქილებში R.T.-ზე გაღიავდა. პოლიეთილენის კოლბებში R.T.-ზე გაღიავდა.

შესაძლებელი ფორმა-ემულსირებადი კონცენტრატი (10გრ/ლ-25 გრ/ლ), ულტრა დაბალი მოცულობა (1 გრ/ლ-10 გრ/ლ), დანამვადი ფხვნილები (2.5 % -5 %) მტვერი (0.05%-0.1%) [2]

ნაშრომის მიზანის ნარმოადგენს ექსპერიმენტის პირობებში გვენახა სისხლის შრატისა და სუპერნატატის ალბუმინური და გლობულინური ფრაქციების როლი დეცისის უცვლელი და დაუანგული ფორმების შეკავშირების, ტრანსპორტირების, გადატანისა და ელიმინაციის პროცესებში.

კვლევის შედეგები და განხილვა. კვლევები ჩატარებულია რესპუბლიკური ქრომეტოგრაფიული ცენტრის ლაბორატორიაში, ექსპერიმენტები ტარდებოდა უჯიშმ ზრდასრულ ლაბორატორიულ ძალლებზე. ჩატარებულია შემდეგი სახის გამოკვლევები:

I. დეცისის სხვადასხვა დოზის ერთჯერადი მოქმედების შემდეგ განისაზღვრა:

- ერითროციტების ზედაპირიდან ჩამორეცხილ სუპერნატანტში დეცისის უცვლელი და დაუანგული ფორმების ბიოკინეტიკის ხასიათი;

- დეცისის უცვლელი და დაუანგული ფორმების დონე სუპერნატანტის ალბუმინურ და გლობულინურ ფრაქციებში;

- დეცისის უცვლელი და დაუანგული ფორმის ბიოკინეტიკის ხასიათი სისხლის შრატში;

- დეცისის უცვლელი და დაუანგული ფორმის დონე სისხლის შრატის ალბუმინურ და გლობულინურ ფრაქციებში.

ბიოლოგიური სუბსტრატებუს ანალიზი ჩატარდა შემდეგ თანმიმდევრობით: 10, 60, 180 წუთის შემდეგ და აგრეთვე ექსპერიმენტის დაწყებიდან 4, 8, 12 საათის შემდეგ.

II. ჩატარდა სუპერნატანტიდან და სისხლის შრატიდან დეცისის ელემინაციის ხარისხობრივი და რაოდენობრივი ანალიზი. ამ მიზნით პრეპარატის მიღებიდან 4, 8, 12 საათის შემდეგ განისაზღვრა:

- ერითროციტების ზედაპირიდან ჩამორეცხილი სუპრნატანტის ალბუმინურ და გლობულინურ ფრაქციებში დეცისის უცვლელი და დაჯანგული ფორმის დონეები;

- სისხლის შრატის ალბუმინურ და გლობულინურ ფრაქციებში დეცისის უცვლელი და დაჯანგული ფორმების დონეები.

სუპერნატანტისა და სისხლის შრატის ერითროციტების ზედაპირიდან ჩამორეცხილი ალბუმინური და დლობულინური ფრაქციების მონაწილეობა დეცისის უცვლელი და დაჯანგული ფორმის დაკავშირებაში, ტრანსპორტირებაში, გადატანასა და ელემინაციაში შესწავლილია თითქმის ერთი და იგივე ნონის მქონე (12,0 კგ) 25 ზრდასრულ უჯიშო ძალლებზე.

დღელამური დოზის სიდიდის მიხედვით ცხოველები 5 ჯგუფად დაიყო, თითოეულ ჯგუფში 5 ძალლი.

I ჯგუფი. დეცისის 1,0 მილიგრამი ათი დღის განმავლობაში ორჯერ დღეში. ამრიგად, დეცისის დღელამურმა დოზამ შეადგინა 2,0 მლგ.

II ჯგუფი. დეცისის 5,0 მილიგრამი ათი დღის განმავლობაში ორჯერ დღეში. ამრიგად, დეცისის დღელამურმა დოზამ შეადგენა 10,0 მლგ.

III ჯგუფი. დეცისის 10,0 მილიგრამი ათი დღის განმავლობაში ორჯერ დღეში. ამრიგად, დეცისის დღელამური დოზა შეადგენდა 20,0 მლგ.

IV ჯგუფი. დეცისის 25,0 მილიგრამი ათი დღის განმავლობაში ორჯერ დღეში. ამრიგად, დეცისის დღელამური დოზა შეადგენდა 50,0 მლგ.

დეცისის დანიშვნა ტარდებოდა დილის და სალამოს საათებში. მთლიანობაში ჩატარებულია დაკვირვების 3 სერია.

დაკვირვების პირველ სერიაში შესწავლილ იქნა დეცისის უცვლელი და დაჯანგული ფორმების ბიოკინეტიკა პრეპარატის მცირე, საშუალო და მაღალიდიოზების ერთჯერადად მიღების შემდეგ.

გამოკვლევების მეორე სერიაში ჩატარდა სუპერნატანტიდან და სისხლის შრატიდან დეცისის უცვლელი და დაჯანგული ფორმების ელიმინაციის ხარისხობრივი და რაოდენობრივი ანალიზი.

გამოკვლევები ჩატარებულია შემდეგ ბიოლოგიურ სითხეებში:

- ერითროციტების ზედაპირიდან ჩამორეცხილი ალბუმინურ და გლობულინურ ფრაქციებში პრეპარატის შეყვანიდან 10, 60, 180 წუთის და 12 საათის შემდეგ;

- სისხლის შრატის ალბუმინურ და გლობულინურ ფრაქციებში პრეპარატის ბოლო მიღებიდან 10, 60, 180 წუთის და აგრეთვე, 12 საათის შემდეგ.

დეცისის და მისი მეტაბოლიტების ელემინაცია შესწავლილია პრეპარატის მხოლოდ მაღალი დოზების მაგალითზე.

ექსპერიმენტის მესამე სერიაში შესწავლილი იყო დეცისის შეუცვლელი და დაუანგული ფორმების დონე სრული სტაბილიზაციის პერიოდში. ძალლები ლებულობდნენ პრეპარატის მცირე, საშუალო და მაღალ დოზებს 5 დღის განმავლობაში. მეხუთე დღეს სისხლის შრატის ალბუმინურ ფრაქციაში (მცირე დოზა), დეცისის შეუცვლელი ფორმის დონე აღწევდა 12,8 ნგ/მლ-ს.

დაუანგული მეტაბოლიტის დონე არ აღემატებოდა 8,2 ნგ/მლ-ს. ამგვარად შრატის ალბუმინური ფრაქცია შეიცავდა დეცისის შეუცვლელი ფორმის უფრო მეტ რაოდენობას, ვიდრე მის მეტაბოლიტებს.

გამოკვლევების შედეგად მიღებული მონაცემები სრულადაა წარმოდგენილი ცხრილებში:

1. დეცისისა და მისი მეტაბოლიტების კინეტიკა ზრდასრული ძალლების სისხლის შრატში (ნგ/მლ)

2. დეცისისა და მისი მეტაბოლიტების კინეტიკა ზრდასრულ ძალლებში სუპერნატანტში (ნგ/მილი)

3. დეცისისა და მისი მეტაბოლიტების კონცენტრაცია ზრდასრული ძალლების სისხლის შრატში ექსპერიმენტის დაწყებიდან მე-5 დღეს (ნგ/მლ)

4. დეცისისა და მისი მეტაბოლიტების ელიმინაცია ზრდასრული ძალლების სისხლის შრატიდან (ნგ/მლ)

5. დეცისისა და მისი მეტაბოლიტების ელიმინაცია ზრდასრული ძალლების სისხლის სუპერნატანტიდან.

Օերութո *Nº 1*

Ըստ առաջնային գործությունների մակարդակի և պահանջման աճացնելու արժեքի վեցական մակարդակի վերաբերյալ

Եղանակակի		Ըստ առաջնային գործությունների մակարդակի վերաբերյալ											
		Վարչական գործությունների մակարդակը						Համապատասխան գործությունների մակարդակը					
		10	60	180	4	8	12	10	60	180	4	8	12
Խոհեմական գործություններ		4,5	9,6	18,0	10,2	9,6	4,5	-	1,0	4,4	8,0	4,0	3,6
	+α	0,2	0,4	0,4	0,3	0,1	0,1	-	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
	+m	0,06	0,08	0,06	0,04	0,01	0,01	-	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Տարրական գործություններ	M	1,8	12,8	18,8	8,1	4,1	1,9	-	1,6	2,8	2,4	2,4	1,6
	+α	0,1	-	-	-	0,1	0,1	-	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
	+m	0,001	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	-	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Համակարգություններ	M	-	1,4	2,0	1,6	1,1	1,0	-	-	0,5	0,6	0,6	0,2
	+α	-	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	-	-	0,03	0,01	0,01	0,01
	+m	-	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	-	-	0,01	0,01	0,01	0,01

Օերութո *Nº 2*

Ըստ առաջնային գործությունների մակարդակի վերաբերյալ

Եղանակակի		Ըստ առաջնային գործությունների մակարդակի վերաբերյալ											
		Վարչական գործությունների մակարդակը						Համապատասխան գործությունների մակարդակը					
		10	60	180	4	8	12	10	60	180	4	8	12
Խոհեմական գործություններ		2,0	5,0	6,8	6,7	6,2	2,0	0,6	1,3	1,8	2,1	3,8	3,4
	+α	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,02	0,01	0,02	0,02	0,01	0,02
	+m	0,05	0,05	0,04	0,04	0,04	0,01	0,01	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
Տարրական գործություններ	M	2,0	4,5	4,8	3,7	2,9	0,1	-	2,6	2,4	2,4	2,8	2,8
	+α	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,5	-	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1
	+m	0,001	0,001	0,01	0,01	0,01	0,01	-	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Համակարգություններ	M	-	-	0,6	0,2	0,2	-	-	0,2	0,8	0,8	0,8	0,8
	+α	-	-	0,01	0,01	0,02	-	-	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
	+m	-	-	0,01	0,01	0,01	-	-	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001

ცხრილი № 3

დეცისის და მიხი შეტაბოლიტების კონცენტრაცია ზრდას-რული ძაღლების ხისხლის შრატში გქასერიმენტის დაწყებიდან მც-5 დღეზე (ნგ/მლ)

მუციკა- ტიპი დოზა	(ნგ/მლ) ხისხლის შრატში				(ნგ/მლ) ხისხლის გადატების შრატში				
	შეტაბოლი- ტების		გადატების		შეტაბოლი- ტების		გადატების		
	აღმ. ნე- ბის მინ.	ბერ- ძო- ვისი	აღმ. ნე- ბის მინ.	ბერ- ძო- ვისი	აღმ. ნე- ბის მინ.	ბერ- ძო- ვისი	აღმ. ნე- ბის მინ.	ბერ- ძო- ვისი	
1.0 mpg2	M	0.8	8.4	8.2	2.0	0.0	4.0	5.1	9.8
	72	0.8	8.1	8.4	0.01	0.4	0.01	0.8	0.02
	73	0.01	0.01	0.00	0.01	0.001	0.001	0.01	0.01
10.0 mpg2	M	24.0	4.8	2.1	2.0	3.4	4.9	4.0	2.8
	72	1.8	8.8	6.8	0.8	0.8	0.2	0.8	0.85
	73	0.2	0.09	0.03	0.01	0.02	0.01	0.01	0.008
25.0 mpg2	M	31.1	2.3	2.3	2.6	8.0	6.2	6.8	4.4
	72	2.0	8.3	2.0	0.8	1.0	0.8	0.8	0.4
	73	0.1	0.01	0.1	0.03	0.2	0.03	0.01	0.01

ცხრილი № 4

დეცისის და მიხი შეტაბოლიტების გლობინაცია ზრდას-რული ძაღლების ხისხლის შრატიდან (ნგ/მლ)

სეტაბოლიტი	შეტაბოლიტების გლიბი						გადატების გლიბი					
	3	10	15	20	25	3	10	15	20	25		
აუტომატუ- ლიზებული	94	16.4	36.0	8.0	8.9	2.3	0.1	8.9	2.6	1.8	0.8	
ეფექტუ- ლიზებული	72	2.8	1.2	1.0	0.8	0.8	0.8	0.0	0.7	0.7	0.8	0.1
აუტომატუ- ლიზებული	73	0.3	0.1	0.1	0.1	0.1	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
აუტომატუ- ლიზებული	M	14.8	8.7	8.1	2.6	2.2	2.4	1.0	1.0	1.0	0.6	
ეფექტუ- ლიზებული	72	0.8	0.6	0.6	0.4	0.6	0.4	0.3	0.8	0.7	0.4	0.04
	73	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1

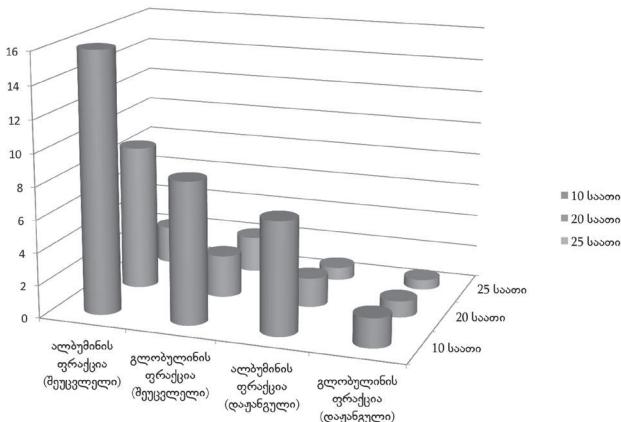
ცხრილი № 5

დეცისის და მიხი შეტაბოლიტების გლობინაცია ზრდას-რული ძაღლების ხისხლის სუპერნატანტიდან (ნგ/მლ)

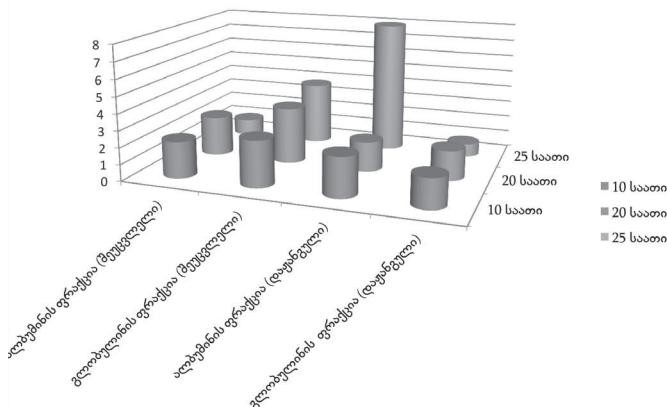
სეტაბოლიტი	შეტაბოლიტების გლიბი						გადატების გლიბი					
	3	10	15	20	25	3	10	15	20	25		
აუტომატუ- ლიზებული	M	6.9	2.2	2.8	1.4	1.0	2.8	2.8	3.8	3.4	3.8	
ეფექტუ- ლიზებული	72	0.9	0.8	0.8	0.8	0.1	0.8	0.8	0.8	0.8	0.2	
	73	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	
აუტომატუ- ლიზებული	M	2.8	2.4	1.8	1.8	0.8	1.8	1.8	1.8	1.8	0.8	
ეფექტუ- ლიზებული	72	0.8	0.8	0.8	0.8	0.08	0.8	0.8	0.8	0.8	0.08	
	73	0.02	0.02	0.01	0.01	0.04	0.01	0.01	0.005	0.001	0.001	

მეოთხე და მეხუთე ცხრილის მონაცემები დიაგრამებში გა-
მოისახება შემდეგნაირად:

ცხრილი # 4

ცხრილი #5

სხვაგვარი მდგომარეობა გვაქვს დეცისის შეუცვლელი ფორ-
მის შემთხვევაში. მისი დონე ამ ცხოველთა სისხლის შრატის ალ-
ბუმინურ და გლობულინურ ფრაქციებში, რომლებიც პრეპარატის
მცირე, საშუალო და დიდ დოზებს ღებულობდნენ, განსხვავებუ-

ლია. დოზის მატებასთან ერთად იზრდება დეცისის შეუცვლელი ფორმის შემცველობა. აღნიშნული დამოკიდებულება გამართ-ლებულია შრატის, როგორც ალბუმინური, ისე გლობულინური ფრაქციებისათვის.

ექსპერიმენტებით დასტურდება, რომ დეცისის დაუანგული ფორმის ელიმინაცია, შრატის ალბუმინური და გლობულინური ფრაქციებიდან თითქმის ერთნაირია. მსგავსების არსი მდგო-მარეობს დეცისის დაჯანგული ფორმის შემცირებაში სისხლის შრატის ალბუმინურ და გლობულინურ ფრაქციებში. დეცისის ორივე ფორმის გლობულინური ფრაქციიდან ელიმინაციის შე-დარებითი ანალიზი ადასტურებს მოსაზრებას სისხლის შრატისა და სუპერნატანტის ცილოვან ფრაქციებს შორის დეცისის სხვა-დასხვა ფორმების გაცვლის შესახებ.

შერჩეული ცვლილებების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს შე-ვიმუშავოთ პრეპარატის დანიშნის ოპტიმიზაციის მულტიდისკი-პლინური მიდგომა. ქიმიის მეთოდების გამოყენება პრეპარატის დანიშნის დოზრირებისა და ტესის ობიექტური კორელირების საშუალებას იძლევა. ეს უკანასკნელი, ერთის მხრივ, შეესატყ-ვისება კონტროლის შესაძლებლობას, ხოლო მეორე მხრივ – პრეპარატის უფრო რაციონალურ გამოყენებას.

დაკვენა. ამრიგად, დეცესის შეუცვლელი და დაუანგული ფორმების სისხლში ტრანსფორმაციის ბიოქიმიური პროცე-სები დაკავშირებულია ცილოვანი ფრაქციების (ალბუმინების, გლობულინების) აქტიურ გადაადგილებასთან ერითროციტო-პლაზმის გამყოფი ზედაპირიდან უშუალოდ სისხლის შრატში (ერითროციტის ტროპულობის ფუნქცია), ან პრეპარატის და-უანგული ფორმის შეკავშირების ძალის ცვლილების შედეგად (ელექტროსტატიკური პროცესების დარღვევა), ის უშუალოდ მიგრირებს ერითროციტის ზედაპირიდან შრატში. აღნიშნული ფიზიკო-ქიმიური პრეცესები, მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ დეცისის დისლოკაციაში (შრატი, სუპერტანტი), რაც დაკავში-რებულია მექანიზმებთან, რომელთა არსი მიმართულია მოქმედი პრეპარატის მუდმივი დონის შენარჩუნებისკენ დეპო-პროცესების სარჯებე, რომლებიც მიმდინარეობს – ერითროციტი-პლაზმა-გა-ყოფის ზედაპირზე.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

ზურაბაშვილი ზ., ფარულავა გ., შანიძე ლ. დელტამეტრინის (დეცისი) პიოვინეტიკა. თბილისი, 2009

ფარულავა გ. დელტამეტრინისა და ამიტრიპტილინის ტოქსიკოდინამიკისა და ტოქსიკოკინეტიკის ქრონოფარმაკოლოგიური ანალიზი. თბილისი, 2010

<https://www.cropscience.bayer.ru/uploads/s1/attachment/599141c94e4b4.pdf>

<https://www.bayer.com/id/id/decis>

<https://www.bayercropscience.ie/labels/decisprotech.pdf>

<https://agro-liga.com/catalog-produkci/detsis-profi/>